

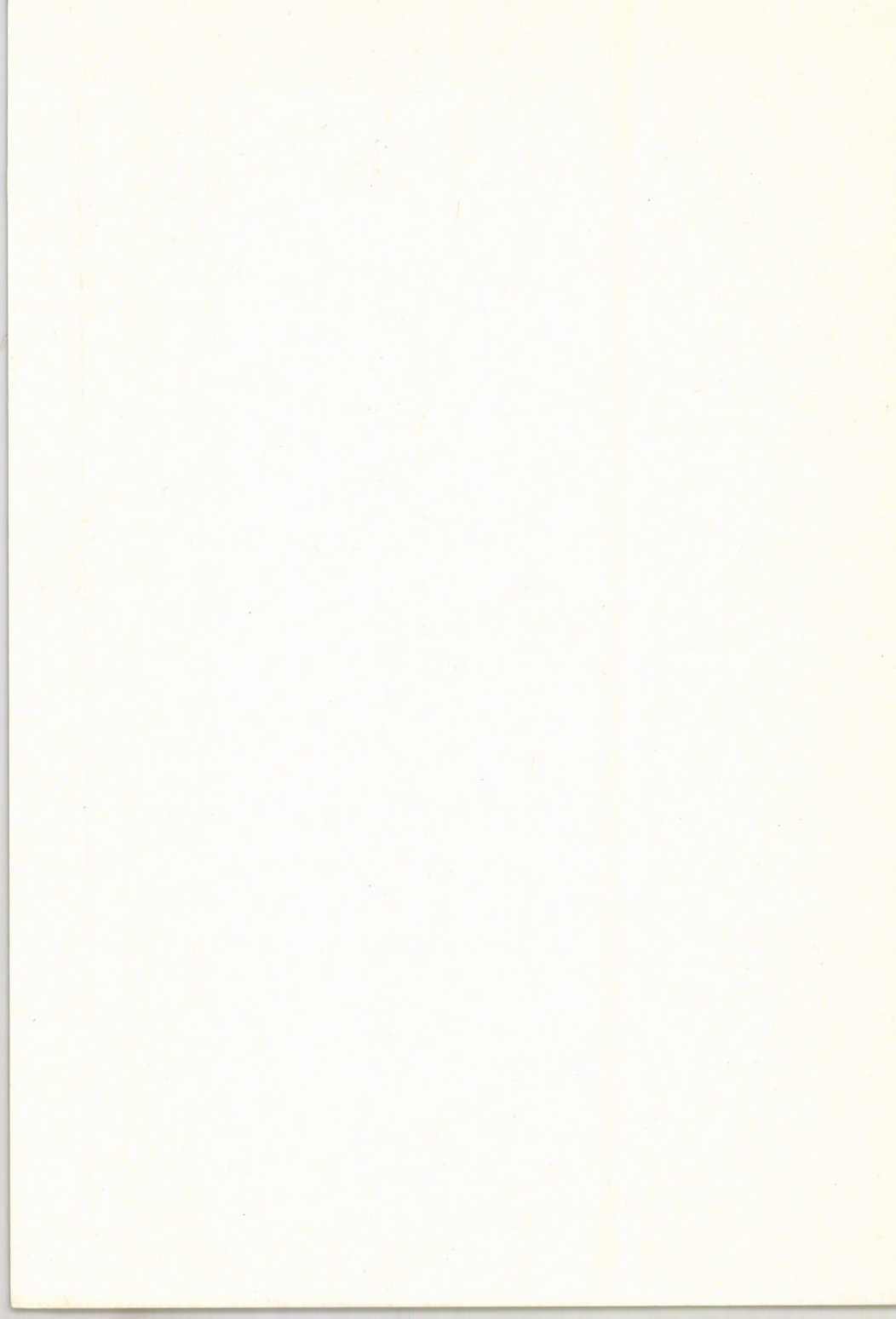
PARTIMADÁR

1993/1

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT
LAPJA

PARTIMADÁR

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT
LAPJA

WSG— IWRB CONFERENCE
HAJDUSZOBOSZLO 1992

A WADER STUDY GROUP - mint azt már előző számunkban bemutattuk - szokásos éves konferenciáját 1992-ben Hajdúszoboszlón tartotta meg. A konferenciának a Hotel Délibáb adott otthont szeptember 4-6 között, melyet az IWRB évi szimpóziuma követett 6-11-ig.

A konferencia a kívülállók számára is igazi élménynek bizonyult, a helyenként élénk érdeklődést és vitákat hozó, igen magas színvonalú előadások sorával. Ehhez az élményhez azonban kétségtelenül a szervezők járultak hozzá leginkább. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem adjunktusa Dr. Székely Tamás meghívására került megrendezésre ez a találkozó, melynek szervezésében az egyetem néhány diákja nyújtott kiemelkedő segítséget, akik maguk is partimadár-kutatással foglalkoznak.

Az előadások témakörönként érdekes területeket érintettek, mint például a vonulás- és táplálkozásökológia, a táplálkozásökológia és viselkedés, valamint az elterjedés és fészkelésbiológia közötti összefüggéseket. A konferencia nemzetközi volta miatt különböző országokat hozott közelebb egymáshoz, túl a nemzetközi kutatási programokban való részvételen. Ezt jelzi az a figyelemre méltó ukrán küldöttség jelenléte is, mely talán a nyugat számára is még teljesen ismeretlen, a volt szovjet területek madárvilágába enged még részletesebb betekintést.

Nehéz lenne az előadások közötti rangsort felállítani, de az illusztrációgazdag előadások közül említést érdemel Francisco Moreira kutatási eredménye a teletölő gulipánok táplálkozásökológiai vizsgálatáról a porugál Tagus-öbölben, vagy Lewis W. Oring témája az Észak-amerikai pettyes billegetőcankók élőhelyválasztásáról. Természetesen a felsorolás nem rangsor, csupán szubjektív megítélés az elhangzott előadásokról.

A kellemes visszhangot váltott konferenciát az érdekes előadásokon túl, a kitünően szervezett fakultatív programok tették igazán emlékezetessé. A kóstolóval egybekötött borbemutató hivatásos borszakértő meghívásával, a folklór táncbemutató - melyből valamennyi résztvevő kivette részét -, a hortobágyi kirándulás, mind hozzájárultak ehhez a jó hangulathoz. A népi táncbemutató után rögtönzött, helyi árverésen keltettük fel az érdeklődést a hazai partimadárkutatás támogatására. Az árverés során elsősorban hazánkat reprezentáló emléktárgyak kerültek kiárusításra, de voltak felajánlások is (könyvek, jelvények stb.), így fordult elő az az emlékezetes "vétel" is, amikor David Stroud egy-két ezer forintért megvásárolta a saját maga által dedikált könyvét. Ebből is látszott a segítségnyújtás szándéka, melyet ezúton is köszönünk minden támogatónak. A befolyt 20.000.- Ft-ból a KLTE a kutatási projektek minimális finanszírozására tíz-, valamint a Partimadár című lap előállítási költségének részbeni fedezésére szintén tízezer Ft-ban osztozott.

Szimuly György

ÖKOLÓGIAI TANULMÁNYOK

Ezen fejezetünkkel új oldalról mutatkozik be lapunk, bár előző számunkban Dr. Székely Tamás röviden, tájékoztató jelleggel már adott ismertetést saját kutatási eredményeiről a széki lilével kapcsolatban. Teret szertnénk hagyni a komolyabb munkáknak, hiszen a védelmi programok kidolgozásához ezek nélkülözhetetlen információkat tartalmazhatnak egy-egy területre, vagy fajra nézve. Várjuk a dolgozatokat bármilyen témában, ami a partimadarakkal kapcsolatos, legyen az hosszabb lélegzetű is.

A goda *Limosa limosa* és a gulipán *Recurvirostra avosetta* táplálkozásökológiai vizsgálata

Bevezetés

A költés befejeztével az egyes limikolafajok nagy csapatokba verődve gyülekeznek az elszórt költőhelyekről, a legközelebbi kedvező táplálkozóhelyre.

1992 nyarán (június, július) a Kiskunsági Nemzeti Park III. sz. területén végeztünk táplálkozásökológiai vizsgálatokat. A gulipán esetében a terület két legjelentősebb szikes taván, a Kelemen-, és Zab-széken gyülekező madarak egyedszámviszonyait a táplálékkínálat alakulásával vetettük össze. A godát csak Kelemen-széken vizsgáltuk, mivel a Zab-széken nem gyülekeztek számottevő mennyiségben.

A két szikes tavon a vizsgált időszak alatt változóak voltak a vízviszonyok, mert a nagy felületű, sekély vizű tavak napi párolgási vesztesége igen jelentős lehet. Ezért a Kelemen-széken a korai kiszáradás megakadályozására, a nemzeti park árasztásokat végzett, míg a Zab-szék vizállása ingadozó volt, és a csapadékviszonyokból adódóan a szárazság következtében a nyár folyamán két ízben kiszáradt.

A vizsgálat módszerei

A vizsgálat alapkérdésének tekintettük a gyülekező csapatok egyedszámviszonyainak esetleges összefüggését, a gyülekezőhely táplálékkínálatával. A goda esetében mivel csak a Kelemen-széken gyülekeztek, ezért a tavon belül követve a csapat mozgását (több ponton) az egyes egyedek táplálkozási sikerét mértük öt megfigyelési napon. A táplálkozási siker mérésére az egy nyelésre jutó szűrások számát alkalmaztuk, és ezzel párhuzamosan a táplálkozóhelyen az iszapot mintavevő-hengerrel, több ponton megmintáztuk. Így az iszapban található benthikus élőlények (főleg csigák) denzitását (egyedsűrűség) kaptuk meg (0.1 l/egyed).

A gulipánra vonatkozóan planktonmintákat vettünk mindkét tó vizéből, a táplálékellátottság mérésére. A mintákat nagy vízfelületről összegyűjtöttük, összesen 30 liter víz planktonhálón való átszűrésével. Az így kapott átlagmintákat a Természettudományi Múzeumban, Forró László dolgozta fel. Ezzel párhuzamosan rögzítettük a két tavon jelenlevő gulipánok egyedszámait.

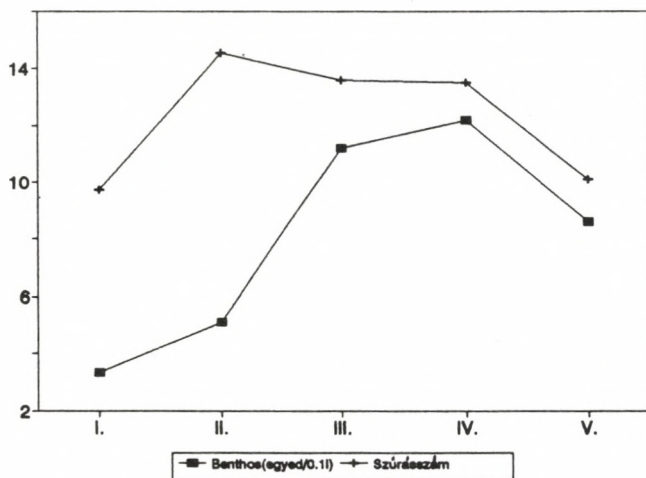
Kredmények

A goda vizsgálatában:

A Kelemen-széken összesen öt ponton felvett egyedek (pontontként átlag 10 pd.) táplálkozási sikerét (az összes egyed egy nyelésre jutó szűrásainak átlaga), és az ehhez tartozó benthosegyed-

sűrűségi adatokat az 1. sz. ábra szemlélteti. Ebből látható, hogy míg a benthossűrűség a kétszeresére emelkedik, a szűrások átlaga mégis változatlan marad (I., II. és III. pontok), továbbá a legalacsonyabb benthossűrűségű helyen (I. pont) volt a szűrások száma a legkevesebb.

A kérdés további vizsgálatára t-próbát végeztünk az öt pont szűrásátlagai között. A statisztikai elemzés azt az eredményt adta, hogy a szűrások 99.9 %-os valószínűséggel ($p=0.1$), csak az I. és II. pontok vonatkozásában tekinthetők szignifikánsan különbözőeknek. Ezzel egyidejűleg a táplálékellátottság (benthossűrűség) a két ponton közel azonos volt, továbbá a többi esetben sem volt kimutatható szignifikáns különbség a szűrásszámok között, pedig a benthossűrűségek eltérőek voltak.

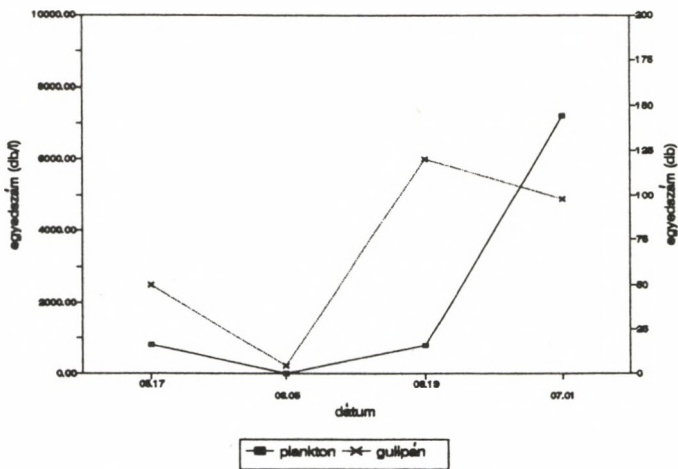

1. ábra. A goda táplálkozási sikere és a táplálékellátottság összefüggése.

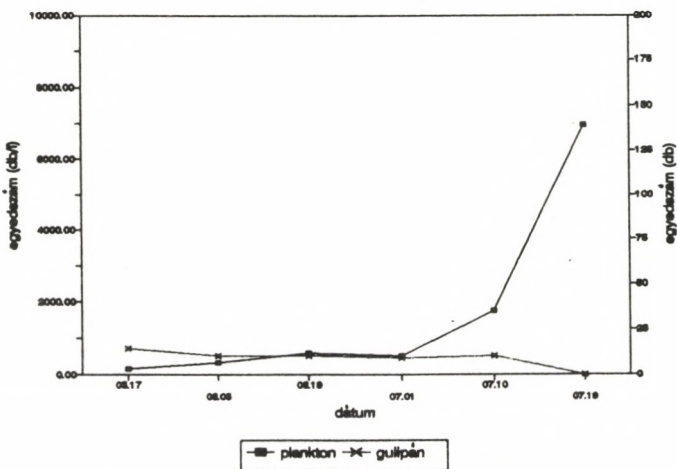
A Hortobágyon végzett hasonló vizsgálatokban (Székely, 1992) az az eredmény született, hogy a tápláléksűrűség közel 90 %-os csökkenése közben a goda napi táplálékfelvétele (időegység alatti nyelések száma) csak 30 %-al csökken. Ez csak úgy lehetséges, hogyha a madár a tápláléksűrűség csökkenésével párhuzamosan növeli táplálkozási aktivitását, vagy pedig a táplálkozási stratégiáját változtatja meg.

A gupilán vizsgálatában:

A planktonfauna összetétele limnológiai szempontból jól tükrözte, hogy a Kelemen-szék árasztás alatt állt, mert vízében a szikes vizekre jellemző alacsonyabbrendű rákfajok mellett megjelentek édesvízi fajok is (pl. *Dunhevedia crassa*). Ezzel szemben a nem árasztott Zab-széken a szikes vizek indikátorszerkezete a sziki lebegőkandics (*Arctodiaptomus spinosus*) 90 %-os dominanciája igen jellemző volt. Ez a tény a szikes tavak természetvédelmi kezelésének kivitelezésére nézve (pl. árasztás módja) igen fontos információt jelent. A plankton egyedsűrűségének változásait, és a gupilánok számának alakulását a két tavon a 2-es és 3-as sz. ábra szemlélteti. Ebből látható, hogy mindkét tavon a plankton maximális egyedsűrűsége azonos volt, de ez a Zab-széken szinte teljes

2. ábra. A planktonsűrűség és a gulipán-egyedszám változásai a Zab-széken.

3. ábra. A planktonsűrűség és a gulipán-egyedszám változásai a Kelemen-széken.

egészében a sziki lebegőkandics óriási tömegét jelentette. Ezzel egyidejűleg a gulipánok a Kelemen-széken mindvégig igen alacsony számban voltak jelen (átlag 10 pd.), míg a Zab-széken 120 pd.-ból álló csapat is előfordult (06.19.). Az ábrákból is is látható, hogy a rákok egyedsűrűsége önmagában nem ad értékelhető összefüggést a gulipánok számával. A fentiek alapján feltételezhető, hogy a gulipán számára a sziki lebegőkandics nagy arányú felvétele kedvezőbb táplálékforrást nyújt, mint az egyéb, alacsonyabbrendű rákfajok hasonló mennyiségű fogyasztása.

Következtetések

A vizsgálat alapján úgy tűnik, hogy a goda táplálkozási sikerét és napi táplálékfelvételét nem befolyásolja jelentősen a tápláléksűrűség változása. További kérdés, hogy a faj a táplálékellátottság változása esetén a napi energiaigényének fedezését, a táplálkozási stratégia, vagy a táplálkozás aktivitásának megváltoztatásával tartja fenn. A kérdés további vizsgálatára a jövőben egyidejűleg célszerű mérni a táplálkozási sikert, a napi táplálékfelvételt és a táplálékfelvétel aktivitását, továbbá azt, hogy a madár naponta mennyi időt fordít a táplálék megszerzésére. Ezek ismeretében kaphatnánk választ, hogy a godák milyen tényezők alapján választják ki a gyülekezőhelyeket, és hogy a területválasztást milyen mértékben befolyásolja a táplálékellátottság.

Az eredmények alapján a gulipán számára igen kedvező táplálékforrásnak tűnik a sziki lebegőkandics, ezért a szikes tavakban nagy tömegű jelenléte esetén a gulipánok számára optimális gyülekezőhelyet biztosíthat az adott tó. Erre azonban negatív hatással van a szikes tavak édesvízzel történő árasztása, még a stabil vízviszonyok és a nagy planktonsűrűség ellenére is.

A sziki lebegőkandics, mint kedvező táplálékforrás, valószínűleg magas energiatartalmából adódik. Ezt feltehetően a kultúrkörében felhalmozott lipidanyagok oldására szolgálhat.

A jövőben az ország több területén volna célszerű hasonló vizsgálatokat végezni, mivel a gulipán az utóbbi években kevésbé szikes területeken is megtelepedett és érdekes kérdés lenne, hogy ezekben a biotópokban hogyan alakul a faj táplálékválasztása.

A godán és a gulipánon túlmenően egyéb partimadarfajok táplálkozásökológiai vizsgálata hazánkban is szükséges volna, mint ahogy számos országban több faj esetében születtek jelentős eredmények. Ezen ismeretek birtokában az egyes partimadarak költő- és gyülekezőhelyeinek védelme a jövőben hatékonyabban lenne megvalósítható.

Summary

Feeding ecology of Black-tailed Godwit *Limosa limosa* and Pied Avocet *Recurvirostra avoetia*

In this paper the results of a study are summarized on the feeding success of the Black-tailed Godwit and Avocet. The feeding success of Black-tailed Godwit is not influenced by the changing of the nutrient density. Further studies must be carried out to reveal what kind of factors motivate the resting and feeding site selection.

In natron lakes the *Arctodiaptomus spinosus* is the main nutrient for Pied Avocets so in the case of high density the birds choose these natron lakes after breeding season or during migration. But the sweet water flooding of these saline lakes is negative effect of despite of stable water levels or the high density of the Pied Avocets' nutrient.

Irodalom - References

- Ecsedi, Z. (1992): A gulipán (*Recurvirostra avoetia*) hortobágy helyzetének vizsgálata és mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége, DATE (Szarvas) - TDK dolgozat.
- Dr. Forró, L. (1989): Composition and seasonal changes of the microcystacean fauna of sodic waters near Fülöpháza. *Miscellanea Zool. Hun.* 5., p 33-41.
- Dr. Székely, T., Bamberger, Zs. (1992): Predation of wader (*Charadrii*) on prey population: an exposure experiment,

Partimadarak pihenő- és táplálkozóhelye hínármezőn

A Magdolna-pusztá Balmazújvároshoz közeli szélén alakították ki a település szennyvizének tisztítására szolgáló 3 kisebb, és egy kb. 3 ha-os ülepitő medencét, amely már a teljesen megtisztított, leülepitett szennyvíz végső elpárolgotatására szolgál. A gátak szélén terjeszkedő nád és főleg gyékény foltok találhatók. Az utóbbi években sűrű hínármező (*Ceratophyllum sp.*, *Myriophyllum sp.*) borítja. Vize rendkívül tiszta, zooplanktonban szemlélatomást gazdag, és már halak is települtek bele. A tó jelentős fészkelőhelye a szárcsának és a négy vöcsökfajnak. Kialakításuk utáni években a vonuló limikolák közül még csak billegetőcankóval találkoztunk.

1988-ban építették mellé a sekély, kazettás rendszerű hígtrágyaszikkasztót, ami jelentősebb limikola vonuló- és fészkelőhelyé (bíbic, piros lábú cankó, gulipán, gólyatölcs) vált. Már 1989-ben érdekes megfigyelést jelentett a nagyobb tó hínármezőjén álldogáló, táplálkozó magányos réti cankó. 1991-ben tovább erősödött a hínárvegetáció, ami az erősebb viharok hatására feltorlódott és kisebb kiemelkedő szigetet is képezett a tó DK-i felében. Július elejétől augusztus elejéig folyamatosan megfigyeltünk parti madarakat, amelyek a Nagyszik elöntéseit, a szikkasztókazetták vizeit és a nagyobb tó hínárszőnyegét váltogatták táplálkozóterületként. A réti cankók *Tringa glareola* főleg itt keresték, néha hasig süllyedve gázoltak a sűrű hínár között, vagy a tömörebb szigetecskékről szigetecskékre ugrálva szedegettek. Később más fajok is társultak hozzájuk és rendszerint elég népes faj és egyedszámú táplálkozó közösség alakult ki a tóban. A nagyobb természetű fajok (goda, füstös cankó, pajzsoscankó him) inkább a keményebb szigeteken szedegettek, de gyakran ők is hasig besüllyedve járkáltak a hínárban. A bíbic *Vanellus vanellus* 10 és a kis lile *Charadrius dubius* 3 példányban augusztus elején jelent meg, a többi faj által keményre taposott részeken. A godát *Limosa limosa* csak egy alkalommal észleltük. A táplálkozó csapatban állandóan megfigyeltük a füstös cankó *Tringa erythropus* 5-7, a piros lábú cankó *Tringa totanus* 3-6, és a billegetőcankó *Actitis hypoleucos* 2-5 példányát. Meghatározó fajok a réti és pajzsoscankó voltak, amúgy is ők adták az átnyaraló tömegeket. Réti cankóból átlagosan 20-65 pd-t láttunk, de 07.11-én 145 pd-t számoltunk a hínármezőn. Pajzsoscankóból *Philomachus pugnax* 20-45 pd-t, de max-ban 80 pd-t figyeltünk meg itt. Érdekes, hogy egy tavi cankó *Tringa stagnatilis* is előkerült a réti cankók között, és egy három fiatalos gólyatölcs *Himantopus himantopus* család is leszállt hosszabb időre, három napon keresztül a hínárra.

A hínáron 10 limikola fajt sikerült megfigyelni, és 233 egyed táplálkozott rajta egyszerre. Ez már jelentős szám, ezért új limikola táplálkozóhelyként kell elismerni az összefüggő, összetorlódott hínármezőt. 1992. áprilisában-májusában szintén észleltünk 8-16 pd-os réti cankó csapatokat és 2 piros lábú cankót a felnövő hínármezőkön szedegetni, tehát tavaly nem csak egy alkalmi esetet sikerült megfigyelniük.

Kovács (1990) is megemlíti, hogy a tavirózsa és kolokán mély vizen úszó mezőire a bíbic, réti cankó, billegetőcankó és a szárcsálka gyakran leszáll pihenni, de mint jelentősebb táplálkozó-

helyet nem jelöli.

Figyelni kellene más hasonló területeken is, hogy elterjed-e szélesebb körben a hínáron történő táplálkozás a parti madaraknál.

A munkában SZILAGYI ATTILA, SZONDI LASZLÓ és TAR JANOS adatait és megfigyeléseit is felhasználtam.

Irodalom - References

Kovács, G. (1991): Parti madarak fészkelése és vonulása a Hortobágyon. *Aquila*. 96-97. 65-80.

Summary

Resting and feeding sites for waders on reed-grass field

During the summer of 1991 and the spring of 1992 flocks of feeding wader species on floating vegetation were observed. Wood Sandpiper *Tringa glareola* represented the largest number with the peak of 145 birds. Among resting and feeding flocks, Black-winged Stilt *Himantopus himantopus*, Little Ringed Plover *Charadrius dubius*, Ruff *Philomachus pugnax*, Black-tailed Godwit *Limosa limosa*, Spotted Redshank *Tringa erythropus*, Redshank *Tringa totanus*, Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis* and Common Sandpiper *Actitis hypoleucos* were found. The floating hair-weed, as a more important feeding habitat of wader species has been unknown at the Hortobágy so far.

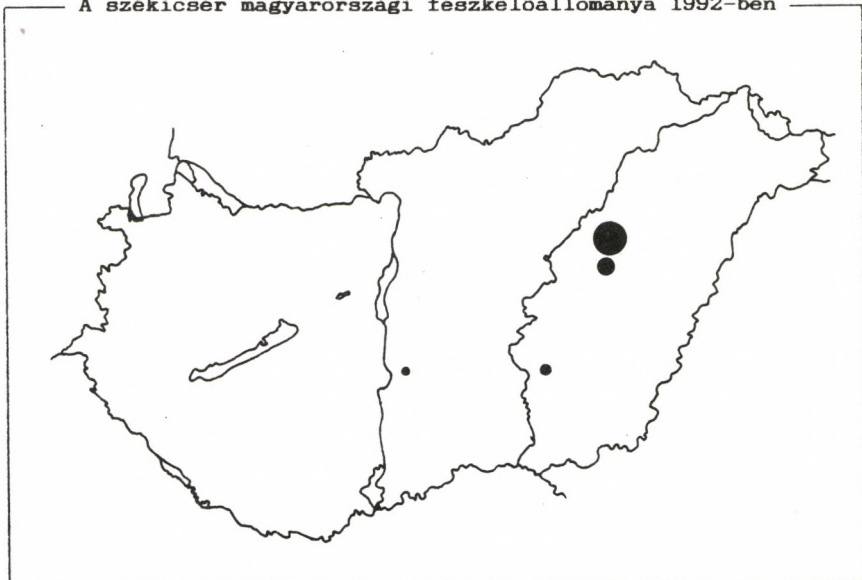
Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

A székicsér *Glareola pratincola* állományalakulása Magyarországon 1992-ben Összefoglaló jelentés

Az 1992-es költési szezon nem hozott kifejezetten jó fészkelési eredményeket, köszönhetően elsősorban a sivatagi jellegű időjárásnak, mely leginkább a vizigényes fajoknál jelentkezett leginkább. A székicsérek viszonylatában ez azonban kevésbé játszott szerepet, sőt új területeken is találtak fészkelő párokat. Az alább olvasható tanulmányokból sokkal részletesebb információkat szerezhethünk a faj hazai helyzetéről, s legfőképpen ökológiai viszonyairól, ami ennél a fajnál ma már fokozottabban érvényesül.

Egy 1986-os felmérés szerint az összeurópai állományt közel ezer párra becsülték, melyből c. 100-150 pár esett hazánkra. Valószínűleg ez a felmérés kicsit megalapozatlannak látszik, mert a valóságban lényegesen kevesebb fészkelte abban az időben. Az európai legnagyobb populáció Spanyolországban és Portugáliában található. Az 1992-től induló Európai Jelentőségű Madárélőhelyek Program keretén belül a "Ritka és telepesen fészkelők állományfelmérése" erre a fajra is kiterjed, bár az eddig beérkezett jelentések valószínűen nem tükrözik hűen e faj hazai állományát. A 93-as évtől a programban fajspecifikus felmérésre is lehetőség nyílik, mely pontosabb eredményeket hoz majd.

A jövőben is szeretnénk időnként egy-egy faj éves költési eredményét ily módon bemutatni, ezért minden fészkeléssel kapcsolatos írást várunk ritkább fajainkról is.

A munkatársaimtól begyűjtött információk alapján a székicsér állománya Magyarországon, 1992-ben a következőképpen alakult (látsd az ábrát): adatok négy fészkelőhelyről érkeztek, melyek között található a Hortobágy térsége (50), Karcag (≥ 15), Szentes (1-3) és Harta-Akasztó-puszta környéke (1), 65-68 pár fészkelését regisztrálva. Hozzá kell azonban tenni, hogy ez az állományadat nem biztos és lehetnek további be nem jelentett fészkelési adatok (Apaj-puszta ?), ezért kérjük, hogy az ezeken a területeken kívüli fészkelésekről adjanak számot és küldjék el, akár évekre visszamenőleg is.

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlösi út 6.

A székicsér *Glareola pratincola* fészkelőhely-választása agrár élőhelyeken

I. Bevezetés

Hazánk madárvilágának ritka, főként szikespusztai környezetben fészkelő tagja a székicsér, melynek költőállománya az utóbbi években 80 pár alá süllyedt. Tekintettel a faj európai ritkaságára és hazai unicitására, a székicsér fokozottan védett kategóriába tartozik és eszmei értékét 30.000 Ft-ban állapította meg az 1982-es természetvédelemről szóló törvényerejű rendelet. A magyarországi Vörös Könyv közvetlenül veszélyeztetettnek minősíti (Temesi 1989).

A nálunk is honos törzsalak Dél-Spanyolországban, Dél-Franciaországban, Szardinián, Dél- és Észak-Olaszországban, Dél-Ukrajnában, Magyarországon, Dobrudzsában és a Nyugat-szibériai sztyeppzónában honos. Száraz, meleg, félsivatagos környezetet kedvelő faj. Európaszerte fogyatkozóban van, de számszerűen csak Magyarországról ismert ez a folyamat. A századforduló óta telje-

sen eltűnt a Dunántúlról és Kelet-magyarországi fészkelőhelyei is egyre-másra számolódnak fel. Egy 1971. évi felmérés a Duna-Tisza közén 3, a Tiszántúlon 6 költőhelyét vette számba, összesen 172 költőpárral. Jelenleg egyetlen állandó, jelentős fészkelőhelye a Hortobágy (Szabó 1984, Sterbetz 1974, Bankovics-Györi-Sterbetz 1989).

1984-től megszűnt a kiskunsági fészkelése, de vonulási időben megjelenik néhány példány (Szenek Zoltán személyes közlése). Egykor, a 70-80 évvel ezelőtti sáskajárások idején még 500-1000 pár közötti mennyiségben lakta a régi Hortobágyot, napjainkban azonban az évente fészkelők száma csupán 30-40 pár. Régebben 50-80 párból álló nagy kolóniák is előfordultak, ma viszont 3-15 pár alkot egy-egy fészkelőtelepet, sőt néha magányos fészkelések is előfordulnak (Kovács 1988).

A 80-as évek elejétől ennél a fajnál kibontakozott egy újnak éppen nem mondható, de fölöttébb érdekes és rendszeressé váló jelenség, az agrárterületeken való megtelepedés.

ÉV	FÉSZKELESI HELY	FÉSZKELŐ LÉTSZÁM	MEGFIGYELŐ
1980	Karcag, Zádor-lapos	11 pár	Molnár A.
1981	Karcag, Zádor-lapos	11 "	"
1984-ig	Karcag, Bócsa	15-25 "	Dr. Endes M.
1984	Karcag, Kunlapos	11 "	Molnár A.
	Karcag, Kunlapos	4-5 " 2.költ	"
1985	Karcag, Asszony szállás	13 "	"
1985-86	Karcag, Bócsa	4-6 "	"
1985	Mezőtúr, Csergettyű	2 "	Széll A.
1986	Karcag, Sándorok	9 "	Molnár A.
1987	Karcag, Kunlapos	11-12 "	"
	Karcag, Bócsa	5 "	"
	Mezőtúr, Pusztabánréve	3 "	Széll A.
	Csabacsüd, Sárgahegyes	3 "	"
1988	Mezőtúr, Pusztabánréve	8 "	"
	Karcag, Bócsa	13 "	"
	Ecsegfalva, Borz	13 "	"
	Szarvas, Káka	7 "	"
1989	Ecsegfalva, Borz	8 "	"
1990	Mezőtúr, Pusztabánréve	6 "	"
	Karcag, Bócsa	7 "	"
	Karcag, Magyaraka	10 "	"
	Nagyiván	11 "	Dr. Kovács G.
	Karcag, Apavára	5-6 "	Zsigray Gy.
1991	Ecsegfalva, Borz	3 "	Széll A.
	Ecsegfalva, Kórézkzug	1 "	"
	Karcag, Magyaraka	1 "	"
	Karcag, Magyaraka	5 "	"
	Karcag, Hegyesbor	5 "	"
1992	Karcag, Bócsa	5 "	"
	Karcag, Magyaraka	7 "	"
VALÓSZÍNŰ FÉSZKELESEK			
1981	Szarvas, Décsi-lapos	5-6 pár	Andrési P.
1982	Gyomaendrőd, Őzedmajor	2-3 "	"
1987	Szarvas, Káka	3 "	Széll A.

1. táblázat. Agrárterületi fészkelések a Tiszántúlon 1980-1992 között. *Agricultural breedings on the Tiszántúl between 1980 and 1992.*

II. Eredmények

Tekintettel arra, hogy a hazai állománynak 30-50 %-a telep-szik meg agrárkörnyezetben, egyáltalán nem mindegy, hogy itt milyen biztonsággal tudnak kialakulni a kolóniák és milyen a fészkelés sikere. Az alábbiakban tekintjük át a tárgyalt tiszántúli költési megfigyeléseket (1. táblázat). A következőkben csak az általam megtalált és ellenőrzött nagykunsági, Északkelet-Csongrád- és Észak-Békés megyei fészkelőhelyekkel foglalkozom.

II/1. A székicsérek érkezése, távozása

Az érkezési időpont a mindenkori időjárás függvénye. 1988-ban május 16-án érkezett 3 pd. az Ecsegfalva-borzi fészkelőhelyre. 1989-ben április 16-án 14 pd. ugyanide, május 10-én pedig Karcag-Bócsára. 1990. április 26-án a dévaványai Szilasok fölött látott egy példányt repülni Konrad Wothe. Április 29-én 6 pd. jelent meg Ecsegfalva-Borzon. Május 7-én 14 pd-t Mezőtúr-Pusztabánréven láttam. Megjegyzem, hogy a déli országhatár közelében a szegedi Fertőn 7 pd-t látott Bakacsi Gábor kollégám május 11-én. Mivel a Dél-Alföldön régóta nincs fészkelőtelep, ebből következik, hogy ezen időpontban még tartott egyes csapatok északra vonulása.

Az elvonulást már nehezebb regisztrálni, hiszen a fészkelőhelyek elhagyása még nem jelenti a székicsérek elvonulását. Alkalmatlan biotópokat keresnek, ahol az öreg és fiatal madarak gyülekeznek a nagy vándorút előtt. Ez rendszerint régi érmaradványok kopár partvonalai, vagy pusztai árasztások, esetleg rizsföldek környezete.

A fészkelőhelyen utoljára 1987. július 5-én (Csabacsüd), 1988. június 27-én (Ecsegfalva), 1989. június 22-én (Ecsegfalva), 1990. július 15-én (Karcag) láttam madarakat.

A vonulás előtti gyülekezés maximumát egy régi érmaradvány vízi élőhelyén láttam az ecsegfalvi Kiritónál, ahol 1989. augusztus 3-án 64 pd. volt a megfigyelhető mennyiség egy csapatban.

II/2. Az agrárterületi fészkelések okai

En a legizgalmasabb kérdések egyike. Vajon mi a magyarázata a székicsérek agrárterületi megtelepedésének, milyen adottságok motiválják az évről-évre való rendszeres fészkelést? Az 1985 óta folytatott székicsér-vizsgálataim eredménye alapján a következőkben látom e jelenség okait.

Az egyik ok a degradált, nagy felületen rendelkezésre álló szikespuszták hiánya. Az elmúlt évtizedek folyamán a Tiszántúlon is szükre zsugorodott a legelőterületek aránya. A másik, hogy a meglévő területeket nem mindenütt a hagyományos állattartással hasznosítják, pedig a legelésző állatok rágásukkal, taposásukkal tartják fent a költőhelyek vegetációs állapotát. A fölöttük rajzó hártvásszárnyú rovarok tömege bőséges táplálékbazist kínál számukra. Az időnként szétszikkadt tehéngenera rakott tojások is jobban elviselik a hatalmas napi hőmérsékleti ingadozásokat (Sterbetz 1990).

Az egykori szikespusztai fészkelőhelyekhez hű populációk a tájváltozásokat követően is a régi élőhelyek környékén keresnek alkalmas költőhelyet, azonban ezek csak kényszerbiotópok lehetnek! A Nagykunság déli részén és Észak-Békés megyében Mezőtúr, Túrkeve, Kisújszállás, Karcag, Szarvas, Gyomaendrőd, Dévaványa és Körösladány térségében nagy rizstelepek működnek. Harmadik és negyedik okként emondható, hogy a rizsföldi életter, mint táplálékbazist jelentő kitünő élőhely motiválja elsősorban a székicsértelepek kialakulását, valamint az alkalmas agrár-élőhelyek megfélelő állapota a rizsföldek közelségében. Hogy ez a kulcsfontosságú két tényező mennyire jelentős, arra jó példa az alábbi adatsor, amelynél bebizonyosodik, hogy meghatározó a jó táplálék-

lelőhely adottsága és a gyér növényzetű agrárterületek közelsége. Ezt a kolóniaszerveződési időszakban legfőképpen a késői vetési kukorica és a napraforgó nyújtja.

A fészkelőhelyek távolsága az üzemelő rizsföldektől:

Distance of breeding sites from the operating rice-fields:

1. Karcag, Zádor lapos	1 km.
2. Karcag, Bócsa	0.5-2 km.
3. Karcag, Kunlajos	2 km.
4. Karcag, Asszonyszállás	2 km.
5. Karcag, Sándorok	1 km.
6. Karcag, Magyaroka	2 km.
7. Mezőtúr, Csergettyű	0.5 km.
8. Mezőtúr, Pusztabánréve	0.5 km.
9. Csabacsüd, Sárgahegyes	0.5 km.
10. Ecsegfalva, Borz	1.5 km.
11. Szarvas, Káka	0.5 km.
12. Karcag, Apavára	3 km.

A valószínű fészkelőhelyeknél:

13. Szarvas, Káka	0.5 km.
14. Szarvas, Décsi-lapos	1 km.
15. Gyomaendrőd	1.5 km.

Rendszeresen megfigyelhető, hogy a kotlásban történt váltás után a székicsérek a fészkelőhelyet övező agrárterületek fölött is vadászatva, a rizsföldek felé haladnak. Ott a víz fölött röpködő, vagy a vízfelszínen található rovarokat fogyasztják, de időnként a földnyelvekre leszállva is táplálkoznak. Gyakran megfigyelhető volt táplálékkeresésük a rizsföldi lecsapoló-csatornák, vagy a Hortobágy-Berettyó folyó víztere fölött. Előfordult rendszeresen, hogy az utakon átfutó rovarokat kapkodták el. Megfigyeltem, hogy a székicsér csőrében szitakötőt *Odonata* és fátyolkát *Neuroptera* hozott fiókáinak. Földön való táplálkozását tapasztaltam még az egyik kolónia szomszédságában levő libatelep letaposott fűvű vízparti környezetében is.

II/3. A fészkelőhelyek adottsága

A táblázatból is kiténik (2. táblázat), hogy a székicsérek a kelőfélben levő kukorica és napraforgóvetéseket választják fészkelőhelyül, ill. azokat az ugaron hagyott területeket, ahol a csapadékosabb tavasz miatt a talaj lágysága a szántóföldi gépekkel való talajjelőkészítést és a vetést nem teszi lehetővé. Mindhárom típus az egykori szikespusztai táj feltöréséből, használatbavételéből származik és zömében réti agyagtalaj. A belvíznyomta foltokon a kultúrnövények rendszerint ki sem kelnek, helyükön repedezettre száradt, sókiválásos, világos talajfelszín képződik, amely kifejezetten kedvez a fészkelőhelyek elrejtésének. A megmunkált felső talajréteg viszonylag morzsalékosabb szerkezete a fészkelési idő kezdetére a belvizek egy részét segíti elszívárogatni.

A fészkelőterületek jónéhány helyen forgalmas utak közelében voltak, de ez különösebben nem zavarta a székicséreket. Érzékeny riasztórendszerük van, melyet más fajok is jól ki tudnak használni (Aradi 1979). Az agrárélőhelyeken a székicsértelepek közvetlen szomszédságában a bibicet *Vanellus vanellus*, a mezei pacsirtát *Alauda arvensis* és az ugartyúkot *Burhinus oedicnemus* találtam, mint társfészkelőt.

A kultúrnövény-állomány a fészkelés kezdetekor mintegy 3-4 cm magas. A madarak ekkor még jól kilátnak innen, azonban a fiókanevelési időszakra már 15-20 cm-re is felmagasodik a növényzet. Ilyenkor jobban rejtja a madarakat, hátránya viszont, hogy a veszélyt is csak közelebről tudják észlelni.

HELY	KÖRNYEZET	TERÜLET
Mezőtúr, Csergettű	1985 Művelésből kihagyott belvíz- foltos rizsparcella gyomve- getációja	8 ha
	1987 Kelő kukoricavetés (<i>Zea mays</i>) Belvizes ugar terület, főként <i>Matricaria inodora</i> és <i>Consoli- da orientalis</i> -al	60 ha 15 ha
Szarvas, Káka	Művelésből kihagyott rizspar- cella ritka gyomvegetációja	6 ha
Mezőtúr, Pusztabánréve	1988 Kelő napraforgóvetés <i>Heliant- hus annus</i>	25 ha
	Kelő kukoricavetés <i>Zea mays</i>	60 ha
Karcag, Bócsa Ecsegfalva, Borz	Kelő napraforgóvetés	12 ha
	Belvíz után felszáradt tala- jon kipusztult cirokvetésben <i>Sorghum vulgare</i>	40 ha
Szarvas, Káka	Rizsparcellában kiritkult zab vetés <i>Avena sativa</i>	9 ha
Ecsegfalva, Borz	1989 Kelő kukoricavetés <i>Zea mays</i>	40 ha
	1990 Kelő kukoricavetés <i>Zea mays</i> Ugaron hagyott, de előző év őszén megmunkált terület fő- ként <i>Matricaria inodora</i> és <i>Consolida orientalis</i> -al	60 ha 9 ha
Karcag, Magyarka	Sütőtök és kukoricavetés <i>Cu- curbita maxima</i> és <i>Zea mays</i>	6 ha
Karcag, Apavára	Kelő kukoricavetés	12 ha
	Kelő napraforgóvetés	25 ha
Ecsegfalva, Borz Ecsegfalva, Kórészug Karcag, Magyarka Karcag, Magyarka Karcag, Magyarka	1991 Kelő napraforgóvetés	20 ha
	Ugar	7 ha
	Ugar	30 ha
	Ugar	15 ha
	Ugar	25 ha

2. táblázat. A székicsérek költési környezete és a rendelkezésre álló élőhely nagysága. *Breeding surrounding and the size of the available habitat of Collared Pratincole.*

II/4. A fészkelés

A fészkelőhelyek állapotát először néhány érkező madár veszi szemügyre, s amennyiben az nem felel meg az igényeiknek, úgy továb-
b állnak, új területeket derítenek fel. Rendszerint minden
évben felkeresik az előző évben, vagy években használt fészkelő-
helyeiket, de nem biztos, hogy költésre ezeket választják. Ha
évről-évre gyér növényzeti borítottságú területet találnak, akkor
hagyományosan ismétlődhet a költés. Mint három legfontosabb élő-
hely a kukoricavetés, a napraforgóvetés és a kedvezőtlen belvíz-
viszonyok miatt ugaron hagyott, de előző évben megmunkált terület
évi elhelyezkedése nagyban befolyásolja a helyfoglalást.

A kiválasztott fészkelőhelyeken az érkezési idő függvényében
a madarak intenzív násztevékenységbe kezdenek. Ez a legfeltűnőbb
a késői érkezéseknél, mikor a megjelenés után röviddel már a hí-

mek látványos nászrepülésükkel udvarolnak a tojóknak. A földre érve mélyen előrehajolva bókolo mozdulatokat végeznek, s itt elidőznek egy kicsit. Ez a viselkedés naponta sokszor megismétlődik. A legtöbbször igénybe vett leszállóhely környezetében kiválasztják a rendszerint kopár, gyér növényzetű területen a fészek későbbi helyét és a tojó itt rakja le egy hevenyezett mélyedésbe naponta a tojásait. A fészekcsészébe és köré változó mennyiségű és rövid, száraz növényi szálakat is hordanak. A teljes fészekaljja 3, ritkábban 2 tojásból áll. Átlag mérete 32.3x24.2 mm. Egy szokatlan alakú, megnyúlt tojás mérete 37.0x22.6 mm. A kis fészekcsésze csak jelképesen nevezhető fészeknek, hiszen a környezetétől nem igen különbözik semmiben. Érdekes, hogy a székicsértojások nem csak a szikes pusztai környezetet, hanem a mezőgazdasági terület agyagos talajának színéhez is kitűnően alkalmazkodnak.

A fiókák 17-18 napi kotlás után kelnek ki. Kezdetben az egyik szülő egész nap a fiókákkal marad (felváltva), míg az éppen táplálékért elrepülő madár fél órára távol marad. Az ez 'idő tájt felmagasodó kultúrnövény-állomány a fiókák számára jó rejtőzködési, árnyékolási lehetőséget nyújt, ugyanakkor az öreg madarakat akadályozza a kilátásban.

II/5. A költés sikerét veszélyeztető tényezők

A fészekaljok ciklikus ellenőrzésénél időnként tapasztalható, hogy minden hátrahagyott nyom nélkül a tojások eltűnnek a fészekből. Ez egyelőre nyitott kérdés, de nem zárható ki, hogy esetleg valamilyen szőrmes kisragadozó károsít. Pusztai környezetből ismert a vetési varjú nagyarányú kártétele is (Szabó 1984). Mivel az agrárterületi fészkelőhelyek közelében nem volt varjú kolónia és a dolmányos varjakat *Corvus corone cornix* és a szarkákat *Pica pica* is ritkán lehetett megfigyelni, nem tapasztaltam ebből eredő fészkalj pusztulást.

Az időjárás alakulása erősen kihat a fészkelés sikerére. Egy hirtelen lezúduló zápor a kötött talajon nem tud mindenütt elfolyni, vagy elszivárogni. A vízborítás okozhat komoly fészekaljpusztulást, vagy ebből következően a tojások leragadása. Itt emlitem meg, hogy például Mezőtúron egy nagy esőzést követően (06.23.) három fiókat találtam, melyek lábújjain 3-4 mm-es, már megszáradt talajgumók voltak. A nedvesen ráragadt talajjal ezek a mintegy négynapos fiókák nem tudtak helyet változtatni. Említésre érdemes az is, hogy egy hármás fészekaljnál valószínűleg a fészekelhagyáskor a madár elrúgta a tojásokat. Az egyik kelőfélben volt. Az anyamadar nem ezt ülte, hanem a még ki nem kelteket. Délután 16 óra tájban kikelt a pattogzott tojás, s az öreg madár akkor is a többi tojáson maradt.

Komoly veszélyeztető tényező a kultivátorozás, a szántóföldi géppel való permetezés, melyek gépei összetörrik, széttapossák a sorközbe rakott fészekaljakat. Előfordul, hogy a kultúrnövény-állomány sorában is vannak fészkek, de ezek megmenekülnek minden munkálat károsításától. A munkagép kezelő nem veszi észre a tojásokat, így kikerülni sem igen tudja őket. Ezért kell ide a természetvédő segítsége. Az ugaron a száradó terület beművelése (szántás, tárcsázás) lehet veszélyeztető tényező. Itt még előfordulhat, hogy a felburjánzó gyomokat birkákkal, vagy libákkal legeltetik, ami szintén káros lehet.

Amennyiben ezek a tényezők nem munkálkodnak, a székicsérpopulációk költési sikeressége 80-90 %-os is lehet. A felnevelési siker tapasztalatom szerint kb. 50-60 %-os.

II/6. Természetvédelmi feladatok

Az agrárterületek általánosságában nem tartoznak a madártani szakemberek érdeklődésének középpontjába, hiszen a nagy monokul-

túrák viszonylag kevés madárfaj költésének kedveznek. A talajon fészkelők között azonban ilyen környezetben megtalálhatjuk a mezei pacsirtát *Alauda arvensis*, bibicet *Vanellus vanellus*, parlagi pityert *Anthus campestris*, a barna rétihéját *Circus aeruginosus*, sőt a fokozottan védett hamvas rétihéját *Circus pygargus* és az ugartyúkot *Burhinus oedinemus* is. Mivel ezek az élőhelyek kevésbé vannak lefedve madármegfigyelőkkel, így a székicsér-telepek akár rejtve is maradhatnak. Első és legfontosabb teendő tehát a fészektelepek felderítése, a kialakult kolóniában a fészkek számbavétele. Ezekután mihamarabb a terület tulajdonosának és a rajta gazdálkodóknak a megkeresése következik, akivel egyeztetjük a területen soron következő növényápolási, vagy védelmi munka idejét. Így együtt óvhatjuk meg a fészkekalkákat. Amennyiben lehetséges a telep környékén ne engedjünk semmilyen talajmunkát végezni, de végsősoron megoldás a fészkek közvetlen körzetében kihagyott védőövezet is. Ez a munkaművelet rendszerint a kultivátorozás, esetleg a növényvédelmi jellegű permetezés.

Ezek az élőhelyek a székicséreknek az esetek nagy többségében csak egy költést tesznek lehetővé a kultúrnövények intenzív fejlődése miatt. A repülőképessé váló fiatalok eltávozásával megüresedik a költőterület és a madarak a nyári táplálkozó, esetleg gyülekezőhelyekre csoportosulnak. Érdekes, hogy az agrárterületekről való eltávozás után egyes években ezidőtájt jelennek meg új madarak a Hortobágy térségében, s kezdenek költéshez. Mivel a hortobágyi költőhelyek jól ismertek - tehát nem ottani állományok pótköltéséről van szó -, így felmerül a kérdés, hogy nem az egyéb tisztástúli, az agrárterületeken első költésüket befejező madarak-e ezek? További vizsgálat tárgyát képezi ez a jelenség is.

III. Összefoglalás

A 80-as évektől egy rendszeressé váló jelenséget tapasztalhattunk a székicsérek megtelepedésénél, az agrár élőhelyeken történő fészkelést. Legfőképpen a jó táplálkozóterület motiválja a székicsérek megtelepedését, s e területek közelségében mintegy kényszerbiotópként választják a fészkelőhelyválasztás időszakában kedvező vegetációs borítottságú kultúrterületeket. Ez összefüggésbe hozható a madarak számára kedvező állapotú szikespusztai élőhelyek hiányával, mint amilyenek a Hortobágy térségében még nagy felületen vannak. Ezen kultúrterületek mezőgazdasági hasznosításának egyes mozzanatai sajnálatosan egybeesnek a székicsérek fészkelési idejével, így sok fészkelő pusztulhat el ebből az okból. Az intenzíven fejlődő kultúrnövény-állomány azonban nem minden esetben alkalmas már pótfészkelésre, esetleg második költésre, így viszonylag hamar elhagyják az élőhelyet. Legfontosabb feladatunk, hogy a székicsérek agrárterületi fészkelőhelyeit felkutassuk, megállapítsuk a fészkelőállomány nagyságát, felderítsük a fészkek helyét, majd a területhasználóval együttesen óvjuk meg a lerakott fészkekalkákat. Ez a túl késői felderítés miatt egy mezőtúri 2 páros telepnél és egy szarvasi 3 páros telepnél nem sikerült, de a többinél igen.

Magyarországon a hortobágyi szikespusztai környezet után a nagykunsági és Észak-Békés megyei agrárterületek a székicsérek rendszeres fészkelőhelyei. Hazai környezetük jellemzésekor ma már elmaradhatatlanul meg kell említenünk az újszerű élőhelyválasztást és ott kell számukra megfelelő védelmet biztosítani, ahol megtelepedtek. Ez viszonylag tág ökológiai tolerancia egyben záloga lehet a hazai állományok tartósabb fennmaradásának.

Köszönettel tartozom Molnár Attilának (Debrecen), Deák Lajosnak (Mezőtúr), Dr. Kovács Gábornak (Nagyiván) és Dr. Endes Mihálynak (Debrecen), akik adatközlésükkel segítették munkámat.

Summary

Breeding habitat selection of Collared Pratincoles at agricultural sites

From the 80's the increased use of agricultural habitats by Collared Pratincoles as nest-sites is a new phenomenon. The nest-site selection is influenced mainly by the proximity of good feeding habitats. It is clearly related to the lack of favourable dry grassland habitats. Some farming activities during the breeding season of Collared Pratincoles negatively affect the breeding success. The fast growing cereals are usually not suitable for a second breeding attempt so the habitat is abandoned quite early.

The main objective of conservation in this particular case is to enhance the breeding success of this species by locating the nests at the start of the breeding season and to organise management activities so as not to disturb the bird. Apart from two small colonies (2 and 3 pairs respectively), this proved to be a successful approach.

Second only to the steppe region on the Hortobágy, the agrarian habitats of Nagykunság and North Békés are regular breeding sites for Collared Pratincoles in Hungary. When characterising their nest-site selection these new, man-made habitats must be considered and the birds' breeding success enhanced there. This will help the survival of the Hungarian population.

Irodalom - References

- Aradi, Cs. (1979): Telepesen fészkelő madarak etológiai vizsgálata. MTA Biológiai Osztályának Közleményei 22, p. 239-256.
- Bankovics, A., Györi, J., Sterbetz, I. (1989): Madarak [in: Rakonczay, Z. (ed.): A magyar flóra és fauna vörös könyve] Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kovács, G. (1988): Hortobágy [in: Rakonczay, Z. (ed.): Csévhasztól Bátorligetig] Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, p. 229-245.
- Sterbetz, I. (1974): Die Brachschwalbe. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg. p. I-III.
- Sterbetz, I. (1990): A jó sáskapusztító. A Természete, IX. p. 134-135.
- Szabó, L. (1984): Székicsér [in: Haraszthy, L. (ed.): Magyarország fészkelőmadarai]. Natura, p. 93-94.
- Temesi, I. (1989): A közvetlenül veszélyeztetett (a kipuustulás közvetlen veszélyébe került) állatfajok [in: Rakonczay, Z. (ed.): A magyar flóra és fauna vörös könyve. Akadémia Kiadó, Budapest. p. 42.

Széll Antal, 5510 Dévaványa, Tűzoktelep.

Székicsér *Glareola pratincola* eredményes költése Szentés Fertő halastón

A székicsér fészkelése egyre inkább ritkaságszámba megy hazánkban. Becslések szerint költőállományának száma már az 50 párt sem éri el. Ezért tartottam érdemesnek eredményes költéséről hírt adni.

Fenti halastó 6-os számú - egy éve szárazon tartott - tógyeége felett először 1992.06.10-én figyeltem meg 2 példányt. A magas gyomnövények közötti tisztáson, a puszta tófenéken kapart fészekgödörben 2 sáros tojását találtam 06.25-én. Ez alatt felet-

tem 5 adult madár riasztó hangjukat hallatva keringett. 07.02-án az éppen kikelt 2 pullust fényképeztem. A repülős fiókákat 07.21-én és 29-én láttam. Valószínűsíthető, hogy két esetleg három fészkelés is volt, de csak egy volt eredményes.

A területen korábban 1990.08.20-án, árasztott legelőn láttam 3 fiatal madarat, 1991.05.09-én pedig az akkor még vízzel telt tőegység felett kormos szerkökkel *Chlidonias niger* vadászott egy székicsér. Csongrád és Békés megye határáról Eperjes községhez tartozó felhagyott rizsföldeken volt ismert bő 10 éve jelentősebb költőállománya.

Summary

Successful breeding of Collared Pratincole *Glareola pratincola* at the fishponds of Szentes-Fertő

In 1992 a pair of Collared Pratincole *Glareola pratincola* nested at Szentes Fertő. Two muddy eggs was found on a fishpond bed - which has been kept dry for one year - on 25 June 1992 while 5 adult birds were alarming above the nest. There were some other nesting attempts but only one was successful. There are some earlier records of this species at this region, one on 20 August 1990 with 3 juveniles above an inundated pasture and the other on 9 May 1991 when an adult was seen feeding together with Black Terns *Chlidonias niger*. Former considerable breeding population of this threatened bird was known near Eperjes (20 km to the East) on a non-cultivated rice-field some 10 years ago.

Dr. Bod Péter, 6600 Szentes, Dr. Brusznay A. sétány 10/a I/4.

A székicsér *Glareola pratincola* hortobágyi állományának alakulása

Magyarország a székicsér fő elterjedésétől északra fekszik, ily módon az itthoni állomány fészkelőterülete szigetszerűnek mondható. Hazai, többé-kevésbé rendszeres költőhelyei mind az ország keleti felén vannak. A Dunántúlról csupán néhány szórványos fészkelése ismert. Legklasszikusabb élőhelye a Hortobágy és környéke, ahol kihagyás nélkül, minden évben megtelepszik. Az utóbbi 20 év során létszáma többször is drasztikusan csökkent, mélypontját 1977-ben, illetve 1987-ben és 1988-ban érte el (Láts az 1. ábrát).

A Hortobágy térségében a legnagyobb állományt az 1907-es sás-kajárás idején észlelték, amikor Schenk Jakab 500 párra becsülte őket. A 60-as évek végéig számos nagyobb telepét ismerték, melyek közül a keletiek (Nyári-járás, Angyalháza, Szelencés) 1985-ig megszűntek, csak a déliek, délnyugatiak maradtak meg (Nagyiván, Kunmadaras, Karcag; esetenként: Borzas, Zám, Német-sziget). Madarunk eredetileg az ürmös *Puccinellietum* szikfok-gyepen fészkeltek. Napjainkban ezt a jellegzetes élőhelyét csak a Kunmadarasi-pusztán és a Nagyiváni-pusztta déli részein tartotta meg, elsősorban a gulyajárásokon. Tudomásom szerint a Hortobágytól kb. 20 km-re délre található karcagi Kecskeri-pusztán is költ gyepen. 1981 óta mind gyakrabban találjuk különféle szántókon, parlagokon, azok szikfoltos, víznyomta részein, de földmunkák által kopárrá tett helyeken, száraz kubikgödörökben is. Az ilyen területek közül, gyakorisági sorrendben a következő típusú helyeken leltem:

- napraforgó
- silőkukorica

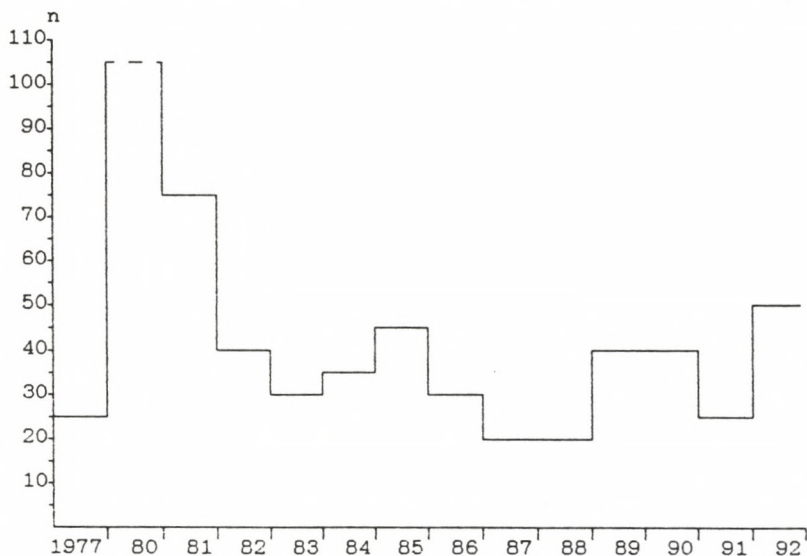
tavaszi árpa
 őszi búza
 parlag
 felszántott rizsföld szétgyalult gátja
 kiszáradt, agyaggyerő kubikgödör
 elhagyott kacsanevelőt borító száraz trágyakéreg

Manapság már nem ritka az olyan év, hogy több székicsér költ az ilyen kultúrkörnyezetben, mint a pusztagyepeken. A szántókon való fészkelés néha külön természetvédelmi problémát jelent, pl. napraforgó kultivátoros gyomirtása esetén. Mivel azonban a telepek az egészen kopár szikfoltokon létesülnek, elegendő, ha a munkagéppel megbeszéljük, hogy az amúgy is vak, kultúrnövénymentes foltokat hagyja ki a munkából. Szikes, vízállás-foltos gabonában még ennyi veszély sincs, mivel aratás idejére véget ér a költés, illetve a kombájnok maguktól kihagyják az ilyen helyeket.

Érdekes, 4-5. éve észlelt jelenség a késői, július-augusztusra maradó költés, mely szinte mindig a pusztai gyepeken történik. Előfordulnak pótköltések, kivételesen ritkán pedig második fészkelés is, mint például 1992-ben.

A Hortobágyi Nemzeti Parkban folyó gyakorlati madárvédelem keretében kísérletezünk a fokozottan védett partimadarak - köztük a székicsér - mesterséges élőhelyének létesítésével. Eddig kétszer volt sikeres költésük ilyen környezetben.

Ritkasága miatt kevésbé jelentős a feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni* előfordulása. 1973, 1979, 1980 években költött a Hortobágyon, 1990-ben költés nélküli párt figyeltem meg, sőt, hibrid egyed is akadt. 1992 nyarán Karcag határából is jeleztek egy párt az ottani megfigyelők. Befejezésül közlöm az 1977-1992 közötti időszak hortobágyi állományadatait. (Kivéve 1978-79-et, amikor hiányoznak a teljes Hortobágyra vonatkozó megfigyeléseim.)

1. ábra. A székicsér hortobágyi állományának alakulása 1977-1992 időközében. *Changing of Collared Pratincole population of Hortobágy between 1977-1992.*

Summary

Population changing of Collared Pratincole *Glareola pratincola* at Hortobágy

The breeding population of the Collared Pratincole which is known as a typical bird of the natron steppes of Hortobágy gradually decreased from the late 1970's. This trend reached its lowest point in 1987 when the actual population contained no more than 16-18 pairs, when a little advance started. The exact reason of this fluctuation is not known because the quality of their habitat did not change (found increasingly in protected areas). Since 1981 nests were found on different cultivated lands, wastes, dry navvy pits very frequently. There are years when more Pratincoles nest at such sites than at the original steppe environment. At the National Park of Hortobágy the experiments are continuing for establishing artificially created habitats ponds. Since 1988 successful nestings were recorded two times at such sites.

Irodalom - References

- Kovács, G. (1988): A Hortobágy madárvilágának öko-faunisztikai vizsgálata, 1971-86. In: Tóth A. szerk.: Tudományos kutatások a HNP-ben. 113-206.
- Kovács, G. (1992): Mesterséges szikes tavak és szikes kopárok létesítésének módszerei és tapasztalatai a HNP-ben. Aquila, 99. Megjelenés alatt.
- Schenk, J. (1907): Az 1907 évi sáskajárás a Hortobágyon és a madárvilág. Aquila, 14. 223-275.
- Sterbetz, I. (1974): Die Brachschwalbe. Neue Brehm Bücherei, 462. 1-111.
- Szabó, L.V. (1965): Fészkelő madártársulások vizsgálata a Kunmadarasi szikeseken. All.Közl. 52. 111-134.
- Udvardy, M. (1941): A Hortobágy madárvilága. Tisia, 5. 1-80. Debrecen

Dr. Kovács Gábor, 5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.

Élőhelyek ökológiai bemutatása

A hortobágyi partimadár élőhelyek leírása és jellemzése

1. Akadémia-halastó

A Hortobágyi Halgazdaság halkeltető üzemének tőegysége, amely 18, egyenként 1 ha-os, zsengeivadék-nevelő medencét és 4, összesen kb. 80 ha-os "nyújtó" tavat foglal magába. Az egyhektáros medencékhez észak felől egy, kb. 10 ha-os, sekély, könnyen kiszáradó szikes vízállás csatlakozik, mely a tőegység 1975-ös rekonstrukciójakor a gátak anyagyerő gödre volt. Ezt már több mint egy évtizede a törzslibatelep úsztatójaként használják. Ehhez hasonló élőhely volt korábban a déli oldalon is, melyen egykor kacsanevelés zajlott, de 1980 óta elnadasodott és megszűnt a szikes tő-jellege. A hortobágyi viszonylatban aprócskának számító vízi élőhelykomplexum a partimadarak számára kedvező viszonyokat kínál, leginkább a libausztató sekély vizével. Ugyanilyen kedvező

lesz a kis medencék lecsapolásakor, méginkább a nagy tavak évenkénti egy-két lehalászása alkalmával, melyre áprilisban és szeptemberben kerül sor. A néha szárazon hagyott tavakban, egyes éveken (1980, 1981) kis lile, gólyatölcs alkalmas, a gulipán viszont jóval rendszeresebben költött (KOVACS.1984-a) tehát nem csak táplálkozó és gyülekezőhelyként tartjuk számon. A nemzetközi partimadár számlálásban 1980 óta mintaterületként szerepel, 1988-tól Konyhás Sándor végzi a rendszeres állományvizsgálatokat.

Néhány a megfigyelt ritkaságok közül: tavi cankó, fenyérfutó, sarki partfutó, köforgató, csigaforgató, vékonycsőrű víztaposó. 1992 május 3-án Waliczky Zoltán Baird-partfutót észlelt az 1-es taven.

2. Kunmadarasi-Nagyiváni puszták és árasztásai

A HNP két nagy, délnyugati pusztáján 1975 óta zajlanak rendszeres, madárvédelmi célú árasztások. Míg a kora tavaszi előntések (febr-márc) esetében főleg vízi élőhelyek állapotának költési idő előtti optimalizálása a cél, a nyárvégi (aug-szept) előntések a vonuló madarak számára kedvező, sekély előntéseket biztosítanak. (KOVACS,1984-b.)

Patimadár-vonulás számára ugyancsak nagyon alkalmas a július-augusztusban a Kunmadarasi-pusztá délnyugati részén végzett külön árasztás, ahol egy alig 30 ha-os területen a korán érkező északi fajokon kívül a költésüket befejező székicsérek összeseregése a legfeltűnőbb eredmény. (60-70 pd is összegyűlik.) Az északi fajok közül a parti lile, ujjaslile, kis goda, sarlós partfutó adatai érdemelnek említést.

A pusztá száraz, rövidfüvű szikesein az aranylile, havasi lile, póling, kis póling rendszeres átvonuló, míg a bíbic, ugartyúk, székicsér jellemző fészkelő faj. 1990-ben a vékonycsőrű póling 6 pd-os csoportját is megfigyeltem.

Nem lenne elég alapos a tájékoztatás, ha egy fontos momentum kimaradna: erősen csapadékos éveken (1980,1991) az árasztásokra nincs szükség, mert ilyenkor az egész pusztá a szikes tócsák, padkaközti vízállások mozaikja.

Nagyon aszályos éveken (1990,1992) az árasztás vizét szolgáltató csatornák, árkok egyre apadó vize is limikola-élőhelyé válik. A Sárosér és a Németér főcsatornák nem csak faj-, hanem egyedszám tekintetében is kiemelkedő partimadár-mennyiséget vonzanak. Megjegyzem még, hogy 1990-től Angyalházán, 1992-től pedig a Kis-Jusztus mocsárreton végzünk újabb árasztásokat, kiváló eredménnyel (pl. gólyatölcs megjelenése, újabb gulipán költések.)

3. Mesterséges szikes tavak és -kopárok a HNP-ben

Ezidáig terveim alapján két ilyen élőhely készült el. Az elsőt az Ecsezug nevű pusztán, egykori rizsföldek helyén, 1986-ban ásattuk, a másodikra ugyancsak egy régi, lecsapolt rizsföld helyén, 1990-ben került sor. (A tervezés, majd a kivitelezés körülményeit, lezajlását és az eredményeket részletesen ismertetem az Aquila 1992-es, 99. évfolyamában.)

Az egyenként 3-3,5 ha-os, kopár parttal és szigetekkel, zátonyokkal tarkított komplexumokat főként a székicsér megtelepedésére számítva építettük, de ez csak az első tó esetében járt sikerrel. Érdekes még, hogy a várt széki lile helyett, a kis lile és a gulipán költése következett be.

Mint költőhely -viszonylagos kicsinysége miatt- a terület kis egyedszámú madarat képes eltartani. Szerepe akkor nő meg igazán, ha a nyár közepére kiszáradó pusztai rétek, laposok parti madarai már csak itt találhatnak vizet.

Az egyhektárnyi vízfelületű tavacskákon ezernyi bibic, goda, póling, átnyaraló füstös cankó, pajzsoscankó is összeverődik. 1991-ben Konyhás Sándor még csigaforgató felbukkanását is észlelte Angyalházán. (KOVACS, 1992.)

A mesterséges szikes tavak és szikes kopárok létesítéséhez hozzátartozik, hogy a fészkelő szigetekre és néhol a partokra is, megfelelő fajokból álló növényzetet telepítsünk, melyek nem nőnek magasra és nem is képeznek teljes borítást a talajon. Jó eredményeket értünk el egyes halofitákkal, mint a sziksófü *Salicornia herbacea*, sóbolla *Suaeda maritima* telepítésével. Spontán módon jelent meg mindkét helyen a budavirág *Spergularia salina* és a porcsin *Polygonum aviculare*.

A közeljövőben 20-30 ha-os nagyságú szikestó-mozaik létrehozását tervezzük a HNP több pontján is, melyek közül legalább egyet vízpótlási lehetőséggel is kombinálunk.

Irodalom - References

- Kovács, G. (1984-a): A hortobágyi halastavak madárvilága 10 év megfigyelései alapján. *Aquila*, 91.21-46.
Kovács, G. (1984-b): Az árasztások hatása a Hortobágy madárvilágára. *Aquila*, 91.163-176.
Kovács, G. (1992): Mesterséges szikes tavak és -kopárok létesítésének módszerei és tapasztalatai a HNP-ben. *Aquila*, 99. Közlés alatt.

Dr. Kovács Gábor, 5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.

Területi vonulási jelentések

Partimadarak tavaszi átvonulása a Biharugrai Tájvédelmi Körzet területén 1992-ben

Partimadarak a Biharugrai Tájvédelmi Körzet területén megfelelő élőhelyekre találnak nemcsak a két itt fekvő halastórendszeren (Begécsi; ill. Ugrai halastavak), de a környező pusztákon és mezőgazdasági területeken is.

Idén tavasszal a halastavak rendszeres megfigyelése mellett sikerült az egyes pusztarészekben költő partimadár-fajok mennyiségét is felmérni. Kivételként kiesett néhány vizes pusztá, amely sajnos túl távol volt a rendszeres ellenőrzéshez.

A tavak március elején olvadtak ki teljesen, és a limicolák már ekkor találtak táplálkozásra alkalmas, iszapterületeket. Március inkább hidegebb és esősebb volt a megszokottnál, és főként az állandó északi, erős szél nyomta rá bélyegét az időjárásra. Április legelején hirtelen felmelegedés (szintén sok széllel) következett. Ezután az időjárás átlagos lett még mindig sok széllel. Június végéig a partimadarak egyfolytában találhattak leeresztett halastavakat, sokszor 6-8-at is egyszerre. Emberi zavarásnak a vadászat, és emberek állandó jelenléte mondható.

Összességében a begécsi halastórendszer a sok, különböző állapotú leeresztett halastóval nyújtotta a legjobb élőhelyet a partimadaraknak.

Csigaforgató *Haematopus ostralegus*: 06.28-tól 07.03-ig volt jelen 1 példány a Begécsi tavakon.

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*: 04.25-től, 05.16-ig 1 pár rendszeresen jelentkezett a Begécsi tavakon, különböző helyeken. 05.02-án plussz egy magányos példány.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Az első megfigyelés (1pd.) 03.14-én (Begécs). A későbbiekben is csak Begécsen jelentkeztek gulipánok. A max 73 pd. volt, melyek 03.23-án táplálkoztak a területen. 15 pár fészkelését követtük nyomon, 9 páré feleresztés miatt hiúsult meg. A többi pár is aránylag sikertelen volt, első-sorban a fészkelőhely kitettsége miatt (ragadozók, ezüstsirály).

Kis lile *Charadrius dubius*: 03.28-tól, 05.01-ig 15 pd. vonult át. 1 pár költése valószínű a Begécsi tavakon.

Parti lile *Charadrius hiaticula*: 05.01-én 2 pd., melyből egy maradt 05.09-ig. (Begécs).

Ujjaslile *Pluvialis squatarola*: A Begécsi halastavakon látuk az első 2 pd-t, 05.01-én. Ezután folyamatosan jelen volt ez a faj Begécsen 07.03-ig. Legnagyobb példányszámban 05.23-án láttuk, amikor 6 pd. volt itt.

Bibic *Vanellus vanellus*: Először 02.28-án észleltük 5 példányos csapatát Begécsen. A tavaszi vonulás során közel 300 pd. jelentkezett. 03.07. és 03.28. között, első-sorban Begécsen. Az itteni mezőgazdasági táblákon 6 pár költött.

Apró partfutó *Calidris minuta*: 04.25-től, 05.31-ig fordultak elő csapatai Begécsen, ahol 54 pd. vonult át.

Temminck-partfutó *Calidris temminckii*: 05.01-én láttunk három példányt havasi partfutók között, majd valószínű ugyanezeket láttuk 05.23-án részlegesen nászruhás tollazatban. Mindkét előfordulás Begécsi.

Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*: 04.25-én láttunk két elsőéves példányt havasi partfutók között, majd valószínű ugyanezeket láttuk 05.23-án részlegesen nászruhás tollazatban. Mindkét előfordulás begécsi.

Havasi partfutó *Calidris alpina*: 03.28-tól 05.23-ig fordultak elő csapatai Begécsen. 05.01-én 546 egyedből álló csapatával találkoztunk. Összesen kb. 650 pd. vonult át.

Pajzsoscankó *Philomachus pugnax*: Tavaszi vonulása két hullámban történt. Az első hullám 03.07-től 04.20-ig tartott, amikor 3200 pd. vonult át első-sorban Begécsen. A második hullám 04.21-től 05.23-ig tartott és kb. újabb 1400 madár vonult át, ekkor már kizárólag a begécsi területen.

Sárszalonka *Gallinago gallinago*: Rendszeretelenül fordult elő márciusban (11pd.), áprilisban (4pd.), és júliusban (1pd.). Valószínű a vizesebb réteken nagyobb számban és rendszeresen fordult elő.

Nagy goda *Limosa limosa*: 03.07-én jelentkezett az első példány Begécsen. 03.28-án ugyanitt 1880 pd. tartózkodott. 04.19-től egy újabb hullám érkezett, ami 04.25-én tetőzött 165 példánnyal.

A költő párok száma az Ugra-Begécs közti pusztákon 6 pár. 05.23-tól számuk ismét növekedett, ami 06.21-én tetőzött 150 példánnyal. Júliusban maradt a 100 körüli mennyiség.

Kis goda *Limosa lapponica*: A begécsi 8-as leeresztett mencedében figyeltünk meg egy adult téli ruhás pd-t 05.09-én. A madár aránylag bizalmas természetű volt, az iszapos részek sekély tócsái szélén aznap hosszasan táplálkozott néhány havasi partfutó közelében.

Kis póling *Numenius phaeopus*: 03.28-tól fordult elő a Begécsi-halastavakon. Napközben a vizenyős réteken táplálkoztak, és rendszerint késő délután jöttek be a leeresztett halastavak iszapos részeire. 04.11-én éték el a maximumot, 300 példánnyal. 05.01-én még 130 példány volt a Begécsi területen, majd számuk hirtelen csökkent és 05.23-ig már csak 2-18 pd. mutatkozott. Ugyanakkor az ugrai halastavakon 05.16-tól 11 pd-os csapatuk 06.21-ig mutatkozott.

Nagy póling *Numenius arquata*: Átvonulása csak Begécsen van jelezve ezen a tavaszon. 03.07-én jelentkezett egy 27 pd-os csapat elsőként ebben az évben. Majd csak 03.28-án csatlakozott ehhez a csapatához több póling. Változó példányszámban 06.14-ig figyeltük meg őket. A tavaszi átvonuló mennyiség így 160-170 példány körül alakult. 07.03-án egy 34-es csapat szállt be inni a begécsi 8-as tóra.

Füstös cankó *Tringa erythropus*: A tavaszi vonulás során állománya erősen váltakozó volt: maximumok 04.05. (345 pd.) és 05.01. (573 pd.). Az összes átvonuló 03.07. és 05.18. között 650 pd-ra tehető. 06.14-től újból megjelent és 07.23-ig számuk folyamatosan gyarapodott 37-re. Csak Begécsen láttuk őket.

Piroslábú cankó *Tringa totanus*: Az ugrai halastavakon fordult elő az első 03.14-én. Később a begécsi tavakon kb. 50-es példányszámban vonult át.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Begécsen a következő megfigyeléseket tettük: 04.05. 1 pd; 04.20. 1 pd; 04.21. 2 pd; 04.25. 1 pd; 05.01. 1 pd. Minden alkalommal sekély vízben, vagy ahhoz közel táplálkoztak.

Szürke cankó *Tringa nebularia*: 03.28-án jelentkezett egy 4 fős kis csapat először, majd számuk hirtelen növekedett. 03.29-én 32-es laza csapatban mutatkoztak, 04.05-én szintén laza csapatban 67 pd. volt jelen a Begécsi-halastavakon. Táplálkozóhelyül frissen leeresztett halastavak kiterjedt iszapfelülete szolgált nekik. További nagyobb példányszámú megfigyelések: 04.19-én 35 pd; 04.21-én 36 pd. Egészen 05.03-ig egyfolytában jelen volt a Begécsi-halastavakon ez a madárfaj. Laza csapatai néha szétszóródtak, de ilyenkor is több példány együtt mozgott. Az Ugrai-halastavakon csak 04.18-án fordult elő 1 pd.

Erdei cankó *Tringa ochropus*: A begécsi halastavak egyik régen kiszáradt kis tómedrében, mélyebb vízű halágyakból kiugró buckákon 03.28-án egy 20 példányból álló laza csapat táplálkozott. Nagyobb számú csapatot a szakirodalom sem ismer. A későbbiekben még Begécsen észleltünk 9 pd-t szétszórva 04.11-én, és ezután már csak egy-egy példányával találkoztunk áprilisban és májusban. Ugrán 04.18-án volt 2 pd.

Réti cankó *Tringa glareola*: 04.11-én jelentkezett az első példány Begécsen. 05.16-án láttuk az utolsókat, a két dátum közti időszakban a maximum (70 pd.) 04.25-én jelentkezett. 07.03-tól újra megjelent egy példány, és számuk innen már csak növekedett a hónap vége felé.

Billegető cankó *Actitis hypoleucos*: Tavasszal mind az Ugrai-mind a Begécsi-halastavak területén jelentkezett, csatornák partján és halastavak mentén 04.11-től 05.18-ig. 07.03-án újból megjelent egy példány Begécsen, majd a hónap folyamán egy újabb érkezett.

Kőforgató *Arenaria interpres*: 05.18-án a Begécsi 8-as leeresztett medencéjében, iszapos tocsogókban táplálkozott egy nászruhába vedlő példány.

Kern Rolland, Vasas András, 5600 Békéscsaba, Rezeda u. 1.

Az 1992-es partimadár-vonulás a szegedi Fehér-tavon és Fertőn

Ez év tavaszán sok faj szempontjából a vonulás meglehetősen gyenge volt, ami valószínűleg annak a következménye, hogy gyakran hiányoztak a friss lecsapolások. A gyenge vonulás ősszel még inkább kifejeződött, főleg a szubarktikus fajoknál, annak ellenére, hogy alkalmas táplálkozó-tavak ekkor többé-kevésbé folyamatosan rendelkezésre álltak.

Tavaly télen jónéhány tó lecsapolva maradt, melyeket március elején töltöttek fel, így azok csak a korán érkező madaraknak voltak jók. Tavasszal eléggé rendszertelenül végeztek friss lecsapolásokat és ezek viszonylag hamar ki is száradtak, így gyakran csak rövid ideig jelentettek nagy felületű, jó táplálkozási lehetőségeket. Ezt a példányszámok erős ingadozása is jól jelzi. Tavasszal és nyáron lényegében csak a Fertőn történtek lecsapolások, a Fehér-tavon nem. A nyárvégi csapolások július elején kezdődtek. Ettől kezdve leeresztett tó rövid szünetekkel állandóan volt. Bár eleinte még gyorsan száradtak, de október elejétől folyamatosan volt jó táplálkozási lehetőségük a vonuló partimadaraknak. A problémát tehát idén is (főleg tavasszal és szeptemberben) a friss táplálkozóhelyek hiánya okozta (feltöltött tavak, ill. kiszáradt tófenék).

Mivel a két halastórendszer közel fekszik egymáshoz (szinte érintkeznek), így a partimadarak szempontjából egységesen is kezelhetők, ezért a példányszámokat gyakran összevonva adtam meg.

Csigaforgató *Haematopus ostralegus*: Május 9-én a Fertőn a feltöltött előnevelők rövidfüves gátján láttam egy példányt, mely később átszállt a feltöltés alatt álló II/6-osra. Május 17-21-ig is látták valószínűleg ugyanazt a példányt a száradó II/3-on (Veprik Róbert).

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*: Tavasszal nem jelentkezett, a költés utáni időszakban azonban többször lehetett látni családokat, öregeket és fiatalokat, főleg a Fertőn [júl. 17., Fertő: 7 ad., 2 juv.; aug. 13., Fertő: 2 család (2 ad., 3 juv., ill. 2 ad., 2 juv.)]. Utolsó adata: augusztus 18, Fertő: 1 juv.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Március 1-én érkezett meg 2 példány a Fehér-tóra, majd március 29-től vált rendszeressé költőhelyén, a Fertőn. Ezután 25-30 pd. tartózkodott itt rendszeresen, de a tavak feltöltése miatt csak két pár költött eredményesen. Júliusban számuk fokozatosan emelkedett először a Fertőn, majd a lecsapolások kezdetével a Fehér-tavon (aug. 7., Fehér-tó: 214 pd.). Szeptember közepére fokozatosan eltűntek, de október elején hirtelen újra megjelentek nagyobb számban (okt. 10., Fehér-tó: 207 pd.). Ezután 150 pd. november közepéig a területen maradt, majd november végére fokozatosan eltűntek (nov. 28., Fehér-tó: 2 pd.). Idén a Fehér-tavon számuk nem érte el az október végi - november eleji szokásos 250-300-as példányszámot, de ennek ellenére jelentős mennyiség vonult át.

Székicsér *Glareola pratincola*: Nyár végi, alkalmi megjelenése idén is megvolt. Július végén kétszer jelentkezett a Fertőn, először egy, majd két példány (Barkóczi Csaba - Veprik Róbert).

Kis lile *Charadrius dubius*: Főleg március végétől április közepéig vonult át. Ekkor 10-20 pd. tartózkodott a területen (maximum: márc. 29., Fertő: 30 pd.). Májusban, júniusban csak az itt költő illetve költéskisérülő 4-5 példányt lehetett látni. Júliusban hamar megemelkedett a számuk (júl. 14., Fertő: 50 pd.), eleinte öregekkel vegyesen, augusztustól azonban nagyrészt fiatalokkal. Augusztusban folyamatosan 40-50 pd. tartózkodott a területen (maximum: aug. 5., 60 pd.), szeptemberben azonban számuk 10-15 pd-ra fogyott. Az utolsó példányt október 18-án láttam a Fertőn.

Parti lile *Charadrius hiaticula*: Kettős vonulása igen kifejezett volt. Márciusban viszonylag későn jelent meg (márc. 22., Fertő: 8 pd.), áprilisban egyáltalán nem mutatkozott, májusban pedig folyamatosan jelen volt 3-8 pd. Nyár végi, őszi vonulása messze elmarad a szokásostól, mindössze négy adata gyűlt össze 1-3 példányról (egy augusztus végi, két szeptemberi és egy október közepi előfordulás).

Széki lile *Charadrius alexandrinus*: Március végétől a Fertőn rendszeresen jelen volt 2-3 pd., de költésük idén elmaradt. Nyár végén főleg 2-3 fiatal lehetett látni (utolsó adata: aug. 20., Fertő: 2 pd.).

Aranylile *Pluvialis apricaria*: Halastavakon ritkán jelenik meg. Idei egy adata: aug. 13., Fertő: 1 ad. átrepült.

Ujjaslile *Pluvialis squatarola*: Idén csak igen szórványosan jelentkezett. A szokásos őszi vonulása teljesen elmaradt. Egyetlen tavaszi adata: máj. 15., Fertő: 1 pd. Nyár végén két öreg madár időzött egy hetet a Fertőn augusztus 13-20-ig. Két őszi adata: okt. 15., Fehér-tó: 1 pd.; dec. 6., Fehér-tó: 2 pd.

Bibic *Vanellus vanellus*: Az elsőket február 15-én láttam, 55 pd. volt ekkor a területen. Ettől kezdve, március végéig fokozatosan emelkedett a számuk (maximum: márc. 22.: 700 pd.). Áprilisban, májusban a fészkelőállományon kívül már csak 10-20 példányt lehetett látni. A nyár végi gyülekezése (júl. 17., Fehér-tó: 300 pd.) után már csak az ősz végén jelezte nagyobb számban (őszi maximum: november 15: 560 pd.; dec. 6.,

Fehér-tó: 380 pd.). A fagymentes, enyhe időjárás következtében decemberben is kitartottak még.

Sarki partfutó *Calidris canutus*: Szeged környékén igen ritkán mutatkozik. Idén egyszer előkerült a Fehér-tavon, december 6-án egy fiatal.

Fenyérfutó *Calidris alba*: Ez évi vonulása szinte teljesen kimaradt annak ellenére, hogy más években rendszeresen mutatkozik mind a tavasszal, mind pedig ősszel. Egyetlen idei adata: máj. 9., Fertő: 2 pd.

Apró partfutó *Calidris minuta*: Március 29-én láttam az első példányt a Fertőn. Áprilisban 10 alatti példányszámban fordult elő folyamatosan, de májusban sem emelkedett lényegesen a száma (maximum: máj. 22., Fertő: 32 pd.). Őszi vonulása is igen gyengén alakult. Július legvégén jelent meg újra, majd augusztus közepéig csak öregeket láttam (aug. 7., Fertő: 20 ad.), ekkor fokozatosan felváltották őket a fiatalok és augusztus végétől öreg madarakat lényegében már nem lehetett látni. Szeptember közepétől már csak 10 alatti példányszámban jelent meg havasi partfutók csapatában. Maximumai: aug. 13., Fertő: 37 pd.; szept. 6., Fehér-tó: 30 pd. Utolsó adata: nov. 15., Fehér-tó: 1 pd.

Temminck-partfutó *Calidris temminckii*: Tavaszi vonulása viszonylag gyenge volt, csak májusban láttam általában 10 alatti példányszámmal (maximum: máj. 9., Fertő: 11 pd.). Május utolsó harmadában már nem jelentkezett. Őszi vonulása a szokásosnak megfelelően alakult. Már július közepétől folyamatosan jelen volt a területen 5-10 ad. (júl. 14., Fertő: 3 ad.). Augusztusban volt a fő vonulásuk, ekkor általában 10-20 példány közti mennyiséget számoltunk (maximum: aug. 7.: 25 pd.; aug. 13., Fertő: 25 ad.). Mint mindig, most is jóval több öreg madár vonult át, mint fiatal. A fiatalok csak augusztus közepétől jelentek meg kis számban az öregek mellett (első adata: aug. 16., Fertő: 3 juv., 11 ad. mellett). Szeptemberben fokozatosan fogyatkoztak, az utolsó megfigyelése szeptember 24-én volt, egy fiatal a Fertőn.

Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*: Szokásos kisszámú, rendszertelen tavaszi átvonulása volt idén. Május 9-én láttam először a Fertőn 2 példányt, majd május 15-én 5 példányt és május 21-én 10 példányt. Őszi vonulása ennek a fajnak is elmarad a szokásostól. Július 22-én jelentkezett először a Fehér-tavon egy öreg madár, majd augusztus közepéig többször lehetett látni kizárólag öregeket (Maximum: aug. 5.: 15 ad.). Augusztus második felében teljesen hiányzott, majd szeptember közepéig vonultak át öregek, fiatalok vegyesen és kis számban (maximum: szept. 6., Fehér-tó: 11 ad., 4 juv.). Utolsó adata: szept. 12., Fehér-tó: 2 juv.

Havasi partfutó *Calidris alpina*: Március vége és május eleje között csak 30-60 példányos csapatait lehetett látni. Május közepén hirtelen megemelkedett a számuk rövid időre (máj. 15., Fertő: 230 pd.). Június elejéig teljesen eltűntek. Tavaszi vonulása folyamatosan és gyorsan zajlott le, amit gyakori létszámingadozásai jeleztek (egyik napról a másikra tűntek el, ill. érkeztek kisebb-nagyobb csapatai). Nyár végén, július 22-én jelentkezett először 2 ad. a Fehér-tavon. Augusztus elején emelkedett kissé a számuk (aug. 6., Fehér-tó: 17 ad.;

aug. 13., Fertő: 18 ad.), de a hónap folyamán nem érte el a huszat sem. egész augusztusban csak öregeket láttunk és szeptemberben is kevés fiatal volt (szept. 12., Fehér-tó: 22 ad., 6 juv.). Szeptember eleji 40 pd-os maximuma után a hónap végére teljesen eltűntek. Október elején már kissé nagyobb számban jelentkeztek (okt. 10.: 98 pd.) és november közepéig 100-140 példányos csapatai voltak jelen folyamatosan (maximum: nov. 1., Fertő: 144 pd.). November közepétől fokozatosan csökkent a számuk, de kisebb csapatban még decemberben is kitartottak (dec. 6., Fehér-tó: 30 pd.). Őszi mennyiségei idén messze elmaradtak a szokásos 500-1000 példányos maximumtól.

Sárjáró *Limicola falcinellus*: Tavasszal egyáltalán nem jelentkezett, ősszel is csak háromszor figyeltem meg: aug. 13., Fertő: 1 ad.; szept. 6., Fehér-tó: 1 pd.; szept. 12., Fehér-tó: 1 juv. pd.

Pajzsos cankó *Philomachus pugnax*: Március elején láttam első csapatait (márc. 1., Fertő: 104 pd.), majd március végéig fokozatosan emelkedett a számuk (maximum: márc. 22.: 880 pd.). Május elejéig 100-400 példányos csapatai tartózkodtak a területen. A két-háromezres szokásos tavaszi maximumot számuk idén sem közelítették meg. Nyár végén, júliusban kezdtek ismét megjelenni (júl. 17.: 85 ad.). Augusztusban kissé emelkedett számuk (aug. 7., Fehér-tó: 200 pd.), egyébként egész ősszel 100 alatti mennyiségben voltak jelen. Decemberben is kitartottak még (dec. 6., Fehér-tó: 17 pd.).

Sárszalonka *Gallinago gallinago*: Tavasszal szokás szerint csak kis számban és szórványosan jelentkezett a halastavakon, főleg március végén. Július elején ismét megjelent, majd augusztusban és szeptemberben általában 30-40 példányt láttam. Októberben volt a fő őszi vonulása (okt. 10.: 95 pd.; okt. 25.: 60 pd.). Novemberben már csak 10 alatti mennyiségben mutatkozott a területen. Vonulása a szokásosnak megfelelően alakult.

Goda *Limosa limosa*: Február 15-én jelent meg az első két példány a Fehér-tavon és ettől kezdve rendszeresen mutatkozott. Március 1-én már 580 példányt számoltam. Ennek ellenére tavaszi vonulása ennek a fajnak is elmarad a szokásos két-háromezres mennyiségektől (maximum: márc. 22.: 950 pd.). Áprilistől már 150 alatt maradt számuk. A nyár végi lecsapolásokkal kezdődően láttunk ismét többet (aug. 7., Fehér-tó: 750 pd.), de szeptember közepétől ismét 100 alá csökkent a mennyiségük. Október közepéig 20-30 példányt lehetett látni, október végétől pedig már csak egyesével jelentkezett. Utolsó adata: november 15., Fehér-tó: 1 pd.

Kis póling *Numenius phaeopus*: Március végén és áprilisban lehetett látni kisebb csapatait a lecsapolt tavakon pihenni (maximum: ápr. 11., Fertő: 30 pd.). Idén ősszel alkalmi megjelenése kimaradt.

Nagy póling *Numenius arquata*: Február 9-én mutatkozott egy, valószínűleg teletű példány. Rendszeresen március elejétől lehetett látni. Tavaszi maximuma március végén volt (márc. 22., Fehér-tó: 440 pd.). Áprilistől már csak 10-20 példányos csapatait láttuk, májusban pedig már csak alkalmanként jelentkezett egy-egy. Július végén emelkedett ismét a számuk

(júl. 22., Fertő: 50 pd.), de idén augusztusban elmaradtak a 3-400-as esti behúzó mennyiségek, számuk száz alatt maradt (aug. 16., Fertő: 91 pd.). Szeptemberben sem változott számottevően a helyzet, de októbertől már emelkedett számuk (okt. 10: 357 pd.) és ez a mennyiség kisebb-nagyobb ingadozásokkal még decemberben is kitartott (dec. 6., Fehér-tó: 340 pd.).

Füstös cankó *Tringa erythropus*: Március 22-én láttam az első kilenc példányt. Ettől kezdve fokozatosan emelkedett a számuk május elejéig (máj. 9., Fertő: 137 pd.). Május végén teljesen eltűntek, de a július végi csapolásokkal már jelentősen megemelkedett számuk (júl. 22., Fehér-tó: 290 pd.) és ez a mennyiség kisebb ingadozásokkal szeptember elejéig jelen volt. Az első két fiatal augusztus 16-án figyeltük meg. Szeptember 6-án volt az ősz eleji csúcs (Fehér-tó: 520 pd.), majd szeptember közepére-végére 100 alá esett vissza a számuk. Október elején az újabb emelkedés után egész hónapban 600 pd. feletti mennyiségben volt jelen (max.: okt. 18.: 780 pd.). Novemberben fokozatosan visszaesett, s az utolsó 4 példányt november 15-én láttam. Az átvonuló összmennyiség (minimum 2000 pd.) a szokásosnak megfelelően alakult, annak ellenére, hogy őszi maximumuk nem érte el az 1000 példányt.

Piroszlábú cankó *Tringa totanus*: Március 7-én láttam az első 3 példányt. Főleg március végén vonult át: március 22-én 410 példányát számoltam a két területen! Áprilisban már 30 alá esett vissza számuk és ettől kezdve lényegében már csak a költőállományt lehetett látni (7-8 pár). Július-augusztusi kisebb (maximum 20 példányos) gyülekezéseim már több volt a fiatal madár. Őszi szokásos alkalmi megjelenései idén szinte teljesen elmaradtak. Két őszi adata van: szeptember 12.: 4 pd.; november 7., Fehér-tó: 1 pd. Márciusi vonulása a szokásosnál kissé erősebb, nyár végi és őszi megjelenése azonban jóval gyengébb volt.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Idén csupán két tavaszi megfigyelése volt április 4-én és május 15-én, egy-egy példánnyal. Nyár végén csak augusztus 5 és 18 között mutatkozott 1-3 pd., öregek és fiatalok vegyesen. Az öreg madarak már teljesen átvedlettek téli ruhájukba.

Szürke cankó *Tringa nebularia*: Főleg áprilisban vonult át 5-10 példányos csapatokban (max.: ápr. 11., Fertő: 15 pd.). Május elején már csak alkalmanként lehetett látni egy-egy példányt, ami szokatlanul kevés. Júliusban rendszeresen jelen volt 2-6 pd. Augusztustól emelkedett kissé a számuk (max.: aug. 20., Fertő: 13 pd.). Szeptemberben csak egyesével mutatkozott, októberben pedig 5-6 pd. példányt lehetett látni rendszeresen (valószínűleg ugyanazokat). Utolsó adata: november 15., Fehér-tó: 1 pd. Őszi mennyisége megfelel a szokásosnak.

Erdei cankó *Tringa ochropus*: Tavaszi vonulása meglehetősen gyér volt. Március végén és áprilisban láttam 1-5 példányt. Nyár végén folyamatosan jelen volt 1-5 pd., de ősszel csak rendszertelenül jelentkezett 1-4 pd. december elejéig.

Réti cankó *Tringa glareola*: Tavasszal igen gyér számban vonult át, de nyár végéig sem emelkedett a száma 50 pd. fölé. A legtöbbet júliusban és augusztus első felében láttuk. Utolsó megfigyelése: október 10., Fehér-tó: 1 pd.

Billegető cankó *Actitis hypoleucos*: Március végétől jelentkezett rendszeresen 1-10 példányos csapatokban (első megfigyelése: márc. 29.: 3 pd.). Legtöbbet május elején láttam (máj. 9.: 33 pd.), de a hónap második felétől már csak egyesével lehetett megfigyelni. Nyár végi vonulása főleg júliusban és augusztus első kétharmadában zajlott 20-40 példánnyal (max.: júl. 17.: 52 pd.). Szeptember közepéig 2-3 pd. volt jelen, az utolsót pedig október 10-én láttam a Fertőn.

Kőforgató *Arenaria interpres*: Két májusi adata van: május 15., Fertő: 1 pd.; május 21., Fertő: 1 pd. (Veprik Róbert). Ősszel teljesen kimaradt.

Vékonycsőrű víztaposó *Phalaropus lobatus*: Tavasszal nem jelentkezett. Nyár végén, augusztus 13-18-ig időzött a Fertőn 1 ad. és 1 juv. pd.

Summary

Migration of wader species at the Fehér-tó & Fertő of Szeged in 1992

In 1992, at the Fehér-tó & Fertő of Szeged, the spring migration of waders was rather poor due to the lack of drained fishponds.? These few drained ponds dried out soon as a result of the lack of required water supply. This affected noticeably the spring number of Black-tailed Godwits *Limosa limosa* (max. 950 ind.), Ruffs *Philomachus pugnax* (max. 880 ind.), Dunlins *Calidris alpina* (max. 230 ind.) and Little Stints *Calidris minuta* (max. 32 ind.). In contrast, the spring migration of Redshank *Tringa totanus* was quite good with the peak of 480.

During autumn the migration of subarctic species was the poorest of all wader species despite of the constantly available drained fishponds. Sanderling *Calidris alba*, Bar-tailed Godwit *Limosa lapponica*, Ruddy Turnstone *Arenaria interpres* was absolutely missing but there were very few Little Stint, Curlew Sandpiper *Calidris ferruginea* and Grey Plover *Pluvialis squatarola* as well. Due to the mild December some species stayed long in considerable number (Lapwing: 380 ind.; Curlew: 340 ind.).

Nagy Tamás, 6726 Szeged, Derkovits fasor 102.

Ritka partimadarak Magyarországon 1992-ben

Az 1992-es év kiemelkedő eredményeket hozott a ritkább gázlókink viszonylatában, melyről előző számunkban is hírt adtunk. A fajlistát gyarapító sivatagi lile *Charadrius leschenaultii* mellett egy még hitelesítésre váró újabb faj jelent meg hazánkban. A Baird-partfutóról *Calidris bairdii* már korábban is beszámoltak a Hortobágyról, de a madarat a hitelesítéshez újból nem találták meg. Azonban októberben bizonyítást nyert példányról részletesen olvashatnak majd a következő számunkban.

A gyakoribb, ritka átvonulóink igen kis számban jelentkeztek 1992-ben, köszönhetően talán a kitartó nyári hőségnek. Egyes fajok teljesen hiányoztak még a jelentős hortobágyi, vagy a szegedi területekről is, ahol máskor nagyobb tömegek is előfordultak.

Sajnos lapunkat is utolérte az adminisztrációval járó elértékes és téves információk leközlése, melyet ez úton is szeretnénk tisztázni:

- az 1992/2. számban a 29. oldalon szereplő terekcankó adatok közül téves a Boros Emil nevével közölt adat (08.15. Szabadszállás).

- szintén ezen az oldalon a sárgalábú cankó előfordulás is téves (elírás).

- a feketeszárnyú székicsér előfordulása nem került még a H.B. elé, így fentartással kezelendő.

A jövőben igyekeznünk kerülni az ilyen jellegű hibákat és a még nem hitelesített adatoknál jelölést alkalmazunk, hogy az adatot megfelelő módon kezelje, az akinek szüksége van arra. A hibajavításért szíves elnézésüket kérem.

Az eddigi beérkezett adatokból:

Lilebíbic - *Chettusia gregaria*

Október 9-én a hortobágyi Kunmadarasi-pusztán Dr. Kovács Gábor figyelt meg egy vedlő példányt, melyről részletes tájékoztatást is adott lapunknak.

Sarki partfutó - *Calidris canutus*

Három előfordulása ismert ezidáig, mind a tradicionális pihenőhelyeiről. Az előkészületben levő összefoglalóban az utóbbi 12 év előfordulásait tekinthetik át majd olvasóink.

Kis sárszalonna - *Lymnocyptes minimus*

Valószínűleg több vonul át, mint azt a négy meglévő adatból gondolnánk: május 16-án 2, 23-án 1 példány a hortobágyi Cserepes-pusztán (Tar A. és tsai); október 8-án az Szarvas melletti Iskolaföldi-halastavon 2 pd. (ifj. Oláh J.); november 8-án a Csaj-tavon 1 pd. (Dr. Bod P.).

Nagy sárszalonna - *Gallinago media*

Az előző számunkban leközölt adatokon túl további 5 adatról tudunk: 05.16-án 5, 23-án 2 pd. tartózkodott a Cserepes-pusztán (Tar A. és tsai); az Akadémia-libanevelőnél 1 pd. (Tar A. és tsai); 08.11-én és 13-án 2-2 példányt, 15-én 1 példányt látott Tar J. és Szilágyi A. Horton.; 10.4-én az Iskolaföldi-halastónál láttak 2 pd-t; 10.17-én szintén Szarvason, a Horvátpusztai-halastavon tartózkodott 1 pd. (ifj. Oláh J.).

Kis goda - *Limosa lapponica*

Ellentétben az 1991-es év 47 előfordulási adatával, 1992-ben meglehetősen kevés vonult át hazánkon. Két tavaszi és két őszi adata van kizárólag az alföldi területekről.

Vékonycsőrű póling - *Numenius tenuirostris*

Egy hortobágyi előfordulásáról kaptunk jelentést: október 29-én a Nyári-Járáson hat kis póling társaságában 1 példányt figyelt meg Nagy Gyula. Az adat ellenőrzéséről nem tudunk, és a H.B. sem kapott információt!

Terekcankó - *Xenus cinereus*

További két adatról tudunk, melyek még nem kerültek a hitelesítő bizottsághoz. 05. 8-9-én 1 pd-t látott Gödér Róbert Tiszasüly határában a Homori-halastavon; 08. 13-17. között szintén 1 példány tartózkodott a Hortobágy-Halastón (Tar A. és tsai). A H.B. továbbra is várja a fajról a jelentéseket!!

Baird-partfutó - *Calidris bairdii*

Székesfehérvár melletti halastavon október 25-én egy példányt látott Waliczky Zoltán, Dr. Magyar Gábor és Gerard Gorman. A H.B. még nem döntött róla.

A H.B. listáján szereplő fajok előfordulási adatait mindenkor küldjék meg a Központba hitelesítésre.

Summary

Another highlight of the year of 1992 was an occurrence of a Baird's Sandpiper *Calidris bairdii* near Székesfehérvár. It is the first record for Hungary if accepted.

There are some other records of the rarities such as the Sociable Plover *Chettusia gregaria* - second record of this year was reported from the Hortobágy area which is the fourth record for Hungary - Slender-billed Curlew *Numenius tenuirostris* and Terek Sandpiper *Xenus cinereus* (these records are under consideration).

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 6.

Figyelem

A szerkesztő címe az alábbiak szerint változott:

Szimuly György

2890 Tata, Vértesszőlősi út 6.

-HÍREK-HÍREK-HÍREK-HÍREK-HÍREK-

Feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni* megfigyelése Szarvason

1992. szeptember 14-én egy öreg feketeszárnyú székicsért figyeltem meg a szarvasi Haltenyésztési Kutató Intézet iskolaföldi-telepén, ahol egy félig lecsapolt ivadéknevelő tó fölött vadászott, majd később a tó partjára leereszkedett. A jó fényviszonyoknak és a madár bizalmas viselkedésének köszönhetően jól megfigyelhettem.

Leírása: Lába sötét, hossza feltűnő, mert nagyobb, mint a székicséré, kb. olyan hosszú, mint a madár átmérője. Fejteteje feketésbarna. A fej hátsó része már sötétbarna, ami lehúzódik a nyakra. A hát olívszürke, ami a farok felé inkább barnába megy át. A nyak és a begy is sötétbarna, ez mint egy gyűrű körülveszi a krémszínű torokfoltot, ami élesen elhatárolódik a sötétbarnától. A sötét szín fokozatosan fakul ki a has felé haladva, a hasalj már szinte fehér. Farka jóval túlért az összecsucokott szárny hegyén. Feltűnő a villás farok fehér színe és az ettől nagyon elütő fekete szegély. Röptében a madáron jól megfigyelhető volt - mint elsődleges faji bélyeg - a másodrendű evezők fehér szegésének hiánya. Szárnya hosszabb, nyúlánkabb, mint a székicséré és a végefelé sötétebb. A madár leereszkedése közben jól látható volt a fekete szárnybélés, mint másik elsődleges faji bélyeg. Összeségében sötétebb és nyúlánkabb madár, mint a székicsér.

Hang: Megriasztáskor éles "KIRIK-TIK-TIK" szerű hangot hallatott. Ami repülés közben egy monotonabb, mélyebb "KERR-EK-EK"-re váltott.

Viselkedés: Nagyon bizalmas volt, 5-10 m-re rám repült és tölem nem messze 20-25 m-re leszállt. Vadászat közben röpte hasonlított a fecskéhez, élesen nyilaló, cikázó, csapongó, fordulatokban gazdag volt.

A madár amíg figyeltem (30-35 perc), végig 6 pd. kormos szer-

kő *Chlidonias niger* társaságában vadászott az ivadéknevelő tó fölött. azután leszállt a tó partjára. Itt néhány percet pihent, majd elrepült nyugat felé.

Summary

Occurrence of Black-winged Pratincole *Glareola nordmanni* at Szarvas

On 9 September 1992 near Szarvas an adult Black-winged Pratincole *Glareola nordmanni* was observed around a small nursery fish pond at the Iskolaföld experimental fish farm of the Fisheries Research Institute. A detailed observation was possible while the bird was flying, hunting, landing and standing in a distance of 20-25 m until disappeared westward.

ifj. Oláh János, 5541 Szarvas, HAKI, Pf. 47.

Gólyatöcs *Himantopus himantopus* költőtelepek Szentés környékén 1992-ben

Szentés közelében két nagy sertéstelep híg-trágya szikkasztóban röviddel létesítésük után - 1982, illetve 1983 óta - több párban költött a gólyatöcs.

Korábbi sziki költőbiotópjairól (kisteleki Müller-szék, pusztaszeri Dongér-tó, gátéri Fehér-tó stb.) időközben teljesen eltűnt, mint fészkelő madár. Költőhelye Szentés város környékén 1992-ben két újabb, kisebb, hasonló jellegű területtel bővült. A telepek a város központjától 11, 7, 5.5 és 6 km-re esnek. A fészkek egyrésze növényzetmentes beszáradó híg sertéstrágyán, mint a vakszikén helyezkedik el, más részük a környező dús növényzetben található, ahol a fiókák is rejtetten nevelkednek és ezért csak később számolhatók.

1992-ben először 04.04-én észleltem 2 him madarat az egyik telepen, utoljára pedig 09.02-án láttam 2 fiatal. Az egyes telepeken a maximális szülő egyedszám 56+21+8+8, összesen 98 madár volt. Becslésem szerint a magyar állomány nagyobb része tehát Szentés környékén költ. Számuk az elmúlt 10 év alatt fokozatosan növekedett. Szemben a kis lilével, gulipánnal és székicsérrel, minden évben költött a területeken. A négy költőhelyen ez évben 20+7+4+4, összesen 35 sikeres költését regisztráltam. Huszonöt család alapján az 1992-ben felnevelődött fióka átlagszáma 2.1 volt, megegyezik az előző évével.

Irodalom - References

- Haraszthy, L.(szerk.) (1984): Magyarország fészkelő madarai p. 90-91.
Dr.Bod, P.(1992): Költésbiológiai megfigyelések gólyatöcs *Himantopus himantopus* telepeken, Mad. Táj., p. 26-28.

Summary

Breeding colonies of Black-winged Stilt
at the region of Szentés in 1992

New breeding colonies of Black-winged Stilt was found at the region of Szentés for the first time in 1992. From the former original breeding habitats (natron steppes) this species totally disappeared while on the new sites the number of the breeding

pairs increased considerably. These sites differ from the original one in being man-made, which became the primary important habitat for this species. The drying diluted pig-dung gave a good circumstances for the nesting birds. On the four breeding sites a total of 35 successful nesting was recorded.

Dr. Bod Péter, 6600 Szentes, Bruszniai A. sétány 10/A.

Havasi lile *Charadrius morinellus* a Dunántúlon

1992-ben második alkalommal rendeztünk gyűrűzötábort Naszály határában, a Ferenccsajkai-halastavaknál. Augusztusban a megfelelő vízutánpótlás miatt több tó vízszintje a minimálisra csökkent, így az 5-ös tavon is rohamosan alakultak ki iszapos hátak, szigetek, de egész öblrészek is kiszáradtak. Az ide kihelyezett fűgönyhálókat limkolafajok befogására állítottuk fel, de csak néhány madarat fogtunk ezen a helyen.

Augusztus 21-én a 17 órás ellenőrzéskor egy öreg tollazatú havasi lile került a gyűrűzötárhoz, melynek tollazata erősen kopott és sáros volt, feltehetően az iszapos vízszegélyben próbálta hűsíteni magát. A madár egészséges volt, bár meglehetősen fáradtnak látszott. A nap folyamán mértük a legmelegebb tábori napot, mely 40 °C-nál tetőzött, szélcsendben, így méginkább próbára tette a madarakat, melyet leginkább a partimadarakon vettünk észre.

Érdekes megjegyezni, hogy ellentétben a Hortobággal, a havasi lile rendkívül ritkán jelenik meg a Dunántúlon. A területre nézve - a havasi lilén kívül, a tábor ideje alatt, igen meleg, csapadékmentes időben - további két új faj gazdagítja a fajlistát: fülemülesítke *Luscinia luscinoides*, Karmazsin pirók *Carduelis erythrurus*.

Summary

Occurrence of Dotterel *Charadrius morinellus* over the Danube

An unusual record of Dotterel is described here. An adult bird was trapped at the fishponds of Naszály-Ferenccsajka on 21 August 1992. It was found on a half dried lake and seemed rather tired. During the whole day the temperature was around +40 °C. It was the first record of this species for this area.

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 6.

Havasi lilék *Charadrius morinellus* szokatlan helyen történő megjelenése

A havasi lile jellegzetes nyárvégi-őszi átvonuló a Hortobágyon. Ilyenkor szinte kizárólag a rövid fűvű szikes pusztákon, birkalegelőkön, gulyaállásokon láthatók. A halastavak medrét rendkívül ritkán keresik fel, mégis 1992 augusztusában több alkalommal is láttuk hasonló élőhelyeken.

Az első csapatot augusztus 27-én figyeltük meg, majd ettől kezdve néhány napig rendszeresen láttuk kisebb csapatait a Hortobágy-Halastón és az Akadémia-libanevelőn. Kizárólag a már csontszárazra szikkadt mederrészeket tartózkodtak, ahol többnyire csak

néhány óráig időztek. Az időt végig pihenéssel töltötték, alig mozogtak. A lilék nagyrésze öreg, a vedlés kezdetén álló példány volt, de néhány fiatal is akadt közöttük.

Előfordulási adatok:

1992.08.27. 20 pd. a Hortobágy-Halastó XI-es taván (Tar-Seprényi)
1992.08.27. 10 pd. az Akadémia-libanevelőn (Gyüre-Kardos)
1992.08.28. 28 pd. az Akadémia-libanevelőn (Tar-Seprényi)
1992.08.29. 5 pd. a Hortobágy-Halastó XI-es taván (Zeke T.)
1992.08.29. 17 pd. az Akadémia-libanevelőn (Zeke-Gyüre)
1992.08.29. 1 pd. a Csécsi-libanevelőn (Zeke T.)
1992.08.30. 22 pd. az Akadémia-libanevelőn (Emri T.)
1992.08.30. 9 pd. a Hortobágy-Halastó XI-es taván (Emri T.)

A lilék nagyszámú megjelenéséhez nagymértékben hozzájárult a hosszan tartó nyári szárazság is.

Summary

Unusual occurrences of Dotterel *Charadrius morinellus*

In August 1992 groups of Dotterel *Charadrius morinellus* resting in dried pond-basins were often observed, though the sodic puszta is known as their main habitat. Most of the birds were adult moulting, but some of them were juvenil.

Tar Attila, 4032 Debrecen, Jerikó u. 8. I/8.

A havasi lile *Charadrius morinellus* 1992. évi mozgalma a Hortobágyon

Az 1992-es esztendő tavasza, de különösen nyara szinte példanélkülien száraz, csapadékmentes volt. A három nyári hónap jelentősebb esők nélkül telt el. A rendszertelenül kialakuló nyári viharok is kisértetiesen elkerületék a Hortobágy térségét. A napi csúcshőmérséklet hónapokon keresztül 30 °C felett volt, sőt augusztus első felében 42-43 °C-ig emelkedett. A madárvilágnak ilyen körülmények között csak a kora reggeli órák és alkonyat környéke jelentette az aktív időszakot. Napközben a tavaszi árasztásokból megmaradt sekély vizeknél és néhány libatelepnél frissülhettek fel a madarak.

Ilyen előzményekkel, és ennek megfelelően az utolsó fűszálig kiegészve várta a Hortobágy térsége a havasi liléket. Az első példányok augusztus 23-án érkeztek Magdolna-pusztára és a Nyírőre. A következő naptól kezdve már a Hortobágy déli részén is észlelhetők voltak vonuló példányai. Augusztus 24-én Ecsezugban, a pusztán kialakult tűzvész utáni üszkös, még füstölgő részen tucatnyi példány tartózkodott. Augusztus 28-án két különleges megfigyelést sikerült regisztrálni. A Nagyhalastó lecsapolt 11-es taván kora délelőtt 20 példány mozgott az iszapos - már feltöltés alatt álló - tófenéken. Néhány órával később az Akadémia-tó melletti libanevelő kiszáradó medrében, az iszapban feküdve hűtötte magát 28 példány, késő délutánra ezek elhagyták a libanevelőt. Augusztus 30-án szintén vízközlemben volt látható 4 havasi lile. ezek a Nagyiváni-pusztán megkezdett természetvédelmi árasztást keresték meg hűsölés céljából.

Az 1992 őszen megfigyelt havasi lilék a Hortobágyon:

aug. 23.	Magdolna-pusztá	1 pd;	szept. 29.	Szelencés	1 pd.
	Nyírő	10 pd;		Angyalháza	102 pd.

aug. 24.	Ecsezug	12 pd;	okt. 01.	Nyírő	8 pd.
aug. 26.	Kunmadarasi-pusztá	3 pd;	okt. 02.	Nyírő	7 pd.
	Szelencés	10 pd;	okt. 03.	Angyalháza	95 pd.
aug. 28.	Halastó	20 pd;		Nyírő	8 pd.
	Akadémia-tó	28 pd;	okt. 04.	Nyírő	8 pd.
aug. 30.	Nagyiváni-pusztá	4 pd;	okt. 05.	Szelencés	55 pd.
szept. 01.	Nagyszik	10 pd;	okt. 06.	Máta	13 pd.
szept. 07.	Nyírő	13 pd;	okt. 07.	Nyírő	10 pd.
szept. 09.	Nyírő	11 pd;		Máta	13 pd.
szept. 10.	Szelencés	32 pd;	okt. 08.	Nyírő	8 pd.
szept. 11.	Magdolna	1 pd;		Máta	7 pd.
szept. 23.	Szelencés	83 pd;	okt. 09.	Nyírő	7 pd.
szept. 26.	Szelencés	30 pd;	okt. 26.	Szelencés	40 pd.
szept. 27.	Szelencés	67 pd;	okt. 29.	Angyalháza	15 pd.
	Nyírő	6 pd;	nov. 06.	Szelencés	14 pd.

A tavaszi és nyári aszályos időjárás, valamint a nyári forróság együttesen hozzájárult ahhoz, hogy a havasi lilék a tradícionális vonuló helyeken kívül több alkalommal is felkeresték Mátyát, vagy Magdolna-pusztát. Ehhez hasonló megfigyelések 1986-ban voltak utoljára. Viszont halastavi környezetben és libanevelő tavon eddig nem észleltük a Hortobágyon.

Az adatsor összeállításánál Dr. Kovács Gábor, Tar János és Végvári Zsolt megfigyeléseit is felhasználtam.

Konyhás Sándor, 4027 Debrecen, Domokos L. u. 1.

Lilebíbic *Chettusia gregaria* a Hortobágyon

1992. október 9-én a HNP-hez tartozó Kunmadarasi-pusztán egy lilebíbicit figyeltem meg. A madár 7 bíbic *Vanellus vanellus* és 10 seregély *Sturnus vulgaris* társaságában a Szik-fertő és a Pogácsás-laponyag közötti, szeptember 6-án pusztai tűzben leégetett, de azóta újrাজöldült *Artemisio-Festucetum pseudovinae* gyepen szedegedett. A megfigyelésre 11⁰⁰-11³⁰ között került sor, borult, hűvös (max. 10 °C) időben, élénk DNy-i szélben. 10x40-es kézitávcsővel előbb kb. 150 méterről, majd kb. 70 m-ről figyeltem. A bíbicek felrebbenése magával vitte a lilebíbicit is, ezután főleg már csak repülve tudtam szemlélni, 100 és 8-900 m közötti távolságokból.

Délután 13⁰⁰-15⁰⁰ között már hiába kerestem, nem tudtam megtalálni. Október 11-én három balmazújvárosi megfigyelővel fél napon át kerestük, megszemlélve a nagyszámú bíbic-csapatot, de ismét eredménytelenül. Ezt követően még egy héten át próbáltam ráakadni a pusztán és környékén, de hiába.

A lilebíbic terepi jellemzői a következők voltak.

- **Tollazat, kor:** vedlett, adult példány, a vedlési stádiumának legvégén. A nyári ruhából csak a láb közelében maradt meg egy kevéske sötét szín a fekete hasfoltból. Az összbenyomásában fakó halványbarna madár tarkóján összeérő (mint a havasi lile!) fehér-krémszínű szemöldöksávja, világos homloka 150 méterről is jól látszott. Rőptében a fekete-fehér színű felső szárnymintázat igen feltűnő volt. Később, a fel-felriadó bíbic-csapatokban 900 méterről is azonnal megtaláltam.

- **Nagyság, arányok:** általában az öt körülvevő bíbicektől árnyalatnyival nagyobbak tűnt, talán a hosszabb lábai miatt. Rőptében viszont kisebbnek, de mindenesetre keskenyebb szárnyúnak mutatkozott a bíbiceknél. Hosszabb lábai a feketével szegett farkán kissé túlnyúltak repülés közben.

- **Viselkedés:** a talajon álldogálva, illetve táplálkozva jól megfér a bóbicékkel, seregélyekkel. Mindig csatlakozott hozzájuk, egyedül, elkülönülve egy percig sem lehetett látni. Ezidőtájt kékes rétihéják *Circus cyaneus* erősen zaklatták a bóbicéket, a félórás megfigyelésem alatt ötször volt általános riadalom, felrepülés. A repülő csapatban egy-egy bóbic időnként rávágott a lilebóbicre, de azt ez nem nagyon zavarta. Endes M. (1972.aug. 6.) és Bankovics A. (1985. okt. 5.) megfigyelései után ez volt a faj harmadik hortobágyi előfordulása.

Summary

Sociable Plover *Chettusia gregaria* at Hortobágy

An adult, moulting Sociable Plover was recorded at the Kunmadarasi-pusztá of Hortobágy on 9 October 1992. This rare visitor was seen among Northern Lapwings *Vanellus vanellus* and Starlings *Sturnus vulgaris* on a grassland while it was resting and feeding and was never seen separately. Detailed description was given. This third Hortobágy record was the fourth for Hungary.

Dr. Kovács Gábor, 5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.

Nagy póling *Numenius arquata* fészkelése Harta környékén

A nagy póling Magyarországon kis számban (80-100 pár) fészkel. Fészkelőterületei a zombékos rétek, turjános területek, tőzegmocsarak. A fent említett terület Harta-Akasztó pusztá déli részén megtalálható. Északról mezőgazdasági területek és egy kis tölgyerdő határolja, keletről tőzegtavak, láperdő és mezőgazdasági területek, délről és nyugatról a pusztá. Ezen a területen már több tavasszal láttam póling párokat mozogni, sőt a nászrepülésüket is, ami valószínűsíti a fészkelést, de fészkekét soha nem találtam meg.

1992.05.10-én három társammal kimentünk a területre (Kovács Sándor, Madácsi Attila és Oroszi Zoltán) azzal a szándékkal, hogy megpróbálunk megkeresni egy póling fészket. Láttunk mozogni több pólingot is de fészkelésre utaló jeleket nem. A madarak táplálkoztak és pihentek. Kis idő múlva egy póling repült fel a növényzetből és a közelében keresgélő szürke varjakra támadt, azokat zavarta. Ezután lassan szedegetve elindult felrepülési helyéhez. Távcsövekkel követtük, míg egy helyen eltűnt a fűben. A teleszkópot az eltűnés helyére állítottam, melynek segítségével meg is találták a fészket. A fészkek egy kaszáló réten volt, ahol tédig érő fűben 4 tojását találtuk.

A területen mozgó többi pólingot figyelembe véve, további 5-6 pár fészkelése valószínűsíthető ebben az évben. Táplálékuk java részét az itt található sáska, szöcske, illetve a rövidebb fűv legelőkön a rengeteg mezei tücsök teszi ki.

Summary

Nesting of Eurasian Curlew *Numenius arquata* at the Harta region

A nesting Eurasian Curlew has been found and proved breeding at Harta-Akasztó-pusztá for the first time. The eggs were found on a hay-field among high vegetation.

Berdő József, 6326 Harta, Rákóczi F. u. 32.

Szokatlan tollazatú havasi partfutó *Calidris alpina*

1992. november 21-én a szarvasi Haltenyésztési Kutató Intézet horvátpusztai telepén egy télire lecsapolt tó medrében 176 pd. bibic *Vanellus vanellus* és kb. 200 pd. dankasirály *Larus ridibundus* között 2 öreg havasi partfutót figyeltem meg táplálkozás közben. Az egyik normálisan téli tollazatban, de a másik teljes nászruhában volt. A nászruhás egyed semmi rendellenességet nem mutatott, egészségesnek tűnt, nyilván csak hormonzavar okozhatta, hogy nem vedlett át téli tollruhába.

Summary

Unusal plumaged Dunlin *Calidris alpina*

An adult Dunlin *Calidris alpina* in full summer plumage was observed at the Horváthpuszta fishponds of Szarvas on 21 November, 1992.

ifj.Oláh János, 5541 Szarvas, HAKI, Pf. 47.

Festett pajzsos cankó *Philomachus pugnax* megkerülési adata

1990-ben a WIWO, többek között Tunéziában is, festéssel kombinált limikolagyűrűzést végzett. 1990. áprilisában pirossal festettek pajzsoscankókat, melyek közül egyet április 17-én a balmazújvárosi Nagyszíken is megfigyeltem. Ezt az adatot elküldtem az MME központjába, de visszajelzést nem kaptam. Most kezembe került a WIWO 1990-es jelentése, melyben közlik ezt az adatot, így tisztázódott egy újabb pajzsoscankó vonulási útvonal.

Irodalom - References

WIWO (1990): THE EASTERN MEDITERRANEAN WADER PROJECT 1990, preliminary report, september 1990.

Summary

Recovery of a painted Ruff *Philomachus pugnax*

On 17 April 1990 a painted Ruff was observed at Nagyszik of Hortobágy. The bird was painted pinkish and the observation was reported to the Hungarian Ringing Centre. The bird was ringed and painted in Tunis in 1990.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros. Esze T. u. 8.

P Á L Y Á Z A T

A KLTE - Kossuth Lajos Tudomány Egyetem, Debrecen - Partimadárkutató Csoportja pályázatot hirdet terepvizsgálatok költségeinek fedezésére. Pályázhatnak mindazon magánszemélyek, akik a partimadarak viselkedésének, ökológiájának és természetvédelmének bármilyen aspektusával foglalkoznak, és vizsgálatuk anyagi támogatását munkahelyük nem biztosítja.

A pályázat feltételei:

Legalább két gépelt oldalas pályázat, egyes sorközzel gépelve. A pályázatnak az alábbiakat kell tartalmaznia: (1.) a pályázó által korábban végzett partimadaras kutatás rövid

összefoglalását, (2.) az 1993-ra tervezett kutatás vázlatát (3.) a pályázott összeg pontos felhasználási módját és (4.) a pályázó nevét, címét és publikációs listáját.

1993-ban 10000 Ft áll a pályázók rendelkezésére. A pályázatot a KLTE Partimadaras Csoportja által felkért Bizottság fogja elbírálni. Beadási határidő: 1993. május 31.

Könyvajánlat

Lars Jonsson:

Birds of Europe with North Africa and the Middle East

Talán használhatóságában az eddigi legjobb terephatározót jelentette meg a Helm kiadó, amely Lars Jonsson élethű madárábrázolását ismét tükrözi. Sokan ismerhetik a régebbi, szintén népszerű könyvét, amelynek képanyaga újra bemutatásra kerül itt, bár néhány esetben ez kicsit gyengébb minőségben lett nyomtatva. Mindezt azonban feledteti az új festmények sokasága, szép kivitel, amely átfedi a címben szereplő területek minden madárfaját, a ritkán előforduló kóborlókat is beleértve.

A partimadaras táblák szintén nagy értéket képviselnek, majdnem minden limikola újonnan lett rajzolva. Képanyagát a könnyen érthető szöveggel együtt, amely a legfrissebb határozási bélyegeket tartalmazza, egyszerűen lehet használni a terepen egy-két átolvasás után. Különösen vonatkozik ez az amerikai és ázsiai partfutókra, amelyek felbukkanása bármikor várható Magyarországon, de a pontos elkülönítésükhöz feltétlenül szükséges egy kis előzetes tanulmányozás, amihez ez a könyv nagyon megfelelő. Természetesen a limikolák mellett a többi faj határozásához is kitűnő segédletet nyújt, kimagaslóan a posztáták, fűzikék esetében.

Mindenkinek ajánlom ezt a határozókönyvet, amely a legjobban megfelelne magyar fordításra, a már kicsit "régi-módi" "Európa madarai" után. Az ára kicsit magas - 3700.- Ft. -, elég drága, bár ezt a könyv terjedelme, több mint 550 nagyszerű oldal, érthetővé teszi.

Ecsedi Zoltán

- INFO - INFO - INFO - INFO - INFO - INFO -

1993 nyarán a fészkelő partimadarak festéssel kombinált gyűrűzését tervezik a Taimyr-félszigeten (Oroszország). Kérünk mindenkit, aki a nyár, vagy inkább az ősz folyamán festett madarat fígyel meg azonnal jelezze azt a szerkesztőnek.

1993. április 20-május 20-ig partimadár-gyűrűző-tábort szerveznek Olaszországban. Kellő számú jelentkező és természetesen madár esetén a tábor ideje kitolódhat. Várják mindazon személyek jelentkezését, akik érvényes gyűrűzővizsgával és megfelelő fajismerettel rendelkeznek, a következő címen: **Dr Sergio Scebba, via Posillipo 276/2, 80123 Napoli, Italy.**

Tartalomjegyzék

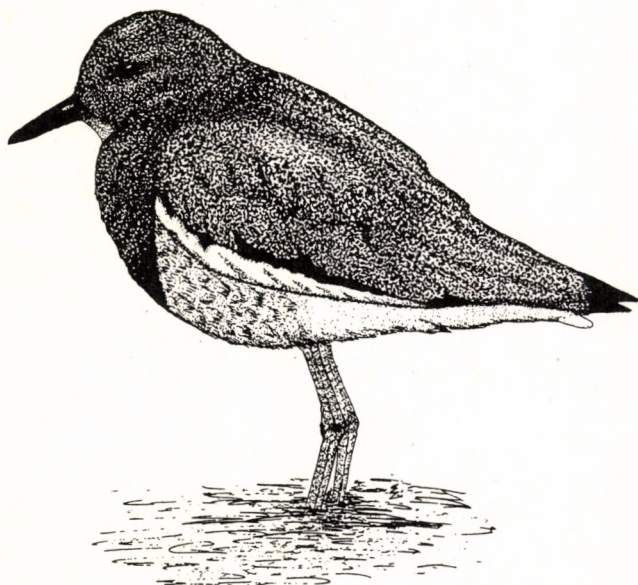
Berdó József: Nagy póling <i>Numenius aquata</i> fészkelése Harta környékén.....	35
Dr. Bod Péter: Gólyatölcs <i>Himantopus himantopus</i> költöttelepek Szent-tes környékén 1992-ben.....	31
Dr. Bod Péter: Székicsér <i>Glareola pratincta</i> eredményes költése Szent-tes Fertő halastón.....	15
Boros Emil: A goda <i>Limosa limosa</i> és a guplópán <i>Recurvirostra avo-setta</i> táplálkozásökológiai vizsgálata.....	2
Ecsedi Zoltán: Könyvajánlat.....	37
Ecsedi Zoltán: Festett pajzsos cankó <i>Philomachus pugnax</i> megke-rülési adata.....	36
Ecsedi Zoltán: Partimadarak pihenő- és táplálkozóhelye hínár-mezőn.....	6
Kern Roland & Vasas András: Partimadarak tavaszi átvonulása Biharugrai Tájvédelmi Körzet területén 1992-ben.....	20
Konyhás Sándor: A havasi lile <i>Charadrius morinellus</i> 1992. évi mozgalma a Hortobágyon.....	33
Dr. Kovács Gábor: Élőhelyek ökológiai bemutatása: Hortobágyi partimadár élőhelyek leírása és jellemzése.....	18
Dr. Kovács Gábor: Lilebíbic <i>Chettusia gregaria</i> a Hortobágyon.....	34
Dr. Kovács Gábor: A székicsér <i>Glareola pratincta</i> hortobágyi állománjának alakulása.....	16
Nagy Tamás: Az 1992-es partimadár-vonulás a szegedi Fehér-tavon és Fertőn.....	23
ifj. Oláh János: Feketszárnyú székicsér <i>Glareola nordmanni</i> megfigyelése Szarvason.....	30
ifj. Oláh János: Szokatlan tollazatú havasi partfutó <i>Calidris alpina</i>	36
Pályázat.....	36
Széll Antal: A székicsérek <i>Glareola pratincta</i> fészkelőhely-választása agrár élőhelyeken.....	8
Szimuly György: Havasi lile <i>Charadrius morinellus</i> a Dunántúlon.....	32
Szimuly György: Ritka partimadarak Magyarországon 1992-ben.....	28
Szimuly György: A székicsér <i>Glareola pratincta</i> állományalakulása Magyarországon 1992-ben. Összefoglaló jelentés.....	7
Szimuly György: WSG-IWRB Conference.....	1
Tar Attila: Havasi lilék <i>Charadrius morinellus</i> szokatlan helyen történő megjelenése.....	32
Tartalomjegyzék.....	38

Készült a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Komárom-
Esztegom megyei csoportja és a Wader Study Group éves
konferenciájának támogatásával

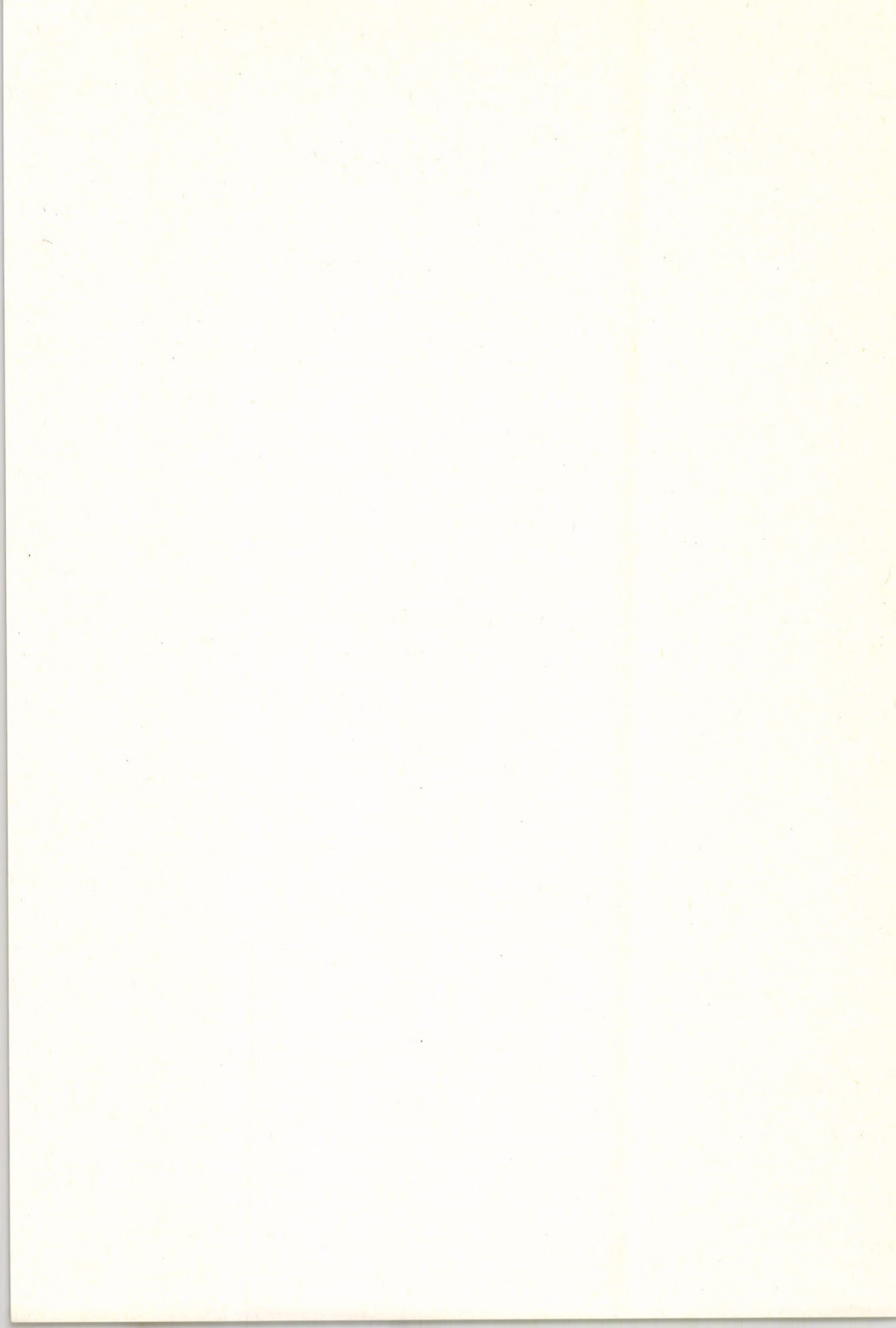
PARTIMADÁR

1993/2

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT
LAPJA

PARTIMADÁR

Az MME Állományfelmérő Szakosztály
Partimadár Munkacsoportjának lapja

KIADJA:

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel. & Fax: (1)175-8327, Tel.: (1)156-2133

SZERKESZTETTE:

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

Mh. tel.: (33)355-012 (15-22 óráig)

FELELŐS KIADÓ:

Péchy Tamás

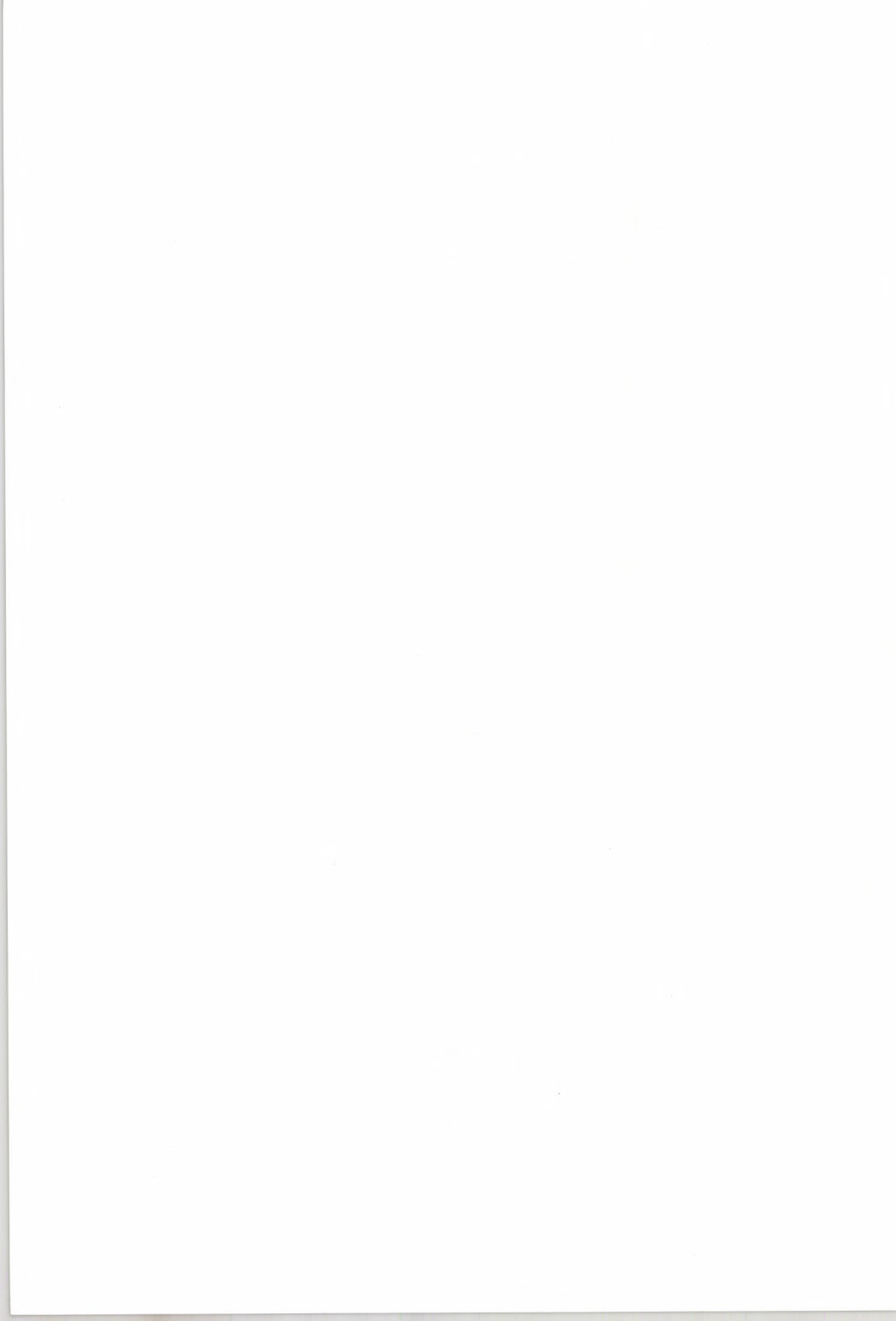
NYOMDA:

MMV.93/027 Fv. Márton Miklós

Kizárólag belső terjesztésre!

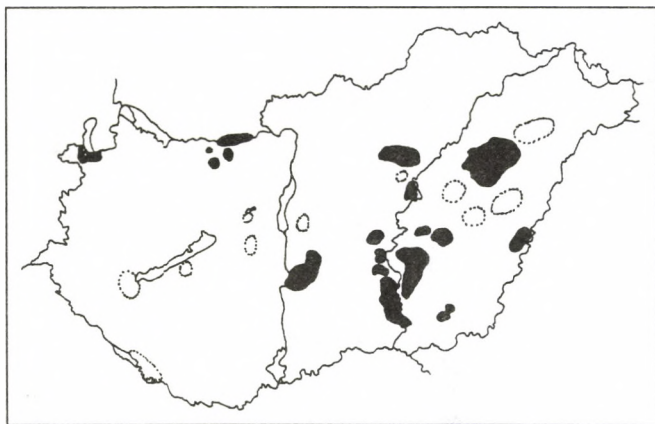

A Partimadár Munkacsoport (PMCS) szerveződése

Egyesületünk életében a Partimadár Munkacsoport elsőként alakult meg mint kisebb specialista csoportosulás 1991-ben, bár a Ragadozóvédelmi Szakosztály is ebbe a kategóriába sorolható, mely már évek óta működik. Az Egyesület munkacsoportjaként azonban kétségtelenül a PMCS-t illeti az elsőbbség, mely lehetőségeihez mérten igyekszik a lehető legjobban ellátni Tagjait a megfelelő információkkal, és lehetőséget kínál komolyabb kutatómunkákban való részvételre is. Két éves működésünk alatt nagy vonalakban kialakult, hogy tulajdonképpen hogy is áll fel ma Magyarországon ez a munkacsoport, mely területek azok, amelyeken bármiféle munkát lehet végezni, amelyeken aktív a madárszámlálás, a természetvédelmi tevékenység és egyéb munka. Körvonalazódtak azok a gócpontok is, ahol jól lehet koordinálni az egyes feladatok végrehajtását. Csoportunk létszáma kicsi, de ez állandó változásban van, szerencsére egyre nő.

Nem mondhatnám, hogy egy öreg veteránokból álló csoporttal rendelkezünk, hiszen az átlag életkor a 22-24 év körül mozog, bár vannak idősebb, tapasztalt segítők is. Területi adottsága miatt legfrekvenciáltabb területünk a Hortobágy és szűkebb környéke, de a déli országrész és más élőhelyek is megfigyelés alatt állnak. Ezt a jól szemlélteti az alábbi térkép is.

1. ábra. A Partimadár Munkacsoport területi szerveződése Magyarországon.

Ha figyelembe vesszük, hogy a partimadarak szempontjából mely élőhelyek élveznek prioritást, azt kellene mondanunk, hogy szinte valamennyi jelentősebb fészkelő- és vonulóhely lefedett. Ez azonban csak részben igaz, hiszen még számos területről tudjuk, hogy fontosak a számunkra, de nem tudunk megbízható tagokat verbuválni minimális "info" szolgáltatásra. Ezeket a területeket szaggatott vonallal jelöltem meg a térképen, bízván abban, hogy valaha - nem csak a PMCS számára - aktív információ szolgáltató tagokat nyerhetünk azokról a területekről is és bekapcsolódnak munkánkba.

Végezetül szeretném e helyen megköszönni valamennyi Tagunk segítőkész munkáját, és újfent csakis a további eredményes összetartást kívánhatom. Fel az új fajokra !!!

Szimuly György
PMCS koordinátor

Fészkelő partimadaraink élőhelyválasztásának vizsgálata

A *PARTIMADÁR* korábbi számában (1992-2.) megjelent cikkemben közöltem néhány gondolatot a hazai fészkelő limikolafajok élőhelyválasztásának vizsgálati lehetőségeiről. Ebben az írásban már utaltam az elmúlt évben (1992) végzett élőhelyválasztásra irányuló vizsgálataimra, melyek eredményeit az alábbiakban foglalom össze.

Anyag és módszer

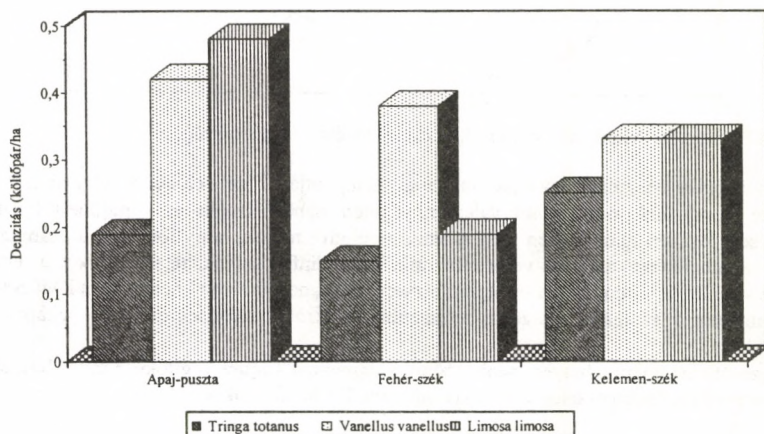
A vizsgálat módszertani alapja a szikes-pusztai madártársulások négy kiválasztott jellemző limikolafajának a különböző szikes pusztai biotópokban megjelenő költőállományaik (költőpárok denzitása) egymáshoz viszonyított nagysága, továbbá az egyes fajok denzitásának összefüggése, a kiválasztott élőhelyeket jellemző ökológiai paraméterekkel.

A vizsgált fajok: goda *Limosa limosa*, búbic *Vanellus vanellus*, piros lábú cankó *Tringa totanus* és a gulipán *Recurvirostra avosetta*.

A vizsgálatot a Kiskunsági Nemzeti Parkban, 1992 április elejétől június közepéig, három kijelölt mintaterületen végeztem:

- Apaj-pusztai árasztások (KNP II. sz. területe) - 40 ha
- Fehér-szék (KNP III. sz. területe) - 150 ha
- Kelemen-szék (KNP III. sz. területe) - 34 ha

Ezek a területeken az elmúlt évben mesterséges árasztásokat végeztek, az általános vízhiány pótlására. Az egyes mintaterületek eltérőek voltak a vegetációtípus és szerkezet, valamint a vízviszonyok és az egyéb ökológiai tényezők tekintetében, ezért jó összehasonlítási alapot nyújtottak az egyes limikolafajok területpreferenciájának tanulmányozására. A költőhellyel szemben mutatott preferencia

1. ábra. A vizsgált fajok denzitásértékei a három mintaterületen. *Density of the surveyed species at all the three sites.*

mértékét a költőpárokra vonatkozó denzitásadatokkal (költőpárok sűrűsége) jellemeztem, melyet territóriumterképezési módszerrel határoztam meg, a fészkelésre használt vegetációs szintre vonatkoztatva. A vizsgált négy fajra kapott denzitásértékeket a három mintaterület vonatkozásában az 1. sz. ábrán szemléltetem. Ezen értékek összefüggéseit kerestem a mintaterületek általános ökológiai jellemzőivel (pl. árasztás hatása, vegetációtérképek), valamint az egyes fajok fészkeinek 1 és 5 m sugarú környezetében felvett vegetációt jellemző paraméterekkel (pl. növényzet magassága, borítottsági %, a fészek távolsága a víztől, stb.), melyek feltételezhetően a legnagyobb mértékben befolyásolják az élőhelyválasztást. A fenti feltételezések eredményeinek közös értékelése alapján próbáltam képet alkotni az élőhelyválasztásról.

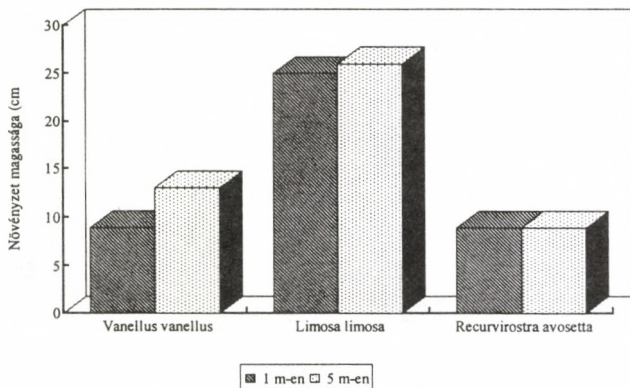
Eredmények

A vizsgálatok során kapott eredményeket röviden foglalom össze, elsősorban a három mintaterület közötti azon különbségeket megvilágítva, melyek a legnagyobb mértékben hatottak ki a vizsgált négy faj költőállományaira (denzitására).

A vizsgált fajok fészkeinek környezetében felvett (20 fészek) vegetációs paraméterek alakulását a 2., 3. és 4. sz. ábrák szemléltetik. A piros lábú cankó esetében a fészek rejtettsége miatt nem találtam egyet sem. A bíbic és a gulipán fészkeinél felvett adatok igen kis eltérést mutatnak a korábbi országos vizsgálat eredményeihez képest (Molnár Gy., 1986).

A fészek környezetében felvett paraméterek alakulása (lásd ábrák):

- A növényzet magassága 1 és 5 m-en is legnagyobb a goda fészkeinek környezetében. A bíbicnél 1 m-en kisebb, mint 5 m-en, de lényegesen alacsonyabb a goda által preferált értéknél. Ez az érték a gulipánnál a legkisebb, és mint a bíbicnél 1 m-en alacsonyabb átlagértékekkel.

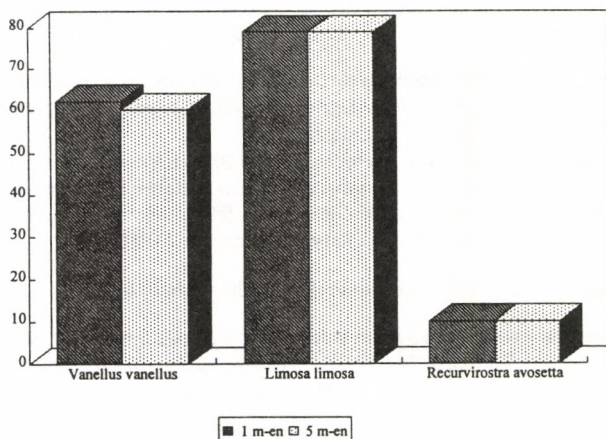
2. ábra. A növényzet magassága a fészkeknél. *Height of plantation at nests.*

- A borítottsági % értékei mindhárom fajnál közel azonosnak tekinthetők 1 és 5 m-en. Ezen értékek legnagyobbak a goda esetében, kevéssel alacsonyabb a bíbicnél és legkisebb a gulipánnál, mely jól szemlélteti, hogy egyértelműen a kopár területeket kedveli.

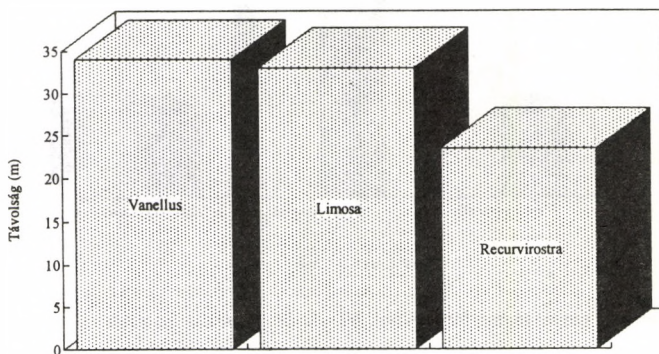
- A fészek víztől való távolsága legnagyobb a bíbicnél, és közel azonos értéket adott a goda. Lényegesen kisebb ez a távolság a gulipánnál, de természetesen a tapasztalt érték a szárazra rakott fészkekre vonatkozik és csak ennél a fajnál találtam közvetlenül a vízre épített fészket.

Az élőhelyválasztás összefüggése a denzitásokkal:

A piros lábú cankó a többi fajhoz képest mindenütt egyöntetűen alacsony denzitásban foglalta el a költőhelyeket (lásd 1. sz. ábra), melynek okára nem kaptam választ a vizsgálatok során. A denzitásértékek alapján azonban elmondható, hogy mindegyik mintaterületet elfoglalta a költés során, de egyik vizsgált biotóp sem emelhető ki mint kedvező élőhelytípus, mert nem tapasztaltam kiugró preferenciát. Mindenképpen figyelmeztető tény a többi fajhoz képest általánosan alacsony állománya, mely a faj kis ökológiai alkalmazkodóképességére utal, az átalakulóban lévő szikes élőhelyekkel szemben.

3. ábra. Borítottsági százalék a fészkeknél. *Covering percentage at nests.*

4. ábra. A víz távolsága a fészkektől. *Distance of water from nests.*

A gulipán költése csak egy területen fordult elő (Kelemen-szék), mely az élőhellyel szembeni szűk ökológiai toleranciájára utal. Ez alapján fontos számára a megfelelő szikes környezet a jellemző alacsony borítottságú "szikfok" típusú asszociáció (pl. *Puccinellia* csomókkal), mely a

nyílt víz közvetlen közelében található. A sekély nyílt víz érdekében egyes esetekben a tipikusan preferált asszociációról is lemond, tapasztalatom alapján pl. lekaszált zsiókán *Bolboschoenus maritimus* is meglepszik, de egyéb mesterséges élőhelyeket is elfogad, és az élőhelyválasztás legfontosabb tényezői mindenütt a sekély nyílt víz és a kopár parti zóna (Ecsedi Z. 1992). Ezt kihasználva az eredeti szikes tavak partizónájának megfelelő kezelésével (pl. előretört zsiokasáv lekaszálása) költőállománya növelhető lenne. A denzitásértékekből látható az is, hogy azokon az élőhelyeken (pl. Kelemen-szék), ahol a fenti tényezők adtak, a többi fajhoz képest kiegyenlített denzitásban telepszik meg.

A bíbic költőállománya kiegyenlített volt a különböző élőhelytípusokban, mely nagy ökológiai alkalmazkodóképességének köszönhető. Egyértelműen az alacsony növényzetet preferálja a fészkelőhely kiválasztásánál, ami habitusából adódóan (rövid nyak és láb) kielégíti rejtőzködését a kotlás során, de biztosítja a széttekintés igényét is. A fészek környezetében felvett paraméterek alapján magas vegetációtípusok esetén is kiválasztja az alacsony növényzetű foltokat, ezért megtelepedésének mértékét az egyes élőhelyeken a kiegyenlített denzitások jellemzik. A víz jelenlétét egyértelműen igényli, de nem ragaszkodik a fészekhez viszonyított közvetlen közelségéhez, mint a gulipán.

A goda denzitásértékei a három mintaterület között igen ingadozóak. Egyértelműen érzékenyen reagál az élőhelyválasztás során a növényzet magasságára, mely a denzitásokkal jól követhető összefüggésben van. Legkedvezőbb költőhely számára a homogén, magas (20-30 cm) vegetáció, de jó alkalmazkodóképességére utal, hogy szükség esetén az alacsony növényzetet is elfogadja (pl. legeltetett gyp), viszont lényegesen kisebb denzitással (lásd Fehér-szék).

A víz jelenléte feltétlenül szükséges számára, bár a szélsőséges alkalmazkodás példaként találtam fészket víztől nagy távolságban is (2-3 km), megfelelő vegetáció magasságú környezetben, de itt mindössze csak két pár megtelepedéséről volt szó. Általában a költés szempontjából - szemben a gulipánnal - nem ragaszkodik a nyílt víz jelenlétéhez, melyet az apaji legmagasabb denzitása bizonyít.

Összefoglalás

A vizsgált négy faj közül a bíbic és a gulipán élőhelyválasztása a költés szempontjából már elég jól ismert a korábbi vizsgálatok alapján (Molnár Gy. 1986). Jelen munkámban a fenti szempontok szerint az eddigiekben kevésbé kutatott fajok (pl. goda) vizsgálatának, valamint mind a négy faj egymáshoz viszonyított élőhelyválasztása és az ebből adódó eltérő denzitásviszonyaik összehasonlításának eredményeit foglalom össze.

A négy faj számára kivétel nélkül kedvezőek a sekély vizű szikes-pusztai, vagy szikes-tavi árasztások. A vízviszonyok szempontjából a nyílt vízfelületet és a fészek közvetlen környezetének vízborítását kimondottan csak a gulipán igényli. Az egyes fajok jól kimutatható eltérő preferenciát mutattak a vegetációmagasság szempontjából, mely a vízboritottság után a legfontosabb ökológiai paraméternek tűnik a költőhelyválasztás esetében. Az optimális vegetációmagassági értékkel szemben igen eltérő az egyes fajok toleranciája melynek mértéke jelentősen befolyásolja az egyes területeken megtelepedő költőállományok denzitását.

A goda költőállománya növelhető a vegetációmagasság szabályozásával (pl. legeltetés, kaszálás mellőzése). A bíbic a vizes területek környezetében szinte mindenütt talál megfelelő költőhelyet, tehát az árasztásokkal könnyen fenntartható az állománya.

A pirosalábú cánkó élőhelyválasztásának további behatóbb vizsgálata indokolt lenne, mert az élőhelypreferenciája, az élőhelyeket jellemző valamely paraméterre nézve szűk határok között mozog, ezért költőállománya potenciálisan veszélyeztetett.

A további hasonló vizsgálatok kimondottan szükségesek minél több ökológiai tényező figyelembevételével, mert az egyes fajok megőrzését célzó hatékony természetvédelmi kezelési programok csak ezek ismeretében valósíthatók meg.

Summary

Habitat selection of four breeding wader species in Hungary

This paper is summarizing the results of examination of one of the less studied wader species, the Bar-tailed Godwit as well as the habitat selection of four species (Pied Avocet, Northern Lapwing, Bar-tailed Godwit and Common Redshank) and the comparison of their different density relations.

The shallow waters on natron steppes and on natron lakes are equally favourable for the four species. The open water surface and water next directly to the nest is required by Pied Avocet only.

Every species showed significantly different preferences in terms of the vegetation height which seems to be the most important ecological factor in breeding habitat selection.

The tolerance to the deviation from the optimal vegetation height among the species is fairly different and the density of the breeding populations of the species in certain territories is considerably influenced by their phenomenon.

The breeding population of the Bar-tailed Godwit can be increased by regulating the vegetation height (e.g. by the omission of the grazing, mowing).

The Northern Lapwing finds a suitable breeding habitat almost everywhere in the surroundings of the territories covered by water thus its population can be easily maintained.

The additional intensive examination of the habitat selection of Common Redshank would be important, because of the narrow range in tolerance to most of the factors characterising a habitat thus the breeding populations of the species are potentially endangered.

Irodalom - References

- Boros, E. (1992): A limikolakutatás lehetőségei a jövőben. Partimadár 2. p. 6-7.
Ecsedi, Z. (1992): A gulipán (*Recurvirostra avosetta*) hortobágyi helyzetének vizsgálata és a mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége. DATE (Szarvas) - TDK dolgozat.
Molnár, Gy. (1986): Adatok a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és koezgisztens fészkelő fajok környezeti igényének és preferenciájának ismeretéhez. MME Tudományos Ülése, Szeged. p. 195-208.

Boros Emil, 1196 Budapest, Kossuth u. 76.

VONULÁSKUTATÁS

Sarki partfutók *Calidris canutus* átvonulása Magyarországon 1980-1992 között

A ritkább partfutóink közül a leggyakrabban előforduló faj a sarki partfutó, mely kisebb-nagyobb rendszerességgel minden évben, bár kis számban előfordul hazánkban.

Az öt sarki partfutó alfaj közül (Tomkovich 1992) a *Calidris canutus canutus* Linnaeus 1758. jelenik meg Magyarországon, illetve a Kárpát-medencében. Hasonlóan a többi északi fészkelőhöz, a sarki partfutók több ezres gyülekezése sem ritka az Észak-európai tengerpartok mentén, úgy a tavaszi, mint az őszi vonulás során. Mindezek a jellemző és helyenként nagyon pontos vonulási útvonalak hazánkat egyáltalán nem érintik, így valójában vonulásról nem is beszélhetnénk, amikor a faj hazai előfordulásait elemezzük. Azonban kétségtelenül az Észak-szibériai populáció egy csoportja

nem a tengerpartok mentén vonul, hanem transzkontinentális, "szárazföldi" vonulók (Piersma & Davidson 1992) éppúgy a dél-, mint az észak felé irányuló mozgalmuk során. Bár az egész populációnak csak egy egészen kis hányadáról van szó (néhány száz madár), mégis e rendszeres mozgalom egy kis izolált populáció létezésére enged következtetni, mely egyedi bukkannak fel a hazai területeken is.

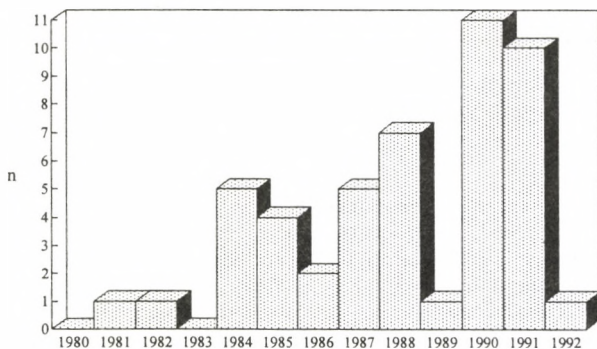
Potenciális és nagyon valószínű útvonalul a nagyobb folyók mocsárvidékét, azok vízgyűjtőit választják elérve a Fekete-tengert, majd annak partvidékén haladva, délre az ÉK-görögországi területeken - melyek ismert pihenőhelyek számos más partimadár számára is, bár inkább csak március-áprilisban (Meininger 1990) - keresztül folytatják útjukat dél felé. A populációnak ez az egyedülálló része Tunéziában, a Gabézi-öbölben tölti a telet (van Dijk *et al* 1986).

Hazánkat illetően valószínűtlen, hogy az egyes egyedek a Fekete-tengertől, a hegyvidéken keresztül jutnának el a hazai területekre. Valószínűbb, hogy azok eltérnek ettől a "fő" útvonaltól és Ukrajnán keresztül, a Dnyeszter és a Tisza vonalát követve érhetik el Magyarországot.

A hazánkat látogató törzsalak a 70. északi szélességi fok fölött, a Tajmír-félsziget északi vidékein, valamint az Új-szibériai-szigeteken fészkel, jól elkülöníthetően a faj elterjedési területét a másik Kelet-szibériai alfajtól *C. canutus rogersi* (Piersma *et al.* 1992)

Az ország egyre nagyobb területeinek lefedésével, a megfigyelőhálózat terjeszkedésével egyre több információ kerül birtokunkba erről a fajról (2. ábra). Természetesen - bár nem tömeges fajról van szó - az egyes évek előfordulásai jelezhetik a populáció éves költési sikerét is (?), mivel az élő- és fészkelőhelyek még a távoli, "érintetlen" Szibériában sincsenek biztonságban. Az erre irányuló védelmi intézkedések már kidolgozás alatt vannak (Davidson & Piersma 1992).

Főként a fent említett lehetséges vonulási stratégiája miatt - miszerint ÉK-i irányból (Ukrajnából) áramlik az országba - a legtöbb előfordulási adattal a Hortobágy és annak közvetlen környéke rendelkezik, de délebbi területeinkről is gyakran érkeznek jelentések felbukkanásáról (2. ábra). Viszonylag ritkán kóborolnak el egyes példányok a Dunántúlra.

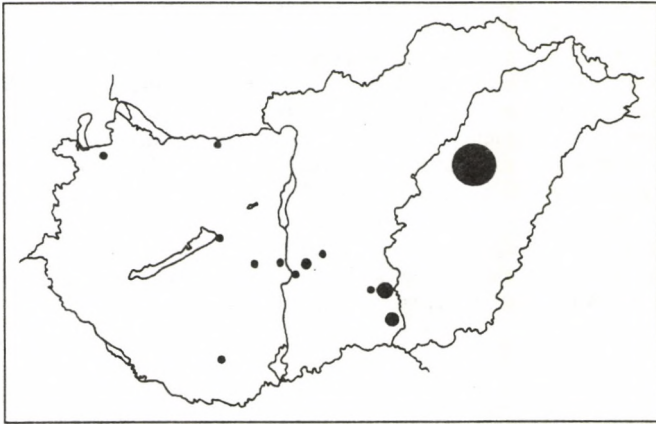
1. ábra. Sarki partfutó előfordulások éves eloszlása a vizsgált időszakban. Number of records in each year.

Talán a rendszeres területellenőrzések miatt is, az elmúlt években egyáltalán nem hiányzott, minden évben voltak megfigyelések az 1980. és 1983. évet kivéve (1. ábra). Információk szerint a korábbi - tárgyidőszakon kívüli - években, az amúgy is jelentősebb területeken gyakrabban előkerült (Dr. Kovács írásbeli közlése), holott számlálásokat ugyanúgy végeztek.

Tavaszi vonulás

A bevezetőben említett vonulási útvonal meglehetősen szétszórót, hisz hatalmas területeken oszlik meg a Kelet-európai-síkságon, így az átvonuló egyedek kis száma miatt mozgalmuk nem áttekinthető, nem látványos. A tavaszi, észak felé haladók azonban a tengerpartok mentén haladhatnak egészen a Krím-félszigetig, ahonnan megkezdik a hosszú szárazföldi vonulásukat a fészkelőterület felé. Ezzel magyarázható az, hogy a tavaszi vonulás arányaiban lényegesen kevesebbszer figyelték meg, mint az őszi.

1980-1992 között mindössze négy alkalommal látták, melyből kettő áprilisból (84.04.14. Hortobágy-Halastó, 2 pd.; '90.04.28. Szeged, Fehér-tó, 1 pd.), kettő pedig májusból való ('84.05.19. Rétszilasi-halastavak, 5 pd.; '90.05.14. Balmazújváros, Magdolna, 1 pd.). Ebből a néhány adatból messzemenő következtetéseket nem tudunk levonni, ami a madarak vonulási dinamikáját, vagy akár vedlési stádiumait szemléltethetné.

2. ábra. A sarki partfutó előfordulási helyei Magyarországon 1980-1992 időközében. *Distribution of Knots recorded in Hungary between 1980 and 1992.*

Őszi vonulás

Az őszi vonulás során rendszeresnek mondható átvonulása - még ha a megfigyelések száma évenként igen változó is (1. ábra) -, mely szintén a már említett, az óriási területen való átvonulással, illetve a szétszóródással magyarázható. Időben is jobban elhúzódik a teletöterületre való vonulás, az már július közepén-végén megkezdődhet a költőterületről. Augusztus legelején már a hazai vizeinknél találkozhatunk vele (3. ábra). Korábbi - június-júliusi előfordulása nem ismert ebből az időközből.

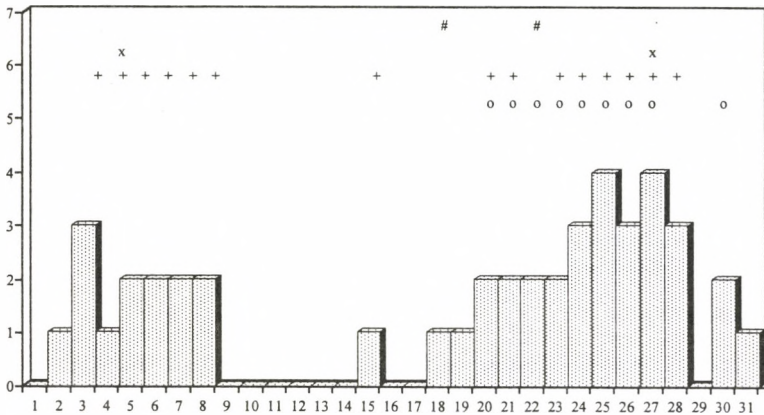
A területeket tekintve elsősorban a hortobágyi vizek jelentik a legfőbb pihenőhelyét. Az őszi előfordulások 61 %-át a Hortobágy halastavainál (*Csécsi-h.tó, Elep, Fényes, Halastó, Virágoskút*), kacsá- és libanevelőinél (*Akadémia, Árkus*), valamint a szikes- és egyéb tavainál (*Feketerét, Kunmadaras, Magdolna, Nagyszik*) jegyezték, mint Magyarország legjelentősebb pihenő-vonulóhelyein. Nagyságrendekkel kisebb számban került szem elé Szeged szűkebb környékén (13,6%), főként a szegedi Fehér-tavon, illetve a Fertőn, valamint a tömörkényi Csaj-tavon, de egy alkalommal a Péteri-tavon (Pálmonostora) és távolabb a Kiskunságban is megfigyelték.

Az ország egyéb területein rendszertelenül jelenik meg. Itt már változatosabb élőhelyeken bukkann fel, főként a Dunántúlon. Mindössze hét dunántúli adatról tudunk, melyből kétszer figyelték

meg a Dunánál, egy alkalommal a Balatonnál (Bozsko 1988). Kóborlása során még halastavak, vagy ülepítőtavak leeresztett medencéiben jelent meg néhányszor.

Vonulása tekintetében a két fő hónap az augusztus és a szeptember, mely három kiemelkedő intervallumban zajlik: kora augusztus, augusztus második harmada és kissé elnyúlva, szeptember eleje-közepe tája.

Az első periódus augusztus 01-09. közötti időszakot jelöli, amikor a madarak még leginkább nászruhában voltak láthatók (3. ábra). A második kiemelkedőbb vonulási periódusuk augusztus 20-á táján kezdődik és a hónap végéig tart. Jellemzően itt is a nászruhás egyedek dominálnak, de már nyugalmi tollazatúak is előfordulnak. Részletesebb megfigyelések alapján kiderült, hogy néhány madár megkezdzi az evező- és testtollak vedlését még a költőterület elhagyása előtt, megszakítva azt a vonulást idejére, melyet azután a telelőterületen folytatnak. Összevetve e faj észak- és nyugat-európai migrációjával, a fiatalok megjelenése időben közel azonos, bár az északi vonulóknál ez leginkább augusztus legvégére esik (Meissner 1992). Hazánkban kicsit korábban, augusztus 20-án körül jelennek meg.

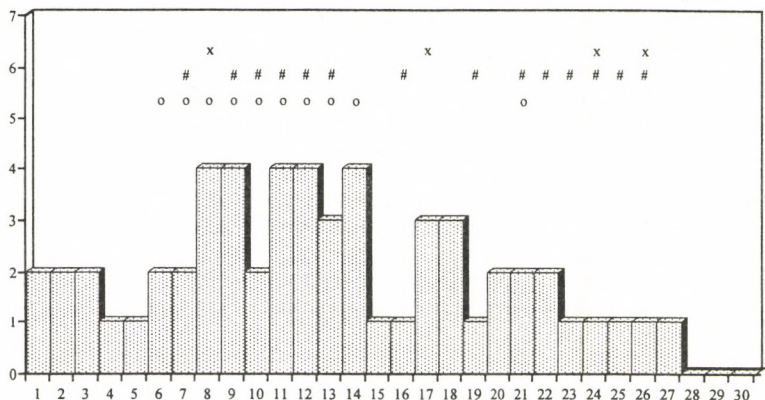

3. ábra. Az előfordulások megoszlása augusztus hónapban. A grafikonokon található jelölések: x = öreg, vedlő; + = öreg nászruhás; o = fiatal; # = öreg, nyugalmi tollazatú madár. *Distribution of records in August. Used marks: x = adult, moulting; + = adult in summer plumage; o = juvenilis; # = adult in winter plumage.*

Szeptemberi vonulását többé-kevésbé a folyamatosság jellemzi, de van egy kiugró időszak, amikor lényegesen többször látták, mint a hónap többi napján. Ez szeptember 5-től, kb. 15-ig tart, főként fiatalok és már nyugalmi ruhás egyedek előfordulásával. Ez egybeesik a fiatal madarak vonulási idejének végével is, s csak ritkán látni késői fiatal vonulókat a hónap során. A szeptember végéig elnyúló mozgalmuk alatt már főként öreg madarak állnak meg a tiszántúli területeken, hosszabb-rövidebb időre.

Az őszi két kiemelkedő hónapon kívüli megjelenéséről, három késői adat ad számot. Az 1984-ből egy október 14-i és egy igen késői, november 17-i (mindkettő a Dunántúlról) adat jelzi e faj kóborlási hajlamát, míg 1988. október 08-án látták a szegedi Fertőn.

Érdekes a madarak egy területen való kitarása, melyet a szeptemberi folyamatos jelenléte is mutat. A kedvező táplálkozási és időjárás feltételeket kihasználva vonulási időszaka elnyúlik, mely szintén hasonló az északi vonulók vonulási ütemével. Nem ritkák az 5-6 napos kitarások sem, de

4. ábra. Az előfordulások megoszlása szeptember hónapban. A jelölések értelmezését lásd az előző grafikonnál. *Distribution of records in September. See marks as above.*

egy alkalommal, a balmazújvárosi Virágoskúti-halastó egyik lecsapolt taván, szeptember 8-22. között volt látható ugyanaz a madár (4. ábra).

Példányszámok tekintetében, mint az a ritka fajaink esetében lenni szokott, többségében egyesével (82 %), gyakrabban párosával (18 %) fordul elő. Kiemelkedő példányszámot regisztráltak 1984. október 14-én Dunaföldváron, amikor 9 példányt számoltak meg egy halastavon.

Vonuláskutatás

A sarki partfutó kisszámú átvonulása miatt kiterjedt vonuláskutatásra hazánkban nem nyílik lehetőség. Jelzik ezt a gyűrűzési eredmények is, hiszen mindössze 5 madár került gyűrűzésre 1974-1991 között. Érdekes azonban e kis számú jelölés ellenére az 1985.08.23-án a tömörkényi Csaj-tavon gyűrűzött fiatal madár albániai megkerülése. Biometriai adatai: szárny: 170, farok: 67, csőr: 31, csüd: 32 mm. Összevetve a fiatalok szárny- és csőrhosszával - melyeket az eredeti élőhelyekről

(Tomkovich 1992), illetve Lengyelországból (Meissner 1992) gyűjtöttek - kitűnik, hogy a szárny, a fiatal madarakéhoz képest hosszabb az átlagnál, a csőr mérete kissé alulmarad. Albániában, a Seman-folyó torkolatánál fogták vissza január 25-én. A megkerülés időpontja jelzi, hogy a populáció egy része kedvező feltételeket találva Európában telel és nem vonul át Észak-Afrikába. Jelzi ezt az a tény is, hogy a tunéziai telelők valamivel később kezdik meg a költőterületre való vonulásukat.

Ez az egyetlen gyűrűzési eredmény azonban egy másik vonulási útvonalat is mutat, a Meininger által leírt, és fent említett transzkontinentális vonulási útirány mellett.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom mindazoknak, akik adataikkal lehetővé tették a minél teljesebb kép megszerzését erről a fajról, de külön köszönet azoknak, akik soron kívül gyűjtögettek adataikat és hozzájárultak azok felhasználásához: Boros Emil, Dr. Bod Péter, Kaczkó Ádám, Konyhás Sándor, Dr. Kovács Gábor, Nagy Tamás, Pellinger Attila, Tar Attila, Urbán Sándor, Varga Lajos (MME) és Zeke Tamás.

Summary

The migration of Knots *Calidris canutus* in Hungary between 1980-1992

Knots are considered as one of the most common migrants among rare wader species occurring in Hungary both during spring and autumn migration. Although only four spring records are available, the autumnal movement is more regular. During autumn, birds can be seen from early August to the end of September in three main periods. There are three late records collected during the period of 1980-1992.

Most of the records are from the Eastern part of Hungary, mostly at the Hortobágy regions and also from south, at the surrounding of Szeged. Its favourite resting and feeding sites are artificial fishpond systems where drained ponds are always available during autumn but some records has been collected at river banks or inundated fields as well.

The origin of migrating Knots in Hungary is not known but undoubtedly an isolated population has to exist using inland flyways exclusively from their breeding grounds of Taymir peninsula. The only one recovery suggest to be a not so known wintering ground at the Albanian coast besides its known sites in Tunis.

Irodalom - References

- E., Boros & Z., Csépany (1985): Adatok a tömörkényi Csaj-tóról az őszi limikola vonuláshoz. *Mad.Táj.* 7-12. p. 44-45.
- E., Boros et al. (1987): Ritkább fajok adatai 1985. VI-XII. időközéből. *Mad.Táj.* 3-4. p. 47-50.
- Dr. B., Szvetlana (1988): Nagy partfutó (*Calidris canutus*) Balatonaligán. *Mad.Táj.* 1-2. p. 24.
- N. Davidson & T. Piersma (1992): Introduction. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 9-13.
- N. Davidson & T. Piersma (1992): The migration of Knots: Conservation needs and implications. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 198-209.
- T., Emri, T., Győrösy & T., Zeke (1987): Az 1986-os nyárvégi limikola-vonulás az Akadémia-tavon. *Mad-Táj.* 3-4. p. 33-35.
- J. Frikke & K. Laursen (1992): Occurrence of the Knot *Calidris canutus* in Denmark, with special reference to the Danish Wadden Sea. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 155-160.
- J. Gromadska (1992): Knots on the Polish Baltic coast. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 161-166.
- L. Haraszthy (szerk.) (1988): Magyarország madárvendégei. p. 91-92.
- P. Hayman, J. Marchant & T. Prater (1986): Shorebirds, p. 363-364.
- Dr. G., Kovács (1988): Faunisztikai adatok a Hortobágy 1987-es nyárvégi-őszi madármozgalmából. *Mad.Táj.* 1-2. p. 35-37.
- L., Molnár (1982): Adatok Fülöpháza környékéről. *Mad.Táj.* 1-3. p. 30-32.
- L., Molnár (1987): A Faunisztikai Szakosztály irattárából. *Mad.Táj.* 3-4. p. 65-69.
- P. L. Meininger (1990): Birds of the wetlands in north-east Greece, spring 1987. WIWO-Report 20, Zeist
- W. Meissner (1992): Knots autumn migration in the western part of the Gulf of Gdansk, Poland: preliminary results. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 167-171.
- T, Piersma & N. Davidson (eds.) (1992): The migration of Knots.
- T, Piersma, P. Prokosch & D. Bredin (1992): The migration system of Afro-Siberian Knots *Calidris canutus canutus*. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 52-63.
- T. Piersma & N. Davidson (1992): The migrations and annual cycles of five subspecies of Knots in perspective. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 187-197.
- C. Swenne (1992): Observations on the departure of Knots from the Dutch Wadden Sea in spring. *WSG Bull.* 64. *suppl.*: p. 87-90.
- P. S. Tomkovich (1992): An analysis of the geographic variability in Knots *Calidris canutus* based on museum skins. *WSG Bull.* 64. *Suppl.*: p. 17-23.

T., Zeke et. al. (1988): Adatok a nyárvégi limikola vonuláshoz a Hortobágy középső, nyugati területeiről (1987.07. vége - 09. eleje). Mad.Táj. 1-2. p. 53-56.

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

A vékonycsőrű póling *Numenius tenuirostris* magyarországi kutatásairól és helyzetéről

A vékonycsőrű póling az egyik legritkább és legkevésbé kutatott madárfaj a Nyugat-Palearktiszban. Fészkelőhelye napjainkban ismeretlen. Feltételezések szerint Nyugat-Szibéria tajga övezetének déli részén, az Ural és az Ob folyók völgye között költ. Erről a vidékről származik az a két fészkelési adat - még századunk elejéről -, amely alapján valószínűsíthető a jelenlegi fészkelőterülete. 1917 óta nincs bizonyított fészkelése.

A magyarországi és külföldi kutatások alapján sok szerző megegyezik abban, hogy a faj számának drámai csökkenéséért egyértelműen a túlzott vadászat a felelős. Ezen kívül az élőhely nagymértékű csökkenése a fészkelő területen és nem elhanyagolhatóan a vonulási, valamint a telelőterületeken is. Harmadsorban az állomány rendkívüli alacsony számából következően vonulás alatt az esetleges kisebb csoportok, családok könnyen szétszóródhatnak és sok madár vagy nem talál vissza a költőhelyre, vagy nem talál magának párt. Talán ez az a tényező - az élőhelybeszűküléssel együtt - amely a faj fennmaradását napjainkban leginkább kétségessé teszi. Mindez nem indokolja azt, hogy nem kell elkövetni mindent a faj megmentése érdekében akár helyi, országos, vagy nemzetközi szinten, még akkor is, ha - reméljük erre nem kerül sor - a vékonycsőrű póling esetlegesen kihalna. Ezt jól példázza az eszkimó póling *Numenius borealis* esete, amelyet 1929-ben kihalttá nyilvánítottak majd 52 év után újra felbukkant és jelenleg már több fészkelőhelyet ismernek a kutatók.

Múlt századi adatait Chernel István említi, egészen 1845-ig visszamenőleg. Ezek mind lelőt példányokról adnak hírt.

E század első harmadából Lovassy Sándor közli adatait, mint az őszi és tavaszi vonulás során ritkább jelenséget. Főleg március-május és szeptember-november hónapokból, egyesével, többbedmagával, néha nagy csapatban, vagy nagy póling-csapatokba keveredve. A II. Világháború utáni hazai adatsort vizsgálva kitűnik, hogy egy kivételével minden adat Kelet-magyarországi gyepekről és halastavakról, olykor szántóföldekről származik: 1953. nov. 1. 2 pd. a Hanságban. Van egy fertő-tavi adat is 1983-ból; ez búzaföldön tartózkodott.

A hazai adatgyűjtemény részletei szerint 1947, 1948, 1969 és 1980 években voltak feltűnő beáramlásai hazánkba. Az 1947-48-as nyáron Dél-Magyarországon áttelelt. A Hortobágyon pedig átnyaraló kisebb csapatot észleltek. Az utóbbi időkből, 1976-tól vannak rendszeres adatai a Hortobágyról. 1990. december 02-án a Nagyiváni-pusztán 6 pd-os csapata pihent.

Csapatos előfordulásáról a múlt század második, és a jelen század első feléből vannak gyakrabban adatok. Ezek között 15-20 madárból álló csapatokról is híradást szerezhetünk, amelyek a Hortobágyon, a szegedi Fehér-tavon jelentek meg, de 1893-ban Abádszalóknál 30 pd. vonult egy csapatban.

Sterbetz István a Kardoskút melletti területről 1980. október 18-i dátummal 61 pd-t közöl. Noha az adatot kétségbe vonni nem áll szándékomban, mindenképpen feltűnő ez a rendkívül magas szám, ha azt nézzük, hogy a vékonycsőrű póling ismert telelőterületein összesen 20-30 tartózkodott. Felvetődik a kérdés, hogy honnan kerültek ide és hová vonultak tovább. Időbeni ittartózkodásuk legvalószínűbb időpontjai március-április-május és szeptember-október-november hónapok. De februárt kivéve minden hónapból van hazai adata, mégha csak kis számban is.

Pár évvel ezelőtt egyes Nyugat-európai országokban hitetlenkedéssel kezdték kezelni a faj magyarországi előfordulásait. Hazánkban rendszeressé váltak az előfordulások, viszont az állandóan megfigyelés alatt tartott telelő területen a vékonycsőrű póling állománya évről-évre fogyatkozott.

Talán ez válthatott ki gyanút egyesekben. Tény az, hogy bármely olyan esetben, amikor vékonycsőrű pólingot lát valaki, és csak a legkisebb kétely merül fel benne, kérjen a legrövidebb időn belül segítséget a környékén lakó madarászoktól és próbálják meg együtt a fajt újra megkeresni és pontosan meghatározni. Ez senki részéről nem szégyen, ha egy számára ismeretlen fajt óvatosan kezel. Így könnyen kivédhető lesz bármiféle intrika a hazai madárfajok előfordulásával és a magyar madarászok képességeivel kapcsolatban.

Konyhás Sándor, 4027 Debrecen, Domokos L. u. 1.

Néhány szót a hazai vékonycsőrű póling előfordulásokhoz

Azt hiszem mindenki értesülhetett már valamilyen formában, esetleg több forrásból is, hogy a vékonycsőrű póling fogyatkozó állománya végveszélybe jutott, talán éppen az utolsó egyedek tűnnek fel ritkán a madarászok távcsövei előtt. Én most nem az eltűnésük okait, a külföldi szakirodalmak eddigi kutatási eredményeit, sem az előfordulási adatokat szeretném bemutatni, összefoglalni, hanem először néhány megfontolandó gondolatot szeretnék ismertetni főleg a jövőbeni vékonycsőrű póling megfigyelésekkel kapcsolatban.

Magyarországon szinte mindig nagyobb számú megfigyelés volt a többi országokhoz képest, és ez jellemző maradt az utóbbi évekre is, amikor már ténylegesen csak évi 1-2 felbukkanás ismert a vonulási útvonalán. Hazánk tehát megőrizte kiemelkedő szerepét a faj előfordulási területén, így minden megfigyelés aránylag nagy jelentőséggel bír a vékonycsőrű kutatásban, ami talán kisebb fajta felelősséget is jelent és fokozottabb odafigyelést igényel a határozásoknál. Mindez kellően bizonyítja, hogy újra kell szólni erről a témáról, pontosan itt, a *PARTIMADÁR* lapjain.

Először is nagyon fontosnak tartom, hogy minden további új kutatási eredményt és minden előfordulási adatot közöljön a *PARTIMADÁR*, a hazai limikola megfigyelők számára, a külföldi lapokhoz hasonlóan.

Az esetleges hazai megfigyelés esetén a megfigyelőktől a teljes tollazat, hang és viselkedés pontos leírását kérjük, a legnagyobb alaposággal még a terepen. Mindent meg kellene tenni azért, hogy fotó készüljön a madárról (terepi rajz feltétlenül), bármilyen nagy távolságról is. Azt hiszem ez a legfőbb probléma, hogy a külföldi madarász körökben elterjedt egyfajta kétely a hazai megfigyelésekkel kapcsolatban. Eddig még nem készült fénykép a madárról Magyarországon, túl rendszeres az előfordulás a többi területekhez képest és néha több példányról érkezik jelentés, mint amit a telelőhelyen megfigyelnek. Természetesen nagyon sok afrikai, Közel-keleti élőhely megfelelhet a vékonycsőrűnek, de egyben az is igaz, hogy számos Nyugat-európai expedíció szinte minden jelentősebb limikola gyülekezőhelyet elég pontosan ellenőriz.

A kialakuló kétségeket csak úgy tudjuk megszüntetni, ha elterjesztünk egy nagyobb felelősséggel járó madárhatózási kultúrát, ahol kettétörik a hazánkra sajnos eléggé jellemző, az "*én láttam, a többi nem érdekel!*" felfogás. Törekedni kellene arra, hogy már a könyvekből megszerzett alaposabb határozási tudás után a megfigyeléskor minél több megbízható megfigyelőt értesítsünk, vagy akár egész napos, keményebb munkával is próbáljunk fotót készíteni a madárról, egy szóval tökéletesen (beleköthetetlenül) be legyen bizonyítva az adat, ami már a megfigyelőt is félmjelzi. Ez azért is szükséges, mert komoly határozási problémákat jelenthet, ha nagyobb távolságról, vagy rosszabb időjárási- és fényviszonyok mellett látjuk (ld. Dr.Kovács Gábor cikkét a *PARTIMADÁR* 1992/2. számában) és természetesen nem beszélve a sajnos gyakran gyengébb minőségű megfigyelési eszközök használatáról. Más esetekben, nem nagy távolságról nem okozhat nagyobb határozási gondot a kis mérete miatt.

Posztív megfigyelési eredményeket kívánva újra kérjük a pólingok alaposabb átnézését, főleg az őszi időszakban, illetve kora tavasszal is, hiszen régen tavaszi előfordulások is akadtak, amik hiányoznak az utóbbi években.

1992-ben, az őszi időszakban 5 példányt figyeltek meg Albániában, egy előfordulása ismert Tunéziából és a már jól ismert marokkói telelőhelyére, Merja-Zerga-ba 2 példány ment vissza (itt látták az eddigi legnagyobb telelő csapatot, amely csak 4 példányból állt); szintén két telelő madarat észleltek Ománban.

Irodalom - References

Recent WP reports (1992): Dutch Birding 14: p. 230-233,
S. Albrecht (1992): News and information, OSME Bulletin, 29: p. 26-28.
Western Palearctic News (1992): Birding World, 11: p. 414-416.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

HÍREK - HÍREK - HÍREK - HÍREK

Csigaforgatók *Haematopus ostralegus* előfordulása a Neszmélyi-szigetekenél

1993. augusztus 23-án Dr. Sággy Antal egy fiatal csigaforgatót figyelt meg a Mocsi-sziget föl felé nyúló zátonyának fővenyén, melyet azután a 24. sz. HCS több tagja is megfigyelt. Augusztus 25-én a reggeli órákban, esős, szeles időben a Cseh-Mocsi-szigeten (süttöi zátony) figyelték meg ugyanazt a madarat, mely később az eső elálltával a neszmélyi Alsó-sziget fővenyén táplálkozott. Ugyanezen napon a déli órákban a fiatal madár mellett még egy nyugalmi ruhás, öreg madarat is láttunk, mely utóbbi később Almásfüzitő irányába elrepült.

A fiatal madár viselkedésére jellemző volt a rövid pihenőkkel megszkított, állandó mozgás, melynek során kisebb köveket, kavicsokat forgatott fel. A récékkel és más limikola fajokkal - szürke cánkó *Tringa nebularia*, réti cánkó *Tringa glareola*, havasi partfutó *Calidris alpina* - jól megfér, agresszivitást csak a dankasirályokkal szemben mutatott.

A megfigyelési területtől légvonalban elhanyagolható távolságban (kb. 400 m.) elhelyezkedő kemping káros külső hatásai fokozott stresszt váltanak ki a madarakban. Ez meglepődésünkre legkevésbé a csigaforgatón volt megfigyelhető. A felrepülő partimadár csapatot utolsóként követte, vagy táplálkozó helyéről fel sem repült. Fő táplálékát a folyami kagyló képezte, melyből egy perc leforgása alatt hármát is elfogyasztott.

Ez évben, a területen három napig tartó megfigyelést a szokatlanul alacsony vízállás tette lehetővé, mely a limikoláknak ideális táplálkozó területet biztosított. Az időközben fellépő fronthatás a duna vízgyűjtő területén jelentős mennyiségű csapadékot okozott, így a vízszint jelentősen megemelkedett, a partimadarakat más alkalmasabb élőhelyre kényszerítve.

A Duna Komárom-Esztergom megyei szakaszáról az elmúlt 10 évben két alkalommal került elő csigaforgató: 1982. 08. 23-27. Neszmély, Alsó-sziget, 1 pd. (ugyanezen élőhelyen); 1989. 09. 06. Nyergesújfalú, 1 pd. átrepült.

Summary

Occurrence of Oystercatcher *Haematopus ostralegus* at Neszmély

On 23 August 1993 a juvenile Oystercatcher was observed by many young bird-watchers on a pebbly sandbank by the Danube near Neszmély. On 25 August 1993 another bird, winter plumaged adult joined to the juvenile for a very short time. The bird was actively feeding during the day on

river molluscs. Its aggressivity was observed several times against the Black-headed Gulls *Larus ridibundus*.

This record was the fourth since 1982 for Komárom-Esztergom county. Two birds were seen at the Danube and one was at the fishpond system of Ferencmajor near Naszály willage.

Bagdi Antal, 2543 Süttő, Bikoli út 48.

Csonka Péter, 2859 Vérteskehely, Petőfi út 11.

Előzetes felmérés a kis lile *Charadrius dubius* Komárom-Esztergom megyei részpopulációinak eloszlására és nagyságára

Komárom-Esztergom megye jelentős kis lile állománya a Tatai-medence északi területeire koncentrálódik, ahol a területi adottságokat kihasználva alkalmas élőhelyeket talál, melyek részben az emberi beavatkozások hatására jöttek létre, részben pedig viszonylagosan természetes élőhelyek.

A Tatai-medence az Által-ér vízgyűjtőjét foglalja magába, melynek északi részén (a Tatától északra fekvő területek) végeztem előzetes felmérést. A Duna megyei szakaszán lehetséges fészkelés még a nyergesújfalui és a táti szakaszon is, melyek felmérésére 1993-ban nem nyílt lehetőség.

A Tatai-medence északi részének állománya négy jelentősebb élőhelyre szorul, s ezek a következők. Naszály, Ferencmajori-halastavak; Mocsá, kavicsbánya; Dunaalmás-Almásfüzitő közötti Dunaszakasz (sóderkitermelés környéke); Neszmély, Alsó-sziget (sóderkitermelés). A fent említett területek mindegyike kitűnő, a kis lile számára ideális fészkelőhelyet biztosít. A Ferencmajori-halastavak kivételével, a sóderkitermelésből származó medencékben, illetve folyóparton telepedtek meg változó számban. A Ferencmajor ellentétben iszapos medreket, szigeteket, vagy szikes felszíneket kínál, melyek a lehalászások alkalmával maradnak szabadon.

1993-ban a tavaszi lehalasztást követően azonnal megkezdődött a feltöltés, mégis a túlzott szárazság és csapadékhiány miatt a megfelelő vízutánpótlás hiánya csak lassan növelte a töegységek vízszintjét. Részben ebből ered a ferencmajori állomány fészkelési sikertelensége is. A két fészkelő pár közül az egyik csak a harmadik pótköltéssel tudott fiókákat röptetni, egy kiszáradó tó (V-ös) iszapos partszegélyén.

A mocsai kavicsbánya már nem működő medrében 3 revírtartó párt figyeltem meg május legvégén. Fiókákat azonban egyik revírben sem találtam.

A Duna menti állomány három részből tevődik össze: - az almásfüzitői vörösiszap ülepítő-szikasztó nyugati sarkán 3 pár tartott revírt egy kavicsos öbölben; - a Dunaalmás határában levő (a legtöbb párból álló) állomány szintén a kavicsos-iszapos parton és kisebb zátonyokon talált optimális fészkelőhelyet; - a Duna felső szakaszának meder- és partrendezése következtében néhány szigeten, így a neszmélyi Alsó-szigeten kialakított sóder-értékesítési telepen is található néhány pár. Itt a kis medencékbe eresztett sóderhátakon 3 pár jelenlétét regisztráltam.

Bár a kis lile ismert az élőhellyel szemben támasztott tág toleranciájáról (pl. Fertőrákoson a szabadstrand murvás gépkocsi-parkolóján költött!), a dunai szakaszon mégis kizárólag a nagyobb kiterjedésű, széles-kavicsos partszakaszokon telepszik csak meg. Ennek ellenére a Ferencmajorban találtam már kis lilét a mezőgazdasági terület csatornához közeli részén és trágyaszikkasztón is fészkelve.

A kis lile állományalakulása 1993-ban a Tatai-medence északi részén:

	feltételezett	tényleges
Naszály-Ferencmajor	2	2
Mocsá, kavicsbánya	3	?
Almásfüzitő, Dunapart	3	?
Dunaalmás, Dunapart	7	3
Neszmély, Alsó-sziget	3	1

A fenti összesítésben a tényleges költőpárok alatt a felmérés során megfigyelt fiókás családokat és nem a ténylegesen sikeres párokat értem.

A Dunapart természetes átalakulási folyamatának következtében a partszakasz kezd elveszíteni kopár jellegét, ami legfőképpen a gazosodás és a nyárfakezdemények miatt áll fenn. A magas vegetáció volt a legfőbb oka annak, hogy a dunai tényleges állományt és azok fészkelési sikerét pontosan elvégezni nem tudtuk. A potenciális fészkelőhelyeken a jövőben tolólapos erőgépekkel próbálkozunk ezeknek a partszakaszoknak felnyesésével, a kis lile klasszikus és egyre szűkülő élőhelyeinek fenntartása érdekében.

Summary

Preliminary survey for the size and distribution of the breeding population of Little-ringed Plover *Charadrius dubius* at the Komárom-Esztergom county in 1993

The Little-ringed Plover is the most numerous breeding wader species in the northern part of the Komárom-Esztergom county. Five main breeding sites have been found with a total of about 18 pairs. Large part of this population breeds by the pebbly bank of the Danube where intensive gravel production was carried out. Breeding pairs has been counted at fishpond systems and also at an "inland" gravel-mine.

Some efforts have to make for keeping this bird's breeding habitat in "original" condition because the growing vegetation of about 40 cm (mostly poplar sprouts) is not appropriate for the breeding Little-ringed Plovers.

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi u. 7.

Partimadarak 1993-as fészkelési adatai a Hortobágy déli és nyugati területein

Ugartyúk *Burhinus oedicnemus*

Állománya 24-25 pár, azaz csaknem elérte a tavalyi rekordmennyiséget.

Székicsér *Glareola pratincola*

Mindössze egyetlen pár költött a Nagyiváni-pusztán, tavaszi árpa vetésen. Három fiókát neveltek fel. Június végén a Kunmadarasi-pusztán kb. 30 öreg és 11 repülő fiatal példány jelent meg, de ezek kikelési helyét nem ismerem; feltehetően valamely környékbeli szántóföldön volt a telepük.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*

A déli puszták közül csupán Angyalházán költött, a Nagy-gödör nevű mesterséges szikes tavon, 3 pár.

Bíbic *Vanellus vanellus*

Költőállománya a múlt évihez hasonló, viszonylag alacsony volt. Létszámát nem tudom pontosan megadni, viszont a június elejétől kezdődő gyülekezéseken 2200-2500 példányt becsültem a déli pusztákon.

Sárszalónka *Gallinago gallinago*

Költőállománya igen csekély volt, a déli területeken 25-30 párra tehető, amely nyilván a szárazság következménye.

Goda *Limosa limosa*

A fészkelők száma kissé nőtt, mivel nemcsak a réteken és a szikes gyepen, hanem parlagon maradt szántókon is voltak fészkelések. 60-70 pár költését biztosra veszem.

Piroslábú cankó *Tringa totanus*

A fészkelők száma 50-60 pár volt, számos költőhelyen a szárazság miatt nem telepedett meg.

Dr. Kovács Gábor, 5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.

Székicsérek *Glareola pratincola* fészkelése agrárterületen és vonulás előtti gyülekezése Szarvas környékén 1993-ban

A székicsér hazánk egyik ritka fészkelő madara, melynek állománya évek óta csökken. Eredeti élőhelye a szikes puszta, de a 80-as évektől kezdve folyamatosan megtelepszik agrárterületen is. Sőt nemcsak megtelepszik, hanem némely évben több költött ilyen területen, mint a szikes pusztákon (Dr. Kovács, 1993). Ezek az új fészkelőterületek általában valamilyen nagyobb rizsföldrendszer környékén helyezkednek el és valószínűleg a bő táplálékmenyiség miatt kedvelik a székicsérek.

A Szarvas mellett levő Décsi-lapos nevű rizsföldrendszeren először 1993. június 24-én figyeltem meg 14 öreg példányt, melyek a rizsparcellák között elhelyezkedő napraforgóátlába ereszkedtek le. Ez a tábla csak félig volt vetve napraforgóval, a másik fele viszont parlagon maradt, amin ritkás gyomtársulás jött létre. Még ezen a napon találtam egy puszta földre kapart fészegödrot és benne egy tojást. Eközben fölöttem 14 öreg madár keringett és riasztott. Legközelebb 26-án néztem meg a fészket, ekkor már 2 tojás volt benne. Több madár is mozgott a területen, ezért gondoltam, hogy több fészek is van, de a magas gyom miatt nem találtam meg őket egészen július 10-ig, amikor egy másik fészekben szintén két tojást találtam. Ezen a napon láttam az addigi legtöbb székicsért, 18 öreget és 2 röpképes fiatal. Valószínű, hogy a környéken máshol is költött székicsér és ennek fiókáit láthattam. Július 12-én ebből a két fészekből kikeltek a fiókák, melyeket rendszeresen láttam etetés közben.

Július 30-án további kettő, majd augusztus 3-án még egy fészket találtam. Mindhárom fészekben 2-2 tojás volt. Két fészekből már augusztus 4-én kikeltek a fiókák, az utolsóból csak augusztus 14-én. Ekkor az első két fészekaljnak már repülőképes fiókái voltak. Összesen tehát 5 fészket találtam, de mivel mindig 14 madár riasztott fölöttem, ezért valószínű még további 2 pár fészkelése is. A késői időpontból és a két tojásos fészekaljából ítélve elképzelhető, hogy a madaraknak ez már a pótköltése volt.

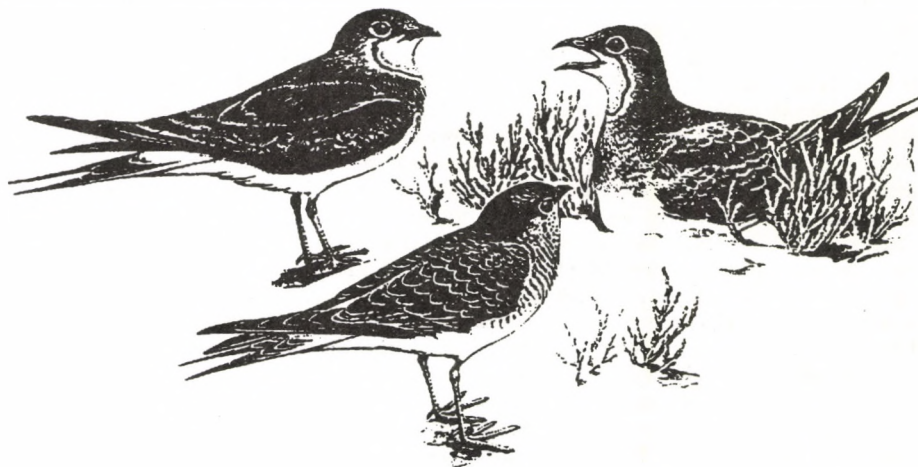
A fészkek a műútból 200-250 m-re voltak, de a forgalom a madarakat egyáltalán nem zavarta. A székicsérek általában a környező rizsföldek felett vadásztak, de az is megfigyelhető volt, hogy a rizsföldgátakon futkosva szedegették a rovarokat. A fészkelőhelyen és más agrárterületen pedig szöcskéket, sáskákat fogdostak. Sok szitakötőt is fogyasztottak, amiket a fészkelőhelyen talált szárnyakból azonosítottam. Három faj szárnyait találtam: a legtöbbet a nádi acsából *Aeschna mixta*, de emellett volt még alföldi szitakötő *Sympetrum sanguineum* és óriásszitakötő *Anax imperator* is.

A területről korábbról már van fészkelési adata a székicsérnek. Andrédi 1981-ben 5-6 pár költését figyelte meg (Széll, 1993). A közelben levő halastórendszerrel pedig 1985-90-ig rendszeresen voltak megfigyelések főleg nyár végén, amikor 35-40 madár, többnyire fiatalok jelentek meg a tavaknál (Tóth T. szóbeli közlése).

Az idei évben, július első hetében egy másik rizsföldrendszeren, a Szarvas Kákain is megjelent 6-7 pár székicsér. Ezek a madarak is folytattak násztevékenységet, de azután nem tudni mi oknál fogva hirtelen eltűntek a területről. erről a rizsföldrendszerrel is van már korábbi székicsér fészkelési adat, 1987-ből 3 pár és 1988-ból 7 pár (Széll, 1993).

Idén a székicsérek vonulás előtti gyülekezését is megfigyeltem azon a rizsföldrendszeren, melyen fészkeltek is. Július 31-én hajnalban Szilágyi Attilával 130 madarat figyeltünk meg egy csapatban. A 130 madárból 20-25 idei fiatal volt. Augusztus 1-én Ecsedi Zoltán, Ecsedi László és Majoros Gergely 110 madarat figyelt meg. A következő napokban ismét 130 pd-t láttam, melyek most már nem a fészkelőkkel együtt éjszakáztak, hanem egy tőlük messze levő beszántott rizsföldön. ehhez a csapathoz még csatlakoztak székicsérek és így alakult ki augusztus 12-én a maximum létszám, 178 példánnyal, melyből 54 példány fiatal volt. A pontos számlálást lehetővé tette, hogy a madarak egy összefüggő csapatban, egy kopár részen tartózkodtak. Ez a csapat általában, a hőmérséklettől függően 8 óra körül hagyta el az éjszakázó helyet, amikor a hőmérséklet már kellően megemelkedett. Ezután szétszéledtek a rizsföldek körül és egész nap vadásztak. A napközbeni pihenőjüket azon a táblán töltötték, ahol a fészkelés volt. A legnagyobb forráságban rendszeresen jártak fürdeni a rizsföldekre.

Eközben a másik két rizsföldrendszeren, a Szarvas Kákain és a vele szomszédos Csabacsúd Sárgahegyesin jelen volt még 18 székicsér, melyből 10 fiatal egyed volt. A madarak felváltva, hol az egyik, hol a másik rizsföldrendszeren voltak. Ezek is valószínűleg a környéken költettek, mert ta-

vasszal csak a Kákai rizsföldeket figyeltem, a Sárgahegyesit nem. Tehát összességében 1993 augusztusában ha minden székicsért, még a fészkelőket és a fiatalokat is számolom, akkor közel 220 (178+14+10+18) madár volt Szarvas környékén.

Summary

Observation on nesting and breeding of Collared Pratincole *Glareola pratincola* nearby paddy-fields around Szarvas in 1993

The bird of natron steppe of Hortobágy has been already reported to nest and breed on abandoned agricultural lands especially in the vicinity of paddy-fields. My observations also highlight this changing behaviours of the habitat selection. 14-20 individuals of Collared Pratincole at décsi-lapos paddy-field system boths around the city of Szarvas were monitored in June and July, 1993. Five nests, both with 2 two eggs were only discovered in an abandoned paddy parcel at Décsi-lapos in the vicinity of flooded ricefields. Presumably other nests were also present, but remained hidden due to

the tall ruderal plant community with highly mosaic pattern on the bare soil. Juveniles were also observed among the flying and alarming birds. This, together with the reduced number of eggs and the late season may suggest that second breeding activity were observed and monitored.

In the first half of August a mass gathering of Collared Pratincoles was recorded at the Décsi-lapos paddy-field reaching a maximum of 178 individuals with 54 juveniles.

Irodalom - References

- A., Széll (1993): A székicsér *Glareola pratincola* fészkelőhely választása agrár élőhelyeken. Partimadár, 1993/1.
G., Dr. Kovács (1993): A székicsér *Glareola pratincola* hortobágy állományának alakulása. Partimadár, 1993/1.

ifj. Oláh János, 5541 Szarvas, HAKI Pf. 47.

A második hazai ékfarkú lile *Charadrius vociferus* előfordulásáról

Szűk körben már elterjedt a hír, hogy 1992 nyarán a Hortobágy-Halastó egyik taván ékfarkú lilét láttak. Az információra egy angol szaklap, a *BIRDING WORLD* hasábjain bukkantuk, mely azért volt érdekes, mert a helybeli madarászok nem tudtak a faj előfordulásáról. Az újságnak egyébként *Gerard Gorman* (MME munkatárs) küldi havonta az érdekesebb megfigyeléseket, de erről az adatról Ő maga sem tudott. A *BW* szerkesztőségétől azonban megtudtuk, hogy az adatot egy dán megfigyelő küldte be, mely azután publikálásra is került.

1993. április elején az adatról a Hitelesítő Bizottság részletes leírást kapott, tartalmazva mindazon információkat, melyek szükségesek egy elbíráláshoz. *Palle A. F. Rasmussen* dán megfigyelő, akinek 25 éves tapasztalata van az ornitológiában és számos ritkaság az Ő nevéhez fűződik Dániában (pl. amerikai fityűlő réce első elfogadott előfordulása, stb.) Hazánkban több alkalommal járt már és harmadik ízben kereste fel a Halastót.

A megfigyelésre 1992. augusztus 16-án került sor a Halastó egyik déli (helyi megfigyelők szerint a XI-es tó. szerk.), leeresztett taván. Jelentés a H. B. felé, melynek publikálására *Palle A. F. Rasmussen* úr írásbeli hozzájárulását is megkaptuk:

"A Halastó déli részén, ahol a csatorna húzódik, lehetőség volt partimadarakat közelről is megfigyelni. Kb. 50-75 méterre egy kis partimadár csapatot figyeltem (25x60-as KOWA teleszkóppal), miközben az iszapos felszínen táplálkoztak. Itt bukkantam rá egy partimadárra, melyet könnyedén ékfarkú lilének határoztam. Az ékfarkú lile közvetlenül összehasonlítható volt a kis lilével, a billegetőcankóval, a szürke cankóval, a füstös cankóval és a pajzsos cankóval. A megfigyelés alatt a fényviszonyok jók voltak. A madarat több mint egy órán keresztül figyeltem, mely távozáskor is még a területen tartózkodott.

A határozás leginkább a következő jellemvonásokon alapult:

Összehasonlítva az európai fajokkal, a parti lilével, a széki lilével és a kis lilével (valamennyit jól ismerem), ez egy nagy *CHARADRIUS*-faj volt, kb. 10-15 %-al nagyobb, mint a parti lile, hosszabb farokkal, hosszabb csőrrel és viszonylag hosszú lábakkal. A farok láthatóan hosszabb, mint ameddig az elsődrendű evezők nyúlnak. (Összecsukott szárnyon. A szerk.). A csőr hosszúsága majdnem akkora, mint a fej hossza. Testtartása (jizz) jellemző és meglehetősen különbözött az európai fajokétól.

A fejmintázat különbözött a parti liléétől, a még fehérebb homlok, a viszonylag nagy, szem mögötti fehér folt és a szem fölött és előtt fehérral közrefogott sáv miatt, mely méginkább "nyitott" ar-

cot adott a madárnak. A fülfedők szürkés-barnák, nem feketék, mint a parti lilének. Szemgyűrű szembetűnő és narancsos-sárga.

A felsőtest (fejtető, tarkó, váll, harmadrendű evezők és a nagy szárnyfedők) sötét szürkés barna és sötétebb, mint a parti lilé. Fehér örv a nyak és a torok körül. Az első és másodrendű evezők sötétek/feketék, de feltűnő a fehér szárnycsík, mely a másodrendű evezőkön szélesebb és tisztább. Élénk narancs-barnás fartájék, farcsík és felső farokfedők. A farok belső része élénk narancsos-barna, a külső része fekete, fehérrel közrefogva.

Az alsótest fehér, kettős fekete mellsávval. A felső teljes, az alsó keskenyebb és hiányosabb. A csőr fekete. A szemek feketések. A lábak sárgásak."

A jelentés elbírásra kerül, melynek eredményéről mind olvasóinkat, mind pedig *Rasmussen* urat is tájékoztatjuk. Az 1986-os almásfűzitői (november-december) első előfordulása után (melyet a H.B. egyhangúan elfogadott), ez a második adata a fajnak, ha hasonlóan elfogadásra kerül.

Érdekeséggként megemlíthető, hogy a Hortobágy-Halastó az egyik legsűrűbben látogatott terület mind a hazai, mind pedig a külföldi megfigyelők körében. Az 1992-es évből közel 130 megfigyelési napról kaptam jelentést erről a területről, de ezen a napon éppen nem volt ellenőrzés. Végül az augusztus 17-i (következő napi) adatsor, a jelenlevő madarak mennyiségi viszonyításához: 110 gulipán, 10 kis lile, 2 ujjaslile, 1000 bíbic, 1 apró partfutó, 3 Temminck-partfutó, 6 sarlós partfutó, 10 havasi partfutó, 250 pajzsos cankó, 30 sárszalonka, 1000 goda, 400 nagy póling, 160 kormos cankó, 7 piros lábú cankó, 2 szürke cankó, 1 erdei cankó, 85 réti cankó, 12 billegetőcankó, 1 juv. vékonycsőrű víztaposó, 1 juv. terekcankó (*Tar Attila és társainak megfigyelése*). Mivel a napi megfigyelések igen részletesek, így valószínűsíthető, hogy a madár a megelőző és az azt követő napon már nem tartózkodott a területen.

Summary

In 16 August 1992 a Killdeer was recorded by Palle A. F. Rasmussen (Danish observer) at the Hortobágy-Halastó. The bird was easily identified and a detailed report was kindly sent to the Hungarian Rarities Committee for accepting. The bird was never seen by local birders despite of the frequent visits of this area. This record was surprisingly read in the BIRDING WORLD's pages.

Szimuly György-Palle A. F. Rasmussen

Tavi cankók *Tringa stagnatilis* gyülekezése Szarvas mellett 1993 júniusában

Az idén a vonulási időszakban több tavi cankót láttunk, mint a megelőző években. Április 2-től 10-ig 5-6 példány vonult át a környező halastavakon. Ezután egészen június 4-ig, a rizsföldek elárasztásáig nem láttunk tavi cankót. A Kákai-rizsföldeken ettől a naptól kezdve viszont rendszeressé váltak az előfordulások. Először 2 öreg nászruhás példányt láttam, majd folyamatosan növekedett a számuk:

június	04.	2 pd.,
	10.	4 pd.,
	13.	5 pd.,
	21.	13 pd. (Majoros Gergely),
	25.	14 pd. (4+3+5+2),
	26.	14 pd.,
július	03.	3 pd.

Június 26-án tetőzött számuk, ekkor 14 példány volt egy csapatban. Ebben a csapatban fiatal (!) példányok is voltak. Nem tudni honnan jöhettek, hiszen a tavi cankó régen nem fészkel Magyaror-

szágon! Ennél a 14-es csapatnál többet a későbbiekben nem láttunk, de 4-5 példány egészen július 21-ig megfigyelhető volt. Ezen a napon már egyet sem láttam.

A tavi cankók általában réti cankókkal *Tringa glareola* mozogtak és táplálkoztak, de sokkal bizalmatlanabban viselkedtek, mint azok. Miközben a Kákai-rizsföldeken ekkora mennyiségeket számoltunk, a tőle 30 km-re levő másik rizsföldrendszeren mindössze 1-2 példányt láttam.

Summary

Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis* gathering near Szarvas in June of 1993

Gradual increase of Marsh Sandpipers from 2 to 14 individuals was observed at Kákafok paddy fields near Szarvas between 4th and 26 June following the fresh flooding of the rice fields. Juveniles were also present in the maximal gathering of 14 birds although their nesting was reported from Hungary only long ago! They were actively feeding among around 200 Wood Sandpipers *Tringa glareola* with more care however. After 26 June their number decreased but 4-5 individuals remained until 21 July.

ifj. Oláh János, 5541 Szarvas, HAKI, Pf. 47.

Terekcankó *Xenus cinereus* újabb megfigyelése a Hortobágyon

1992. augusztus 13-án a Hortobágy-Halastó lecsapolás alatt álló XI-es taván egy fiatal terekcankót figyeltem meg *Seprényi Attilával*, *Zöld Barnával* és *Gyüre Péterrel*. A madár a tó K-i részén, híg-iszapos felszínen keresgélt. Más fajok társaságát nem kereste, csak néha került közelebb Temminck-partfutókhoz, réti- és billegetőcankókhoz, így méretére is kitűnően lehetett következtetni.

Táplálkozására jellemző volt a gyors 'ide-oda futkosás', valamint a felszínről szedegetés. testét gyakran billegettette.

Néhány óra múlva az innen kb. 2 km-re, délre levő Akadémia-libanevelőn ismét megfigyeltük feltehetően ugyanazt a példányt. Itt szintén az iszapos részeken táplálkozott. Nántakarásból kb. 7-8 m-ről, 2 órán át folyamatosan figyelhattuk. Ekkor jól látszott kis termete, barnás-szürke alapszíne, hosszú, enyhén felfelé ívelő csőre, narancsos csórtöve, viszonylag rövid narancssárga lába és reptében jellegzetes szárny- és farokmintázata. Csak egészen közelről láttuk a vállfedőin húzódo keskeny, világos szegéseit. Reptében néhányszor hallatta rövid, dallamos "klü-li-li" hangját.

Augusztus 14-én és 17-én ismét a Hortobágy-Halastó XI-es taván láttuk.

Summary

Repeated occurrence of Terek Sandpiper *Actitis cinereus* at the Hortobágy

Between 13 and 17 August 1992 a juvenile Terek Sandpiper *Xenus cinereus* was observed on a drained fishpond of the Hortobágy-Halastó and on the Akadémia goose farm. The bird mostly isolated fed on the muddy surface.

Tar Attila, 4032 Debrecen, Jerikó u. 8. I/8.

Újabb terekcankó *Xenus cinereus* megfigyelés Tiszasüly határában

Ritkán adódik a madarászoknak olyan kivételes szerencse, hogy egy ritkább fajt ismételten megfigyeljen rövid időn belül. 1993. május 15-én egy öreg nászruhas terekcankót figyeltünk meg a Tiszasüly határában levő Tamásháti-halastó egyik lecsapolt taván. A tavon mindössze négy partimadár faj tartózkodott (gulipán, piros lábú cankó, billegető cankó és a terekcankó).

A madarat először megpillantva (500 m-es távolságról) billegetőcankónak határoztuk 10x-es kézítávcsővel, de 30x -os teleszkóppal megnézve meglepődve korrigáltuk állításunk.

Területünkön egy éven belül kétszer is előfordult ez a faj. Tavaly, 1992. május 08-10. között az innen alig 4 km-re levő Homori-halastó csapolómedencéjében szintén öreg nászruhas pd-t láttunk (PARTIMADÁR 1992/2.). Feltételezhető, hogy a tavaly és az ebben az évben látott madár ugyanaz a példány és rendszeresen átvonul a területünkön.

A madarat 16⁰⁰-kor pillantottuk meg és két órán keresztül figyeltük, legközelebb 30 méterről. Másnap visszatérve már nem találtuk a területen.

Summary

An adult Terek Sandpiper *Xenus cinereus* in full summer plumage was observed near Tiszasüly at the Homori-fishponds on 15 May 1993. The bird was on a drained pond and was observed from the closest 30 m distance. Terek Sandpiper is considered as an opportune migrating wader species for Hungary. Nevertheless it was the second records of this species within a year for Tiszasüly, which was seen between 8 and 10 May 1992 close to the recent site. Was the bird probably the same individual ?

Gödér Róbert, 5000 Szolnok, Sántó krt. 47. 1/4.

Germán Péter és Rimóczi Árpád, 5065 Nagykörű, Hunyadi út 37.

Újabb adat a pajzsos cankók *Philomachus pugnax* vonulásához

1992. július 12-én Ohat határában (Egyek, Hajdú-Bihar megye) egy sérült, francia gyűrűs hím pajzsos cankót találtunk. A megkerülés viszajelentése szerint a madarat 1987. november 16-án jelölték Szenegálban. A megtett távolság közel 5000 km.

Summary

An injured, French ringed Ruff *Philomachus pugnax* was found on 12 July 1992 near Ohat, which was ringed in Senegal on 16 November 1987.

Emri Tamás, 4032 Debrecen, Kartács u. 36.

Zeke Tamás, 4032 Debrecen, Faraktár u. 70.

Katasztrófa a Shetland-szigetekenél

Bizonyára sokan hallottak az év elején - január 5-én - a Shetland-szigetekenél történt tankhajó-katasztrófáról, melynek természetvédelmi következményeiről a közelmúltban adtak ki hivatalos közleményt.

A Quendale-öbölnél sziklának ütközött *Braer* tankhajó teljes olajrakománya (85.000 tonna) a tengerbe ömlött, mely súlyos környezeti katasztrófához vezetett. A rosszban azonban volt valami "jó" is, hiszen sokkal komolyabb károkat okozhatott volna a kiömlött olaj, ha az erős vihar által felkavart vízben az olaj nem disperzálódott volna el olyan gyorsan. Így a kiömlött olaj nagy része január 16-ra eltűnt. Az öböl élővilága azonban teljesen megsemmisült.

1549 elpusztult madarat halásztak ki a szennyezett területről, melyek között volt az igen jelentős sumburghi üstökös kárókatona *Phalacrocorax aristotelis* telep állománya is. További szerencsétlenül járt, megmenthetetlen madarak: 855 üstökös kárókatona, 202 fekete lumba *Cephus grylle*, 96 jeges réce *Clangula hyemalis*, 73 pehelyréce *Somateria mollissima*, 1 cifra pehelyréce *Somateria spectabilis*.

253 üstökös kárókatonát élve sikerült kifogni, de a legnagyobb erőfeszítések ellenére a legtöbb elpusztult. Az élve kihalászott jeges- és pehelyrécék, valamint a fekete lummák megmentése sokkal eredményesebbnek bizonyult. További 11 szürke foka is elpusztult, és még 30 pd-t vetek gondozásba.

Szimuly György

Stílusváltás

Lapunk állandó mozgásban levő arculatához jelen számtól induló sorozatunk nagyban hozzájárul, mellyel egy kis kitekintést nyerünk a Nyugat-Palearktikum partimadár előfordulásaira, különös tekintettel az extrém fajokra. Bizonyára sokak által még ismeretlen fajok is szerepelni fognak listáinkban, de közülük sok fajnak hazai megjelenésére ma már megnövekedett esély van.

A sorozat két részre osztható, melynek első felében Európa, Nagy-Britannia, Közél-Kelet és Észak-Afrika ritka ázsiai, vagy amerikai partimadár fajainak előfordulásait, a második részében pedig - kihasználva a *PARTIMADÁR* viszonylagos adatfrissességét - egy kicsit stílus váltva, az elmúlt időszak hazai érdekességeit foglalom össze, valamennyi ritka fajt beleértve. Fontos megjegyezmem, hogy az adatok többsége még nem került a Nomenclaturai Állandó Bizottság elé, így az adatok ennek megfelelően kezelendők, tehát még nem elfogadottak.

Bár nem áll szándékomban sem a nyugati szaklapokat utánozni, sem egy újabb '*faunisztika néhány sorban*' rovatot indítani, de úgy gondolom egy kicsit ezekkel a hírekkel is csak növeljük lapunk értékét, s talán idővel mindenki megtalálja a kedvelt témáját a *PARTIMADÁR* lapjain.

Az adatok egy részét a *BIRDING WORLD* (Vol. 6., Num. 3-6.) hasábjából ollóztam.

I. A Nyugat-Palearktikum hírei (1993. március-június):

Keleti Székcicsér - *Glareola maldivarum*

05.14-05.03. Gimmingham (Norfolk), Anglia, 1 pd. (a 3. brit adat). A madarat később Weybourne-nél, majd Blankeney Point-nál. Burnham Norton-nál újra feltűnt 05.05-én, mely legalább 20-ig maradt ott.

Ékfarkú lile - *Charadrius vociferus*

03.14. Loch of Hillwell, South Mainland, Shetland, Anglia, 1 pd.

Háromörvös lile - *Charadrius tricollaris*

03.05-05.26. Gabel Asfar, Cairo, Egyiptom 1 pd. Az adat érdekessége, hogy egy olyan Afrotropikus faj jelent meg első ízben a Nyugat-Palearktikumban, mely az afrikai Szahara és Dél-Afrika közötti területeken honos. Feltehetően a Nílus mentén jutott fel a Kairó környéki területre.

Ázsiai pettyes lile - *Pluvialis fulva*

06.12-14. Jeren, Rogaland, Norvégia, 1 pd.

06.13-15. Helgoland, Németország, 1 pd.

Amerikai pettyes lile - *Pluvialis dominica*

05.03-16. Ardivachar Point, South Uist (W. Isles), Anglia, 1 első nyaras pd.

05.15. Goksu Delta, Törökország, 1 pd. (a 2. török adat).

Lilebíbic - *Chettusia gregaria*

03.17. Sainte-Cécile-les-Vignes, Vancluse, Franciaország, 1 pd.

04.17. Etwell, Derby, (Derbyshire), Anglia, 1 ad. pd.

04.18. Wolvertem, Brabant, Belgium, 1 pd.

04.21-23. Norfolk, Cley NNT Reserve, Anglia, 1 nyári ruhás ad. pd.

05.29. Ditchford, GPs (Northants), Anglia, 1 ad. pd.

06.02-12. Conningsby (Lincs), Anglia, 1 ad. pd.

Amerikai apró partfutó - *Calidris pusilla*

06.07-08. Stronsay (Orkney), Skócia, 1 pd. (a 2. skót adat)

Vándor partfutó - *Calidris melanotos*

Nagy-Britanniában 2 előfordulás áprilisból, 4 májusból, 3 pedig júnisból van. Ezen kívül volt adata Hollandiában (3), Lengyelországban (1), Norvégiában (5). Nagyszámú előfordulása miatt hazai előfordulása ismételten várható.

Töcs-partfutó - *Micropalama himantopus*

05.27-29. Jaeren, Norvégia, 1 pd.

Cankó-parfutó - *Tryngites subruficollis*

06.12-17. Lauwersmeer, Hollandia, 1 pd. (a 9. holland adat).

Nagy sárgalábú cankó - *Tringa melanoleuca*

05.08-09. Stjordal, N. Trondelag, Norvégia, 1 nyári ruhás pd.

Sárgalábú cankó - *Tringa flavipes*

Douglas Estuary (Co. Cork), Anglia, 1 pd.

Pettyes billegető cankó - *Actitis macularia*

Egy teletől példány tartott ki egészen 05.11-ig, Highbridge-nél (Somerset), a Brue-folyónál.

Tarkaszárnyú cankó - *Catoptrophorus semipalmatus*

Norvégiában egy hosszan kitaró példányt láttak MØLEN-nél, március 25-ig, melyet április 2-én 500 km-el északabba, Orlandetnél (N. Trondelag) láttak újra.

Wilson víztaposója - *Phalaropus tricolor*

06.13-16. Andoya, Nordland, Norvégia, 1 pd.

06.28. marais d'Olonne, Vendée, Franciaország, 1 tojó pd.

II. Magyarország hírei (1993. március-július):

Héjasas *Hieraaetus fasciatus*

Június elején a hortobágyi Kis-Jusztuson egy holland megfigyelő jelzett egy példányt, melyet azután más hazai madarász nem észlelt.

Pusztai sas *Aquila rapax*

Május közepén két területen került elő: Heves megyében és a Hortobágyon, Darassapusztán.

Eleonóra sólyom *Falco eleonorae*

Május 09-én egy sötét változatú példányt láttak a Tiszasüly melletti Homori-halastavak előtti 32 ha-os legelőn.

Pártás daru *Anthropoides virgo*

Június 13-án a Jusztuson (Hortobágy) észlelték először, mely még 17-én is ott tartózkodott darvak *Grus grus* között. Későbbi információk szerint a madarat újra megfigyelték a Halastón kb. 300 átnyaraló daru között.

Nagy feketefejú sirály *Larus ichthyaetus*

Április elején egy öreg példányt láttak a balmazújvárosi Virágoskúti-halastavon, mely a februári budapesti és az 1992-es hortobágyi előfordulása után a 3. adata a fajnak, amennyiben elfogadásra kerül. Május 21-én ismét a budapesti Dunaszakaszon került elő, majd a Hortobágy-Halastó/I-II-es taván időzött 1 öreg nárszruhás, június 15-től, mely ott át is vedlett.

Kacagócsér *Gelochelidon nilotica*

Május 27-én a Hortobágy-Halastó/I-en láttak egy példányt, június 2-án a Borsósi-halastónál, majd később ismét a Halastónál került elő, július 3-án, feltehetően ugyanaz a példány (?).

Sarki csér *Sterna paradisaea*

Kontinentális megjelenése nagyon ritka, mégis egy teljesen friss adatról kaptam jelentést a mekszikópusztai Nyéki-szállásról, ahol július 29-én két német megfigyelővel látta Pellinger Attila. Az öreg madarat jól össze tudták hasonlítani a közeli küszvágó csérekkel.

Kis csér *Sterna albifrons*

Július 03-án két öreg madarat figyeltek meg Mekszikópuszta, Nyéki-szálláson.

Citrombillegető *Motacilla citreola*

A Derzsi-libanevelőről való az idei első adata is. Itt április 22-én láttak 1 hím példányt.

A második előfordulása a fertőújlaki Mekszikópusztán (Nyéki-szállás) volt, ahol szintén egy öreg hím példányt figyeltek meg május 07-én.

Summary

In this report some records of very rare vagrants occurred in Hungary in the first half-year are summarized. Some of them were long stayers such as Steppe Eagle, Demoiselle Crane and also Great Black-headed Gull. Second records of an adult Arctic Tern was the latest "big news" for Hungary. The increasing number of records of Citrine Wagtail is remarkable.

Szimuly György

TERÜLETI VONULÁSI JELENTÉSEK

1992

Ritkább limicolafajaink vonulása a Hortobágy középső területein 1992-ben

Az idei évben - a tavalyival ellentétben - meglehetősen kedvező vonulási feltételek alakultak ki a partimadarak számára a Hortobágyon.

Tavasszal a Hortobágy-Halastó és az Akadémia-tó frissen csapolt medrei mellett a Cserepusztán lévő kiöntés is kedvező pihenő- és táplálkozóhelyül szolgált az átvonuló limikoláknak. Ekkor a ritkább fajok közül, főleg a kőforgató és a nagy sárszalonka vonulása alakult a szokásosnál erősebben.

A nyárvégi-őszi időszakban a nagy szárazságot a halastavi csapolások sorozatai kompenzálták. Augusztusban kiemelkedő jelentőségű volt a még az Akadémia- és Árkusi-libanevelő lassan száradó medre, valamint a Hortobágy-Halastó/VI-os és a Csécsi-h.tó/II-es frissen csapolt tavai, ahol a gyakoribb fajok nagyszámú csapatai mellett ritkább, északi vendégeket is többször megfigyeltünk.

Különösen erős volt a sárjárom és a vékonycsőrű víztaposó átvonulása, míg a fenyérfutó és a kis goda jelenlétét csak néhány adat bizonyítja.

Végül köszönetet szeretnék mondani Emri Tamásnak, Gál Andrásnak, Gyüre Péternek, Seprényi Attilának, Zeke Tamásnak és Zöld Barnának, akik saját adataikat is rendelkezésemre bocsátották.

Csigaforgató *Haematopus ostralegus*: 05.04-11. között az Akadémia-halastavon többen megfigyeltünk egy ad., *longipes*-t, majd 06.06-07-ig a Derzsi-libanevelőn is volt egy ad. *longipes* (Béke Csaba). 08.30-án Gál A. a teljesen kiszáradt Akadémia-libanevelőn ismét látott egy juv. pd-t.

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*: Ezek a területeken csak ritkán látható faj. 05.04-én az Akadémia-halastón Tar J. és Szilágyi A. figyelt meg 2 ad. pd-t. 07.10-12-ig a Derzsi-libanevelőről 2 juv. és 07.18-án az Árkusi-libanevelőről is előkerült egy hím pd.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Legkorábbi adata 03.14-én volt a Hortobágy-Halastón. Április-májusban már a legtöbb tömegesen megfigyeltük nagyobb csapatait; maximum a Hortobágy-Halastón 94, az Akadémia-halastón 37 pd. és az Akadémia-libanevelőn 30 pd. 2 pár sikeresen költött a Kékesi-libanevelőn. Bár az Akadémia-halastó kiszáradt medrében is fészket rakott 2 pár, de a tó gyors feltöltése miatt fészkeik tönkrementek. Annak ellenére, hogy a környéken alig tudunk sikeres költéséről, augusztustól a Hortobágy-Halastó/XI-en feltűnően nagy számban jelentek meg öreg és fiatal madarak egyaránt. Számuk gyorsan nőtt (1. ábra). Legkésőbb 10.04-én láttuk.

Székicsér *Glareola pratincola*: Május 13-án a Derzsi-halastón 2 pd-t, majd május 16-án az Akadémia-halastó kiszáradt medrében egy ad. pd-t figyeltünk meg. Július 7-én és 26-án a Derzsi-libanevelőn is volt 2, illetve 6 pd. (3 ad. + 3 juv.). Érdekes, hogy a korábbi évekből alig akadtak a környékről adatok.

Parti lile *Charadrius hiaticula*: Március 28. és április 04. között 5-6 pd-os mennyiségekben lehetett látni az Akadémia-halastón, majd 05.01.26-ig újra nagyobb csapatokban vonultak át maximum 14 pd. 05.01-én az Akadémia-halastón. Július 16-18. között a Derzsi-libanevelőről is előkerült 1-2 vedlő példány. Őszi vonulásuk a korábbi évekhez képest elég gyenge volt. Bár az elsők már 08.01-én megjelentek, de számuk csak néha emelkedett 10 fölé. Maximum a Hortobágy-Halastón 11 pd., a Csécsi-halastavon 14 pd. és Akadémia-halastón 5 pd. Szeptember 26-ig végleg eltűntek a környékről az utolsók is.

Széki lile *Charadrius alexandrinus*: Csak ritkán bukkan fel ezeken a területeken. Április 6-án egy hím, majd május 19-én egy tojó jelent meg az Akadémia-halastón. Ősszel csak egyszer láttuk, 08.10-én a Hortobágy-Halastó/XI-en egy ad. pd-t, kis lilékkel.

Havasi lile *Charadrius morinellus*: Augusztus 27-30. között az Akadémia- és Csécsi-libanevelőn, illetve a Hortobágy-Halastó/XI-en láttuk rövid időre megpihenő csapatokat. Egyszerre max. 28 pd. az Akadémia-libanevelőn 08.28-án.

Aranylile *Pluvialis apricaria*: Az idén rendkívül gyenge átvonulását tapasztaltuk. tavasszal 04.11-én 4 téli ruhás példány pihent a Hortobágy-Halastó/III-on, majd 05.10-12. között Cserepesztán is felbukkant 2 átvedlő pd. Ősszel az elsőt csak 09.12-én láttuk a Hortobágy-Halastó (1 nászruhá) és ezenkívül még csak egy adata van, 10.10-én ugyanitt 4 téli ruhás néhány százas bíbic csapatban.

Újjaslile *Pluvialis squatarola*: Április 16. és június 5. között rendszeresen megfigyeltük az Akadémia-halastón és a Hortobágy-Halastón 1-5 pd-os csapatait. (A legtöbb nászruhá, ill. átvedlő volt.) Ez idő alatt 18 adata gyűlt össze. Őszi vonulások 08.01-től 11.02-ig zajlott. Ekkor a szokottnál jóval kisebb példányszámban (max. 5 pd.), viszont rendszeresebben lehetett látni. Ekkor 42 alkalommal figyeltük meg, leginkább a Hortobágy-Halastón.

Sarki partfutó *Calidris canutus*: Csak egy alkalommal került elő; 08.05-én a Hortobágy-Halastó/XI-es taván Z. B. látott 2 ad. nászruhá példányt.

Fenyérfutó *Calidris alba*: Gyenge átvonulását észleltük. Tavasszal 05.16-án a Hortobágy-Halastó/V-ös tavának kiszáradt medrében 5 pd. (3 imm. + 2 nászruhás) pihent. Ősszel is csak egyszer láttuk, 09.26-án a Hortobágy-Halastó/VIII-on egy juv. pd-t, havasi partfutókkal.

Sárfjáró *Limicola falcinellus*: Nyárvégi-őszi átvonulásuk rendkívül feltűnő volt. Augusztus 13. és szeptember 15. között 16 alkalommal láttuk egyesével, vagy kisebb csapatokban az Akadémia-libanevelőn (7 adat), a Csécsi-halastón (4 adat), a Hortobágy-Halastón (4 adat) és az Árkusi-libanevelőn (1 adat). Augusztus 13-án 6 ad. pd. jelent meg a Hortobágy-Halastó/XI-en, majd másnapra érkezett még egy ad. pd. (össz. 7 pd.), de 15-re már mind eltűnt. Augusztus 19-én az Akadémia-libanevelőre is érkezett egy juv. pd. és ettől kezdve létszámuk fokozatosan duzzadt. 22-én már 6 juv., majd 23-án 7 juv. pd. tartózkodott itt. Később a libanevelő gyors kiszáradása miatt a környék tavain (Hortobágy-Halastó, Csécsi-h.tó, Árkusi-libanevelő) szóródtak szét. A csapatok egyedszáma gyakran változott, 1-7 pd. között minden nagyságrendben megfigyeltük. Ezeket a területeken átvonulók egyedszámát minimálisan 18-20 pd-ra tettük.

Kis sárszalonka *Limnocyptes minimus*: Május 16-23. között a Cseresepusztán lévő kiöntések zombékosain 1-2 pd-os mennyiségekben vonultak át. Ősszel nem láttuk.

Nagy sárszalonka *Gallinago media*: Ez évben rendkívül jó vonulását tapasztaltuk. Május 16-23. között a Cseresepusztán lévő kiöntéseken 2-5 pd-os mennyiségekben vonultak át. Május 13-án a Nyári-járásról egy pd., majd május 19-én a Csécsi-h.tó kiöntéséről is előkerült 2 pd. Augusztus 21-én az Akadémia-halastón és augusztus 25-én a Derzsi-libanevelőn is láttunk egy-egy példányt.

Kis goda *Limosa lapponica*: Október 18-án az Ohati-halastávon 5 pd. és a Gyökérkúti-halastávon 2 pd. tartózkodott. Október 24-én a Fényes-tó/IV-en is volt egy példány.

Kis póling *Numenius phaeopus*: Tavasz átvonulásuk 03.28-05.30. között zajlott. ekkor a Hortobágy-Halastón max. 35 pd. és a Csécsi-h.tó kiöntésén max. 24 pd. tartózkodott. Másol csak kisebb, 1-5 pd-os csapatait láttuk. Júniusból is van néhány adata. Őszi gyülekezése 07.05-től 08.14-ig tartott, főleg a Hortobágy-Halastón (max. 54 pd.) és az Akadémia-libanevelőn (max. 74 pd.) gyülekeztek nagyobb csapatokban. Augusztus 14-e után már csak egyszer észleltük a Csécsi-távon, 10.17-én egy példányt.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Tavasszal 04.17-05.13. között csak négy alkalommal láttuk 1-2 példányos mennyiségekben az Akadémia-halastón és Cseresepusztán. Nyárvégi átvonulásuk, ami 07.18-08.28. között zajlott, ennél jóval erősebb volt. Ez idő alatt 23 adatát gyűjtöttük össze. A Hortobágy-Halastón (13 adat), a Derzsi-libanevelőn (7), az Árkusi-libanevelőn (2) és a Csécsi-h.távon (1) gyakran megfigyeltük 1-2-3 pd-os mennyiségüket. A legtöbb madár már téli tollruhában érkezett.

Terekcankó *Xenus cinereus*: Augusztus 13-án a Halastó/XI-en, majd néhány óra múlva az Akadémia-libanevelőn egy juv. pd-t figyeltünk meg. Augusztus 14-én és 17-én ismét a Halastó/XI-en láttuk.

Kőforgató *Arenaria interpres*: Tavasszal feltűnően nagy számban vonultak át. Május 13-19-ig a Derzsi-halastón 1-2 pd. volt, majd május 23-án a Hortobágy-Halastón is megjelent egy példány. Május 30- június 05. között a Gyökérkúti-halastón is láttunk egyet. Legnépesebb csapatát május 30-án figyeltük meg, amikor az Akadémia-halastón 10 pd. táplálkozott laza csapatot alkotva és éppen feltöltés alatt álló II-es tőegységen. Június 04-én még mindig volt 3 pd. a Derzsi-távon (Tar János és Ecsedi Zoltán) és az utolsó tavaszi adata június 05-ről, a Hortobágy-halastórol származik (1 pd.). Nyáron az elsőt 08.06-10. között a Hortobágy-Halastón láttuk, majd másnapra érkezett még egy pd. 12-re megint jött egy, de a következő napra ismét csak kettő maradt, melyek 14-re már eltűntek a területről. ezután legközelebb már csak 09.12-én a Csécsi-távon láttunk 2 juv pd-t. A tavaszi és nyári megfigyelésekkor mindig adult, nászruhás, vagy éppen színesedő madarakat láttunk.

Vékonyesőrű vízptaposó *Phalaropus lobatus*: Az idén erős átvonulásukat észleltük. Május 25-én az Akadémia-libanevelőn S. A. látott egy nászruhás tojót, ami másnapra eltűnt. Augusztus 12-29 között a Hortobágy-Halastó/XI-en minden nap megfigyeltünk 1-2-3 juv. pd-t és 08.19-én még egy ad. téli ruhást is. Augusztus 25-én az Árkusi-libanevelőre is érkezett egy juv., amely augusztus 30-ig kitartott. Összesen 24 alkalommal került szem elé.

Summary

Migration of rare scarce wader species at middle part of Hortobágy in 1992

The migration and occurrence of some rare and uncommon wader species is presented here in 1992 at one of the most important stop-over sites of Hungary. The middle part of the Hortobágy region is full of artificial fishpond systems and geese farms which are very good feeding and resting sites for migrating waders.

The spring

Tar Attila, 4032-Debrecen, Jerikó u. 8. I/8.

Partimadár vonulás a Szarvas környéki halastavakon 1992 őszén

Békés megye szélén elhelyezkedő szarvasi Haltenyésztési Kutató Intézetnek két halastórendszere van. Az egyik az iskolaföldi-halastórendszer, - ami 180 ha-os és közel 40 tőegységből áll - a Hármaskörös mellett fekszik. A másik a horváthpusztai-halastórendszer, - ami 400 ha-os és 15 tőegységből áll - 15 km-re a megyehatár mellett van. Ez a két tőrendszer és a Hármaskörös határozza meg a környék vizimadár világát. A tavak környékén levő területek intenzív mezőgazdasági művelés alatt állnak. Főként rizst termelnek, ami szintén kedvez a madaraknak. A partimadarakat mindkét tőrendszerben 3-4 lecsapolt tó fogadta augusztus közepétől, melyek mindegyike kitűnő táplálkozási lehetőséget biztosított számukra. Mindkét területet rendszeresen megfigyelés alatt tartottuk. Zavaró tényezőként csak az időnkénti vadászatot lehet megemlíteni, de a zavarás nem volt jelenetős. Az összesítő jelentésben szerepelnek még MAJOROS GERGELY és KAKUK CSABA megfigyelései is.

Gólyatöcs *Himantopus himantopus*: Egyetlen őszi adata 08.19-én 1 pd. volt. Az iskolaföldi-halastavaknál, egy lecsapolt tómederben gulipánok társaságában táplálkozott.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Az ősszel három alkalommal figyeltük meg: 08.07. 5 pd., 09.13. 3 pd., 09.16. 1 pd.

Székicsér *Glareola pratincola*: Augusztus 17-én egy fiatal példány éjszakázott az iskolaföldi halastavaknál.

Feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni*: Szeptember 14-én egy öreg példányt figyeltem meg Iskolaföldön, egy ivadéknevelő medence fölött.

Kis lile *Charadrius dubius*: Fészkelő faj, 2 pár költését észleltük. Folyamatosan megfigyelhető volt a területen 08.01-től 09.28-ig maximum 13 példány (nagy részük fiatal).

Parti lile *Charadrius hiaticula*: Nem számít gyakori átvonulónak a területen. Az iskolaföldi-tavaknál rendszeresen megfigyeltem 08.27-09.25-ig maximum 7 példányt. A horváthpusztai-halastavaknál egy adata van 10.01-én 2 pd., melyek az apróbb termetű és sötétebb színezetű *Ch. hiaticula tundrae* alfajhoz tartoztak.

Aranylile *Pluvialis apricaria*: három példányt figyeltünk meg 11.28-án egy 200-as bibic-csapatban. Ez a 3 példány egészen 12.12-ig, az első talajmenti fagyokig kitarthat a halastómederben. Valószínűleg rendszeresen átvonul a területen bíbicekkel.

Bibic *Vanellus vanellus*: Ingadozó példányszámban folyamatosan megfigyelhető faja mindkét tőrendszernek. Volt nap, amikor nem is láttuk, máskor több száz példánnyal találkoztunk. Az őszi max. 10.26-án egy lecsapolt tómederben 600 pd. volt. Utolsó példányait a tavak befagyását megelőző napon figyeltük meg: 12.22. 6 pd.

Apró partfutó *Calidris minuta*: Augusztus 15-én 7 pd-t láttunk, ami az őszi maximumot jelentette. Ettől kezdve 2-3 példányt mindig megfigyeltem a többi partfutóval.

- Temminck-partfutó *Calidris temminckii*:** Szeptember 8-án láttam egy fiatal példányt az egyik lecsapolt tó medrében havasi- és apró partfutók mellett. Az ősz folyamán ez az egyetlen adata.
- Havasi partfutó *Calidris alpina*:** Augusztus 27-én egy nászruhás pd. volt az első őszi vonuló. Vonulása állandó volt, egyre növekvő példányszámmal. Iskolaföldön 09.29-én 9 pd. volt a max. Horváthpusztán a max. 11.01-én 72 példány volt. Érdekességként említhető, hogy 11.21-én 2 példányt figyeltünk meg, amelyek közül az egyik teljes nászruhában volt! Utolsó adata: 11.28. 1 pd.
- Pajzso cankó *Philomachus pugnax*:** Pédányszámban messze elmaradt az őszi vonulása a tavaszi-tól. Szeptemberben számuk nem érte el a 20-at. 10.17-én 26 példányban maximalizálódott az őszi vonulás. Utolsó adata: 10.31. 2 pd.
- Kis sárszalonna *Limnocyptes minimus*:** Az ősszel az egyetlen előfordulása az Iskolaföldi-tavakról való, 10.08-án 2 pd.
- Sárszalonna *Gallinago gallinago*:** Tavasztól folyamatosan megfigyelhető faj, általában 80-100 példány. Iskolaföldön 09.14-én 128 példánnyal tetőzött a vonulás. Horváthpusztán a max. példányszám 154 volt, 10.31-én.
- Nagy sárszalonna *Gallinago media*:** Az ősszel három alkalommal figyeltük meg a területen. Iskolaföldön 09.04-én 2 pd-t láttunk. Horváthpusztán 10.17-én 1 pd-t, ami sárszalonnákkal táplálkozott a tómederben.
- Goda *Limosa limosa*:** Egész évben megfigyelhető a környező rizstáblákon. Az ősszel csekély példányszámban 08.01-től 10.17-ig max. 10 példánnyal találkoztam a lecsapolt tómedrekben.
- Kis póling *Numenius phaeopus*:** Ritka vonuló faja a területnek. két alkalommal figyeltük meg, mindkétszer a Horváthpusztai-halastavaknál (max. 8 pd. 10.03-án).
- Nagy póling *Numenius arquata*:** Mindössze egy előfordulása van a Horváthpusztai-tavaknál: 10.07. 1 pd.
- Kormos cankó *Tringa erythropus*:** Kis példányszámban augusztusban is előfordult, de szeptember 13-tól már folyamatosan jelen volt, egészen októberig. Számuk 20-67 példány között mozgott a Horváthpusztai-tavakon; ebben az időben az Iskolaföldi-tavaknál 20 pd. tartózkodott. A maximális mennyiséget, 67 pd-t 09.27-én érte el. Az utolsó 3 példány 10.27-ig kitarzott.
- Piroslábú cankó *Tringa totanus*:** Az őszi vonuláson jóval kisebb számban volt jelen, mint tavasszal. A max. példányszám 11 volt, 10.27-én. Az utolsó példányt 10.31-én láttam. Később is láttunk rendszeresen 3 példányt, de ezek röpképtelenek voltak (lőtt szárnyúak!!).
- Szürke cankó *Tringa nebularia*:** Az őszi vonulásról szinte teljesen hiányzott. Mindössze 5 alkalommal figyeltünk meg, melyből négyszer 1 pd. mutatkozott és csak egyszer, 09.04-én volt 5 pd., ami az őszi vonulás maximumát jelentette.
- Erdei cankó *Tringa ochropus*:** Néhány példány egész évben megfigyelhető volt a csatornák partján és az éppen lecsapolt tavakon. A legnagyobb példányszáma, 6 pd., az Iskolaföldön volt 09.28-án; eközben Horváthpusztán 5 példányt észleltünk. Két-három pd. rendszeresen áttelel.
- Réti cankó *Tringa glareola*:** Nem figyelhető meg nagy tömegei a tavakon, mint pl. a Hortobágyon, de 1-2 pd. rendszeresen jelen volt. A max. mennyiség 09.04-én 23 volt. Az utolsót 10.31-én láttuk. Olasz vadászok után két lelőtt példányt találtunk.
- Billegető cankó *Actitis hypoleucos*:** Rendszeresen megfigyelhető a csatornák partján. Iskolaföldön max. 5 pd.; Horváthpusztán max. 4 pd-t figyeltünk meg a gátak környékén.

Summary

Autumnal migration of waders at Szarvas Fishponds in 1992

Regular monitoring of wader migration at Horváthpuszta and Iskolaföld fishponds as well as at the Körös River in the autumn of 1992 has resulted in a total of 24 wader species. Fishponds were drained consecutively from August until December exposing and offering fresh pond bottoms full of

benthic animals during the whole migratory season. Record data for all species are presented. Great snipe as a rare species on this area occurred three times. Black-winged Pratincole is an extremely rare species - a single adult bird was observed at a small nursery pond of Iskolaföld.

Oláh János, 5541 Szarvas, HAKI, pf. 47.

ÉLŐHELYEK BEMUTATÁSA

Adatok a Dél-hevesi füves puszták partimadár mozgalmához

A terület Heves-megye déli részén fekvő másodlagos szikes puszták együtteséből áll. A jelenlegi állapot kialakításában a tiszai árvizek építő és romboló munkája, valamint a vízrendezést követő szikesedés (szolonyec) játszott fő szerepet. Összetételét tekintve meglehetősen heterogén; a leendő Hevesi Puszták Tájvédelmi Körzet is 7 részegységből áll. (EM védelemre javasolt)

A limikola mozgalom szempontjából azonban a védett területeken kívül eső szikesek, mezőgazdasági kultúrák, kisebb-nagyobb belvizes foltok talán még nagyobb jelentőséggel bírnak, mint a TK részei. Megfigyeléseim is javarészt ezen területekről származnak (Heves - Pély - Tarnaszentmiklós - Hevesvezekény települések által határolt részek).

Az adatok 1986-1992 közötti időszakból származnak.

Bibic - Tavasszal 50-100 példányos csapatai érkeznek. Gyakran téli hónapokban is láthatók (1991.12.06. 45 pd., Hatrongyos). Rendszeresen, stabil állománnyal fészkel.

Aranylile - 1991 tavaszán észleltem először 03.02-án 2 pd-t, majd 03.25-én 20 pd-t (Makai-gyep); 1992.04.02. 3 pd. a Makai-gyepen.

Ezüstlile - Szintén 1991 márciusában volt megfigyelhető 4 pd. a Makai-gyepen 03.22-én.

Kis lile - Heves határában 1987.04.09-én találtuk 3 tojásos fészket. Egyenként ritka vendég még vonuláson is. (1988.08.28. 5 pd., Makai-gyep).

Nagy póling - Minden évben megjelenik kisebb számban (max. 30 pd. 1988.04.20. Rakottyás). Tavasszal és ősszel közel ugyanolyan arányban vonul át. Gyakran nyáron is megfigyelhető néhány példányos csapata.

Kis póling - 1989.04.22-én 10 pd. tartózkodott a Rakottyásban.

Goda - A pajzsos cankó után a második legnagyobb tömegben átvonuló faj. Legnagyobb csapatai (100-120 pd.) március végén érkeznek. Ehhez járulnak még a belvizeken kívüli réteken, semlyéken mozgó kisebb csapatok. Számuk egészen hamar, már a 04. hónap elején lepad a fészkelő állományra.

Kis goda - 1985.09.21. 1 pd., Makai-gyep.

Füstös cankó - Minden évben, főleg az őszi vonuláson szállnak meg 15-30 pd-ban. 1992 tavaszán 70 pd. volt Hatrongyoson. Korán érkeznek és hamar tovább is állnak.

Pirolábú cankó - A belvizeken átlagosan 30 példányos csapatai mutatkoznak. Jelentősebb az a tömeg, mely a környező tocsogósokon, bibicekkel, a többi limikolától elkülönülve mozog. Rendszeres fészkelő.

Réti cankó - Elsősorban az őszi vonulás idején számolhatunk vele. Max. 40 pd.

Billegető cankó - Évenként 1-3 pd-t észleltem vonulás idején.

Sárszalonka - Rendszeres átvonuló, főleg az őszi hónapokban riasztható föl a zsombékosokból. 1991.10.03. 24 pd., Ördöghát.

Havasi partfutó - 1989.04.13. 3 pd., Makai-gyep.

Pajzsos cankó - A vonulás mértéke teljesen a környék belvízviszonyaitól függ. 1987-ben, 91-ben és 92-ben nagyobb tömegekben és hosszabb ideig tartózkodtak főként a Makai-gyepen és a Rakottyáson.

1987. tavasza: 250 -300 pd. - Makai-gyep

1991. tavasza: 120 -150 pd. - Makai-gyep

1992. tavasza: 600 pd. - Rakottyás

Gulipán - Maximum 4 pd. vonul át tavasszal. 1987-ben és 1988-ban a Makai-gyepen és Rakottyáson fészkel 1-1 pár.

Ugartyúk - Valószínű fészkelése a Ludas-fertőn. 1985-ben Rakottyáson fészkel 1 pár.

Az összesítést olvasva azt gondolhatják, hogy nem a partimadarak jelentik a terület legfőbb értékei. Ez így is van, hiszen a védelem is mindenekelőtt az itt élő tűzokpopulációt, a terjedő kerecsensólyom és parlagi sas, valamint a szalakóta állomány, stb. megőrzésére irányul. Szeretném azonban kiemelni, hogy ezek az adatok a hevesi füves puszták mindössze néhány ezer hektáros szigetéről származnak, az egész terület limikola mozgalmá mind fajösszetételét, mind mennyiségét tekintve sokkal gazdagabb. Úgy gondolom, hogy e gazdagság, egy-két terület állandó vízborítottságát biztosítva (a leendő védett területek egyes részein talán megvalósítható lesz), nemcsak megtartható, hanem fokozható is lenne.

Borbáth Péter, 3360 Heves, Kilián u. 8/b.

Partimadár megfigyelések Izraelben

Bevezetés

1992. augusztus 27-től 1993. május 12-ig Izraelben tartózkodtam és önkéntesként dolgoztam az International Birdwatching Center-nél. Az eilati lehetőségeket kihasználva sok időt töltöttem a limikolák vizsgálatával is. Részletesebben az Eilat környéki megfigyeléseket mutatom be, kitérve az ország más részein látott érdekesebb fajokra. Rövid tájékoztatást adok arról is, hogy hol és milyen limikola fajokat lehet megismerni, amelyek tanulmányozására esetleg a magyarországi viszonyok nem teljesen adóttak, ott viszont könnyedén megfigyelhetők. Vonuláskor olyan fajokat is, amelyeket máshol csak a számunkra elérhetetlen fészkelőterületeken lehetne látni.

Eilat területi elhelyezkedése, vonulási útvonal

Eilat a Vörös-tenger egyik északi öble mellett terül el, ahonnan az Arava-völgy biztosít egy folyosót a magasra nyúló, kopár izraeli és jordániai hegyvonulatok között, mely jelentős forgalmat bonyolít le az Ázsia-Afrika közötti vonulási útvonalon. A víztelen sivatagi környezetben az itt kialakított víztárolók, szennyvíztavak, öntözött mezőgazdasági kultúrák, északabbra halastavak sokasága már vonzó táplálkozási területeket is biztosít a limikoláknak. Az eilati megfigyeléseknél előnyt jelent, hogy itt ér véget a Vörös-tenger, így az emellett vonuló fajok a környező élőhelyeken kényszerűen megállnak rövidebb-hosszabb időre, ahol kitűnő alkalom nyílik megfigyelésükre a területek kicsinsége, jó beláthatósága révén.

Eilat éghajlata, vízviszonya

Eilat már a sivatagi, félsivatagi zónába esik, aminek szélsőséges hatásait a Vörös-tenger közelsége módosítja. A nyári-őszi hónapokban, vagyis májustól októberig néha elviselhetetlenül meleg

van, átlagban 45 °C, de előfordult 51 °C is árnyékban. A tél kellemes és rendszerint ilyenkor esik némi eső a területre. A koratavasz a magyar nyárnak felel meg. Izrael északi része a mediterrán régióban van, így éghajlati viszonyai különböznek az Eilatitól.

Jelentős esővel gyakorlatilag nem kell számolni, esetleg egyes években télen, kora tavasszal hull annyi csapadék, hogy a hegyekből lezúdulva az Arava-völgyben kialakít kisebb-nagyobb elöntéseket. Ott tartózkodásom alatt ez nem történt meg.

Vonuláskor az első szembetűnő jelenség számunkra, hogy nem találkozunk limikolatömegekkel. Magyarországi viszonyokhoz szokottan, főleg ősszel, kis számban kerül elénk a bíbic, nagy póling, goda, pajzsos cankó, stb. A többi fajból is átlagosan 10-15 példány egy napi bejárás alkalmával. Ellenben elég sok faj látható. Tavasszal, március végétől jóval mozgalmasabb a vonulás, de a kimagasló partimadár tömegek szintén elmaradnak. Itt is május vége felé tetőzik a "szibériai" vendégek vonulása, de sajnos nekem már nem volt lehetőségem ezt megvárni. Figyelmet érdemel az Eilatnál előfordult fajok száma (1. táblázat). Gyakran a hazánkban ritkán (pl. sivatagi lile), vagy nem is látható (pl. tuskés bíbic) madarak kerülnek elénk nagyobb gyakorisággal és egyes fajok népesebb példányszámban jelennek meg (pl. széki lile, vékonycsőrű víztaposó) itt.

Eilat környéki élőhelyek

Jellemzőjük, hogy kis méretűek, egymáshoz közeli területek, amelyek madárvilága gyakori összeköttetésben áll egymással. Emberek által kialakított és használt helyek vannak, viszont vadászat nincs a környéken. A számokkal jelölt területeket a térképen is feltüntettem.

1. Tengerpart: emberek által nagyon zaklatott, de közel a Jordán határhoz, ahol a csatorna beömlik, ott található egy aránylag nyugodtabb, keskeny homokos, főnyes parti zóna, ahová kisebb számban partimadarak is leszállnak. Jól megfigyelhető itt a sivatagi lile és különböző partfutók. Minden madár rendkívül bizalmas.

2. Kanális: egy keskeny kanális gyűjti össze a környező területek elhasznált vizeit, és vezeti a tengerbe. Nagyobb részben nádassal borított, de a tengerhez közeli része nyílt, szikes partvonalú, ami az apály-dagály, ill. a viharok hatására gyakran sekély vízborítás alá kerül. Népesebb cankó és lilecsapatok táplálkozóhelye. Kedvenc területe a Temminck-partfutónak, de a fehér farkú lile-bíbicel is találkoztam itt.

3. Sópárlók: két különálló kazettás rendszerű vizes élőhely. A különböző sókoncentrációjú tavak közül csak a déli rész 3-4 egysége jelentős limikolás víz. A legnagyobb tóban legkisebb a sókoncentráció és ennek vízszintje gyakran ingadozik, nagyobb zátonyokat, iszapos partvonalat kialakítva a gátak mentén. Legjelentősebb partimadaras terület, ahol minden Eilat környékén előforduló limikola megfigyelhető. Telelőhelye a gólyatöcsnek, apró partfutónak, piroslábú cankónak stb. Szoros összeköttetésben van a beékelődő két kisebb szennyvíztavacskaival.

4. Pálmás: az állandóan öntözött pálmák alatt ziverebb, füves foltok alakulnak ki, ahol gyakran feltűnik a tuskés bíbic, erdei cankó, sárszalonnák különböző fajtái, de itt került elő először a lebernyeges bíbic is 1991-ben.

5. Déli mezőgazdasági földek: jelentősebbek a földre rakott trágyakazlak; főleg ha öntözik, akkor kis számban limikolák is előfordulnak rajta. Érdekességként székcicsért, fehér farkú lilebíbicit, ázsiai lilét és Temminck-partfutót láttam itt.

6. Északi mezőgazdasági földek: Nagyobb, nyíltabb földek, közülük jelentős rész műveletlen, kopár, homokos terület. Néha kisebb kiöntések, vizelszőkésből származó parányi vizes élőhelyek csalogatják a limikolákat. Itt bukkan fel leginkább a fehér farkú lilebíbic. A szárazabb környezetet igénylő fajok kedvelt előfordulási helye: székcicsér, futómadár, ugartyúk, ázsiai lile.

7. Szennyvíztó: édes vize jelentős szereppel bír. Legjobb székcicsér, réti- és erdei cankó, sárszalonna megfigyelőhely. Ázsiai lilével és fehér farkú lilebíbicel is találkoztam itt. Tuskés bíbic nagyobb számban fészkel a tavak gátjain.

8. Új sópárlók: az utóbbi években készült el 3 nagyobb tó és még elárasztásra kerül 4 másik egység, ami a legnagyobb felületű, a limikolák számára alkalmas víz lesz a környéken. Kövekkel leszort vékony partvonalán gyakran találkozhatunk partfutó és lile-csapatokkal (főleg sivatagi és széki lile). Tavasszal a nagyobb pájszos cankó csapatok is leszállnak rövid időre, sőt a székicsérek is kedvelik. A legzavartalanabb hely, közvetlen a határ mellett.

K 33: a főút 33-as kilométere mellett fekszik egy köves-homokos sivatagi terület, ahol a vonuló futómadarak rendszerint leszállnak.

K 40: kibuc földek, egy kis szennyvíztó és homokdűnék várják a madarakat. Ugyanazokat a fajokat láthatjuk, mint az északi mezőgazdasági földeken. A Homokdűnéknél rengeteg ugartyúk lábnyomot találtam.

Yotvata: egy akácia szavanna közelében szennyvíztavakat, mezőgazdasági területeket találunk, melyek sok limikolának biztosítanak kedvező feltételeket a vonulási időszakban. Ázsiai lile, fehér-farkú lilebíbic és feketeszárnyú székicsér fordult elő ottlétlen alatt. Múlt években lilebíbicet is megfigyeltek itt.

Más jelentős limikolás élőhelyek Izraelben

Nizzana: köves, félsivatagos terület állandó faja a futómadár és az ugartyúk.

Urim: hatalmas mezőgazdasági területek és sztyeppei növényzettel borított lankás élőhelyek láncolata, ahol aranylile és lilebíbic rendszeresen telel együtt, gyakran nagyobb csapatokban is.

MAAGAN MIKHA'EL és a többi halastavak: sokkal jelentősebb partimadár vonulást bonyolítanak le, mint az Eilat környéki területek. Ritkább fajok megfigyelésére is alkalmasak, mint például a lilebíbic, aranyszalonka. Az utóbbi években, késő ősszel rendszeresen előfordul az apró lile is, amely néha hosszabbban időzik.

Izraelben megfigyelt partimadarak jellemzése

Csigaforgató *Haematopus ostralegus*: 04.17-én figyeltem meg 1 pd-t a sópárlókon.

Gólyatölcs *Himantopus himantopus*: Késő ősztől koratavaszig tartó időszakban rendkívül gyakori a sópárlóknál és a szennyvíztavakon; ilyenkor 20-40-es csapatai sem ritkák és a napi max. 80-90 pd. Tére is itt marad 20-30 pd. a sópárlókon. Közönségesnek találtam a MAAGAN MIKHA'EL halastavakon is március elején.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*: Ősszel nagyon ritkán feltűnt 1-2 pd. a sópárlókon. Március 3-n 115 pd-t láttam a M. MIKHA'EL halastavaknál.

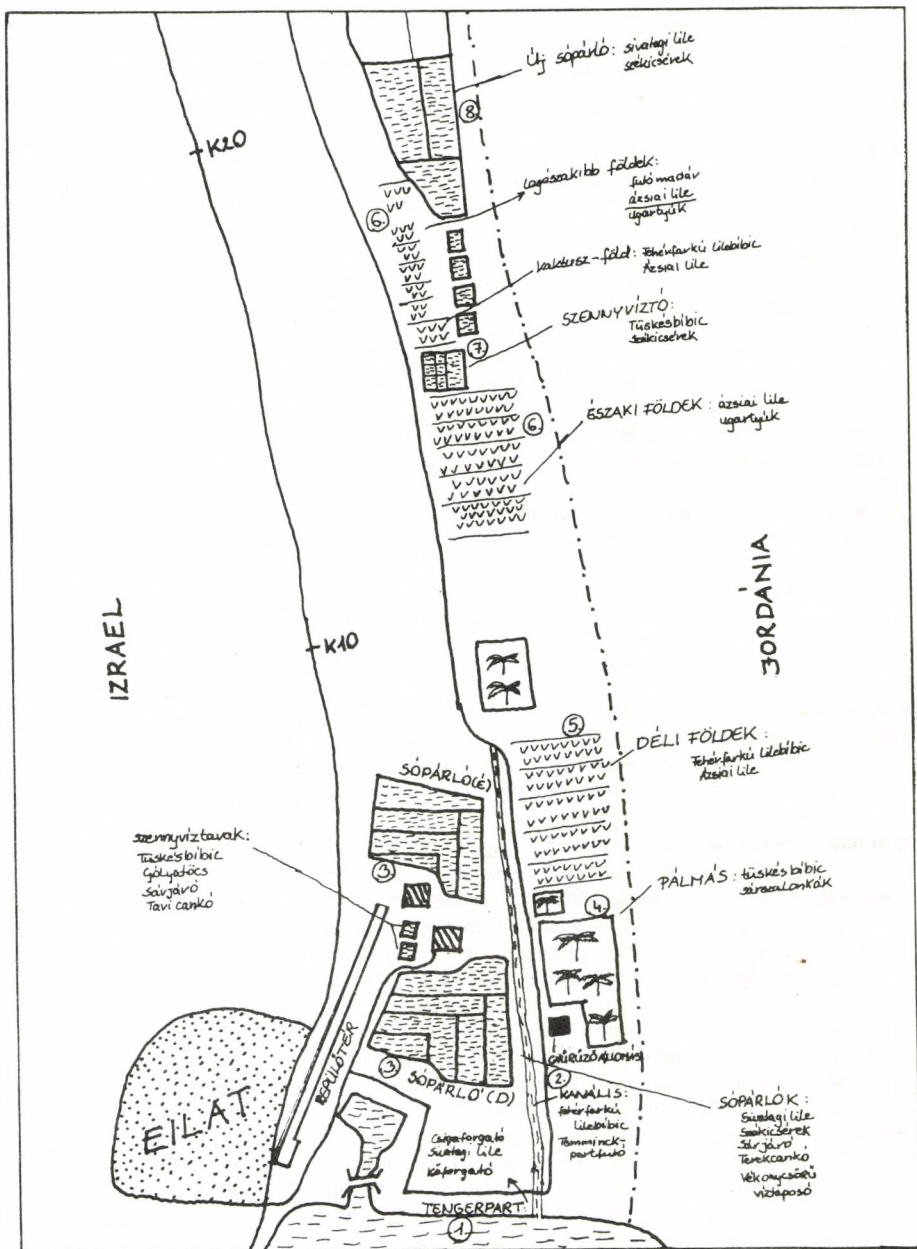
Ugartyúk *Burhinus oedicnemus*: Március 1-én figyeltem meg 12 pd-t Ashalim mellett és este szőlt egy Sede Boger közelében. 3-án az Afula melletti víztárolón is előkerült 3 pd. Eilat környékén, és az északi földeken is megfigyeltem 1 pd-t április 16-án. Nagyon gyakori, állandó faj Izraelben, csak nehézkes megfigyelni. Vonuláskor a *B. o. oedicnemus* fordul elő Izraelben, így valószínűleg az eilati is ez az alfaj volt. A fészkelő *B. o. saharae* közötti csekély színbeli különbséget nehéz észrevenni a terepen.

Futómadár *Cursorius cursor*: Nizzana mellett, egy apró köves sivatagi költőhelyen figyeltem meg 6 pd-t. Eilatnál átvonulnak: 03.19-én találtam 2 pd-t az északi földeken, melyek időztek néhány napig, majd K 33-nál is feltűntek. 03.28-án 1 pd., 04.01-én 5 pd. átszállt az új sópárlóknál.

Székicsér *Glareola pratincta*: Ősszel csak szeptemberben láttam 1 pd-t. Tavasi vonulása nagyon erős, minden élőhelyen feltűnnek átlagosan 15-25-ös csapatai március-május eleje között. Maximumot április közepén érik el, amikor 220 pd-t figyeltem meg együtt az új sópárlóknál.

Feketeszárnyú székicsér *Glareola nordmanni*: 04.16-án 60 pd-t számoltam a székicsérek között elvegyülve. ezen a héten még lehetett látni 1-2 pd-t, de rendkívül gyorsan, szinte egy nap alatt átvonultak.

Kis lile *Charadrius dubius*: Kis számban elég gyakran előfordul.

- Parti lile *Charadrius hiaticula*:** Rendkívül gyakorinak találtam északon is. Jelentős számban áttelel a sópárlók környékén. Napi max. 121 pd.
- Széki lile *Charadrius alexandrinus*:** Számuk megközelíti a 100 pd-t vonulási időben a sópárlók, új sópárló és szennyvíztavak környékén. Nagyon gyakori minden időszakban. 1992-ben elsőként fészkel Eilat környékén, a sópárlókon.
- Ázsiai lile *Charadrius asiaticus*:** Nem minden évben vonul át nagy számban Eilatnál, sőt egyes években teljesen kimarad a vonulása. Általában már március végétől látható, de az idén április 4-én láttuk az elsőket (2 pd.) a kaktusz-földön. 14-én már 7 pd-t figyeltünk meg, köztük szép nászruhás hímeket is. Ettől kezdve erős volt a vonulás minden alkalmas helyen. Max. 35 pd. 15-én. 22-ig tartottak ki kisebb csapataik. Eilatnál ezek a bizalmas ázsiai lilék jelentik a legnagyobb látványosságot.
- Havasi lile *Charadrius morinellus*:** 03.01-én egy szántóföldön láttunk egy téli ruhás példányt Ashalim mellett. Az urimi telelőterületükön már nem találtuk őket 03.03-án.
- Aranylile *Pluvialis apricaria*:** Március 3-án figyeltünk meg 1 pd-t Urimnál, sztyeppei környezetben.
- Ujjaslile *Pluvialis squatarola*:** Rendszertelenül került elő 1-2 pd. vonuláskor a sópárlón és az új sópárlón. Májustól volt gyakoribb: 5-én 6-os csapat az új sópárlók gátján.
- Tüskés bibic *Hoplopterus spinosus*:** Mindenhol rendkívül gyakori Izraelben. Eilatnál kisebb a vonulás ősssel, télre csak 2-3 pd. maradt. Max. 53 pd. Eilat környékén kb. 20 pár fészkel a sópárlók és a szennyvíztavak környékén.
- Fehérfarkú lilebibic *Chettusia leucura*:** Vonuláskor rendszeresen előfordul és rendszerint hosszasan időzik egy területen. Megfigyelési adataim: 09.24. kanális, 2 pd.; 10.16. szennyvíztavak, 1 pd.; 12.06. K 40 melletti szennyvíztavakon 1 pd.; 03.19. északi földek, 1 pd.; 04.17. kaktusz-föld, 1 pd.; 04.19. trágyadombok (Déli földek), 1 pd.; délután ugyanitt 2 pd-t figyelték meg. Csak öreg madarakat láttam.
- Bibic *Vanellus vanellus*:** Eilat környékén nem gyakran fordul elő, tavasszal nem is láttam. Novemberben 9 pd-t figyeltem meg a sópárlókon.
- Fenyérfutó *Calidris alba*:** Május 11-én egy színeződő volt a sópárlókon.
- Apró partfutó *Calidris minuta*:** Mindig nagy számban fordult elő. Október végén, max. 435 pd. a sópárlókon. Át is telet.
- Temminck-partfutó *Calidris temminckii*:** Elég rendszertelenül, kis számban látható a kanális és a szennyvíztavak körül. Néha a trágyadomboknál is feltűnik. Augusztusban 13 pd-t figyeltem meg a kanálisban.
- Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*:** Áprilistól gyakoribb vendég a sópárlókon (max. 30 pd.)
- Havasi partfutó *Calidris alpina*:** Rendszeresen, szinte mindig előfordult, de nagy csapataival nem találkoztam. (max. 20-25 pd.).
- Sárjáró *Limicola falcinellus*:** Szeptember elején láttam egy fiatalot. Április közepétől állandóan jelen volt a sópárlókon. (max. 9 pd.).
- Pajzsos cankó *Philomachus pugnax*:** Kisebb csapatai (20-30 pd.) ősssel és télen is tartózkodtak a sópárlókon. Tavasszal néha 1000-1500-as csapatok repültek át Eilatnál leszállás nélkül.
- Kis sárszalonka *Lymnocyptes minimus*:** 11.14-én figyeltem meg 1 pd-t a kanálisban.
- Sárszalonka *Gallinago gallinago*:** Kisebb mennyiségben rendszeresen megfigyeltem. Minden egyes egyedat érdemes átvizsgálni a hegyesfarkú sárszalonka esetleges előfordulása miatt.
- Erdei szalonka *Scolopax rusticola*:** MT. Hermon-Newe Atív-nál láttam 2 pd-t egy erdőrésztben. Telelőterületük ez a hely.
- Goda *Limosa limosa*:** Rendszertelenül és kis számban vonul át, max. 13 pd.
- Kis póling *Numenius phaeopus*:** ősssel ritkán láttam, áprilisban viszont szinte naponta átvonult 1-2 pd., gyakran leszállás nélkül. Max. 4 pd.
- Nagy póling *Numenius arquata*:** Szórványosan feltűnik 1-4 "orientalis", főleg a sópárlókon.
- Füstös cankó *Tringa erythropus*:** Elég ritkán fordul elő Eilat környékén.

Piroslábú cankó *Tringa totanus*: Vonuláskor 230 pd-t is számoltunk egy nap. Telelni is maradt 60-80 pd. főként a sópárlóknál.

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*: Tavasszal nagyon gyakori, 20-30 pd-os maximumokkal.

Szürke cankó *Tringa nebularia*: Vonulási időszakban megfigyeltem 10-15 pd-t, télen pedig 4-5 pd. maradt a sópárlókon.

Erdei cankó *Tringa ochropus*: Nagyon gyakori a kanálisban, a pálmásban és az új sópárlóknál. Az utóbbi helyen 30-as csapatát láttam 03.28-án.

Réti cankó *Tringa glareola*: Ősszel 15-25 pd. gyakran látható a sópárlókon és szennyvíztavakon, ahol tavasszal 50-es csapatát is megfigyeltem.

Terekancó *Xenus cinereus*: 04.02-12-ig időzött a sópárlókon. Május 9-én 3 pd. érkezett ugyanoda.

Billegető cankó *Actitis hypoleucos*: Kis számban mindenütt elég gyakori.

Kőforgató *Arenaria interpres*: Május elején egy nászruhás időzött a tengerparton és sópárlókon.

Vékonycsőrű víztaposó *Phalaropus lobatus*: Őszi hónapokban időzött 1-2 pd. a sópárlókon. Már elég korán, március közepén megérkezett 2 pd., majd májustól a hónap végéig fokozatosan ment fel a számuk, akár 150 főlé is a sópárlókon. 11-én még csak 12-es csapatát láttam.

Ott tartózkodásom alatt Izraelben előfordult más limikolák

Apró lile *Charadrius pecurarius*

Lilebíbic *Chettusia gregaria*

Nagy sárszalonka *Gallinago media*

Kis goda *Limosa lapponica*

Izraelben ezenkívül már megfigyelt partimadár fajok jegyzéke

Aranyszalonka *Rostratula benghalensis*

Gémilile *Dromas ardeola*

Krokodilmadár *Pluvialis aegyptus*

Mongol lile *Charadrius mongolus*

Ázsiai pettyes lile *Pluvialis fulva*

Galléros búbic *Hoplopterus tectus*

Lebernyeges búbic *Hoplopterus indicus*

Nagy partfutó *Calidris tenuirostris*

Sarki partfutó *Calidris canutus*

Hosszujjú partfutó *Calidris subminuta*

Vándor partfutó *Calidris melanotos*

Hegyesfarkú sárszalonka *Gallinago stenura*

Nyugati cankógoda *Limnodromus scolopaceus*

Vékonycsőrű póling *Numenius tenuirostris*

Laposcőrű víztaposó *Phalaropus fulicarius*

Eilatnál van lehetőség arra, hogy átmenjünk Egyiptomba, ahol rendkívüli élőhelyeket találunk parti madarak megfigyelésére. Könnyedén láthatók: apró lile, aranyszalonka és szenegáli ugartyúk. Mindig lehet számolni az eséllyel, hogy esetleg egy trópusi afrikai ritkaság is megjelenhet, mint legutóbb a háromörvös lile. Utazásról, más madárfajokról szóló információkért forduljatok a szerzőhöz.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetemet fejezem ki a magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek, az International Birdwatching center munkatársainak és Szarvas Mirellának, akik nagyban segítették izraeli munkámat.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

KÖNYVAJÁNLAT

Az utóbbi néhány évben intenzíven megnövekedett azon a szakirodalmak száma, melyek a korábbi, legkülönbözőbb témaköröket új értelmezésben, a korszerű ornitológiát követő léptékekkel ábrázolják. Erzékkelhetően rendkívül erős harc folyik a könyvszerzés és kiadás terén is, hiszen jobbnál jobb szakkönyvekkel kápráztatják el a publikumot a különböző nemzetiségű szerzők. Ma Magyarországon ezt a fejlődést még mindig igen nehéz követni, éppen ezért ezzel akis blokkal néhány szubjektíven kiválasztott szakkönyv lényegesebb adatait szeretném bemutatni, ezzel is segítve az ismeretlen irodalmak után kutatókat.

Alström (P), Colston (P) & Lewington (I)

A FIELD GUIDE TO THE RARE BIRDS OF BRITAIN AND EUROPE

HarperCollins, 1991. október. 480 oldal, 128 színes tábla.

1991 talán legfontosabb kézikönyve, mely az első olyan könyv, amely a ritkán előforduló fajok határozásával, helyzetével foglalkozik. A könyvben valamennyi faj megtalálható, mely bizonyítottan előfordult már Európában, ábrázolva minden kort és tollazatot, melyeket Ian Lewington kitűnő rajzai mutatnak be.

BWP

HANDBOOK OF THE BIRDS OF EUROPE, THE MIDDLE EAST, AND NORTH AFRICA THE BIRDS OF THE WESTERN PALEARCTIC

Főszerkesztő: Stanley Cramp.

A jelenleg beszerezhető szakirodalmak közül ez a legfontosabb munka, mely a legrészletesebb és legnaprakészebb információkat tartalmazza a Nyugat-Palearktikus fajokról. A nyolc kötetes sorozatból a harmadik a "**Waders to Gulls**" 922 oldalal, 105 színes táblával és 500 rajzzal enged mélyebb betekintést valamennyi fajhoz.

Delin (H) & Svensson (L)

PHOTOGRAPHIC GUIDE TO THE BIRDS OF BRITAIN AND EUROPE

Hamlyn, 1988, 288 oldal, 1300 színes fotó, 465 térkép, nagy formátum.

Az európai madárfajok színes fotóinak legátfogóbb gyűjteménye, 570 fajt illusztrálva. Minden faj részletesen bemutatott. "Fontos, hogy a könyvespolcon legyen."

Ferguson-Lees (J), Burton (P), Franklin (K) & Mead (D)

BIRDS OF PREY: An Identification Guide to the Raptors of the World

Christopher Helm, 1992. október. 512 oldal, 112 színes tábla, 234 x 156 mm.

Ebben a sorozatban a legutóbbi kiadás, mely a világ valamennyi ragadozómadár (több mint 300 faj) fáját mutatja be. Minden egyes faj kor és ivarhatározó bélyegét és azok röpképet, alfajok földrajzi és színváltozatait színes táblákon illusztrálták (közel 2000 színes rajz). Emellett természetesen általános leírást is találhatunk minden fajnál. "A meghatározó határozó!"

Finlayson (C)

BIRDS OF THE STRAIT OF GIBRALTAR

T & A D Poyser, 1991 október, 488 oldal.

Bizonyára valamennyiünknek ismerősen hangzik a Gibraltári-szoros, mely az vonuló madártörzsek (ragadozók, gólyák és más fajok) legfontosabb állomása útban Afrika, vagy Európa felé. A könyv részleteiben foglalkozik a szorossal, egyrészt geográfiai, éghajlati értelmezésben, másrészt választ keres a fajok vonulási útvonalválasztására, figyelembe véve a különböző hatásokat.

Grant (P)

GULLS: A Guide to their Identification

T & A D Poyser, 1989, 352 oldal, 541 fekete-fehér fotó, 240 x 160 mm.

Az átdolgozott kiadás önmagáért beszél, mely mindazoknak szól, akik szeretnék átlátni a sirályhatározás problematikáját. Más jellegű határozások alapjaihoz is kitűnő tansegédlet.

Harris (A), Tucker (L) & Vinicombe (K)

THE MACMILLAN FIELD GUIDE TO BIRD IDENTIFICATION

Macmillan 1989, 192 oldal, 88 színes tábla, 185 x 130 mm.

Egy kitűnően illusztrált könyv a "nehéz" fajokra, mely érthetően világítja meg a különbségeket a könnyen összetéveszthető fajok esetében. A 91 fajt tartalmazó határozó fontos segítség a terepen.

Hayman (P), Marchant (J) & Prater (T)

SHOREBIRDS: An Identification Guide to the Waders of the World

Christopher Helm, 1986. 416 oldal, 88 színes tábla, 234 x 152 mm.

Talán nem kell bemutatni ezt a könyvet, mely a világ valamennyi partimadár faját a lehető leg-részletesebben ír és mutat be. Méltán nyerte el a "1986 Legjobb Madártani Könyve" díjat.

Jonsson (L)

BIRDS OF EUROPE with North Africa and the Middle East

Christopher Helm, 1992. 544 oldal, 244 színes tábla + térképek, 227 x 140 mm.

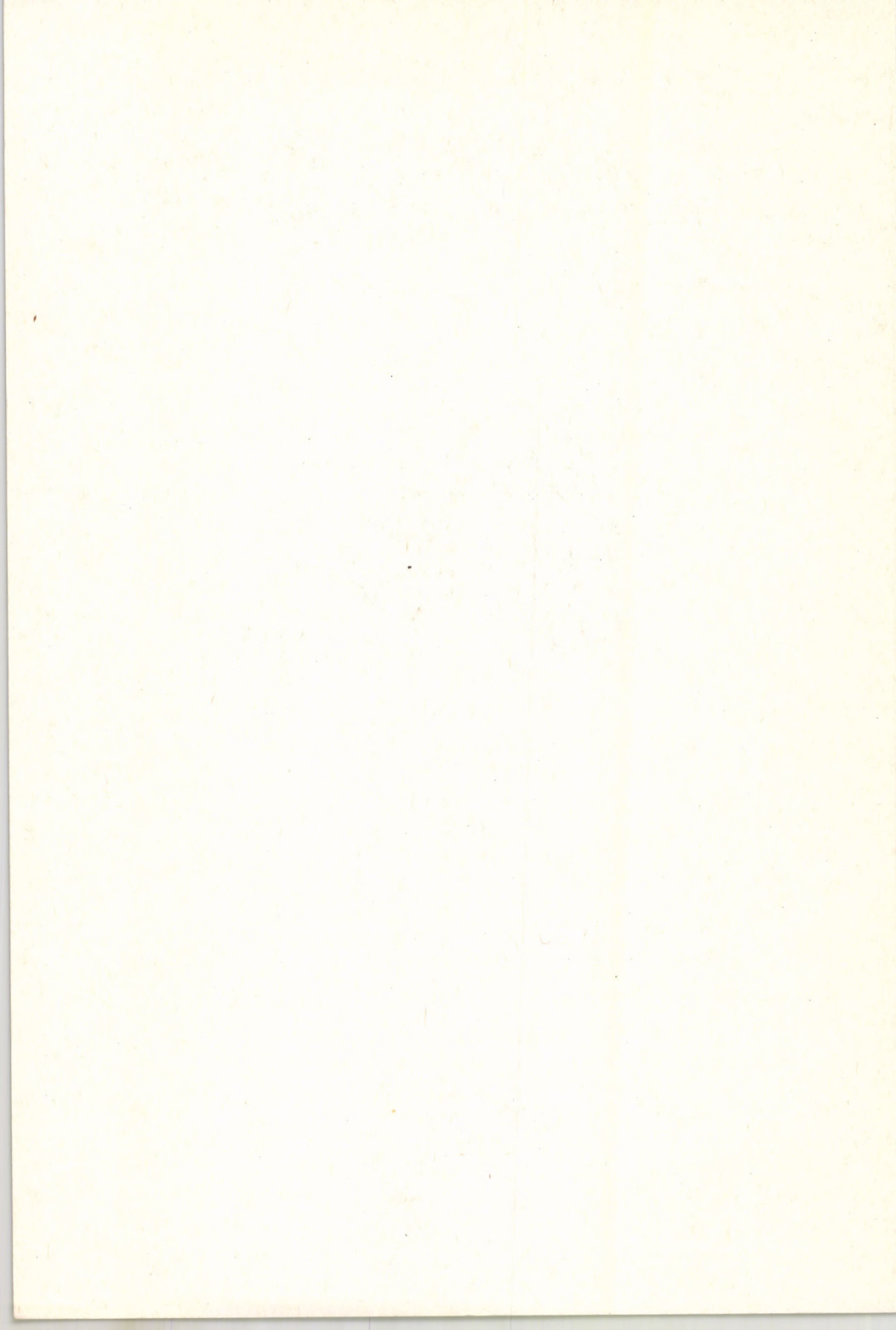
Az eredetileg öt kötetes sorozatot most egyetlen kötetbe tömörítve mutatja be Európa valamennyi madárfaját, beleértve a gyakori és az egészen ritka fajokat is. Jelenleg ez a legjobb határozó, melyet a kezemben tartottam.

Bizonyára sokak hiányolják a könyvek árait. Mivel a magyar Forint értéke állandó mozgásban van a nyugati valutákéhoz képest, így egy most kiírt összeg egy-két hónap múlva érvényét veszti. Ezért, ha bárkit érdekelne valamilyen könyv, szívesen adok bővebb tájékoztatást az árákról is.

Szimuly György

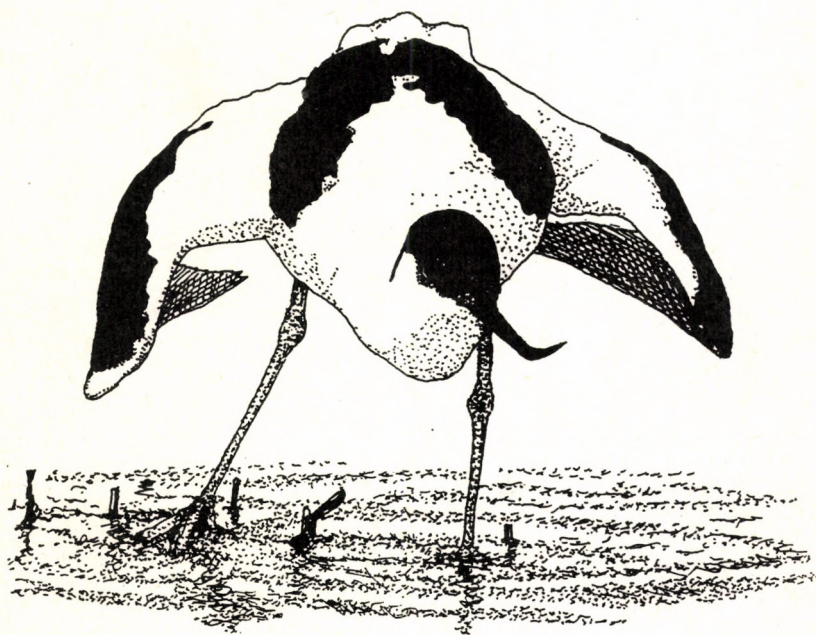
TARTALOMJEGYZÉK

Bagdi Antal–Csonka Péter: Csigaforgatók <i>Haematopus ostralegus</i> elfőfordulása a Neszmélyi-szigetekenél.....	16
Borbáth Péter: Adatok a Dél-hevesi füves puszták partimadár mozgalmához	32
Boros Emil: Fészkelő partimadaraink élőhelyválasztásának vizsgálata.....	4
Ecsedi Zoltán: Néhány szót a hazai vékonycsőrű póling előfordulásához.....	15
Ecsedi Zoltán: Partimadár megfigyelések Izraelben	33
Emri Tamás–Zeke Tamás: Újabb adat a pajzsos cankók <i>Philomachus pugnax</i> vonulásához.....	24
Gödér Róbert–Germán Péter–Rimóczi Árpád: Újabb terekcankó <i>Xenus cinereus</i> megfigyelés Tiszasúly határában	23
Konyhás Sándor: A vékonycsőrű póling <i>Numenius tenuirostris</i> magyarországi kutatásairól és helyzetéről	14
Dr. Kovács Gábor: Partimadarak 1993-as fészkelési adatai a Hortobágy déli és nyugati területein	18
ifj. Oláh János: Székcicsérek <i>Glareola pratincola</i> fészkelése agrárterületen és vonulás előtti gyülekezése Szarvas környékén 1993-ban	19
ifj. Oláh János: Tavi cankók <i>Tringa stagnatilis</i> gyülekezése Szarvas mellett 1993 júniusában	22
ifj. Oláh János: Partimadár vonulás a Szarvas környéki halastavakon 1992 őszén.....	30
Szimuly György: A második hazai ékfarkú lile <i>Charadrius vociferus</i> előfordulásáról.....	21
Szimuly György: A Partimadár Munkacsoport (PMCS) szerveződése.....	3
Szimuly György: Előzetes felmérés a kis lile <i>Charadrius dubius</i> Komárom-Esztergom megyei részpopulációinak eloszlására és nagyságára	17
Szimuly György: Katasztrófa a Shetland-szigetekenél	17
Szimuly György: KÖNYVAJÁNLAT	38
Szimuly György: Sarki partfutók <i>Calidris canutus</i> átvonulása Magyarországon 1980-1992 között. 8	8
Szimuly György: Stílusváltás.....	25
Tar Attila: Ritkább limicolafajaink vonulása a Hortobágy középső területein 1992-ben.....	27
Tar Attila: Terekcankó <i>Xenus cinereus</i> újabb megfigyelése a Hortobágyon.....	23

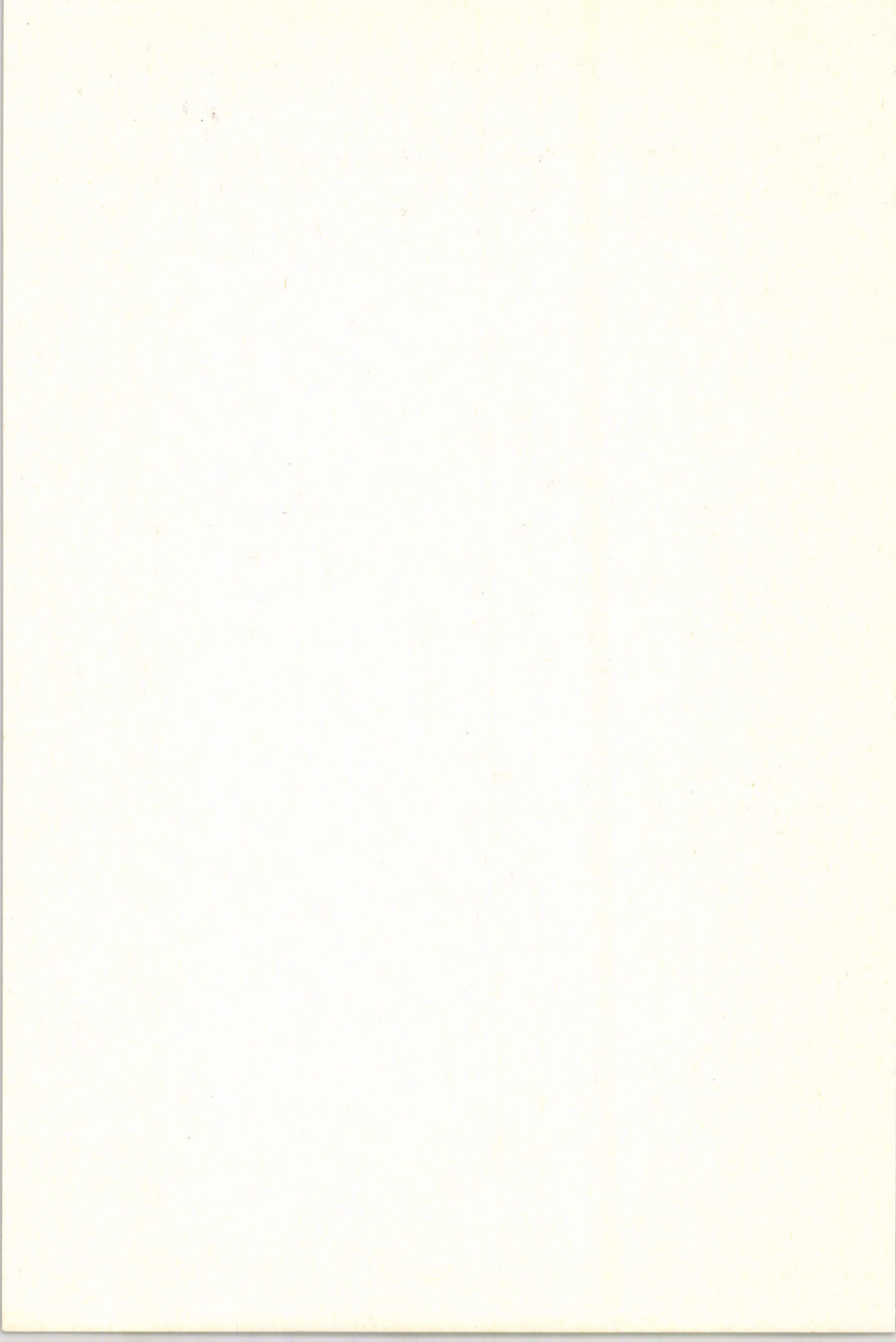
PARTIMADÁR

1993/3

A PARTIMADÁR MUNKACSOPORT
LAPJA

PARTIMADÁR

Az MME Állományfelmérő Szakosztály
Partimadár Munkacsoportjának lapja

KIADJA:

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel. & Fax: (1)175-8327, Tel.: (1)156-2133

SZERKESZTETTE:

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

Mh. tel.: (33)355-012 (15-22 óráig)

ANGOL NYELVI LEKTOR:

Gerard Gorman

FELELŐS KIADÓ:

Péchy Tamás

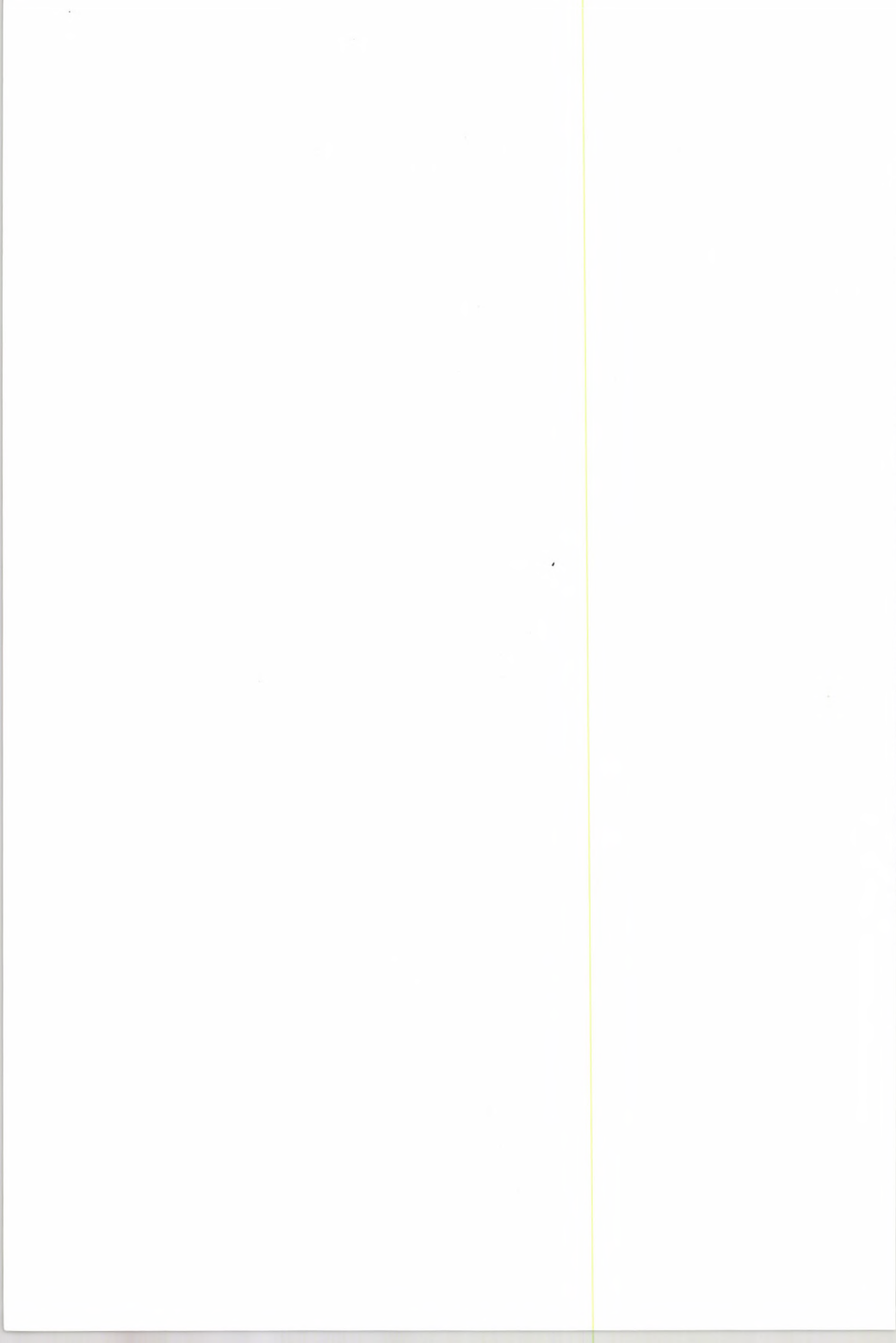
NYOMDA:

MMV 94/001 F.v. Márton Miklós

Kizárólag belső terjesztésre!

Bemutkozik a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület

1993. június 30-án alakult független egyesületünk Balmazújvárosban azzal a céllal, hogy a Hortobágy nevét megőrizve, a tagok még alaposabb és pontosabb, főleg madártani és egyben természetvédelmi kutatásokat végezzenek a tágabb értelemben vett Hortobágyon.

Most röviden csak a partimadarakkal kapcsolatos egyesületi tevékenységünket ismertetem.

Elsődleges célul tűztük ki, hogy egy nem védett, művelésre alkalmatlan szikes területen (kb. 50 ha) létrehozzunk egy mesterséges szikes tavi élőhelyet az eddigi tapasztalatokat figyelembe véve. Mozaikos rendszerben kiképezett területekkel növelnénk a fészkelő sziki fajaink (pl. gulipán, gólyatöcs, székicsér stb.) költési esélyeit, illetve az eltűnt fészkelőknek (pl. tavi cankó) segítenénk újra megtelepedni. Tapasztalatokat, eredményeket összegézve szeretnénk ismertetni - a madártani kutatásokon túl - már egy használható technológiai tervet is a hasonló élőhelyek kialakításához.

Legrészletesebben felmérjük a Hortobágy fészkelő madarainak állományát, erős hangsúlyt fektetve a partimadarakra, hogy a már régen szükségessé vált alapfelvételezések után koncentráltabban tudjunk foglalkozni az ökológiai megközelítésű munkákkal.

Vonuló limikolák kezelhető és összehasonlítható felmérését továbbiakban is rendkívül fontosnak tartjuk. Világosan látszik, hogy elsősorban a "régie munkákat" folytatjuk egy jól körülhatárolható területen, központosítottabb kutatásokkal és a helyi viszonyok, problémák figyelembe vételével. Gyors lépésekkel, kisebb hatásokkal is nagy eredményeket érhetünk el a Hortobágy madárvilágának megőrzésében és a Hortobágyban még rejlő potenciális lehetőségeket kihasználva, az állomány látványos növelésében is.

Mielőtt valaki megvádolna az egyéni út szükségletlenségével, el kell mondani, hogy egyesületünk nem működhetne és nem is akar működni a Hortobágyi Nemzeti Park és a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület kölcsönös kapcsolata nélkül. A jövőbeni szoros együttműködés egyik további bizonyítéka, hogy elnökünknek Dr. Aradi Csabát, a HNP igazgatóját választottuk.

Egyesületünk címermadara a csíkosfejű nádiposzáta. További részletes felvilágosításért forduljatok a titkárhoz.

Summary

Introducing the Hortobágy Society for Birds

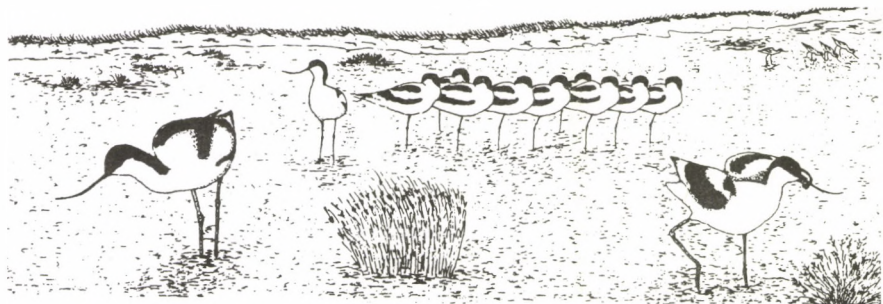
On 30th of June 1993 a new independent society was founded in Balmazújváros. The aims of the Hortobágy Society for Birds include more precise ornithological research and nature conservation in the Hortobágy and surrounding areas.

As regards waders a main aim is to create artificial salt-lakes in a neglected saline area of about 50 ha. It is hoped to increase the numbers of typical breeding birds of this habitat type, such as Avocet *Recurvirostra avosetta*, Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* and Collared Pratincole *Glareola pratincola*, and to encourage species like Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis* to return to breed.

After completing a breeding atlas of the area concrete ecological research will be carried out. Precise monitoring of migratory waders will be another important task. The society wishes to work with other like-minded organizations, such as the Hortobágy National Park Authority and the Hungarian Ornithological and Nature Conservation Society.

Ecsedi Zoltán (titkár, secretary), 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

A gulipán *Recurvirostra avosetta* hortobágyi helyzetének vizsgálata és a mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége

Előszó

1992-ben készítettem el Tudományos Diákköri Dolgozatomat és egyben szakdolgozatomat is. A gulipán hortobágyi helyzetének vizsgálata és a mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége címmel. Nem kell különösen ecsetelnem, hogy az időhiánytól szenvedve, és a szakdolgozati feltételekre ügyelve milyen bővítő, értelmező részekkel egészítettem ki. Partimadaras megjelentetésénél rövidítettem és a feleslegesnek tűnő részeket kihagytam. Lényegében nem változott meg a dolgozatom és megmaradtam az 1991-es záró dátumnál. Újabb adatokat, eredményeket nem említek, de kiegészítettem néhány esetben, ahol olyan előzetes megállapításokat írtam, amik az elmúlt években már beigazolódtak. Egy olyan összefoglaló alapmunka ez, ami a rendszeres megfigyeléseken és gyűjtőmunkán alapul, de szervezettebb ökológiai kutatásokat alig tartalmaz. Számos nyitott kérdés és kutatási irányvonal került a felszínre, amihez már szorosan kapcsolódhat az 1994-től induló koncentráltabb ökológiai felmérés és kutatás. Úgy értékelem, hogy ennek az induló munkának csak a hosszas előszója lehet a mostani írásom.

Bevezetés

Az 1970-es évek legelején telepedett be a gulipán a Hortobágyra. Több madártani kutató is foglalkozott rövidebb közleményekben, kisebb utalásokkal a hortobágyi gulipánok helyzetének ismertetésével. Összefoglaló, elemző tanulmány azonban nem született még, amely a gulipán teljes ökológiai igényét feldolgozva, a természetvédelmi lehetőségeket felhasználva próbál az állomány gyarapítási módszerére javaslatot tenni.

A gulipán színezete, hangja és fészek-, fiókavédő stratégiája annyira jellegzetes és figyelmet felhívó, hogy a régi Hortobágy kutatóknak észre kellett volna venniük esetleges fészkelését, de irodalmat, erre vonatkozó adatokat nem találtam (Nagy 1924; Szomjas 1933). Mivel a vadászmadarász publikálók, inkább az őszi "libázásos" időben látogattak a Hortobágyra, ezért ritka, alkalmi fészkelése elkerülhette figyelmüket az eldugottabb területrészeken.

Első bizonyított észlelése 1937. tavaszán történt, amikor V. Tikos Béla a Víztorlón (Borsós) többször látott gulipánt (Udvardy 1941). Az 50-es évek elejéről Kóvér (1952) szintén jelez egy párt a pródi Kaján-szikról, amely tavasszal hosszasanban időzött, majd később hirtelen eltűnt.

Az 1971-es első sikeres költésüket Fintha (1978) ismerteti a Hortobágy-Halastóról és 1977-ig közli az újabb költőhely választásukat és állománygyarapodásukat, kiemelve a kacsanevelő tavak jelentőségét a betelepülésükben.

Kovács (1980, 1982, 1983, 1984/a, 1984/b, 1985, 1986) később minden esztendőben képet ad a fészkelő párok számáról és a fészkelő területekről. A legfontosabb költőhelyüket, a balmazújvárosi Nagysziket Kovács (1984/c) külön is elemzi, amiben ökológiai viszonyokat is vázol és szorgalmazza a terület gyors megvédését.

Kovács (1984/d, 1988, 1990) tovább vizsgálja a fészkelők ökológiai igényeit és megállapítja, hogy 1981-től a lecsapolat halastómedrek domináns vonuló faja.

Bodnár (1988) a mesterséges vízszárnyas nevelők vizsgálata során szintén rámutat ezek jelentőségére a gulipán viszonylatában, és egyben a rejtett veszélyeire is. Gulipán fészkelési adatokat is közöl a nevelőkről.

Ecsedi-Szondi (1989, 1991) szintén foglalkozik a nagysziki állománnyal és az élőhely megvédésének javaslatával.

Fintha (1978), Kovács (1988) és Ecsedi-Szondi (1991) a balmazújvárosi Nagysziket, több kacsanevelő, kubik, szennyvízilepítő vizsgálati eredményeit figyelembe véve külön-külön javasolják, hasonló mesterségesen kialakított szikes tavak létrehozását a gulipánok és más sziki fészkelő madárközösség fajai számára.

1992-ben Kovács már két, földgallyal készített mesterséges sziki komplexum kialakításáról és a sikeres madárbetelepülés eredményeiről számol be.

Mostani tanulmányommal mindezeket összefoglalom és az 1984 óta végzett saját megfigyeléseimmel kiegészítve adom közre.

I. A GULIPÁN FAJOK RENDSZERTANI HELYE, AZONOSÍTÁSUK ÉS ELTERJEDÉSÜK

A lile alkatúak *Charadriiformes* rendjébe tartozó gulipánfélék *Recurvirostridae* családjában a világon 7 fajt különböztetünk meg, amelyből négy tartozik a gulipánok *Recurvirostra* nemzetségébe. Mindet nagyon jól jellemzi az egyértelműen felhajló csőr és a többé-kevésbé fekete-fehér színezet.

Az amerikai gulipán *Recurvirostra americana* az Egyesült Államok és Kanada préri tavait lakja. Színezetében a narancs-sárga fej, nyak és begy különbözteti meg, amely az őszi, nyugalmi tollruhában teljesen kifehéredik. A vörösnyakú gulipán *Recurvirostra novaehollandiae* Ausztrália déli részeinek alkalmas élőhelyein fészkel. Eltérést a hazánkban fészkelő fajtól a fej vöröses színezete jelenti, amely lehúzdódik a nyak felső harmadáig. Az andesi gulipán *Recurvirostra andina* állandó madár az Andok, kb. 3500 méter magasságában található puna régió sós tavainál. Szegényesen ismert faj, amely az egyetlen sötét farkú és egyszínű fekete szárnyú gulipán. Zömöksege szintén kilöccné teszi (Hayman et al 1986). A gulipán *Recurvirostra avosetta* a legnagyobb elterjedési területű. Megtalálható Nyugat-Európa tengerparti zónájában, a Kárpát-medence szikes tavainál, a Földközi-tenger partvidékén, Belső-Ázsia szikes-sós tavainál, egészen a Távols-Keletig, és otthon érzi magát Afrika sós tavainál is. E széles areában nincsenek alfajok elkülönítve, csupán csekély méretbeli különbséget találtak a Nyugat-európai és a "keleti" (DK-Európa, Közép-Kelet és Ázsia) populációk között. Az afrikaiak a Nyugat-Európában élőkhöz hasonlóak, de még kevés vizsgálat történt ezzel kapcsolatban. A magyarországi állomány a nagyobb méret alapján a "keletiekhez" tartozik. Telelő területeiken nagyobb számban gyülekeznek. Atlanti-Európában közel 20.000 pd., a Mediterrán régióban változó számban, de itt is megközelítőleg szintén 20.000 pd., Afrika atlanti felén (Marokkó) 4.000 pd., Afrika középső, déli részein a telelők és az itt fészkelők számának becslése is nehéz, de néhány kenyai tavon 45.000, vagy még ennél több is összegyűlhet (Cramp 1983; Hayman et al 1986). A hazai állomány telelőterülete a Mediterrán régióba esik, ezt bizonyítják a Magyarországon gyűrűzött és Olaszországban, Szicíliában, Tunéziában, Jugoszláviában és Bulgáriában kérekerült egyedek.

(MME Gyűrűzési Szakosztály Adatbankjának levélbeli közlése). A négy faj elterjedési és telelőterületei a kontinenseken teljesen elkülönülnek egymástól, ezért természetes körülmények között a négy gulipánfaj nem találkozhat egymással.

Bodnár Mihály fotója alapján

fekete fejtető és tarkó, a felfelé hajló fekete csőr, a csillogóan fehér farok (néha a középső farktolluk világos szürkék) és a farkon jóval túlérő lábak összetéveszthetetlenek.

A nemek közötti különbség nagyon csekély és nehezen lehet elkülöníteni őket a terepen. A tojók fekete színei érzékelhetően tompábbak a hímekénél. Valamivel egyértelműbb különbséget lehet megállapítani a csőr alakja alapján. A hímeké hosszabb, általánosabban egyesebb, míg a tojók csőre rövidebb és sokkal erősebben hajlott.

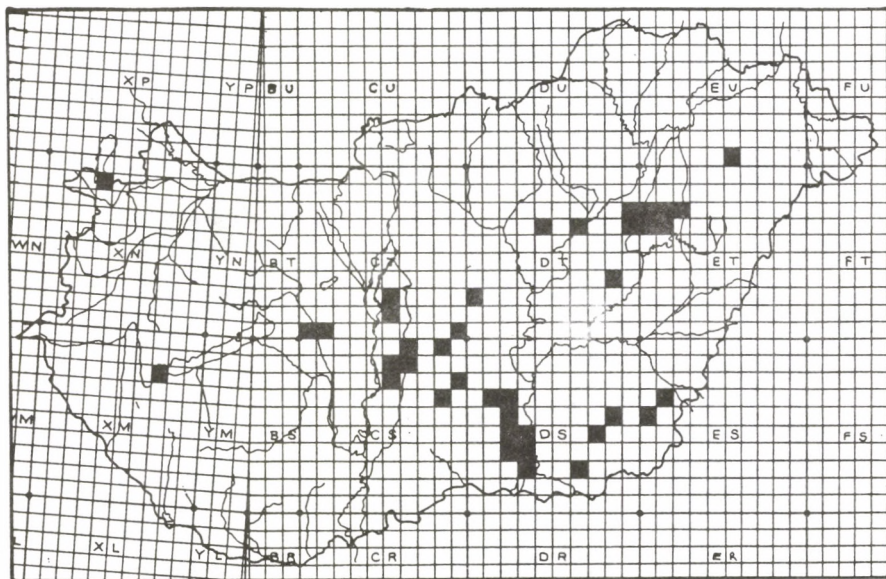
Az öregek évszakonkénti tollruhájában kevés különbség található. A fekete részek ősze kifehérednek, különösen a fejtetőn és fehéres szegélyek jelennek meg a frissen vedlett tollakon. Az októberi vonuló csapatokban gyakran láthatók teljesen fehér fejtetőjű egyedek, amelyeken esetleg csak tompa szürkés árnyalatok észlelhetők; ezek első teles példányok. A fiatalok az öregekhez hasonlóak, de a fekete területek náluk szürkés-barnás árnyalatúak. A fehér felsőtest tarkás, szürkés-barna és világos-barna szegéssel. Az egyéves, immatur egyedek többsége a telelőterületen marad, vagy visszajön a fészkelőhelyre, de ez évben nem költ, hanem kóborol. Ezek a példányok már öregkori tollazatúak, de a fekete fedők között néhány barnás toll is megjelenik. (Hayman, Marchant Prater, 1986; Cramp-Simmons 1983)

II. A HAZAI ÉS HORTOBÁGYI ÁLLOMÁNY Mennyiségi viszonyai

A gulipán sohasem számított nagyon gyakori fészkelő fajnak a hazai szikeseken. Klasszikus fészkelőhelyei a Kiskunság deflációs szolonsák-szikes tavainál és a Szeged környéki szolonsákos-szolonyec talaj szikes tavainál alakultak ki (Bankovics 1984). Nagy, néha 100 pár körüli fészkelő állománya volt a hajdani szegedi Fehér-tónak. Halastóvá alakítása után a fészkelési lehetőségek megszűntek, de jellemzővé váltak a leeresztett és szárazon hagyott medrekben kialakuló, 60-80 páros kolóniák (Nagy Tamás levélbeli közlése). Az utóbbi, csapadékban

szegényes években a kiskunsági szikes tavak majdnem teljesen kiszáradva állnak, tengődővé téve a gulipánok életét. Költ még Békés megfelelő élőhelyein, és a kardoskúti Fehér-tó populációja is többé-kevésbé állandó (Sterbetz 1989). Régebbi költőhelyként ismert a dunántúli Sárrét. Az utóbbi esztendőben itt is szennyvítavakon, halastavon, szikes és bányatavakon költ átlagosan 40-50 pár (Fenyvesi László levélbeli közlése). 1971-től számít fészkelő fajnak a Hortobágyon. Később a tágabb környéken (Jászság, Tiszavasvári, Bihar) is elfoglalt számára alkalmas élőhelyeket. Alkalmazkodóképességének bizonyítékeként számos, véletlenül kialakult, kedvező feltételeket kínáló helyen megtelepedik (pl. szárazon hagyott halastó, szennyvíztó, stb.) az ország jelentős területén. Így betelepése még több helyen várható, ahogy a Fertő-tó mellett létesített szikes réti rekonstrukción történt. Két (18-20 ha, 8-10 ha) földgyaluvál létesített mesterséges tó szigetein már az első évben (1990) költött 16 pár, a második évben sikeresen 10-13 pár (Mogyorósi Sándor levélbeli közlése). Hasonló gyors betelepődése történt a kis-balatoni-vízjáról I-es ütemének kialakítása után (Futó 1990).

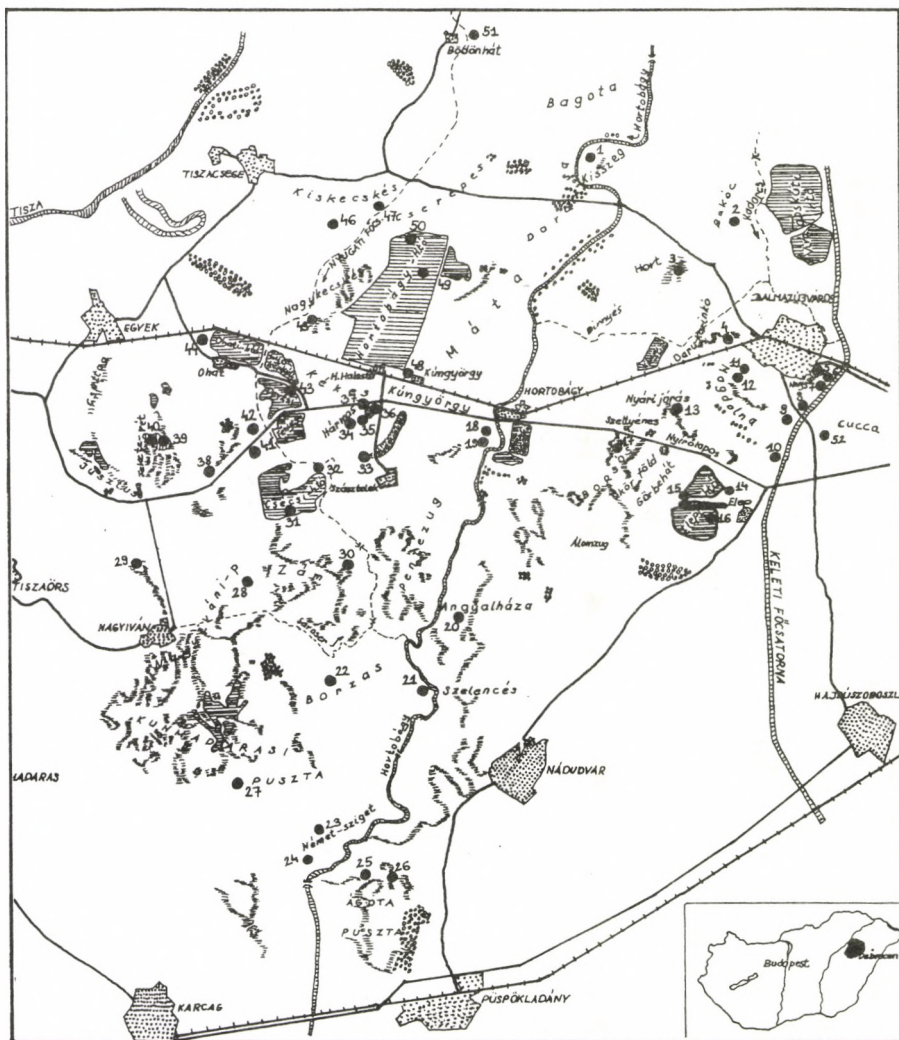

1. ábra. A gulipán eltejedési területe Magyarországon 1991-ben. *Figure 1. Distribution of Avocet in Hungary in 1991.*

Magyarországi állománya elég ingadozó, a csapadékviszonyoktól is függő, de 350-400 párra tehető [Faunisztikai Szakosztály értesítése, Haraszthy (szerk.) 1984; Cramp-Simmons 1983]. A Hortobágyon is a csapadékkal összefüggő ingadozás a meghatározó. Maximálisan 40-50 pár fészkelése állapítható meg. Ez 13-15 %-a a hazai fészkelőknek. Mesterséges, ökológiailag stabil élőhelyek megalkotásával 100 páros hortobágyi populáció fenntartható lenne, amely 22-25 %-os aránnyal már kedvezővé válna.

III. A GULIPÁN BETELEPEDÉSI ÉS ÖKOFAUNISZTIKAI VIZSGÁLATA A HORTOBÁGYON

A hortobágyi potenciális élőhelyek kialakulása

2. ábra. A hortobágyi gulipánállomány elterjedése 1970-1991 között. *Figure 2. Distribution of the Avocet breeding population on the Hortobágy between 1970-1991.*

A gulipán betelepülése a Hortobágyon elég gyorsan zajlott le és újkeletűnek számít, hiszen a 70-es évek elejére tehető. Több fontos oka lehet, de sohasem irányultak erre komolyabb elemző kutatások, ezért még mindig csak a találgatások szintjén lehet értékelni a gulipán hortobágyi elterjedésének jelenségét. Valószínűleg a következőkben vázolt okok komplexitása adja a pontos

magyarázatot, és ehhez kapcsolódnak a kutatók által még nem ismert, főleg madárviselkedési jellemzők.

A Hortobágy szélsőséges időjárásai tényezőivel; tavaszi, fészket előntő bő áradások, majd hosszan tartó aszályok apasztotta vizek - amelyek nem tartanak ki a fiókák kikeléséig sem, nem-hogy a felnevelés időtartamáig - a gulipánnak nem nyújtottak soha kedvező feltételeket. Kialakultak szikes, tójellegű helyek (pl. Kungyörgy-tó, Kunkápolnási mocsár, Csúnya-föld), de több ezer házi állattal típirt partszakaszuk szintén alkalmatlan volt a gulipánok fészkelésére. Későbbiekben, a nagy arányú állattartás visszafejlődése után, a Hortobágot teljes mértékben képviselő szolonyc típusú talajon természetes körülmények között nem képződött kopár, sziksós partvonalú, sekély vízü szikes tó, ami a gulipán fészkelés ökológiai igényének megfelelő. Mintaként jellemezhető a Nyírólapos szikes tava (Fecskerét), amelynek *Pucinellietum* társulása hirtelen megy át a *Bolboschoemus maritimus* sűrű állományába. A tó belsőbb része felé tovább bővül a gyékény *Typha sp.*, sziki káka *Schoenoplectus tabernaemontani*, és a nád *Pragmites australis* társulásoktól foltjaival. A hetvenes évektől kezdve a "szikes tó jellegű" élőhelyek viszonylatában kissé módosult a hortobágyi helyzet. A balmazújvárosi Nagyszíken régen felhagyott vályogvető gödrökből alakult ki természetes szikes tavakhoz teljesen hasonló habitat. A területen a közelben megépített Keleti-főcsatornának a legelő szintjénél magasabb vízszopla hatására erős, másodlagos szikesedési folyamatok indultak meg, amit az intenzív állattartás tovább fokozott. Kialakult egy olyan kopár partvonalú, szigetekkel tarkált, "sókivirágzásos" szikes tó, amely a gulipán klasszikus fészkelőhelyeivel teljes azonosságát mutatott. Ebben az időben erősödött a pecsenyekacsa hizlalás is a Hortobágyon. A kis helyen tartott kacskáknak sok felé tavakat alakítottak ki, amelyek környékét a kacskák csupaszá tették. Szervesanyagbősége miatt ezek a táplálékban gazdag vizek szintén a természeteshez hasonló költőhelyeket jelentettek az eddigi fészkelésre alkalmatlan Hortobágyon. Több ilyen élőhely kialakulása már olyan vonzerőt jelentett a gulipánok számára, hogy a betelepedésüket megindította. Ehhez hozzájárul az a feltételezés is, hogy a legfontosabb magyarországi költőhelyük (szegedi Fehér-tó halastóvá alakítása) elpusztulása miatt is elkezdtek új, telítetlen élőhelyeket keresni például a Hortobágyon (Endes 1979), de Tiszavasváron is ekkor jelentek meg (Legány 1981).

Ehhez a feltételezéshez egy nem bizonyító erejű, de elgondolkodtató esetet említek a széki liléknél *Charadrius alexandrinus*. A széki lilék balmazújvárosi Nagyszíken élő maradvány populációja kapcsolatban áll a Dél-alföldi szikesekével. Egy tojó az 1990-es évben valószínűleg költött a Nagyszíken, majd a sándorfalvi réten sikertelenül nevelt két fiókát (Ecsedi-Szondi-Székely 1991). 1993-ban sikerült hasonlóan bizonyítani a gulipán esetében is, hogy a szegedi és hortobágyi populáció szoros kapcsolatban áll egymással. A szegedi Fertőn színes gyűrűkkel jelölt, azévi fiatal gulipánokat sikerült megfigyelni a Virágoskúti-halastavakon az őszi gyülekezésor.

A betelepülés folyamata a fészkelőpárok számának ismeretében

1971-ben, tulajdonképpen egy véletlennek köszönhetően kialakult helyen történt az első bizonyított költés. A Hortobágy-Halastó Nagykonás tavnak a közzgátat széttúrták és a szárazon maradt pangóvízes mederben, a beavatkozás során kialakult kisebb agyagszigetekre rakta a tojásait 3 pár gulipán. 1972-74 között feltételezhető költése csak a Nagyszíken volt. 1975-től az állandó költőhelyként használt Nagyszíken kívül több újonnan létesített kacsanevelőtavat és törzslibanevelőt kezdett elfoglalni (Új Villongó, Akadémia, Vágóhídi-tavak), így hortobágyi állománya 1977-ben 11-13 pár, 78-ban pedig már 23-27 pár között alakult. Természetes élőhelyek, szokatlanul nagy vízbőségű helyein is megtelepedett alkalmanként és leeresztett halastómederben való újabb fészkelése is ismertté vált. 1979-82 között 15-20 párral stagnált a fészkelők száma, hiszen új, megfelelő fészkelőhelyek nem alakultak ki és a régiak leromló stádiumba kerülve ennyi párt tudtak csupán eltartani. 1983-84 jelentette azokat az éveket, amikor 50 pár körüli mennyiségben foglalt fészkelőhelyet a Hortobágyon. Ebben az esztendőben, egészen 1986-ig, kedvező

feltételeket teremtettek a Kungyörgyi-libanevelők, az Akadémia-libanevelők, Borzasi-kacsanevelők és a balmazújvárosi Nagyszik. Más, általában csak egy évig funkcionáló fészkelőhelyeken is költött néhány pár gulipán. Későbbiekben a házikacsa és lúd kitöltása a Hortobágyi Nemzeti Park területéről (hiszen az eredeti növényzet teljesen tönkretéve, egy értékelen, degradálódott területet hagyunk maguk után) és a kereskedelmi okok miatt történő, főleg a házi kacsa-tartás kisebb visszafejlesztésének hatására a gulipánok fészkelőhelyeik jelentős hányadát elveszítették. A többi megmaradt költőhelyekre pedig rányomta bélyegét az utóbbi esztendőben érzékelhető csapadékhiány, mely hatására kiszáradtak és elgyomosodtak a "szikes tavi" élőhelyek. 1989-ben azonban így is rekord mennyiségű, 72-78 pár fészkelte, de eredményes költése csupán 53-55 párnak sikerült. Ezekben az években elterjedt, hogy a gulipánok a szárazon hagyott pangóvízes halastavak medrére fészkeltek, ennek veszélyét a természetvédelmi gondoknál külön elemzem. Az 1991-es év 50-52 páros fészkelése, amiből csak 35 párnak volt sikeres, még jónak mondható. Az utóbbi két évben mesterségesen létrehozott két szikes komplexumon is fészkelte néhány pár, felhívva a figyelmet a további szikes tavak megalkotásának jelentőségére és eredményességére.

IV. HORTOBÁGYI HABITATOK RENDSZEREZÉSE ÉS JELLEMZÉSE

A gulipán fészkelés-ökológiai igényeit elég alaposan ismerjük (Molnár 1986) és nagyarányú alkalmazkodóképesség növekedést sikerült kimutatni az utóbbi évek megfigyelései alapján. Általánosan jellemezhető a hortobágyi helyzetében is, hogy ragaszkodik ahhoz a csupasz környezetű, kopár partvonalú, átlagosan 5-20 cm-es "szikes tó jellegű" vizekhez, amelyekben a fiókák felneveléséig elegendő vízmennyiség áll rendelkezésre. Fontos számára a gyér növényzet, a fészkek körüli alacsony borítottsági százalék és a 10 cm-es átlagnál kisebb növénymagasság. Előnyben részesíti a szigeteken történő fészkelést, a Hortobágyon az esetek több mint 70 %-ában. Inkább az alacsonyabb, laposabb zátonyokon költ, nagyobb sziget esetén pedig a vízhez közeli részeken foglal helyet. A Hortobágyon 7 természetesen és mesterségesen létrejött habitatot lehet elkülöníteni, ahol a gulipán megtalálta a számára alkalmas költőhelyet. Azonosságukat az előbb említett jellemzők adják.

1. Kacsanevelők, libanevelő medencék, árasztások

Elődleges szerepet játszottak a faj betelepülésében. Legnagyobb gyakorisággal szerepelnek a fészkelőhelyek között, de az elmúlt években jelentőségük csökkent. A kacsanevelők szinte teljesen eltűntek a Hortobágyról, a libanevelők pedig zavartak, vagy csapadék utánpótlás nélkül szárazon állnak. A fészkek a háziszárnyasok elszállítását után, vagy a libák által kevésbé zavart részeken épültek, főleg a kopárra taposott szigeteken, félszigeteken. Gyakran a száradó ürlékre rakták tojásaikat, és fészkekanyagként libatollat, ritkábban varjú- és sirálytollat használtak. A libák által kevésbé fogyasztott üröm elég gyakori növénye a fészkelőhelyeknek. Kopárságuk és szabdaltságuk miatt működésükkor sok párnak képesek egyidejűleg költőhelyet biztosítani. Ezt mutatja a magas, 5 páros fészkelési átlag. A libák zavarása miatt gyakran sikertelen a költés és a kialakult fertőzések áldozataul estek fiatal és felnőtt madarak is. Stabilitásuk rendkívül kedvezőtlen. A szárnyasok elkerülése és a víz eltűnése közötti rövid periódus optimális a fészkelésre. A vízutánpótlás ingadozó, gyakran szünetel. Felhagyás után a gazosodás nagyon gyors. Átlagosan, megközelítőleg 3 éves időtartamban voltak "működőképesek".

2. Természetes szikes növénytársulások szokatlanul magas vízborítással

Csapadékbőség, csatornaeltömődés, gátszakadás, vízelvezetés, stb. miatt a szokottnál nagyobb mennyiségű víz futott a szikes pusztára, esetleg lehasznált, leégett réti társulásra. Kialakulásuk elég gyakori (26 %) és véletlenszerű. A fészkek rendszerint kis erodált *Festuca* padkára épültek üröm csomója közé, ritkábban zombékokra. Előfordult leégett zombékon, ahol a

régi növényzet a költés végére a kotló madár fölé nőtt. Átlagosan csak két pár képes fészkelőhelyet találni, és egy évnél hosszabban (1,4) alig volt alkalmas a gulipánoknak.

3. Halastavak, szárazon hagyott pangóvízes medre

A Hortobágy számos halastaván évente kialakulhat ilyen meder, ami a koratavaszi stádiumban rendkívüli hasonlóságot mutat a természetes szikes tavakkal. Gyakoriságuk magas (16 %) és arányuk a libanevelők jelentőségének csökkenésével arányosan növekedett. Kezdetben a fészkek a növénytelen, repedezett talajon épülnek, később a kakaslábfi, keserűfüvek fel nőnek, de általában csak a költés végéig. Előfordult homogén gyékény *Typha sp.* is fészkekanyagként. A betelepülő párok magas számát (4,5 pár) az adja, hogy egy nagyobb kedvező mederben 10-15 pár is fészkelőhelyet foglalhat. Általában csak egy költési időszakban funkcionálnak, de a nagyobb (1,9) átlagot az Akadémia-halastó folyamatos alkalmassága okozza. Gyakori a fészkek letárcsázása, a tavak időközbeni feltöltése, ami hatalmas megoldatlan gondot jelent még mindig.

4. Belvizes mezőgazdasági földek

Gyenge minőségű szántókon csapadékosabb tavaszokon előfordulhat alkalmassága a gulipán fészkelésre. A fészkek nagyobb hantokon, tárcsa által kihagyott földnyelveken épültek, kelő gyomnövény társulásban. Homogén nádszár, nádtorzsa-darabokból készült fészkek is előfordultak. 3,8 páros átlag az Elepi-halastó mellett költésbe kezdő 10 pár miatt van, amúgy ennél rendszerint kisebb, csak 1-3 pár. Veszélyt jelent a költés sikerességére a gyorsan növekedő gyomnövényzet (nád, kakaslábfi, ebszékfi, stb.), szinte csak egy költésre biztosítottak kedvező állapotot.

5. Földgyaluvál készített apró földkubikok, földtúrások

Utakhoz, gátakhoz szállított földek után maradt mélyedések kedvező csapadékviznyerő években szolgálhatnak gulipán fészkelőhelyül. Ilyen helyek elfoglalása jól bizonyítja, hogy a madarak nagy területet átvizsgálva választják ki költőhelyüket, és ha az megfelelő rögtön be is telítik. Az első években a kubikok kopár partvonalukkal, esetleges apró zátonyaikkal szikes tavi képet mutatnak. Egy-két páros, és az egy éves időtartam a jellemző. Partvonalukon gyorsan terjed a zsióka és mostanában kedvezőtlenek a csapadékviznyerők is.

6. Természetesnek tekinthető és mesterségesen kialakított szikes tavak

A két mesterséges szikes tóval később foglalkozom még. A Nagyszikes a régi vályogvető gödrökből másodlagos és harmadlagos szikesedés hatására alakult ki a szoloncsákos szikes tólancolat. A tavakat csak a csapadékvíz táplálja. Környékükön gyakran látványos a sókivirágzás. A tavakban több sziget maradt, amiken főleg az üröm az uralkodó. Gulipánok csak a szigeteken fészkelnek, egy-két esettől eltekintve. Az utóbbi csapadékszegény években a tótól eltávolodva, szétszéledve is költének. A habitat gyakorlatlansága ellenére a legnagyobb ökológiai stabilitású költőhely, ahol a legmagasabb a párok száma (8,5) és 20 éve folyamatosan biztosítja a fészkelési feltételeket. A természetes szikes tavi állapotokat mutató Nagysziket választottam mintaterületnek, a gulipánok fészkelés-ökológiájának bemutatására. Itt még az állattartásból és az emberi gondatlanságból okozott, szinte minden elképzelhetetlenül nagy zavarást is eltűrni a város tövében költő, alkalmazkodóképes gulipánok.

7. Szennyvízülepitők

Kialakulásuk első évében kopár szikes tóhoz hasonlítanak. A nagy szervesanyag-jelenlét miatti szükcessziós folyamatok gyorsak (benővényesedés). A táplálékgazdagság továbbra is vonzó feltételt jelent. Szerencsére gyakoriságuk a legkisebb a Hortobágyon, de alkalmasságuk és a párok átlaga kedvezőnek értékelhető.

A habitatok elemzésénél kiderült, hogy a nagy gyakoriság a magas fészkelőpárok ellenére sem nyújtanak - a balmazújvárosi Nagyszik kivételével - stabil ökológiai feltételeket a gulipánoknak. Nagy arányt képviselnek az évenként más-más területrészekre ideiglenesen kialakuló költőhelyek. Nem megnyugtató ez egy populáció jövőjének szempontjából. A vázolt okok miatt kedvezőtlen a sikeres költés (pontos számszerű adatok a felvételezés hiánya miatt nem ismertek), ezért sem képes tartósan 50 pár fölé emelkedni a hortobágyi állomány.

A természetvédelmnek nem elégszer hangsúlyozott fontos feladata, hogy a mesterséges szikes tavakkal tartósan megteremtse a hortobágyi gulipánok ökológiai szükségletét (később ezt részletezem). Azért is, hiszen a védett területeken kívül (ld. halastavak) még a természetvédelmi szabályzatok sem tudják biztosítani a fészkelőhelyek zavartalanságát, a költés eredményes lefolyását. Intézkedések nélkül akár egyszerre, hirtelen eltűnhet, vagy jelentéktelen szintre süllyedhet ez az érdekes ökológiájú és alkalmazkodóképes populáció.

V. MESTERSÉGESEN KIALAKÍTOTT SZIKES ÉLŐHELYEK

Szerepük a gulipán fészkelésénél

A természetes úton történő betelepítése során bizonyítottan kiderült, hogy az olyan kopár környezetű, fészkelés végéig állandó vizű (az ilyen szikes vizekben a megfelelő mennyiségű táplálék mindig adott) és lehetőleg alacsony szigeteket tartalmazó szikes vizeken esetleg már a kialakításuk utáni évben is fészkel. E tudat alapján teljes biztonsággal hozhatunk létre ilyen élőhelyeket, a madarak fészkelésének feltételeit és állományuk növelését ezek teljes mértékben megteremtik. Zavartalanságuk a fiókák felneveléséig adott, szennyezett nem tartalmazó vizűk, a többi alkalmi fészkelőhelyüket összehasonlítva, lényegesen több eredményes költést biztosítanak. A gulipánokhoz más ritka sziki fészkelő madarak is csatlakoznak (gólyatöcs *Himantopus himantopus*, széki lile *Charadrius alexandrinus*, székicsér *Glareola pratincola*), ezzel is növelve a tavak fészkelés-ökológiai stabilitását.

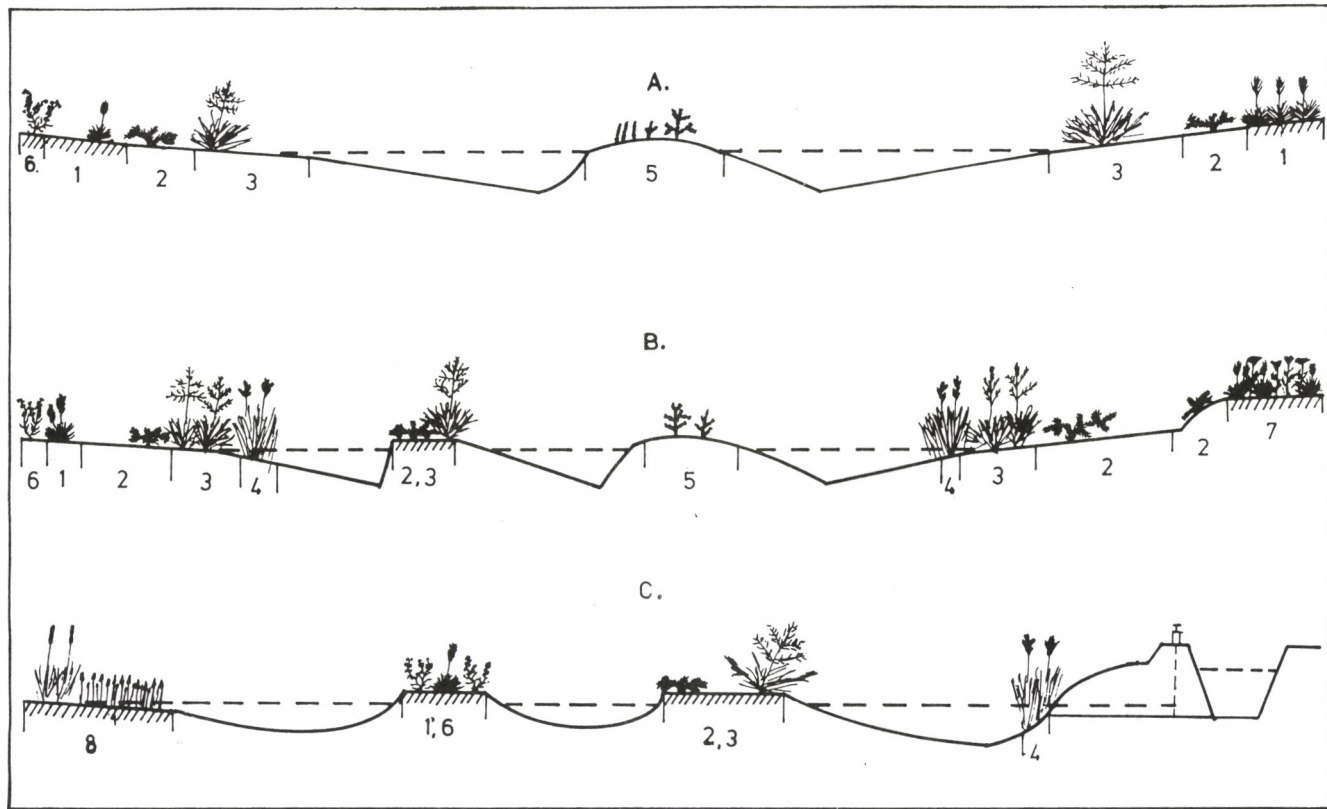
Elkészült sziki élőhely-komplexumok

1986-ban elkészült az első mesterséges szikes tó Dr. Kovács Gábor tervei alapján és a Hortobágyi Nemzeti Park anyagi hozzájárulásával Karcag határában, az Ecsezug nevű pusztarészen. Az egykori rizskalitkákból (3 db) - amely a bombázótér védőzónájába esett - képeztek egy 1 hektáros vízfelületű tavat. A 15-20 cm mélyen kinyesett szikes anyagot 2 hektáron terítették szét a tó körül. A közepén hagytak egy 30 méter hosszú és 4 méter széles agyagszigetet, amelyet egy 90 cm mély, legszárabb időben is kiszáradástól mentes rész vesz körül. Az 1980-ban fészkelő 3-4 pár gulipán jelzi eredményességét.

1990-ben az Angyalfházán megépített második szikes tó (Nagygyödör) már az ecsezugi tapasztalatok felhasználásával készült. Itt is felhagyott rizskalitka képezte az 1 ha-os tófelületet, amelyben egy természetes alapú, vadszikes, padkásodó foltot és egy agyagszigetet hagytak meg. A 2 ha vízterített agyagmező a tavak felé lejtve vízgyűjtőként funkcionál. A közeli laposból is kap vízutánpótlást egy sekély árok segítségével. 1991-ben már 5 pár költött, indikátorként jelezve a beavatkozás sikerességét (Kovács 1992).

Szikes tavak szerkezete

Három mesterséges szikes tó változatot ismertetek az eddigi elkészültek és saját elképzeléseim alapján. Természetesen ezek felhasználásaival, kisebb változtatással még számos újabb típus tervezhető, de ezek jelentik a három alaptípust, amelyek a gulipánon kívül más értékes sziki fészkelőközösség tagjainak megfelelő fészkelőhelyet kínálnak. A tavak keresztmetszeteit és "tervezett" karakter növénytársulását a 3. ábrán mutatom be. Növénytársulásokat pontosan tervezni nehéz, de a tapasztalatok alapján, a bemutatotthoz nagyon hasonló növényzet kialakulásával számolhatunk. A pontosabb cönológiai listát a I. táblázatban ismertetem, ahol mind

3. ábra. A tervezett szikes tavak keresztmetszetei az optimális karakter növényzettel: 1. *Festucetum pseudovinae* 2. *Suaeda maritima*, vagy *Champhorosma annua*, 3. *Puccinellietum limosae*, 4. *Bolboschoenus maritimus* 5. *Salicornia prostrata* 6. *Artemisia maritima* 7. *Achilleo-Festucetum pseudovinae* 8. *Alopecuretum*, *Eleocharis palustris*. **Figure 3.** Sectional drawing of planned artificial salt-lakes with their optimal characteristic vegetation.

a mesterséges szikes tavak betelepülő, mind a természetesnek mondható gulipán fészkelőhelyek növényfajai szerepelnek, mivel rendkívül hasonlóak, ezért egy felsorolásban együtt adtam meg.

A típus: Széles, kopár partszegélyűre gyalult szikes tó, amelynek lejtése kicsi, így vízfelülete jelentősen ingadozik, néha elárasztva a parti zónát is, amelyet a visszahúzódása után kopárrá tesz. Ritkás parti vegetációt csak a *Puccinellietum* és a *Festucetum* marokkal rakott töve képezik, az apróra nővő *Suaedetum maritimae* társulás mozaikosságával. A legyalulatlan részt a természetes *Artemisia* és *Festucetum* állományok határolják. A tó közepén egy keskeny, de hosszú sziget szolgál fészkelőhelyül a gulipánon kívül más sziki madaraknak is. Sziksófű *Salicornia prostrata* telepítése indokolt a szigetre. Ehhez hasonló az Ecsezug tava.

B típus: Mélyebb vízállású tó, melynek közvetlen parti szélén zsióka nőhet, kielégítve a gólyatöcs fészkelés-ökológiai igényét is. A gyalult partizóna növénytársulása hasonló az előbbihez. Szigetnek egy kisebb agyag és a természetes társulásból meghagyott, kissé meggyalult zátonyot hagyunk. Ehhez hasonló az angyalházi tó.

C típus: A partizóna egyik részének és a szigeteknek a természetes növénytakaróból hagyunk, közötté gyaluval kimélyítve. Csatorna mellé tervezve a tó árasztható és vízszintje mindig a kívánt szinten tartható. Nagyobb vízállással a part is tocsogóssá tehető, fészkelőhelyet kínálva a Magyarországról már kipusztult tavi cankónak *Tringa stagnatilis* is. A szigeteken számos sziki madár fészkelhet még.

Az A., B. és C. típust mozaikként használva alkothatjuk meg a legjobban működő szikes tavi egységet.

Szikes tavak mérete

A tavak méretére megállapított értékek számos vitát jelentettek már. Két érték és érvelés jöhet számításba.

Egyik az 1-2 ha-os kis tavak és ebből több, szétszórva a Hortobágyon. Előnye, hogy több távolabbi helyen jelent egyidejűleg nyitott fészkelőhelyet, így bármilyen bekövetkező sérülés esetén még "üzemelő" tavak maradnak fenn. Hátrányaként előtérbe kerül, hogy hamar telítődik és az elképzelhető maximálisan betelepülő fajoknak nem tud - pontosan a kicsinsége miatt - egyidejű költőhelyet biztosítani. Mérete a diverzitásra rányomja bélyegét.

A nagyobb 20-30 ha-osra tervezett szikes komplexumok ezeket a hibákat teljesen kiküszöbölik. Egyszerre számos sziki madárnak nyújtanak fészkelőhelyet (gulipán, gólyatöcs, székicsér, széki lile és esetleg kis csér *Sterna albifrons*). Így kialakulhat egy olyan szabályozottan működő sziki madárközösség, amiben már létrejönnek nagy hatékonysággal működő védekező stratégiai rendszerek, amik hatására a költsékeket még kevesebb rizikófaktor veszélyezteti.

Optimálisnak és kivitelezhetőnek az 1-2 nagyobb és több kisebb szikes tó létrehozása tűnik. Remélhetőleg belátható időn belül sikerül ezeket a terveket megvalósítani a Hortobágy területén.

Szikes tavak létesítésének ökológiai követelményei

Felvetődhet a kérdés, hogy mennyire van jogunk a "természetes" ökológiai rendszerekbe beavatkozni és ott földgyaluuval a termőréteget lehordva, kezdetben "sivár" növénymentes területeket kialakítani. A betelepülő pionír növénytársulás fajai a szikes pusztá *halofita* növényzetéből áll össze, tehát idegen növényfaj, sőt tájidegen növénytársulás sem terjed el. A szikes tavak kialakítására mindig bolygatott, már eleve valamilyen emberi tevékenység hatására lerontott területet használunk fel. Természetes kopár szikesek legyalulása már káros, ökológiai értelemben is elítélendő, de rizkalkiták, felhagyott értéktelen szántók átalakításai nem vetnek fel ilyen kérdést, hiszen a beavatkozással az eredeti állapothoz sokkal közelebbi viszonyokat alakítunk ki. Elengedhetetlen, hogy csak ilyen, rontott részekben épüljenek szikes tavak, ezzel is javítva a Hortobágy ökológiailag értékelhető részeinek hányadát.

A felvethető kérdésre a végső választ az ilyen helyeket elfoglaló, az ökológiai változásokra érzékenyen reagáló madarak adják meg. Pozitív indikátor szerepet töltenek be és betelepedésükkel jelzik a terület értékének emelkedését.

**Gulipán élőhelyek domináns
"hasznos" fajai**

sziki mézpázsit *Puccinellia limosa*
sziki sóballa *Suaeda maritima*
sziksófü *Salicornia prostrata*
bárányparéj *Champhorosma annua*
sziki budavirág *Spergularia salina*
űröm *Artemisia maritima*
sziki csenkesz *Festuca pseudovina*
csak "marokkal rakott" állományban
szikfü *Matricaria chamomilla*
sziki utifű *Plantago maritima*

**Káros, gulipán élőhelyen nem kívánatos
fajok (ha dús állományban búrjábanak)**

szúrós szerbtövís *Xanthium spinosum*
útszéli bogáncs *Carduus acanthoides*
bókoló bogáncs *Carduus nutans*
szamárbogáncs *Onopordum acanthium*
gyapjasaszat *Cisium eriophorum*
ebszékfü *Matricaria perforata*
bűrök *Conium maculatum*
nád *Phragmites australis*
sóska fajok *Chenopodium sp.*
kakaslábfü *Echinochloa crus-galli*
lapulevelű keserűfü *Polygonum lapathifolium*

Jelenlévő "közömbös" fajok

(ha nem alkotnak nagy, összefüggő
állományt
zsióka *Bolboschoenus maritimus*
porcsinkeserűfü *Polygonum viculare*
gumósperje *Poa bulbosa*
sziki ősziróza *Aster tripolium ssp. pannonicus*
mezei fátyolvirág *Gypsophila muralis*
sóvirág *Limonium gmelini*
sziki pozdor *Podospermum canum*
sziki szittyó *Juncus gerandii*
vékonyka utifű *Plantago tenuiflora*
villás boglárka *Ranunculus pedatus*
kődvirág *Erophila verna*
egérfark *Myosurus minimus*
rizgyékény *Typha laxmannii*
parti laboda *Atriplex litaoralis*
hínáros vízboglárka *Batrachium trichophyllum*
sziki árpa *Hordeum hystrix*
sziki here *Trifolium augulatum*
pusztai here *Trifolium retusum*
sziki kerep *Lotus tenuiflora*
apró sás *Carex stenophylla*

I. táblázat. A hortobágyi gulipán-élőhelyek és mesterséges szikes komplexumok társulásalkotó és betelepülő növényfajainak besorolása.

A mesterséges élőhelyek kezelése

Emberi beavatkozás után természetesen nem úgy működnek a rendszerek, mint egy stabil ökológiai állapotnál. A betelepülő növényfajok között megjelennek káros, a terület jellegét rontó fajok, amelyek elterjedését a természetvédelmi tevékenységek kapcsán kell szabályozni, hiszen a szikes tavak céljául a ritka sziki madárközösség fészkelési igényeinek kielégítését határoztuk meg. Ezért úgy kell befolyásolni a növénytársulások kialakulását, szukcesszióját, hogy e célokat mindig optimálisan teljesítsék. Végezetül "emberi nyelven" kimondhatjuk, hogy művelni kell a területet egy bizonyos szukcessziós állapot szintentartása szerint. A I. táblázatban káros, gulipán-élőhelyeken nem kívánatos fajok felsorolásában szereplő növényeket mesterséges szelektálással el kell távolítani a szikes tavokról. A kisebb szigeteket kézi kapálással lehet ápolni. Megfelelő állapotot tükröz az agyagszigetekre telepített *halofita* növényzet, főleg *Salicornia*, aminek környékét konyhasózással lehet optimalizálni. Hasonló sózásokkal lehet visszaszorítani a partizóna kisebb (30x30 m-es) részein az elgyomosodást, és megakadályozni a növényzet túlzott záródását. A nagyobb foltokon a ruderalis gyomnövény elterjedését, vagy a társulások nem kívánatos mértékű

szóródását talajmaróval, vagy finomabb tárcsázással, ezt követően alapos hengerezéssel (mindezt 3, vagy 4 évenként ismételve) akadályozhatjuk meg (Kovács 1992).

További elképzelések, tervek, lehetőségek

A Hortobágyi Nemzeti Park fejlesztési elképzelései között szerepel, hogy hasonló, esetleg 20-30 ha-os tólancolatokkal tarkált kopárosokat alakít ki, és még több ilyen 1 ha-os szikes tavakat hoz létre. Dr. Kovács Gábor (1992) a Hortobágy különböző részein ajánlja még további szikes élőhelyek kialakítását: Szelencés, Borzas, Kecskés, Kékes, Zám, Nagyvíván, Hármás, Kis-szeg. A már "üzemelő" két tó tapasztalatait és eredményeit értékelve megállapítható az a tény, hogy az ország más területén is érdemes lenne a helyi viszonyokat is figyelembe véve hasonló, mesterséges szikes élőhelyet kialakítani. A Fertő-tó melletti rekonstrukció kedvező eredményei is erre utalnak. Lerontott, értéketlen területek kisebb beavatkozással történő feljavítása igazán a természetvédelem egyik új célja, aminek alapot ad az a lehetőség, hogy számos bolygatott területet aránylag kedvező áron lehet most megszerezni.

[1994-től a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület 50 ha-os mesterséges szikes tó létrehozását kezdi meg, egy nem védett, régen felhagyott hortobágyi rizskalitkán (szerző)]

VI. TERMÉSZETVÉDELMI GONDOK ÉS MEGOLDÁSOK A GULIPÁN FÉSZKELÉSEKKEL KAPCSOLATBAN

A gulipán fészkelések jelentős hányada a védett területeken kívülre esik, ezért a természetvédelmi kezelésnek külön figyelmet kell szentelni a gulipánok védelmére, hiszen fokozottan védett fészkelő madarunkról van szó. A fészkelőterületek jellegéből adódóan más és más védelmi intézkedéseket kell életbe léptetni.

A balmazújvárosi Nagyszíken - amely végre 1990-ben védett lett - és a többi védett területen nincsenek jelentősebb természetvédelmi problémák. A területkezelőknek kell a fészkelés zavartalanságát biztosítani. Vigyázni kell, hogy a vízszint megfelelő szinten maradjon a fiókák felneveléséig. Alkalmanként az állatok legeltetésének fészkek körüli korlátozásával kell vigyázni a tojásokra. Az utóbbi pár évben általános eset, hogy a téli és a tavasz eleji kevés csapadékból összegyűlt vizeknél már fészkelnek a gulipánok. Májusban, esetleg június elején a hatalmas esőzések hatására előntés veszélyeztetheti az alacsonyra épített kelőfélben levő fészkeljüket. Bevált megoldást jelentett tavaly a Nagyszíken, a fészkeknek még az esőben történő megemlése föld alappal. Teljes értékű megoldáshoz vezetne, ha kb. 30-30 cm-es és 20 cm magas fakereteket készítenénk, amibe szikes földet rakva, veszély esetén behelyezhetnénk a gulipán tojásokat az általa használt fészkekanyaggal együtt. Így egy rövid, gyors beavatkozással elvégezhetnénk a fészkek megemléését és az esetleges erős hullámok sem tudnák tönkre tenni a néha éppen csak a víz fölé emelkedő mesterséges alapokat. A fészkeket lehetőleg ugyanoda helyezzük vissza, vagy esetleg 1-2 méteres körzetben. A beavatkozásokat az előntés előtt, akár még a nagy esőzés ideje alatt el kell végezni. Fontos szabály, hogy minél gyorsabban csináljuk meg.

Kedvező vízviszonyú élőhelyeken, ahol a víz kitar egészen a fiókák röpképesé válásáig, de nincs alkalmas rész a költéshez, a gulipán eredményesen telepíthető mesterséges szigetek kialakításával. Szintén felhasználhatók mesterséges és természetes alapú anyagok ezek megalkotásához. Esztétikailag sem ajánlható a gumiabroncsok használata, itt is inkább a deszka keretet válasszuk, amit agyaggal töltünk meg, esetlegesen még *halofita* növényekkel is bevethetjük. Eredményes lehet, ha dörgölt földalpra, szikes talajok természetes vegetációjának gyepek kockáit rakjuk, így még eredetibbnek tűnik e mesterséges beavatkozás. Fontos szabály, hogy olyan helyre mesterséges szigetekkel ne vonzzunk gulipánt, ahol a fészkelésükhöz szükséges teljes nyugalmat nem tudjuk megfelelő formában biztosítani. Hiába fészkelnek itt a madarak, ha az emberi gondatlanságok, fészkekiszedések, sűrű zavarások és állattartási beavatkozások, vagy a fészkek eltiprásai megszüntetik az eredményes fészkelést. Ilyenkor többet árthatunk, hiszen ebben az évben esetleg már nem lehet pótköltése, így eredményes fészkelése sem.

Néha megfelelő a vízviszony, de a tavak körüli növényzet, esetleg a meglévő szigeteken nem optimális, hiszen pl. a felhagyott liba-, kacsanevelőket gyakran felnövi a gaz. Ilyenkor érdemes kézi erővel, kapákkal megmunkálni ezeket a részeket, esetleg kisebb szigeteket erős sózással gasztalanítani. (lásd szikes tavak kezelésénél!)

Az ország egész területén jelenlevő probléma a szárazon hagyott halastavak medrébe fészkelő madarak tojásaira ráengedett vizek pusztítása. Fontos, hogy erre kidolgozzunk egy elfogadható és minden kérdést kielégítő részletes megoldást. Sok esetben a leghatékonyabb eljárás, ha az amatőr természetvédők személyes, reális ráhatásokkal, beszélgetéssel intézik el, hogy a tavat a lehető legkésőbb engedjék fel és ha van másik tó, inkább azt töltsék fel hamarabb. Olyankor lehet ez eredményes megoldás, ha a gulipánok a kelés utolsó napjaiban vannak, hiszen a fiókákat a szülők a feltöltött halastóból is kivezetik jelentősebb pusztulás nélkül. Ha a feltöltést a tojásrakás utáni korai periódusban tervezik, akkor nagyon nehéz az árasztás megállítása, hiszen a halgazdaság a természetvédelem számára kifizethetetlen összegért tudna csak eltekinteni e tevékenységtől. Ennek ellensúlyozására a jelenlegi természetvédelmi törvény nem ad jogositványt, hogy fészekpusztulás esetén is ugyanilyen követelést lehessen benyújtani az eszmei érték forintban megadott összege alapján. Optimális intézkedés még nem született ennek megoldására, de több javaslatot lehet megadni, ami még alkalmazhatóságra vár. A tojások összeszedése, keltezése és emberi felnevelés utáni repatriációja (Mödlinger 1984) eredményes megoldást még nem jelent, ha azt vesszük figyelembe, hogy az ilyen fiatalok életképessége nem éri el a vadmadarakét és pusztulási százalékuk is jóval magasabb. Megnyugtatóbb álláspont (de még alaposabb kutatásokat igényel), ha a tojásokat hasonló kotlási fázisban lévő más fészkekbe helyezjük át. Azonban ehhez állandóan figyelni kell valamennyi fészket (fészkekarton), hogy bármilyen veszély esetén el lehessen vevézni a tojások szétrakását. A gulipán a 2-3 napos fiókái mellé elfogadja hasonló korú idegen fészkekből származó csibéket is (Cramp & Simmons 1983), ezért ennek az ismeretnek a felhasználása tovább növelheti a megmentett fészkekalkj eredményes repatriációját.

Számos természetvédelmi gond merül fel a zavart liba-, kacsanevelőkön fészkelő gulipánok esetében. Főleg a kacsanevelésnél szükséges lehet a friss víz gyors utánpótlása, ami bizonyos esetekben a fészkeket előtéssel fenyegetheti, ilyenkor az előzőekben részletesebben ismertetett fészkegymegemelés hatásos védelmet nyújthat. A szigeteken, partokon ülő gulipánokat gyakran lezavarják a zárt tömegeket alkotó kacsák, libák és tojásaikat összetaposák, vagy sárba gurítva elpusztítják. Ennek elkerülésére ajánlható megoldás, ha a fészkeket körülveszük olyan egyedileg elkészített hálóval, aminek akkora a lyukbősége, hogy a gulipán kényelmesen, de a háziszárnyasok egyáltalán ne férjenek rajta keresztül. Alkalmazását csak végszükség esetén, egyedi esetekben javasolom, hiszen alapos kutatást igényel még alkalmazhatóságának reálisabb megítélése. Az sem tisztázott még pontosan, hogy milyen minimális sugarú körben vegye közre a fészkeket.

A gulipánok a röpképes fiatalokkal együtt a nyár elejétől csoportokban járnak a Hortobágy száradó vizeit. Sajnos gyakran egyedül csak a különböző szennyvízülépitő tavakon találnak megfelelő táplálkozó helyeket. A szervesanyagokban bővelkedő vizek a betegségek kialakulásának jobban kedveznek (botulizmus); ezt számos madárettem szokta jelezni az ilyen tavak körül. Kivédésére és enyhítésére ajánlható a friss árasztások létrehozása a jelentősebb gulipán költőhelyek közelében. A természetvédelmi és gazdasági szervek egyeztetése után, számos formában lehet a felmerülő költségeket csökkenteni (pl. ha a gazdaság kaszáló-legelő árasztást tervez a nagyobb betakarítható szénamennyiség javítására, aminek időpontjára és pontosabb helyére esetleg ezek után a természetvédelem képviselői is javaslatot tennének.)

A gulipán fészkelésekkal kapcsolatos természetvédelmi intézkedésről elmondhatjuk, hogy jelentősebb pénzköltségbe nem kerül, az odafigyelés és a szakemberek megfelelő hozzáállása már segít. Nem elhanyagolható a környéken lakó emberek tájékoztatása és hatásos lehet a megfelelő közvélemény formálás, de ezt eredményesen csak helyileg, kis területre koncentrálva lehet megvalósítani.

VII. VISELKEDÉSÜK BEMUTATÁSA A MINTATERÜLETNEK VÁLASZTOTT BALMAZÚJVÁROSI NAGYSZIKEN

A Nagyszik szoloncesákosodó szikes tavainak kialakulásáról, növényzetéről és a gulipán itteni állományának viszonyairól az előzőekben már többször is írtam. Most a nagysziki gulipánok életét szeretném bemutatni a tavaszi megérkezéstől a röpképes fiókas családok eltávozásáig. Viselkedésük más költőhelyen is hasonlóan zajlik le, de néhány látványosabb eltérésre természetesen külön utalok. Esetenként felhasználtam a Cramp (1983) kapcsán szerzett ismeretanyagot is.

Tavaszi megérkezés

Tavasszal már elég korán, március első heteiben megérkezik a költőterületére, átlagosan március 8-15. közé tehető megjövetele. (Legkorábbi adata 1990. március 3-ról van, amikor Tar Attila és Zöld Barna 3 példányt figyelt meg a Hortobágy-Halastón.) A magányosan, kisebb csapatokban szállingózó gulipánok a fészkelőhelyük környékén gyakran elköborolnak, nagyobb távolságba is, felkeresve a számukra ténylegesen alkalmas szikes vizeket. Március 25 - április 6. között egy másik hullámban "lejön" az összes példány a Hortobágyra. A tavaszi halastavi lecsapolások seregbe gyűjthetik őket; a Hortobágy-Halastón áprilisban számoltak már 150 példányt is egy csapolt tőegységen. Elképzelhetően sok elsőnyaras madár volt közöttük. Ha az időjárás és a költőhelyek vízviszonyai megfelelőek, akkor az első teljes fészkeljalk már április második hetében teljesek lehetnek. A hidegek és a kevés csapadék további köborlásra készíteti őket. A nagysziki fészkelők gyakran használják táplálkozó területnek a közeli Virágoskúti-halastó iszapos medreit és főleg a város tülso felén fekvő rácokszigeti hűsüzem ülepítőtavát. Itt kora tavasszal olyan mély lehet a víz, hogy a gulipánok csak úszva, tótágast állva tudnak táplálkozni, de ilyenkor is a fejüket, nyakukat teljesen a víz alá dugva, rájuk jellemző kaszáló mozdulatokkal végzik a műveletet. Megfigyeltem már, hogy úszva, a víz felszínéről is csipegetnek. A halastavi medrekben és sekély vizekben mindig a fejüket jobbra-balra mozgatva, kaszálva szerzik táplálékukat. A halastavi iszapban is túrkálhatnak, szedegethetnek. A gulipán tápláléka főleg a szikes vizek alacsonyabbrendű élőlényei közül kerül ki, de ezek közül is legfontosabbnak a sziki lebegőkandicsot *Arctodiaptomus spinosus* említik (Bankovics 1984).

Kevesen foglalkoztak táplálkozásuk kutatásával, csupán egyetlen hazai felmérést találtam. Sterbetz (1987) a kardoskúti Fehér-tón gyűjtött pullus gulipánok gyomortartalmát elemzi. Három táplálékként szereplő állatot ad meg: *Paracymus aemus*, keleti tócsarák *Branchinecta orientalis* és csiborka-fajok *Helophosus sp.* A kora tavaszi, táplálékban szegényebb időszakban a *halofita* növények kisebb magjai csekély számban bizonyítottan számításba jöhetnek; ilyen a bányárpáréj *Champhorosma annua* magja (Cramp & Simmons 1983). Az idő javulásával fokozatosan a Nagyszikre gyűlnek és még csapatosan táplálkoznak és pihennek éjszaka. Hideg esteiken hosszasan hangoskodnak.

Dürgési-, nász- és párzási viselkedések

A gulipánnál április elejétől megindulnak a dürgési, küzdési megnyilvánulások. Mivel náluk nem ismert territoriális nászrepülés, így minden viselkedés a földön, leggyakrabban a sekély vízben zajlik. A gulipánhímek táplálkozásuk során gyakran civakodnak egymással. A küzdő hímek nyújtott pózt vesznek fel, csőrüket egyenesen feltartva gyakran biccentgetnek a fejükkel. Oldalszegélyüket az ellenfélnek fordítják és az összecusokott szárnyukat megemelve a nagyobb feketérészt mutatva próbálják a könnyű győzelmet kivívni (Cramp 1983). A tollruhájuk fekete-fehér mintázatát csak a nászviselkedésük kapcsán érthetjük meg teljesen. A hímek tovább küzdenek és a párok között is kialakul támadólagos fellépés. Ilyenkor leszegett nyakkal, oldalra szaladva üldözik

egymást. Felugorva szárnyukkal, lábukkal összecsapva harcolnak és a végén gyakran körbe-körbe zavarják egymást, illetve rövidebb rárepülésekkel is támadják a másikat, de ezek mindig csak jelképes, veszélytelen harcok, annak ellenére, hogy néha a lábukat is használják. Csoportos támadásnál előfordul, hogy 1-2 madár közben leül, és nyújtott nyakkal a füvet tépve, vagy a vízben csapkodva figyeli a többieket. Az ilyen egyedeket általában szándékosan eltapossák és így készítetik a további küzdésre (Cramp & Simmons 1983). Ha nagyobb számú gulipán van egyszerre jelen a területen, akkor kialakul, egy csak a gulipánra jellemző csoportos dürgés. Táplálkozási helyzetből állnak fel leginkább az ilyen helyzetekhez. Kezdetben 2-3 madár fejét leszegezve, csőrüket vízszintesen tartva szemben állnak egymással. Ezt meglátva a környékről további madarak is gyorsan odaszaladnak és szabályos kört alkotnak. A körbe álló gulipánok lábukkal rendszerint taposó mozgást végeznek. A résztvevők száma általában 5-8, de előfordulhat 10 felett is (Cramp & Simmons 1983). A dürgési ceremónia néhány perc után megszakad, és a madarak szétszaladva táplálkozásba, fürdésbe, vagy akár újabb csoportos dürgés megindításába kezdhetnek. A dürgés alatt jellegzetes hívóhangokat adnak.

A párok kialakulását a tojó kezdeményezi és eleinte sokat veszekednek, később már közösen részt vehetnek a csoportos nászceremóniákban (Cramp 1983). A párok együtt mozognak a szikes vízben, a szigetek körül, együtt tollászknodnak és hirtelen kaszáló mozdulatokkal közelednek egymáshoz. Megállva egymás közelében a pár egyike a csőrét ismétlődően a vízbe mártva tollászknodik, míg a másik hasonló viselkedésbe kezdhet. Fokozottan túlzottá válik aktivitásuk, a csőr vízbemártása, rázása felgyorsul a tollászknodással együtt. A násztánc a korai fészkelési szezonban itt leállhat, egyszerű tollászknodásba és táplálkozásba mehet át. Később a teljes párzásnál a tojó csábító pózt vesz fel, fejét leszegezi, hátsó felét megemelve tartja, miközben a csőrét egyenletesen jobbra-balra mozgatja vízszintes tartásban, néhány centiméterrel a víz fölött. A hím eközben a tojó mögött oldalazva mozog. Megáll, tollászknodik a melle körüli területen, azután a csőrével fröccsenti a vizet a tojó mellett. Később újból körülötte sétál, lassan már olyan közel, hogy szinte a tojó farka alatt bújik át. Meghatározott pózban a csőr vízbemártásának ütemét növeli, és egy véletlenszerű pillanatban oldalról felugrik a tojó hátára és szárnyával egyensúlyozva megtörténik a néhány másodperces kopuláció. Utána a hím leugrik és hosszabb távon "együtt futnak" a tojóval, kissé oldalazó mozgással, később messze eltávolodva egymástól. A párzás általában a sekély vízben történik, de előfordulhat a partosabb részekben és a szigeteken is, ilyenkor is imitálva alkalmazkodik a vízbemártás, csőr csapkodása, nászviselkedés elemeit. A párzás rögtön megismétlődhet és 15 percen belül akár a harmadik is Cramp (1983) szerint. Ezt a nap során többször ismételhetik és addig folytatódik, amíg a teljes fészkelő kész nincs, esetleg még utána is 1-2 napig.

Fészkelési viselkedések a fiókákat kikeléséig

A párzás után a pár fészkelési viselkedésbe kezd. A hím kezdeményezi és fő irányítója, a tojó csatlakozik hozzá. A hím kiválasztja a fészkelési helyet általában egy alkalmas szigeten, a vízhez aránylag (0,3-0,5 m-re) közel. Kifürdi a fészkelődrót és oldalra kidobálja a szükséges részeket, de néha ezt csak imitálja. Egyidejűleg a másik a közelben csinálhat hasonló fészkelődrót kialakítást. A korai periódusban számos helyen, véletlenszerűen is alakíthatnak ki ilyen fészkelési kezdeményeket. Később kiválasztják a végleges fészkelési helyet. A hím a közelből növényi részeket dobál a csésze köré, amit a tojó beépít. Ezt általában akkor végzik, ha a talaj nedves, ilyenkor dús fészkelési anyagot használnak. A fészkelési anyag elszáradt növényi részekből áll (üröm, bárányparéj, mézpázsit, libatort, egyes helyeken gyékény, nád), de előkerült csak libatorttal tartalmazó fészkelési anyag is. Számos esetben nem használnak fészkelési anyagot, csak a csupasz földre rakja le a zöldes alapon sötétbarna, szabálytalan pettyes, jellegzetesen körte alakú tojásokat. Az áradás veszélye esetén a gulipánok fészkelési anyaggal gyorsan megemelik a tojásokat. Ilyenkor a hím a fészkelési körbe-körbe járva minden alkalmas növényrészt, illetve tollat is a fészkelési körbe dobál, amit a tojó gyorsan beépít, magas fészkelési peremet húzva a tojások köré. Rendszerint 4 tojást tojik, de a 3 és 5 is előfordulhat. Az ennél

több már összetojás eredménye, a kevesebb pedig a pótköltés kor van. A fészkek általában a kis szigetek miatt közel épülnek egymáshoz 0,6-1,2 m-re, de a halastavak medrében a 12-15 m-es távolságok is előfordultak. A fészket mind a két szülő üli és fészekváltási ceremóniájuk is ismert. A fészken ülő görgető mozgást végez, és elkezdheti a fészekanyag dobálást, miközben a másik

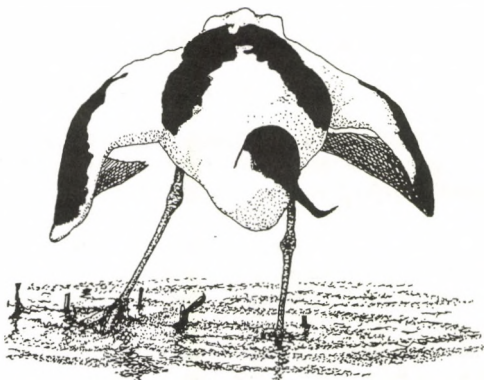

madár távolabb van. Azután feláll és közelednek egymáshoz fészekanyag dobálást végezve, hajlott pózban, esetlegesen hangot hallatva. A fészkekre ülő egyed mindig megigazítja a tojásokat a fészekanyaggal együtt. A másik őrmadárnak állhat a fészek látótávolságán belül. Előfordult, hogy az egyik vállal letolta a másikat a fészkekről, vagy alányúlva kitolta onnan. Általában 24 napos kotlás után kikelnek a fiókák. Az időjárási viszonyosságok és a zavarásból adódó nem kellő időtartamú ülés kitolhatja a kelési időt. Gyakran bezápuulhat e miatt a tojás, így a kelési arány sokszor alacsony a zavartabb részeken.

Fiókanevelés és védekező stratégiák

A fiókák kikelésekor a szülők féltő-riasztó magatartása még jobban felfokozódik a kotlási időtartamhoz képest. A hímek jóval agresszívebben viselkednek. A ragadozókat, sárgalábú sirály *Larus chachinans*), nagy testű gémeket most is közösen, nagy hangzavarral, "stukázó" rárepülésekkel üzik el a költőterület környékéről. A környéken álldogáló gémekeket, golyákat, fácán kakasokat az utolsó pillanatban kitérő rárepülésekkel "bombázzák", amíg végleges eltávozásra nem készítik őket.

A házi libákat is hangos kiabálással és rárepülésekkel elűldözik, még ha nagyobb tömegben is mutatkoznak a fészkek, vagy a fiókák körül. A legelő állatokat egészen máshogy próbálják eltéríteni. Szárnyukat széttárva villogtatják feket-fehér mintázatukat és lassan a legelő állatok előtt haladva eltérítik azokat. A kutyával megriasztott nyáj természetesen veszélyt jelent a fészkekre. Már messziről az ember elé száll a fészektől, vagy fiókától. Először csak hangoskodva köröz felette, majd további közeledésre mindig azonos szisztéma szerint rácsap. Messziről alacsonyan közeledik szinte

nyílegyenesen, szemközt az emberrel, majd az utolsó pillanatban magasra felvágódik, miközben kissé hörgő hangot ad, itt gyorsan átfordulva újra rácsap az ember feje felé, majd nagy kört leírva újra kezdi az egészet. A fiókák közelsége során a körök rövidebbek és a rácsapások gyorsabbak,

gyakoribbak lesznek. Ezt főleg a hím végzi, miközben a tojó más becsapási-védekezési reakciót végez, természetesen ezt később a hím is követi. Először bénának, szánytöröttnek tetteve magát billeg a fészektől, fiókától távolodva. Rövid verdeső repüléseket is beiktat. Púpos háttal menve ráül a "képzeletbeli" fészekre, amivel elcsalogatja a ragadozókat is. Repüléskor szárnyát felhúzva lezuhan és verdesve jajgatva sántít, néha néhány méterre a betolakodótól. Ezek a védekező viselkedéselemek a fészektől, fiókától meghatározott távolságban lépnek aktivitásba valószínűleg a gulipánnal is, hasonlóan mint más telepesen fészkelő madárnál (Aradi 1982), de ennek vizsgálatára alaposabb kutatások szükségesek. A fiókáktól, legaktívabban a kikelésük utáni néhány napban, minden

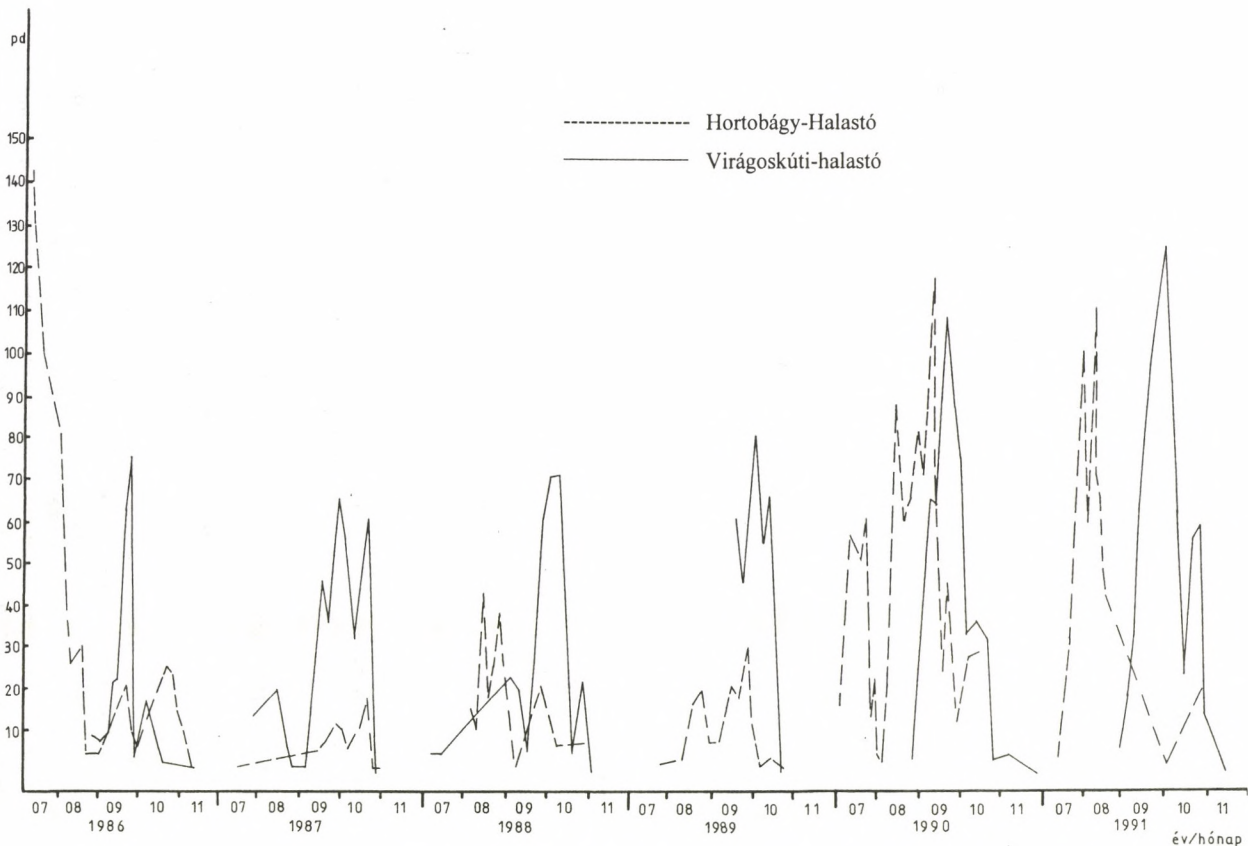
élőlényt megpróbálnak elkergetni. A kis szigeteken táplálkozó pullus gulipánokhoz semmilyen madár nem szállhat le nyugodtan. Elzavarták fajtájukat, piros lábú cankókat *Tringa totanus*, sőt az apró, értelmetlen partfutókat *Calidridae* is. Szélsőséges, de a gulipánra jellemző példa, amikor széttárt szárnyaival csapkodva terelt el a fiókáihoz közeledő ugráló kecskebékat.

A fiatalok hasonló agresszivitása is ismert, hiszen pár napos korban képesek elzavarni kisebb partmadarakat, pl. parti lilét *Charadrius hiaticula* (Cramp 1983). Hívóhang alapján vezetgetik fiókájukat és vészjelekkel irányítják viselkedésüket. Veszély esetén azok rögtön lelapulnak, vagy idősebb korban gyorsan futva menekülnek. Egészen mély keréknyomokban, repedésekben is elbújnak. Jól rejtő színük a repedezett szikes talajon észrevehetetlenné teszi őket. Kikelésük után a szülők rögtön távolabb vezetik őket a veszélyt jelentő fészektől, de 1991-ben megfigyeltem, hogy egy 3 fiókás család gyakran használta pihenőhelyül a mesterségesen megemelt fészkeküket, oda visszajártak 2-3 napig. A fiatalokat a szülők még 7-10 napig melengetik. A pullusok táplálkozási, etetési gondoskodást nem igényelnek, hiszen az öregekéhez hasonló, felhajló csőrük már a kelés napján kialakul és ezt használják hasonló kaszálós táplálékszerzésre csakúgy, mint a kifejlett egyedek. Később még távolabb vezetik a fiatalokat, néha csatornákon, nádasokon, kövesutakon keresztül. A Nagysziken jellemzően a Magdolna-ér ki nem száradó partvonalra mentén nevelik fel őket rőpképesvállásukig. Társulhatnak családok, így több fióka védelmét egyidejűleg, hatásosan tudják megvalósítani. 1991-ben egy csatorna-eltömődésből származó előntés nyújtott rendkívül kedvező feltételeket a fiókák felneveléséhez, hasonlókkal mesterségesen is lehet segíteni (Ecsedi 1992). Július elején már a rőpképes családok járnak a szikes vizeket, esetleg egy-két pótköltésből később kelt, rőpképtelen fióka szenved még a kietlen szárazságtól és egyre gyorsabban apadó vizektől. Július végére a Nagyszik szikes tavai általában kiszáradnak és a gulipánok elhagyják a területet a következő év tavasz beköszöntéig.

VIII. ŐSZI MOZGALOM ÉS VONULÁSI VISELKEDÉSEK ELEMZÉSE

Őszi gyülekezés a halastavakon

A fiatalok rőpképesé vállalása után a költőhelyüket elhagyott gulipánok más, még ki nem száradó vizeknél gyülekeznek. Ilyenkor rendkívüli aszály is lehet a Hortobágyon, s emiatt általában csak a folyamatos vízutánpótlású viziszárnyas-nevelőkön tudnak gyülekezni. Olyan területeken is kialakul jó gulipán-táplálkozóhely, amely erős zavarásával a költési feltételeket nem tudja elfogadható formában biztosítani. Sokfelé felbukkanhatnak családok, de végül a legjobb táplálékforrású helyeken koncentrálnak. Kedvező állapotot jelent, ha valamelyik hortobágyi halastavon nyári lehalásztást végeznek. Ide vonzza a környék gulipán-családjait, ahol gyakran 100 feletti mennyiségben láthatók. Augusztus végétől már egymást követő friss halastavi csapolások biztosítanak

4. ábra. A gulipán őszi állományváltozása két hortobágyi halastavon. **Figure 4.** The changing of the numbers of Avocet on two fish-ponds on the Hortobágy.

kedvező táplálkozási lehetőségeket a gulipánokon kívül más, vonulásba induló partimadár tömegeknek is a Hortobágy számos pontján. 1981-től a nagyobb csapolásokon a gulipán karakter fajnak számít, amely mindig elég nagy számban van jelen (Kovács 1984/d). A kisebb halastavakon (pl. Fényes, Derzsi, Csécsi, Ohati, Elepi, Kónyai) csak kicsi, 15-25 pd-os csapatokban mutatkoznak. Két nagyobb jelentőségű összeseregglő helyét ismerjük a Hortobágyon. Egyik a Hortobágy-Halastó, a másik a balmazújvárosi Virágoskúti-halastó. Szinte minden évben 100 példány feletti csapatban figyelhetők meg a gyülekező gulipánok. A Hortobágy-Halastón 189 példányos, a Virágoskútin 124 példányos maximumot ért el a számuk. Néha több ez, mint az egész azévi hortobágyi állomány, melynek okát a már említett szegedi gyűrűs 3 fiatal példány virágoskúti megkerülése egyértelműen kideríti.

A gulipánok többsége október végére elhagyja a hortobágyi vizeket. November elején még feltűnnek kisebb csoportok, vagy magányos példányok. Legkésőbbi adata a Hortobágyról: 1990. november 18-án 2 példány mutatkozott a Virágoskúti-halastavon.

A gulipán őszi vonulása a két legjelentősebb halastavon

A vonulási grafikonból jól látszik, hogy a két terület között ingadoznak a gulipánok és szoros kapcsolatban állnak egymással (4. ábra). A Hortobágy-Halastón mindig korábban kezdik meg a lecsapolást és sokszor már júliusban is iszapos medrek fogadják a környék fiókás családjait. Itt még rengeteg fiatalkori tollruhás madárral találkozunk. Később itt kimerülnek a táplálékforrások és átköltöznek az általában már augusztus végén megkezdett csapolású Virágoskúti-halastó 4-es távára, ahol a maximális példányszámukat mindig szeptember végén, október elején érik el. A Hortobágy-Halastó inkább nyárvégi, kora őszi pihenőhely, míg a Virágoskút a késő őszi átvonulások, időzések színtere. A grafikonból, illetve más megfigyelésekből kitűnik, hogy az ősi periódusban maximálisan 150-200 példány gulipán tartózkodik a Hortobágyon. Az utóbbi 5 év során a Virágoskúton növekedett a csapatok maximális száma.

Vonulási viselkedéselemek jellemzése

Anyag és módszer

A Virágoskúton a szeptemberi periódusban elemeztem a gulipánok viselkedését, hiszen a vonulási szakaszukban erről hiányos ismereteink vannak. Öt lényegesebb viselkedéselemre bontottam a gulipánok tevékenységét, amit félóránként minden egyes madár megfigyelésével azonnal rögzítettem, így egy elfogadható áttekintést kaptam a viselkedéselemek gyakoriságáról a vonuló területen (Székely 1984). Természetesen az adatok pontosítására még részletesebb és bővebb adatfelvételek szükségesek.

A viselkedések elemzése

Táplálkozás: a madarak minden alkalommal a fejük jobbra-balra mozgásával, tipikus kaszással vették fel alacsonyrendű élőlényekből álló táplálékukat. Más táplálkozási módot nem lehetett felfedezni náluk. Néha egészen mély, hasig érő vízben szedgettek homogén nagyobb csapatot alkotva.

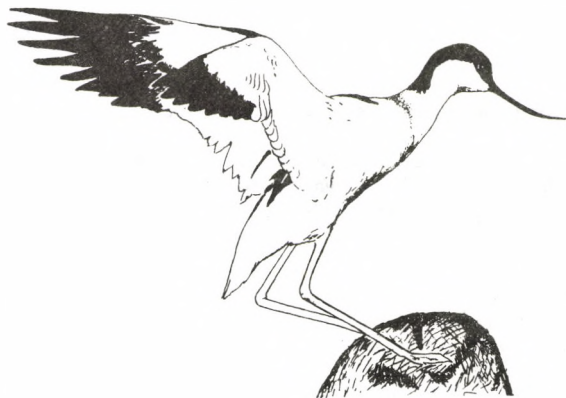
Pihenés: a többségük fél lábon állva, csőrüket szárnyuk alá dugva pihentek, számos esetben más fajokhoz társulva. Főleg füstös cankókkal *Tringa erythropus* és dankasirályokkal pihentek együtt.

Komfort mozgások: a nap jelentős hányadát tollászkodással töltötték, hiszen ilyenkor alakul ki fakóbb, tompább nyugalmi ruhájuk, főleg az elsőéves fiataloknál. Néha teljesen fehér fejű egyedeket is megfigyeltem. Az idő melegedésével, dél körül a fürdészek száma is növekedett.

Magukra fröcskölték a vizet, vagy a vízbe erőteljesen belevágódva tisztogatták tollaikat és hűtötték testüket.

Repülés: gyakran háborgatják a lecsapolt halastavakon gyülekező vízimadarakat a ragadozók (főleg barna rétihéják *Circus aeruginosus*) és adott esetben vándorsólymok *Falco peregrinus*. Ilyenkor a gulipánok pánikszertien a levegőbe emelkednek, egy csapatba tömörülve hangoskodnak. A veszély után leereszkednek a mederbe. Más alkalommal csak keveset mozognak a levegőben.

Fajfenntartási viselkedés: főleg megzavarásuk után (ragadozó) több madárnál is megfigyeltem, hogy a mederből kiálló nagyobb kődaraboknál nászviselkedést tanúsítottak.

Szondi László rajza

Egyértelműen nem lehetett eldönteni, hogy a kődarabok mellett forgolódó gulipánok udvarolnak és párzanak-e a kövel, vagy csak a fészekülésre, tojásrülésre való inger kapcsolódik be ilyenkor náluk, esetleg mind a két álláspont is igaz lehet. További alapos kutatás fontos, hiszen nem ismert jelenség, de az is érdekes lehet, hogy milyen korú, ivarú madaraknál váltódik ki ez a cselekvés és miért. A vedlés miatt megváltozott hormonális rendszerük elképzelhetően kapcsolatban áll ezzel a viselkedési jelenséggel.

A viselkedéselemek aránya a napi aktivitásukban

Már napfelkelte előtt megkezdték táplálék-keresésüket, de a csapat jelentős hányada még pihent, illetve a reggeli tollászkodás is jellemző volt. 7-12 óráig egy kisebb ingadozással azonos tevékenység-sorozatok jellemezték a viselkedésüket. A pihenés 70-78 %-ban, a táplálkozás ingadozik, de átlagosan 5-15 %-ban, és a komfort mozgások 8-15 %-ban képviselték a 124 példányos csapatot. Pár alkalommal felszálltak és nászviselkedések is jelentkeztek. 13 óra után teljesen megváltoztak az arányok. 45-65 %-ban táplálkozási viselkedések, 20-30 %-ban pedig komfort mozgások és pihenések jellemezték őket. A párási, fészkelési pótcselekvések a nap folyamán azonos intenzitást mutattak, bár a felrepülésük, vagy felrebbenésük után valamelyest magasabb értéket vett fel. A naplemente felé közeledve természetesen a pihenés vált gyakoribbá, de a táplálkozás egyedül is jelentős %-ot képviselt még, tehát a sötétedés után még valószínűleg táplálkoztak egy ideig.

Napi aktivitásuk viselkedéseinek %-os megoszlása 7-17 óráig:

pihenés:	45 %
táplálkozás:	31 %
komfort mozgás:	17 %
fajfenntartási viselkedés:	1 %
repülés:	6 %

A megfigyeléseket napos, jó időben végeztem, de természetesen e viselkedéselemek arányát az időjárási változások lényegesen befolyásolhatják, azonban viselkedésük akkor is ezekből az elemekből állnak.

Táplálkozási társulása más madárfajokkal

Módszer

Félóránként figyelve rögzítettem az adott pillanatban, hogy az egyes táplálkozó gulipánok milyen madarakkal keresgélnek együtt, illetve mennyi a magányosan szedegető egyed. Egyéni ráérzéssel, kb 1 m-es körön belül lévő, más faj táplálkozó egyedeit minősítettem társuláskötőknak. A magányos egyedek rögzítésekor ezt a kört kb. 15-20 m-re becsvölve használtam fel.

Értékelés

Magas hányadot képviseltek a homogén csapatokban és a kisebb falkákban, párokban elkülönülve táplálkozó gulipánok, néha hasig érő vízben kaszálva. Gyakran 100 %-ban ez jellemezte őket, átlagosan azonban 60-70 %-ot jelentett. Jelentős, 15-20 %-ot tett ki a magányosan keresgélő példányok is.

A goda *Limosa limosa* gyakori társa a gulipánnak, néha 29 %-ban, de szinte mindig figyeltem a két faj társulását, amelyhez sokszor füstös cankó is kapcsolódott 5-8 %-ban. A nagy póling *Numenius arquata* a szárazabb helyeken tartózkodott, így kevés esetben táplálkozott gulipánnal. Ettől jelentősebb a dankasirály, főként este, amikor nagy tömegekben érkezett be a környező szántókról aludni és még itt is szedegetnek. Ilyenkor 10-13 %-ban vegyült a gulipánokkal. A kanalas- és csörgő réce *Anas strepera* ill. *querquedula* is számos esetben együtt szűröcsölt a gulipánokkal a megmaradt sekély vízfoltokon. Bibicet *Vanellus vanellus* és a pajzsoscankót *Philomachus pugnax* lehetett még alkalmi társuknak tekinteni. Egyedi, ritka eset, hogy kis godával *Limosa lapponica* alkotott táplálkozási együttest a gulipán. Természetesen általánosítható, hogy a partmadarak a lábuk mérete alapján elkülönülve, felosztják a sekély vízü medret. A gulipán is a hozzá hasonló lábmeretű fajokkal (goda, füstös cankó) látható leginkább egy táplálkozó csapatban. Az apró lábú, iszapon keresgélő partfutókkal nem is találkozott táplálékfelvétele során.

1984 óta kísérem figyelemmel a Hortobágyon élő gulipánok sajátosságait. Mindig hiányzott számomra egy olyan összefoglaló munka, amely a gulipánokat minden vonatkozásban elemzi a Hortobágyon. Ezzel a dolgozattal szerettem volna ezt a hiányt részben pótolni.

Köszönetnyilvánítás

Elsődlegesen köszönetemet fejezem ki Dr. Kovács Gábornak, aki az élőhelyek megismeretetésével, a mesterséges szikes tavak ismeretének átadásával rendkívüli segítséget nyújtott.

Köszönetet mondok még Bodnár Mihálynak a fényképei és az adatai felhasználásaiért; bal-mazújvárosi társaimnak: Béke Csaba, Ecsedi László, Nagy Gyula, Szilágyi Attila, Szondi László és Tar János, a természetvédelmi gyakorlatban nyújtott segítségükért és adataikért.

A gulipános adataik felhasználásáért és másban nyújtott segítségükért köszönet illeti még: Büki József, Emri Tamás, Fenyvesi László, Kern Roland, Konyhás Sándor, Kovács Sándor, Mogyorósi Sándor, Molnár László, Nagy Tamás, Tar Attila, Zeke Tamás és Zöld Barna madármegfigyelőket is.

Szimuly Györgynek is megköszönöm segítő munkáját a szerkesztésben.

Segítségük nélkül sokkal szerényebben sikerült volna az anyagot összeállítani.

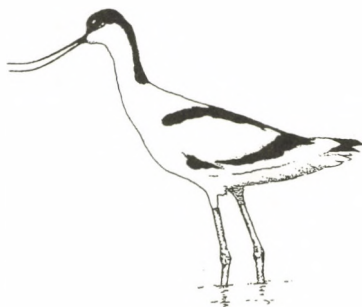
Summary

The status of Avocet and the importance of man-made habitats on the Hortobágy.

The author has studied the Hortobágy population of Avocet. A detailed description is given on the status of Avocets in the region between 1970-1991 with reference to former publications and the author's own research.

Avocets were first recorded breeding only at the beginning of the 1970's. Man-made and semi-natural habitats have provided favourable conditions for breeding Avocets and other wader species. However, with some exceptions, most habitats (eg. goose and ducks farms) proved to be suitable for breeding Avocets for no longer than 2-3 years. Referring to this problem some new man-made habitats have been established in an attempt to increase and strengthen the population of the species in this part of the country. Practical instructions are also presented for planning and carrying out such kinds of habitat creation elsewhere in Hungary.

In the second part of the paper the results of research on Avocet behaviour, made on a salt lake near Balmazújváros in the north-east of the Hortobágy, are summarized.

Irodalom - References

- Aradi, Cs. (1982): Telepesen fészkelő madarak etológiai vizsgálata. Magyar Madártani Egyesület Tudományos Ülése I. Sopron p. 107-118.
- Bankovics, A. (1984): Gulipán (*Recurvirostra avosetta*) In: Haraszthy László (szerk.), Magyarország fészkelő madarai, p. 91-92.
- Barabás, L. - Fenyvesi, L. (1981): Gulipán (*Recurvirostra avosetta*) megtelepítése mesterséges szigeten, Mad. Táj. 1981. 1-2., p. 7.
- Bodnár, M. (1988): A mesterséges víziszármvasnevelők madártani vizsgálata In: Tudományos kutatások a Hortobágyi Nemzeti Parkban. p. 209-229.
- Cramp, S. Simmons, K. E. L. (eds.) (1983): The birds of the Western Palearctic. Vol. III.
- Endes, M. (1979): Terjeszkedési jelenségek a Hortobágyon, Aquila, 85. p. 43-44.
- Ecsedi, Z. - Szondi, L. (1989): A balmazújvárosi Nagyszik védelmi javaslata, Kézirat, p. 1-8.
- Ecsedi, Z. - Szondi, L. (1991): A balmazújvárosi Nagyszik madárvilága (1984-1990). Déri Múzeum Évkönyve, Megjelenés alatt.
- Ecsedi, Z. - Szondi, L. - Dr. Székely, T. (1991): Széki lilék (*Charadrius alexandrinus*) területváltása fészkelési időben. Mad. Táj. 1991. 3-4. p. 18-19.
- Ecsedi, Z. (1992): 1991-es limikola vizsgálat az Északkelet-Hortobágyon, Partimadár 1992/1. p. 7-14.
- Fintha, I. (1978): Gulipán a Hortobágyon. Természet Világa, 1. p. 25-26.
- Futó, E. (1990): Új fészkelő fajok a Kis-Balaton-víztároló 1-es ütemén, Aquila, p. 96-97.
- Hayman, P. - Marchant, J. - Prater, T. (1986): Shorebirds.
- Kovács, G. (1980): Az 1980-as fészkelési adatok a Hortobágyról, Mad. Táj. p. 4.
- Kovács, G. (1982): Az 1982-es tavasi limikolavonulás. Mad. Táj. 1982/14. p. 283-286.
- Kovács, G. (1983): Fészkelési adatok a Hortobágyról. Mad. Táj. 1-2. p. 16-18.
- Kovács, G. (1984/a): 1983-as fészkelési adatok a Hortobágyról. Mad. Táj. 1. p. 25-27.
- Kovács, G. (1984/b): 1984-es fészkelési adatok a Hortobágyról. Mad. Táj. 4. p. 207-210.
- Kovács, G. (1984/c): A balmazújvárosi Nagyszik madárvilága. Hajdúsági Múz. Évk. 5. p. 5-18.

- Kovács, G. (1985): 1985-ös fészkelési adatok a Hortobágyról és környékéről. Mad. Táj. 3. p. 34-36.
- Kovács, G. - Bodnár, M. (1986): 1986-os fészkelési adatok a Hortobágyról és környékéről. Mad. Táj. 2. p. 33-37.
- Kovács, G. (1988): A Hortobágy madárvilágának öko-faunisztikai vizsgálata 1971-1986. In: Tudományos kutatások a Hortobágyi Nemzeti Parkban (szerk. Tóth Albert) p. 113-206.
- Kovács, G. (1990): Partimadarak fészkelése és vonulása a Hortobágyon. Aquila, 96-97. p. 65-80.
- Kovács, G. (1992): Mesterséges szikes tavak és szikes kopárok létesítésének módszerei és tapasztalatai a Hortobágyi nemzeti Parkban. Aquila, 99., p. 155-161.
- Kövér, B. (1952): Madártani hírek a Hortobágyról. Aquila, LV-LVII. p. 48-51.
- Legány, A. (1981): A Tiszavasvári Fehér-szik madárvilágának ökológiája. Aquila, 87. p. 95-109.
- Molnár, A. (1991): Gulipánok (*Recurvirostra avosetta*) költési kísérletek leeresztett halastó mederben. Mad. Táj. 1991/1-2., p. 7-8.
- Molnár, Gy. (1986): Adatok gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és koezisztens fészkelő fajok környezeti igényeinek és preferenciájának ismeretéhez. In: A Magyar Madártani Egyesület II. Tudományos Ülése, Szeged, 1986. p. 195-208.
- Mödlinger, P. (1984): A gulipán (*Recurvirostra avosetta*) állatkerti reprodukciójának és kardoskúti repatriációjának tapasztalatai és eredményei. Aquila 91., p. 177-182.
- Nagy, J. (1924): A Hortobágy madárvilága. Aquila 30-33. p. 172-279.
- Rózsa, P. (1980): Gulipán fészkelési adatok. Mad. Táj. 1980. ápr-jún. p. 41.
- Sterbetz, I. (1988): Parti madarak (*Limicola* sp.) táplálkozás vizsgálata a Kardoskúti-Fehértón, DK-Magyarországon. Aquila 95., p. 142-153.
- Székely, T. (1984): A madár-magatartás megfigyelése és leírásának módszerei. Pusztta 2/11. p. 125-131.
- Szomjas, L. (1934): Madártani hírek a Hortobágyról. Aquila 38-41., p. 341-344.
- Udvardy, M. (1941): A Hortobágy madárvilága. Tiscia 5., p. 1-80. Debrecen.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

ÖKOLÓGIAI TANULMÁNYOK

A gulipán *Recurvirostra avosetta* ökológiai helyzete Magyarországon 1992-ben

Bevezetés

Jelen összefoglaló munka több cél közös megvalósulása érdekében született meg. Egyrészt a Partimadár Munkacsoport központjába beérkezett adatok hasznos és szemléletes feldolgozását tűztem ki célul, mivel ez a munkacsoport megalakulásának is az egyik indítóká volt, a másik pedig, az hogy felhívjam a munkacsoport megfigyelőinek figyelmét a hazai gulipánállomány jelenlegi helyzetére, problémáira. Ezt azért tartom fontosnak, mert a munkacsoport szervezői az elkövetkezendő években több, a gulipánnal kapcsolatos programot kívánnak beindítani, mely munka megvalósításában kiemelten számítanak lehetőleg minél több terepmunkában gyakorlott megfigyelő segítségére. Ezek a vizsgálatok "ökológiai szemmel" minél több oldalról kívánják megvilágítani a magyarországi gulipán populáció tekintetében felmerülő kérdéseket, problémákat, így mind gyakorlati természetvédelmi, elméleti, mind pedig tudományos értékük is nagy lehet, ha ténylegesen sikerül kialakítani a szó szoros értelmében vett munkacsoportot. Az elmúlt két évben

több szempontból vizsgáltam a gulipán élőhelyválasztását, melyek eredményéről részletes beszámolót is készítettem (Boros 1993).

A jövőben tervezett gulipánnal kapcsolatos programok legfontosabb kérdései:

- Élőhely és fészkelőhelyválasztás vizsgálata;
- A fészkelés sikerét befolyásoló tényezők vizsgálata;
- Az öreg és fiatal madarak területhűségének és populációhűségének vizsgálata;
- Vonulás és telelés vizsgálata;
- Táplálkozásökológiai vizsgálat;
- Telepítési lehetőségek kidolgozása, és a veszélyeztetett fészkelések költési sikerének növelése.

Anyag és módszer

Mint a bevezetőben említettem az alábbi kimutatás nagyrészt a munkacsoport megfigyelői által szolgáltatott adatokra épül, mely a központi RTM programba illesztett fészkelőállomány felmérés megvalósítását is jelenti. Ezen túlmenően feldolgozásra kerültek a beérkezett költési időszakon kívül eső adatok is, melyek a vonulás dinamikájáról és területi eloszlásáról adnak tájékoztatást. A költésre vonatkozó adatok közül a költési siker felmérésére a jövőben több figyelmet kellene fordítani, mert az 1992-es adatok ilyen téren rendkívül hiányosak. Ebben a kérdésben nyújt segítséget a szétpostázott kiegészítő jelentőlap gulipánra, melyet az RTM adatlapokkal együtt töltünk ki! Ennek segítségével a jövőben részletesebb képet tudunk majd nyújtani a fészkelő gulipánállomány ökológiai helyzetéről.

Az 1992-es beérkezett adatokat két fő szempont szerint értékelem:

1. A vonulás dinamikája és eloszlása tavasszal és ősszel.
2. Költőállomány nagysága és eloszlása.

Az adatfeldolgozás során a vonulás értékelésénél a beérkezett adatbázisból egy-egy körzetre vonatkozóan a maximális egyed-számokat válogattam ki, figyelembe véve azt, hogy a gulipánok a vonulás során egy-egy fő gyülekezőhelyen tömörülnek össze, melyet a táplálékkinálattól és egyéb tényezőktől függően választanak meg (Boros 1993). Ezért az adatokból a kiugró maximális egyedszámok alapján a fő gyülekezőhelyek valószínűsíthetők, melyekhez képest a perifériális területek egyedszámai elenyészőek.

Eredmények

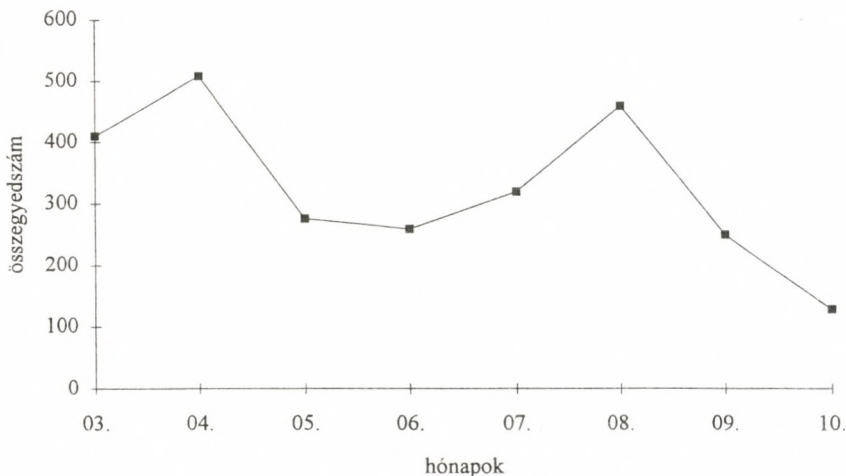
1. A vonulás-gyülekezés elemzése

Az 1992-es évben megfigyelt gulipánok összegyedszámait havi bontásban az 1. ábra tartalmazza.

A grafikon a módszertani részben leírt módon összesített mennyiségeket tartalmazza az egész országra nézve. A gulipán hazánkban március elején érkezik meg a telelőterületekről. (92-es első észlelése 03.07.-én történt Csaj-tavon és a Hortobágyon) Látható, hogy a két fő vonulási hónap, tavasszal az április, ősszel pedig az augusztus kb. 500 pld. körüli maximális mennyiségekkel. Májusban és júniusban, mely a költési időszakot jelenti, a példányszámok lecsökkennek a fő gyülekezőhelyeken, mert ezeken a területeken a madaraknak csak egy része fészkel, az állomány többi része szétszóródik a tavaszi kisebb szikes elöntésekben.

Érdekes kérdés azonban egyrészt az, hogy a tavaszi maximális összegyedszám nagyobb mint az őszi, pedig elméletileg azt várnánk, hogy ősszel a kirepült fiatalokkal együtt több egyedet figyelhetünk meg. További figyelemet érdemlő jelenség, hogy a tavaszi kulmináció 508 pld-al mindössze kb. 100 pld.-al haladja túl a kb. 200 pár körüli költőállományt, ami azt jelenti, hogy a tavaszi átvonuló madarak mennyisége mindössze egynegyede a hazánkban költésre letelepedő állománynak. Ez abból adódhat, hogy a Balti-tengerpart térségében költő állomány döntő többsége

a nyugati partok mentén vonul északra, nem pedig a Kárpát-medencén keresztül. Ezért a tavaszi csapatok esetében helyesebb a gyülekező kifejezés, mint a vonuló. Feltehetően a nyárvégi csapatok esetében is hasonló a helyzet, esetleg szeptembertől kezdődően képzelhető el az északi csapatokkal történő jelentősebb feldúsulás. A fenti feltételezések biztos igazolására színes jelölésekre (festés, gyűrűzés) volna szükség.

1. ábra. A gulipánok összegyedszámának dinamikája az alföldi területeken 1992-ben. *Figure 1. Population dynamics of Avocet on the Great Hungarian Plane in 1992.*

A beérkezett adatok és saját tapasztalataim alapján az egyes körzetekben a fő gyülekezési centrumok megyék szerinti bontásban (ahol a gyülekező gulipánok száma meghaladja a min. 100-at) az alábbiak:

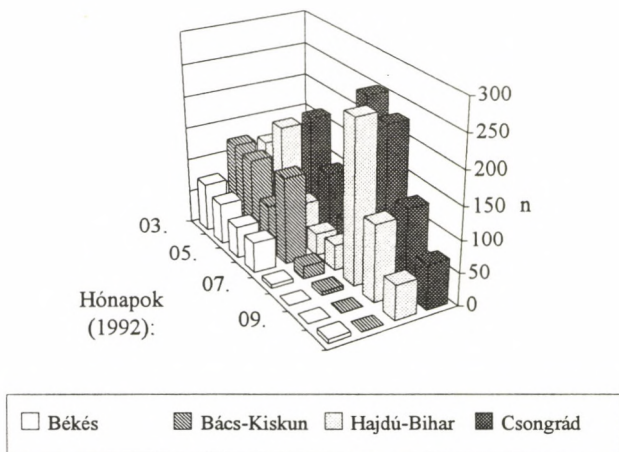
- Bács-Kiskun: Zab-szék, Kelemen-szék
- Csongrád: Pusztaszeri Büdös-szék, kedvező lecsapolás esetén Csaj-tó, Szeged Fehér-tó, vagy a Fertő.
- Békés: Az utóbbi években kardoskúti Fehér-tó jelentősége csökkent (általános vízhiány), kedvező lecsapolás esetén a Begécsi-tározó.
- Hajdú-Bihar: Szinte csak halastavak jönnek számításba, de szerencsére a sok halastó közül mindig akad egy kedvező lecsapolás. A legfontosabbak a Hortobágy-Halastó és a Virágoskúti-halastó.

A Dunántúlon nem jellemző a fentiekhez hasonlítható jelentőségű gyülekezőhely, ott legfeljebb csak alkalmanként fordul elő ilyen tömegben gulipán.

Az alföldi területek kiemelt jelentősége miatt ezen körzetek gulipánmozgalmait megyékre bontva is vizsgáltam. Az összesített egyedszámok megoszlását az 2. ábra szemlélteti.

Az ábráról látható, hogy a tavaszi hónapokban a négy jelentős megye között nincsenek kiugró különbségek a gyülekező állomány tekintetében. Általánosságban azonban elmondható, hogy legkisebb a gulipán mozgalmak Békés-megyében, ez azonban nem tekinthető általános érvényűnek, mert Békésben a nagy és sok terület ellenére igen hiányos a megfigyelőhálózat. Sorrendben következő körzet Bács-Kiskun megye, majd közel azonos szinten Csongrád és a Hortobágy, mely területeken a nagy halastavak tavaszi lecsapolásainak kedvező gyülekezőhelyek adódnak.

(lásd. 04. hó.) Ahogy időben haladunk a nyár felé, júniusban kiugró értéket tapasztalhatunk Bács-Kiskunban, mely adat jelzi a kiskunsági szikes tavak nyár eleji jelentőségét a gyülekezésben. Ennek több oka van: az egyik, hogy ilyenkor kiszáradás előtt igen kedvező a táplálékinálata a sekély, nagy felületű tocsogóknak (Boros E. 1993), a másik pedig, hogy ez időszakban a halastavak feltöltött állapotban vannak, így a korai költőpároknek ez a körzet nyújt kedvező gyülekezőhelyet. Júliustól jelentős fordulat tapasztalható, mert a kiskunsági és békési szikesek kiszáradásával szinte a teljes őszi gyülekezésben Csongrád-megye és a Hortobágy viszi az egyedülálló szerepet a nagy halastavak (Csaj-tó, Szeged, Hortobágyi és Virágoskúti halastavak) nyár eleji-őszi lecsapolásaival. Az utolsó hónap az október, mikor már az összlétszám 100 pld. alá süllyed, és november elejére teljesen elvonulnak hazánkból (92-es utolsó adat 11.09. Virágoskút 1pld.).

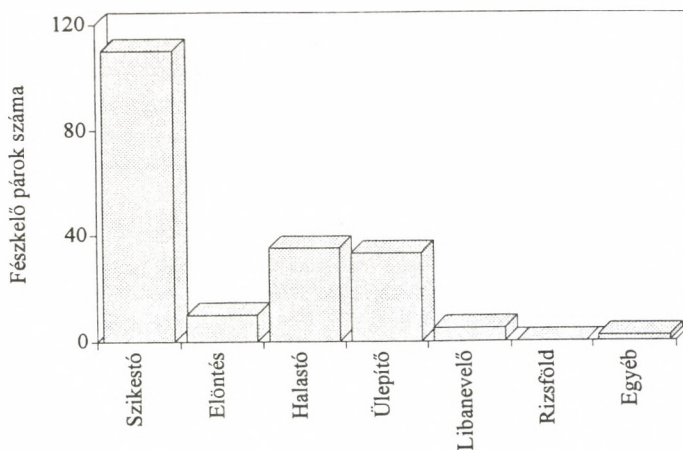
2. ábra. A gulián egyedszámdinamikája megyék szerint csoportosítva 1992-ben. *Figure 2. Population dynamics of Avocet in four main counties in 1992.*

2. A költőállomány helyzetének elemzése

A gulián élőhelyigénye az eddigi beható vizsgálatoknak köszönhetően már elég jól ismertté vált. (Molnár Gy. 1986, Ecsedi Z. 1992, stb.) Az elmúlt években azonban az eredeti szikes élőhelyek beszűkülésével a guliánok újabb, számukra bizonyos szempontokból megfelelő mesterséges élőhelyekre (halastó, szikkasztók, stb.) települnek át költeni, mely területek jelentősége a jövőben várhatóan növekedni fog a fokozódó aszály és az egyéb ökológiai problémák következtében. Ezért a jövőben fontos törekvésnek kell lennie, hogy megismerjük azokat a tényezőket, melyek a faj számára motíváló faktorok ebben a folyamatban. Ez csak úgy lehetséges, ha folyamatosan évről-évre figyelemmel kísérjük a költőállomány alakulását, és a bevezetőben említett vizsgálatokkal keressük a változások lehetséges okait.

A beérkezett adatok alapján az 1992-es évben a hazai költőállomány kb. 200 pár körül volt. A potenciálisan felmerülő területek döntő többsége fel lett mérve, de nyilván valóan néhány pár kimaradt az összesítésből. A korábbi összesítések (Bankovics A. 1984) is kb. ezt a nagyságrendet tekintik a hazai populáció átlagos nagyságának. Ez alapján a 92-es év a gulián szempontjából egy átlagos évnak tekinthető. Az állomány ökológiai helyzetére nézve értékes adatokat szolgáltat a fészkelő párok élőhely szerinti eloszlása, melyet a 3. ábra szemléltet. Az ábrán látható, hogy a fent

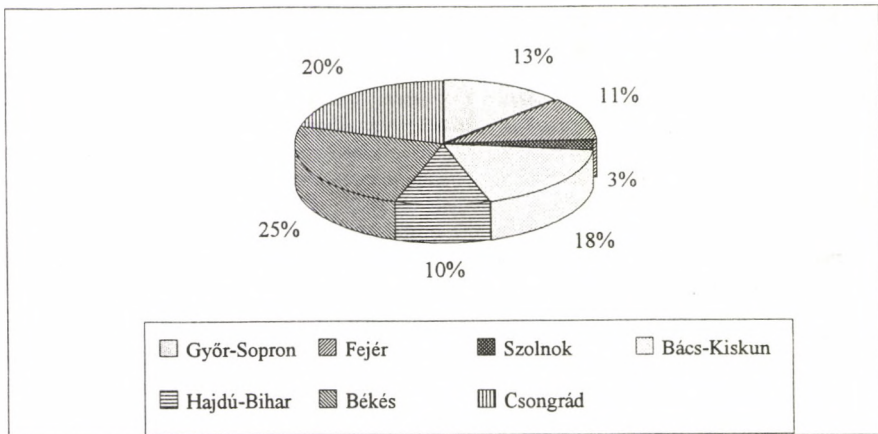
említett élőhelypreferencia változás tendenciája hogyan oszlik meg a természetes és mesterséges élőhelyek között. Az állománynak csak a fele költött eredeti szikes tavakon és mindössze 5.1 % kisebb szikes elöntéseken. A szikes elöntések jelentősége csapadékosabb esztendőkből jelentősen megnövekszik, mivel a semlyékben, laposokon, kubikgödörökben kialakuló, tavasszal jelentős vízfelületű szikes elöntések sok esetben kiváló költőhelyet nyújthatnak a gulipán számára. A fennmaradó közel 40 %-ot a mesterséges élőhelyek jelentik. Ebből a legjelentősebbek a kiterjedésükben adódóan a halastavak (18 %), de közel ezen a szinten mozognak a szikkasztó és ülepítőtavak (16.9 %). A két kategória közül egyértelműen a halastó veszélyesebb élőhely a faj számára, a sorozatosan megismétlődő fészektelep elárasztások miatt. A szikkasztók és ülepítők feltehetően a táplálékhiányukkal vonzzák a gulipánokat, ezen élőhelytípusban a költési siker igen változó lehet, nagymértékben függ a tórendszer adottságaitól, és a kibocsájtóüzem jellegétől. Mennyiségileg kevésbé jelentős (2.6 %) a libatelep mint speciális élőhelytípus, de stabil költőhelyet jelent a gulipán számára, sőt a hortobágyi költőállománynak az egyik legfontosabb élőhelye (Bodnár 1968). Az egyéb kategóriába tartozó tavak (pl. homok vagy kavicsbányató, esetleg csatorna) nem képviselnek jelentőséget sem a költés, sem a vonulás szempontjából, pusztán csak alkalmi költőhelyeknek tekinthetők.

3. ábra. A fészkelő gulipánállomány eloszlása élőhelytípusok szerint 1992-ben. *Figure 3. Distribution of habitat types used by Avocets in 1992.*

A fészkelőállomány területi eloszlására három nagyságrendi kategóriát állítottam fel a fészkelő párok száma alapján. Az első a 45-50 pár, ahova a békési körzet sorolható, amely azért érdekes, mert gyakorlatilag a tavasz elején megjelent mennyiségnek a döntő többsége költésbe is kezdett, (Begécsi-tározó) így a költés szempont-jából az első nagyságrendi kategóriába sorolható, a gyülekezés tekintetében viszont az utolsó helyre került. A második kategória a 35-40 pár, ide sorolható a Duna-Tisza Közének két körzete, Csongrád megye és a Kiskunság, mely két körzet a gulipán legjelentősebb, tradicionális élőhelyének tekinthető, a költő és gyülekezőállomány együttes figyelembevételével. A 20-25 költőpáros kategóriába tartozik a Hortobágy - mely viszont a gyülekezés szempontjából igen jelentős -, valamint a dunántúlon Fejér-megyében a sárréti, ill. a

Győr-Sopron megyében a Fertő-tavi töredék állomány. Ezen túlmenően Szolnok-megyében költött még 5 pár, és esetenként másutt is felbukkan elszorva néhány költeni kívánó pár (pl. Kis-Balaton, Heves-megye, Pest-megye).

4. ábra. A fészkelő gúlipánállomány megyék szerinti eloszlása. *Figure 4. Distribution of breeding Avocets in different counties.*

Összefoglalás

A fenti elemzésben az RTM program és a Partimadár-Munkacsoport megfigyelői által szolgáltatott adatokra, valamint a saját vizsgálataimra és megfigyeléseimre támaszkodva összegeztem a gúlipán ökológiai helyzetét Magyarországon az 1992-es évben. Az adatszolgáltatók munkáját ezúton is köszönöm és kérem, hogy a lehetőségeikhez képest a jövőben is vegyenek részt a PMCS munkájában. Az összegzés célja a pillanatnyi állapot bemutatása, valamint a jövőben tervezett gúlipánnal kapcsolatos programokra való figyelemfelkeltés volt.

A tárgyév a faj szempontjából egy átlagos évnak tekinthető (kb. 200 költőpár). A költőállomány élőhelyválasztásában jelentősnek bizonyult a mesterséges élőhelyek preferenciája (kb. 40 %), míg a természetes szikes élőhelyén csak az állomány 60 %-a telepedett meg. Igen jelentősnek tekinthető a halastavi környezetben történő fészkelés (18 %), mely állomány a fészkek elárasztása szempontjából rendkívül veszélyeztetett. Az élőhelyválasztás további kutatását a fenti problémák miatt a jövőben a mesterséges környezetben költő populációkra kell összpontosítani.

A gúlipánok vonulásában ill. gyülekezésében nagy jelentőséggel bírnak a halastavi lecsapolások, mivel a szikes tavi élőhelyek beszűkülőben vannak. A tavaszi vonulási időszakban mutatkozó gúlipáncsapatok közel háromnegyede feltehetően hazánkban kezd fészkeléshez, melyre a gyülekező csapatok maximális egyedszáma és a fészkelőállomány különbsége alapján következtethetünk. A költés és gyülekezés tekintetében együttesen legnagyobb jelentősége a Duna-Tisza közti szikeseknek és halastavaknak van, a költésben jelentősek a Békés-megyei területek, míg a Hortobágy jelentősége a vonulásban és a gyülekezésben hangsúlyozható.

Summary

Ecological status of Avocet *Recurvirostra avosetta* in Hungary in 1992

In the preceeding paper the ecological status of Avocet in Hungary in 1992 is summarized. 1992 was considered to be an average year for this species with approximately 200 breeding pairs. Man-made habitats were found to be important with 40 % of the breeding population choosing such sites. 60 % nested on traditional *natural* saline habitats. Breeding on fish-ponds was considerable (18 %) despite the fact that nests here are often endangered due to fluctuating water levels. The author suggests that future studies on Avocet nesting habitat selection concentrates on man-made habitat because of the particular problems that exist there.

During the migration of Avocets through Hungary drained fish-ponds are important roosting and feeding sites as the number of natural natron lakes has decreased considerably. It has been calculated that around 75 % of Avocets recorded during spring passage in Hungary remain to breed. The most important breeding and migration stop-over sites are fish-ponds and saline habitats between the Danube and Tisza rivers. In addition to these areas Békés county is important for breeding Avocets whilst the Hortobágy is significant mainly for passage flocks.

Irodalom - References

- A., Bankovics (1984): Magyarország fészkelő madarai, Natura. p. 91-92 .
- M., Bodnár (1986): A hortobágyi mesterséges vízi szárnyas nevelők madárvilága. MME II. Tudományos Ülése. Szeged. p. 209-214.
- E., Boros (1993): A goda *Limosa limosa* és a gulipán *Recurvirostra avosetta* táplálkozásökológiai vizsgálata. Partimadár 1993/1. p. 2-6.
- Z., Ecsedi (1992): A gulipán (*Recurvirostra avosetta*) hortobágyi helyzetének vizsgálata és a mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége. DATE (Szarvas) TDK dolgozat.
- Gy., Molnár (1986): Adatok gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és koegzisztens fészkelő fajok környezeti igényének és preferenciájának ismeretéhez, MME Tudományos Ülése, Szeged, p. 195-208.

Boros Emil, 1196 Budapest, Kossuth L. u. 76.

A gulipán *Recurvirostra avosetta* költőpopulációjának ökológiai helyzete Magyarországon 1993-ban

Bevezetés

A Partimadár Munkacsoport 1993-ban kiemelten foglalkozott a gulipán hazai fészkelőpopulációjának nagyságával, ökológiai helyzetével, a populációra ható veszélyeztető tényezők feltérképezésével. Az országos szintű monitoring-felmérést a munkacsoport megfigyelőhálózata segítségével végeztük el, mely adatok alapján az alábbi feldolgozást készítettük el. Ezúton is szeretnénk megköszönni a felmérésben résztvevők munkáját, valamint a jövőben tervezett felmérésekben és munkákban minél több, a program után érdeklődő madarász munkájára számítunk.

Anyag és módszer

A monitoring-felmérés alapinformációit egységes adatlapok segítségével gyűjtöttük be, melyeket a megfigyeléseket végző személyek töltöttek ki az egyéni terepfelvételezések alapján. A megfigyelőhálózat előzetes szervezése szerint lefedte a korábbi évekből ismert összes jelentős fészkelőhelyeket, de ezen túlmenően néhány újonnan felmerült költőhelyet is érintett.

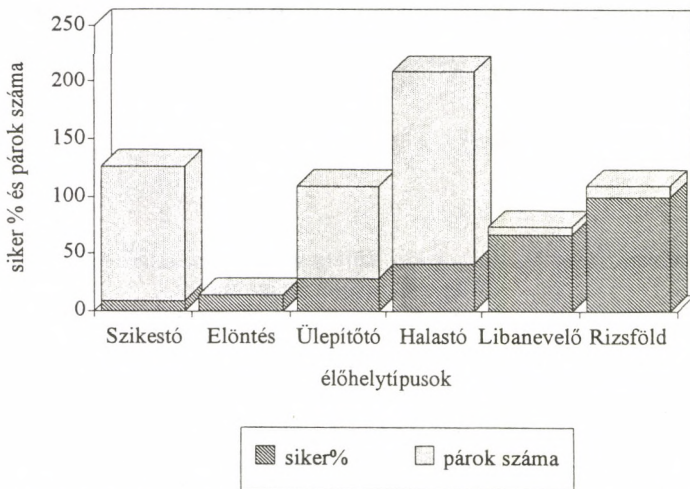
Az adatlapon szereplő alapinformációk az alábbiak voltak:

1. Azonosítási adatok (év, UTM kód, községhatár, területnév)
2. Az élőhelytípus jellemzése
3. A vegetáció és a vízviszonyok jellemzése a fészek környezetében
4. Az egy UTM négyzetben (2.5x2.5km) a fészkeléshez kezdő párok száma (tojásos fészkek számja)
5. Az adott négyzetben az előző években fészkelő párok száma
6. A fészkeléshez kezdett párok költési sikere: a./ kikelt fiókák száma
b./ röpképes fiókák száma
7. A potenciális veszélyeztető tényezők
8. A pusztulások okai
9. Az időjárás nyomonkövetése a fészkelési időszak alatt

A felvételezés során összesen 28 db adatlap érkezett be a megfigyelőktől. Az alábbi ökológiai szempontú feldolgozásban kiemelt jelentőséggel elemezzük és tárgyaljuk a 2., 4., 5., 6., 7. és 8-as pontokban foglalt információkat.

Eredmények

A költőpopuláció élőhelytípusok szerinti megoszlása

1. ábra. A gulipán párok számának megoszlása élőhelytípusok szerint (1992-93). *Figure 1. Distribution of the numbers of breeding Avocets in different habitat types (1992-93).*

A beérkezett fészkelési adatokat összesítve az 1. ábra tartalmazza, kategóriánként összehasonlítva az 1992-es adatokkal. Az 1993-as évben a hazai fészkelőpopuláció erőteljes

növekedése volt tapasztalható, mivel 1993-ban közel 350 pár fészkelésbe kezdése volt regisztrálható, míg 1992-ben ez a szám mindössze 200 pár körül realizálódott (lásd a 92. évi adatokat). Az ábra alapján látható, hogy az elmúlt két évet összehasonlítva a fentiek következtében az egyes potenciális élőhelytípusokban a fészkelésre megtelepedő párok számában jelentős különbségek adódtak. Halastavi élőhely esetében közel 120 párral több volt a költőállomány 1993-ban, mely két főbb okra vezethető vissza: 1./ a szegedi Fertőn, a halgazdasággal folytatott sikeres egyeztetések következményeként a leengedett tómederben megtelepedett, mintegy 40 páros gulipán-kolóniára a fiókák kikeléséig nem engedték rá a vizet; 2./ a dunatétleni Sóséri "maszek" halastavak félkész állapota ideális élőhelyet biztosított a költési időszakban a gulipánoknak, növelve a halastavi környezetben költő gulipánok számát. Az ülepítővavi élőhely esetében ez a többlet közel 40 pár volt. A többi élőhelytípusban nem tapasztalhatók jelentős különbségek a fészkelőállomány nagyságában. Ez alapján megfogalmazható, hogy a populáció továbbra is erőteljesen terjeszkedik a mesterséges élőhelyek irányába, melyek közül a halastavak a legjelentősebbek, mivel 1993-ban az állomány több mint egyharmada ezen az élőhelyen kezdett költésbe. Várhatóan ez a jelenség a jövőben méginkább erősödni fog az aszályos esztendők és az eredeti élőhelyek beszűkülésének következtében, ami a költési siker szempontjából kimondottan kedvezőtlennek tekinthető a sorozatos elárasztások és egyéb zavaró tényezők miatt (a problémára a költési siker elemzésénél részletesen visszatérünk!).

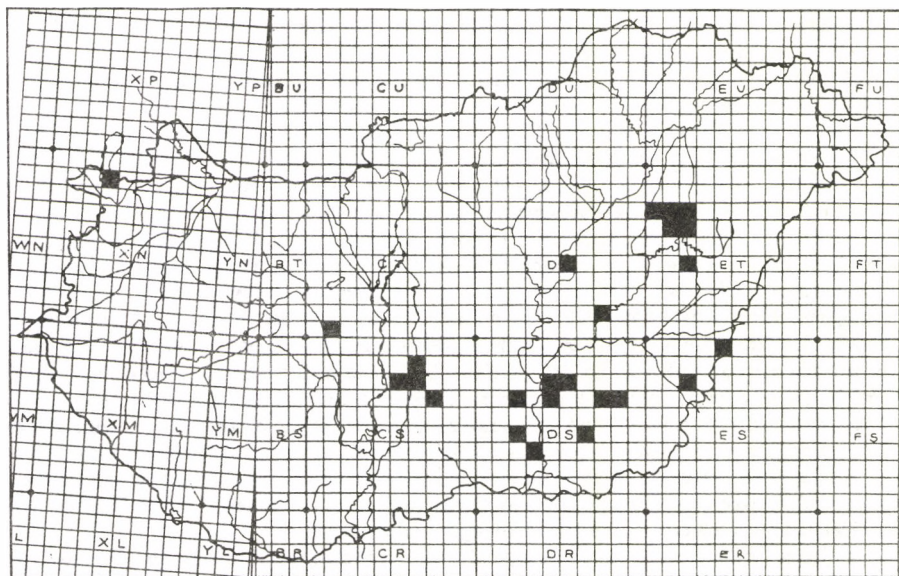
A faj eredeti habitatja, a szikes tó továbbra is stabil szerepet tölt be a költőpopuláció életében, mivel mindkét évben kb. 120 páros állandó állománnyal lehetett számolni. A többi élőhelytípus a költőpárok számát tekintve nem képvisel kimagasló jelentőséget.

A hazai költőállomány habitatválasztását leíró élőhelytípusok jelentőségi sorrendben az alábbiak szerint rangsorolhatók az 1993-as évben:

1. Halastó
2. Szikestó
3. Ülepítő
4. Elöntés
5. Libanevelőtó
6. Rizsföld

A költőpopuláció térbeli eloszlása

A regisztrált párok számának területi eloszlását a 2. ábra szemlélteti. Ezt összevetve az 1992-es eredményekkel, megállapítható hogy a populáció fészkelése szempontjából a magterületek helye lényegében nem változott, továbbra is a legjelentősebb régióknak tekinthetők a Kiskunság és a Dél-Alföld egyes területei. Állandó, de kevésbé jelentős régióknak tekinthető a Sárrét és a Fertő-tó szikesei, illetve ülepítővái. A korábbi évekhez képest azonban kisebb jelentőséggel bírtak a hortobágyi élőhelyek.

2. ábra. A gulipán elterjedési területe Magyarországon 1993-ban. *Figure 2. Distribution of breeding Avocet in Hungary in 1993.*

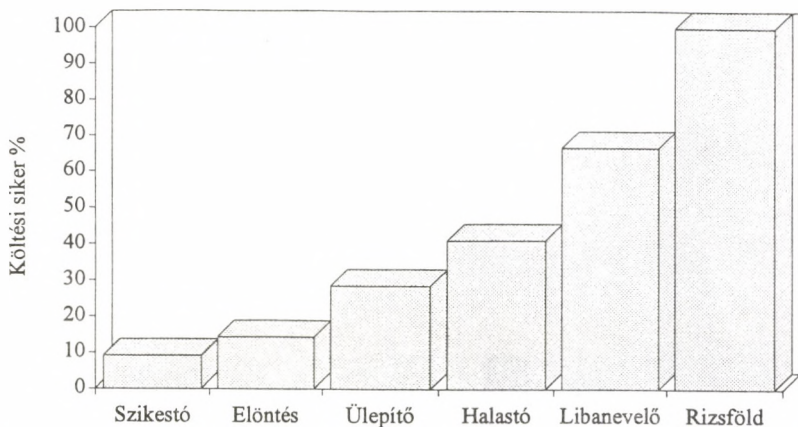
A költési siker alakulása és a veszélyeztető tényezők az egyes élőhelytípusokban

A felmérés során a költési sikert két tényezőre bontottuk:

- a., A lerakott tojásokról sikeresen kikelt fiókák száma.
- b., A kikelt fiókákból sikeresen felnevelkedett egyedek száma.

Az első tényező tekintetében számos adat gyűlt össze, ezzel szemben a második tényezőt tekintve csak egy-két információval rendelkezünk. Ennek a legfőbb oka, hogy a kikélest követően viszonylag egyszerűen ellenőrizhető, hogy a fiókák ténylegesen jelen vannak-e a területen (erőteljes védelmi reakciók az öreg madaraknál), míg azt hogy hány fiatal madár érte el a röpképességet rendkívül nehéz megbecsülni. Ezért a költési siker elemzésénél jelenleg csak azt vettük figyelembe, hogy az egyes fészkeljakkól keltek-e ki fiókák, vagy pedig megsemmisült a fészkek. Ez alapján a teljes hazai populációra számított költési siker 1993-ban megközelítőleg csupán 40 % volt! Ennek alakulását az egyes élőhelyekre lebontva a 3. ábrán szemléltetjük. Az ábrán bemutatottak alapján a lerakott fészkeljakkal kikelési valószínűségének csökkenő sorrendje élőhelytípusonként az alábbiak szerint alakult 1993-ban:

1. Rizsföld (sekély vízzel elárasztott kis felületű rizstermesztő kalitkák)
2. Libanevelő (szikes jellegű kopár partszegélyű kis felületű tavacszkák)
3. Halastó (lecsapolt, építés alatt álló, vagy felhagyott változó felületű tómedrek)
4. Ülepítő (szennyvíz, vagy iszapok ülepitésére használt változó felületű tómedrek)
5. Elöntés (kisebb felületű szikes tocsogók, kubikgödörök, belvizek, stb.)
6. Szikestó (nagyobb sekély, nyílt vízfelületű, általában természetes jellegű tavak)

3. ábra. A költési siker alakulása az egyes élőhelytípusokban. *Figure 3. Breeding success in different habitat types such as salt-lakes, flooded areas, sedimentary tanks, fish-ponds, goose-farms, paddy-fields.*

A felmérés szerint a fészkek alj és a fiókák a teljes hazai populációra vonatkoztatott mortalitását -csökkenő jelentőségi sorrendben- az alábbi veszélyeztető tényezők okozták 1993-ban:

1. feltöltés (a költésre használt meder feltöltése, pl. halastavakon)
2. aszály (a fészkelőhelyről és környezetéből a víz teljes eltűnése)
3. predáció (főleg varjúfélék, rétihéja, sárgalábú sirály és róka)
4. kifosztás (pl. emberek által)

Egyes esetekben egyéb, helyi jellegű veszélyeztető tényezők is felmerülhetnek, de ezek a hazai teljes populációt tekintve nem jellemzőek.

Az alábbi táblázatban az egyes élőhelytípusokban 1993-ban tapasztalt legjellemzőbb veszélyeztető tényezőket összegezzük, melyek ténylegesen okozták az utódpopuláció mortalitását, így ezen keresztül csökkentették a költési sikert.

Élőhelytípusok:

szikestó-salt lake
 elöntés-flooded area
 ülepítő-sedimentary tank
 halastó-fish-pond
 libanevelő-geese-farm
 rizsföld-paddy field

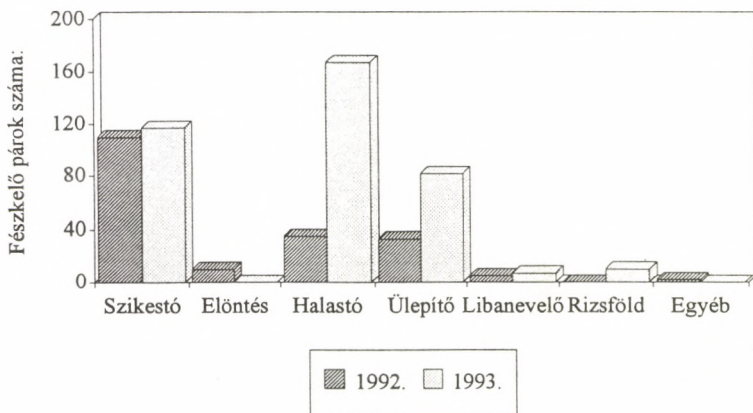
Veszélyeztető tényezők:

aszály-drought, predáció-predation (varjak, ezüstsirály és róka)
 aszály, predáció (varjak és róka)
 feltöltés-flooding, predáció (varjak), fészkekfosztás-egg robbery
 feltöltés, predáció (varjak, rétihéja)
 aszály
 nincs!! - No

I. táblázat Veszélyeztető tényezők az egyes élőhelytípusokban. *Table 1. Threats on breeding success in different habitat types.*

Az egyes élőhelytípusokban megtelepedett költőpárok száma és az élőhelyen felmért költési siker közötti összefüggést a 4. ábra tartalmazza. Az ábrán látható az a sajnálatos jelenség, misze-

rint a két legjelentősebb élőhelytípusban a halastavakon és a szikestavakon igen alacsony a madarak költési sikere. Az összes élőhely közül a legalacsonyabb a szikestavakon, ahol nem éri el a 10 %-ot sem, pedig közel 120 pár kísérletezett költéssel ezen az élőhelyen. A halastavak esetében a közel 200 párat jelentő állomány esetében sem éri el a költési siker az 50 %-ot sem.

4. ábra. A költési siker és a költőpárok számának alakulása az egyes élőhelytípusokban. *Figure 4. Breeding success and the number of pairs in different habitat types.*

Az elöntéseken mind a költőállomány, mind a költési siker alacsonynak bizonyult, tehát jelentőségük kicsi. A libanevelőkön viszonylag magas volt a költési siker, valamint a rizsföldeken elérte 100%-ot, viszont ezeknek az élőhelyeknek a minimális költőállomány következtében (8-10 pár) szintén elenyésző a jelentőségük a teljes hazai populáció tekintetében.

A hazai gúlípánpopuláció rendkívül alacsony költési sikerének (kb. 40%) a legfőbb oka tehát, hogy a populáció zöme a halastó és szikestó élőhelytípusokban próbált költeni, ahol a költési siker igen alacson volt a feltöltés, aszály ill. predáció következtében.

Összefoglalás

A Partimadár Munkacsoport 1993-ban részletes adatlapos monitoring-felvételezést végzett a magyarországi gúlípán-populáció költőállományának nagyságára, költési sikerére és az ezt negatívan befolyásoló veszélyeztető tényezők felmérésére. A felmérés adatainak alapvető ökológiai szempontok szerinti elemzése és az 1992-es évi adatokkal végzett összehasonlítása alapján az alábbi legfontosabb tendenciák és összefüggések állapíthatók meg.

A hazai költőpopuláció habitatválasztásában a fészkelés során legfontosabb két élőhelytípus a szikes tavak és a különböző halastavak voltak.

Ebben a két élőhelytípusban azonban a költési siker (a kikelt fiókák aránya) rendkívül alacsony volt, mely döntően meghatározta a teljes hazai populáció igen alacsony kb. 40 %-os költési sikerét. Ezeken az élőhelyeken felmért tényleges mortalitást okozó legfontosabb veszélyeztető tényezők a halastavi elárasztások, a szikestavak korai kiszáradása, valamint a mindkét területen jellemző predáció.

Az egyéb élőhelytípusokban, mint például az ülepitótavakon, vagy a rizsföldeken ugyan a költési siker lényegesen nagyobb volt, viszont ezeken a területeken a hazai populációnak csak igen kis hányada fészkelte.

A Partimadár Munkacsoport szervezői a jövőben tovább kívánják folytatni és bővíteni a gulipán hazai helyzetével kapcsolatos hasonló felméréseket és vizsgálatokat, egyéb veszélyeztetett fészkelő madárfajokra is kiterjesztve, mint pl. a gólyatöcs *Himantopus himantopus*. Ezekre a vizsgálatokra a jövőben kiemelten szükség lesz, mivel hatékony és megfelelő szintű védelmük a költőpopuláció ökológiai helyzetét jellemző legfontosabb információk hiányában nem kivitelezhetők.

Summary

Status of the breeding population of Avocet *Recurvirostra avosetta* in Hungary in 1993

In this paper the results of a survey of the size, breeding success and negative factors affecting the Hungarian breeding population of Avocet in 1993 is summarized. The following most important tendencies were found. Two main breeding habitats exist in Hungary: drained fish-ponds and salt-lakes. However, breeding success in these habitat types was exceptionally low. The main causes of nesting failure were the untimely flooding of the fish-ponds and the drying out of the salt-lakes. Attacks by predators occurred in both habitat types.

Other breeding habitats included sedimentation tanks and paddy-fields. Here breeding success was better but the number of breeding pairs was small.

Similar surveys are planned for the future on other breeding wader species such as Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* by the Hungarian Wader Working Group.

Boros Emil, 1121 Budapest, Költő u. 21.

Szímuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

Gulipánok *Recurvirostra avosetta* költése a mexikópusztai élőhelyrekonstrukciós területen

A Fertő hazai részén a legkorábbi feljegyzések sem említik a gulipánt fészkelő fajként. Az egykori mocsárvilág helyén a meliorációs munkák a század elejére oly mértékben előrehaladtak, hogy kísérletek történtek a terület mezőgazdasági hasznosítására (Kárpáti 1989).

Ezzel szemben korabeli adatok bizonyítják költését a ma Ausztriához tartozó Fertőzug (Seewinkel) szikes tavain. Ezek a lefolyástalan, sós vízi, kisebb-nagyobb tavak ideális fészkelőhelyet biztosítanak e madár számára. 1934-42 időszakból Zimmermann (1944) közli az itt költő párok számát, mely 20-68 között ingadozott, valószínűleg a vízviszonyoknak (csapadékviszonyoknak) következményeként.

A magyar Fertő-részen néhány évvel ezelőtt még megjelenése is ritkaságszámba ment, Kárpáti (1984, 1989) vizsgálatainak 10 éve alatt mindössze 3 alkalommal figyelte meg. 1983-ban a kedvező belvízviszonyok hatására a mexikópusztai Cikesben 3 pár fészkelte egy csatorna, vízből kiemelkedő partján (Kárpáti 1984, 1989).

Két megfigyelése ismert a petőházi cukorgyár ülepitótaváról, mely mintegy 10 km-nyire délkeletre fekszik a Fertőtől.

Az 1983-as költési kísérlet ismeretében valószínűsíthető volt, hogy amennyiben sikerül a gulipán számára megfelelő fészkelő- és táplálkozóterület kialakítani mesterséges elárasztásokkal, úgy számíthatunk megtelepedésére a hazai Fertő-részen is. Az elképzelés helyességét ékesen

bizonyította a Mekszikópuszta (Fertőújlak) közelében 1989 őszén elkészült élőhelyrekonstrukción megjelent madártömeg.

1990 tavaszán 13 (-15) pár gulipán fészkelte le a Nyéki szállás elárasztásából alig néhány centiméterre kiemelkedő, kb. 12 m átmérőjű természetes szigeten. A költési sikerről nem rendelkezünk pontos adatokkal, de annyi bizonyos, hogy az a túlságosan korán megkezdett leeresztés miatt kedvezőtlenül alakult (Kárpáti 1993; Mogyorósi szóbeli közlése). A költőhelyektől alig 80 km-re, a Hanság-csatorna töltésén haladó út mellett ekkor még állt a Határország telefonvezetékét hordozó oszlop sor. A fokozottan védett területen húzódó főút forgalma nem számottevő, de a gulipánok a fészkelési időszakban riasztottak, ha elhaladt egy ember a kolónia közelében. Le-galább két madár pusztult el ebben az évben a telefondrótnak ütközve.

A következő évben már 25 pár kezdett költéshez a Papréti tó nagy, mesterségesen kialakított szigeten, mely egy évvel korábban, a nem kielégítően elvégzett földmunkák miatt nem volt alkalmas a gulipánok fészkelésére. További 3 pár a korábbi helyen épített fészket (Mogyorósi 1992). Sajnos a május 16-19 közt lehullott nagy mennyiségű (146,1 mm) csapadék - melynek zöme (102,4 mm) a 17-i felhőszakadás alkalmával hullott a területre - olyan mértékben megemelte a vízszintet, hogy a megnyitott zsilipeken keresztül sem lehetett a víztöbbletet elvezetni, így az alacsonyabban fekvő fészkek víz alá kerültek és tönkrementek. 15 pár tudta csupán tojásait sikeresen kiköltetni, fiókáit felnevelni.

Augusztus 23-án gulipánok jelentek meg a hansági Fehértón. Mivel korábban csak egy alkalommal fordult itt elő e faj, felbukkanásuk sikeres mekszikópusztai költésükkel magyarázható. Szeptember 14-ig számuk 47-re gyarapodott, ekkorra már csak néhány gulipán maradt a fertői élőhelyrekonstrukción. A tömeder feltöltésekor, október 25-én még 26 példány tartózkodott Fehértón (Fülöp Tibor szóbeli közlése).

1992. évi tavaszi vonulásán maximum 68 példányt számláltam (április 26-án), költéshez 25 pár kezdett, valamennyi a papréti szigeten. A fészkelést semmilyen rendkívüli körülmény nem zavarta meg.

1993-ban 1 pár a Nyéki szállás kis szigetén kezdett költéshez, a Papréten 20 párból álló kolónia alakult ki. Mindkét helyet rendszeresen ellenőrztem, a terület szélén álló megfigyelőtornyokból zavarás nélkül látható volt valamennyi fészek. Május 20-án a területbejárásom során a Papréten mindössze 4 kotló madarat találtam. Másnap már csak egyet, ezért Dr. Hadarics Tibor társaságában bementünk a szigetre, ahol mindössze a korábban látott madár 4 tojásos fészket találtuk meg. Csak később derült ki, hogy egy róka-család költözött át kotorékából az élőhelyrekonstrukciós területre. Több alkalommal láttuk a rókákat a Nyéki szálláson és a Papréten, sőt egy ízben a gulipánok szigetén is. 18 pár pótköltésbe kezdett a Nyéki szálláson, azon a kis szigeten, ahol korábban már 1 pár gulipán, 4 pár gólyatöcs és 1 pár küszvágó csér is fészket épített. Mint már említettem a fészkelőhely közelében egy földút húzódik, talán ennek köszönhető, hogy a rókák elkerülték a szigetet és itt már sikeresen kikeltek a kigulipánok. Sajnos később az elárasztott terület szegélyén táplálkozó fiókákat a rókák néhány nap leforgása alatt elpusztították, megfigyeléseim szerint kettőnél több aligha érte meg a repülős kort.

A Fertőzug (Seewinkel) gulipán állománya 1984-ben 50-54 pár volt. 1989-ig ez a szám fokozatosan 119 párra emelkedett. Az 1990-92. évekből nincsenek állományadatok (Bernhardt Kohler levélbeli közlése). Ezek híján nem lehet pontos képet alkotni arról, vajon növekedett-e a Fertő mellett fészkelő párok száma, vagy hirtelen megtelepedésük az élőhelyrekonstrukciós területen annak köszönhető, hogy az aszály miatt kiszáradó szikes tavakról kiszoruló gulipánok a szabályozható vízállású, mesterségesen kialakított (rekonstruált) élőhelyre telepedtek át.

Summary

Breeding Avocets on a wetland habitat reconstruction near Mekszikópuszta

This paper deals with the status of Avocet at Lake Fertő (the Hungarian part of the Neusiedler-See). This species was not recorded breeding here until as late as 1983. One year after the completion of a wetland habitat reconstruction at Mekszikópuszta in 1989, 13 pairs of avocet nested on an islet in a flooded area. Conditions in the next two years also proved suitable for breeding with 25 pairs in 1992 and 21 pairs in 1993. Breeding success was not recorded in detail but in 1992 young birds fledged from only 15 nests due to long lasting heavy rain. In 1993 the presence of a fox *Vulpes vulpes* family meant only two birds fledging.

In 1984 between 50-54 pairs of Avocet bred in the Seewinkel (on the Austrian side of the lake) and this number increased to a 119 pairs in 1989. Unfortunately there is no precise data from 1990-92 and therefore it not possible to say whether the new Mekszikópuszta population originated from the nearby Seewinkel population or is due to the habitat reconstruction attracting Avocets from other parts of Hungary where breeding conditions have deteriorated.

Irodalom - References

- Kárpáti, L. (1984): Madártani hírek Sopron környékéről. Mad. Táj. 2: p. 93-96.
Kárpáti, L. (1989): A hazai Fertő-rész mint madárparadicsom szomorú realitásai és vizsgálató lehetőségei. Soproni Egyetem Term. véd. különszám, p. 40-45.
Kárpáti, L. (1993): Élőhely-rekonstrukció a Fertő-menti szikeseken. Mad. Táj. 1993/1. p. 11-15.
Mogyorósi, S. (1992): Fészkelési adatok a mekszikópusztai élőhelyrekonstrukcióról 1991-ben. Szélkiáltó/3 p. 3.
Zimmermann, R. (1944): Beitr ge zur Kenntnis der Vogelwelt des Neusiedler Seegebiets. Ann. des Naturhist. Mus. in Wien 54. Band 1. Teil.

Pellinger Attila, 9493 Fertőboz, Főutca 77.

Amerikai gulipán *Recurvirostra americana* vizsgálatok ÉK-Kaliforniában

1993 áprilisától júniusáig az Amerikai Egyesült Államokban, a Lewis W. Oring (University of Nevada, Reno professzora) vezetésével folyó partimadár-kutatásokban segédkeztem. A központi kutatási terület egy magánbirtok, mely Észak-kelet Kaliforniában, a Honey Lake mellett, a Doyle nevű település közelében helyezkedik el. A terület 1100 m magasan, a Sierra Nevada csapadékszegény keleti oldalán fekszik. Vegetációja tipikusan magashegységi-sivatagi, a növényzet túlnyomó többségében három cserjeféléből áll. Ezen a száraz területen 1989-ben 12 tóból álló tórendszer létesítettek, melyet a föld alól 200 m mélyről felhozott víz táplál. A kialakított mesterséges élőhelyet igen hamar benépesítették a madarak, közelebről a récefélék és partimadarak.

A tudományos kutatás során 3 fajjal dolgoztunk, melyek közül az egyik az amerikai gulipán volt. Ez a faj, mely az USA nyugati felében sok helyen fészkel, külső megjelenésében hasonló az európai gulipánhoz, kivétel ez alól, hogy a feje, a nyaka, illetve a melle narancsbarna színű, valamint a nemek között gyenge dimorfizmus figyelhető meg. Több kutató szerint ökológiai és etológiai vonatkozásban is "megegyezik" az európai gulipánnal.

A gulipán-vizsgálatok több téma köré csoportosulnak. Két nagyszabású (hosszú távra tervezett), és több kisebb (rövidebb időtartamú) project folyik párhuzamosan.

Az egyik fő kutatási téma a populációk nagy tér- és idő-skáláján történő mozgása. A nagy tér-skála tulajdonképpen az USA 7 nagy nyugati államát jelenti (az Idaho-Utah-Arizona vonaltól nyugatra fekvő részek). Ezt az óriási területet az irigylésre méltóan jól szervezett megfigyelőhálózat révén tudják kézben tartani. A nagy idő-skála pedig évtizedeket jelent, ezáltal például kisebb klímaváltozásoknak a populáció(k) dinamikájára gyakorolt hatását is nyomon követhetik majd.

A másik nagyobb szabású vizsgálat az egyed szerzett tapasztalatának a viselkedésben játszott szerepét próbálja felderíteni. Ehhez sok egyed teljes élettörténetének ismerete szükséges (a gulipán átlagos életkora 8-9 év). A tapasztalat szerepét legkönnyebben a térbeli mozgással kapcsolatos egyedi döntésekben lehet felfedezni. Ilyen döntés lehet például az, ha két szülőpár több éven át egymás közelében fészkel a "kedvező" tapasztalatok hatására (pl. minden évben fiókát repítenek), vagy például az kirepülés utáni időszakban történő felderítő mozgások során szerzett pozitív tapasztalatok befolyásolják a madarakat a következő évi fészkelőhely kiválasztásában, stb.

E két fő kérdéscsoport megválaszolásához igen sok adat szükséges. A központi kutatási területen ezért a lehető legtöbb madarat egyedi színesgyűrűs kombinációval látnak el. A nagy populációmozgások nyomonkövetése csak úgy lehetséges, ha a külön populációk egyedeit is külön kóddal jelölik, ezért sok más helyen is végeztünk gyűrűzést, például Nevada vizes területein, illetve az Utah állambeli Nagy Sós Tavon. Az egész fészkelési szezon folyamán mintegy 2100 madarat láttunk el színes gyűrűkkel, ebből kb. 1300 gulipán volt, azon belül is mintegy 300 felnőtt egyed és kb. 1000 fióka lábára került gyűrű.

A terepmunkát végző madárszban felvetődik a kérdés: mekkora zavarással jár ennyi madár meggyűrűzése? Az egyik kisebb szabású project éppen erre keresi a választ. Mivel a gulipán kolóniákban fészkel, mérni lehet azt, hogy egy beavatkozás (pl. a kolónia egy tagjának meggyűrűzése) milyen hatással van a többi madár viselkedésére, költséneke folyamatosságára. Éppen ezért minden egyes felnőtt madár meggyűrűzésekor rengeteg adatot rögzítettünk, melyek között az egész kolóniára vonatkozóak is voltak.

Igen érdekes az a kutatási vonal, mely a fészkelőhely-preferenciát vizsgálja. Minden fészkek helyét légifotóról készült térképen jelöltük be, és ezeket a térképeket számítógépen digitalizálva, illetve az egyes fészkek adatait ezekhez hozzárendelve preferencia-sort állapítanak meg. Ezeknek, a gulipánok szempontjából "jó minőségű" pontoknak az ismerete természetvédelmi jelentőségű, hiszen jövőbeni élőhelykonstrukciós munkák tervezésekor figyelembe lehet (és kell is) venni.

Az igazán a madaraiért élő ornitológus nem hagyja magára kedvenceit a téli időszak során sem (ha teheti). A gulipánok Mexikó közép-nyugati részén telelnek, s a velük foglalkozó kutatócsoport egy része oda is követi őket, figyelvén az esetleges telelőhely információáramlást a madarak között. Három, a központi kutatási területtől kb. 400 km-re 1992-ben gyűrűzött gulipán 1993-as előfordulása, sőt költséi kísérlete a kutatási területen valószínűsíti azt, hogy a telelőhely információcsere-hipotézisnek létjogosultsága van.

Végül egy számomra is fontos problémáról szeretnék szót ejteni. Az amerikai gulipánnál többen is leírták a fióka-csere jelenségét, melynek során különböző korú fiatalokat figyeltek meg egy szülőpáros vezetése alatt. A fiókák kikelése után nagymértékben megnő a fajtársak közötti agresszió, ilyenkor territóriumért, illetve elég gyakran fiókákért verekednek az öreg madarak. Mindezek a jelenségek érdekes kérdéseket rejthetnek magukban a fióka-felismeréssel kapcsolatban, mellyel a jövőben részletesen is foglalkozni szeretnék. Így ezúton is kérem a Partimadár Munkacsoport tagjait, hogy ha a fentebb említett szokatlan jelenségeket figyelnek meg a gulipánnál, legyenek szívesek értesíteni róla, mivel a két faj (európai ill. amerikai gulipán) összehasonlításánál ezek a kérdések fontosak lehetnek. Előre is köszönöm!

Summary

Report of a field study on American Avocet *Recurvirostra americana* in North-East California

The main field studies on American Avocet are described in this paper. Research with complex goals is being carried out in North-East California under the guidance of Lewis W. Oring (Professor at the University of Nevada, Reno). There are two long-term projects, the first of which involves population movements over a large area and time-scale, and the second deals with behavioural ecology: the role of experience in the behaviour of Avocets.

1300 birds were colour-banded in 1993 in order to obtain a sample size large enough to obtain enough data on movements and complete life-histories.

Three short-term projects are discussed in the second part of the paper. The disturbance caused by the research group is measured in the first project. The second part is important from a conservation biology point of view because it deals with nest-site preference. The third project seeks data on the possibility of information exchange between individual Avocets on wintering place.

Finally ornithologists are kindly asked to provide information on brood-mixing, aggression between individuals and territorial behaviour observed in the European Avocet *Recurvirostra avosetta*.

Lengyel Szabolcs, 4032 Debrecen, Böszörményi út 75.

TERÜLETI VONULÁSI JELENTÉSEK

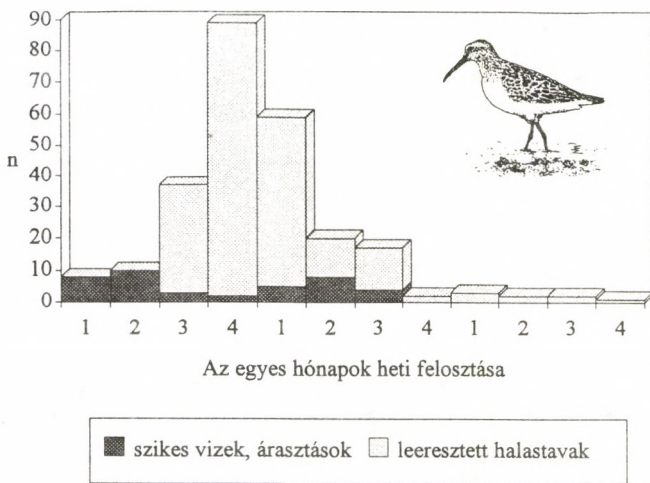
Az alábbiakban röviden szeretnénk elmondani annak a felvetésnek a lényegét, mely a PMCS 1993. évi őszi, mekszikópusztai találkozásán véglegesedett. Továbbra is fontosnak tartjuk ennek a rovatnak a működését, azonban több okból át kell formálni a csupán faj felsorolást és a számadatokat tartalmazó jelentéseket. Hosszúságuk miatt egy lapban nem szerepelhet az összes terület, így egy idő után érvényét veszít összehasonlíthatóságuk, ráadásul nem nyújtanak gyors, rövid és kezelhető információt magáról a vonulási periódusról. Be kell látnunk, hogy olvasmány-nak is unalmas lehet. Hátrányuk még, hogy a lap profilját kissé torzítják. Számítalan használható változat közül próbálunk most egyet bemutatni.

Partimadár vonulási jelentés az ÉK-Hortobágyról (1993. ősz)

Kora augusztusban csak a vadászok által létrehozott terjedelmes vízfelületű árasztások és libanevelők vizei fogadták az érkező partimadarakat. A hónap második felében csapoltak egy medencét az Elepi-halastavon, ami pontosan egybeesett az északi vendégeink (főleg partfutók) első nagyobb beáramlásával. Előző évek tapasztalatai alapján egyes fajok (pl. ujjas lile *Pluvialis squatarola*, sarlós partfutó *Calidris ferruginea* stb.) már ilyenkor, szinte indikátorként jelzik - korai és csapatos megjelenéssel - az őszi vonulás minőségét. Közéjük tartozik a vékonycsőrű víztaposó *Phalaropus lobatus* is, amely az idén hosszasan időzött és egy nap 7 fiatal is számoltunk a libanevelőkön, szennyvíztavakon. Kevésbé halastavakhoz kötődő partimadár.

"Erős" években - mint idén - főleg fiatal madarak jelentkeznek. A fajok számának és mennyiségének alakulásában közre játszik egy fontos tényező. Ha nem áll bő táplálékforrás rendelkezésükre a megérkezésük szűk idő intervallumában (ez fajoként csak kissé eltérő), akkor szűk sávban átvonulnak, esetleg nem is találkozunk velük. Ehhez még természetesen hozzájárul - több tényezőtől - egy kevésbé ismert időjárási hatás, és a költőterületek évenként eltérő kelési/kirepülési százaléka. Az elepi csapolás térségünkben "eltalálta" az érkezési időpontokat a következő fajok esetében: max:

kőforgató <i>Arenaria interpres</i>	11 juv.
sárjáró <i>Limicola falcinellus</i>	11 juv.
sarlós partfutó <i>Calidris ferruginea</i>	87 pd.

1. ábra. A sarlós partfutó maximumai az ÉK-Hortobágyon, hét napos periódusokban, augusztustól októberig, 1993-ban. **Figure 1.** Maximum numbers of Curlew Sandpiper on the North-East Hortobágy in weekly periods from August to October 1993.

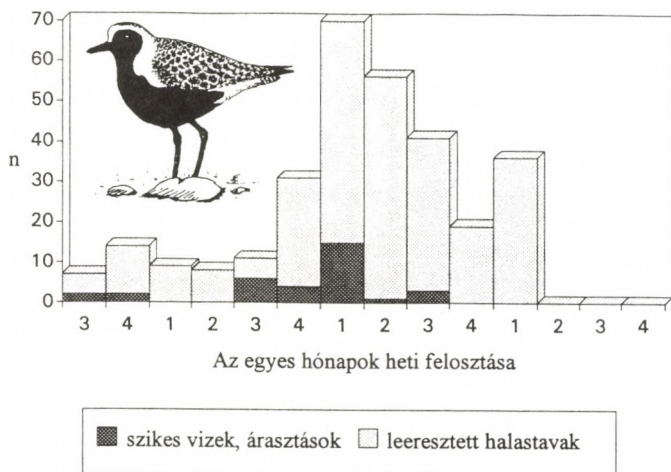
A sarlós partfutónál (1. ábra) az optimális időpont augusztus utolsó hete. Fontos a hosszabb időzésükhöz, hogy nagy felületű, kimreithetetlen táplálkozóhely álljon rendelkezésükre, ezért rendkívül eredményesek a korai halászású hatalmas medencék. 1991-ben aug 27-28-án tetőzött a sarlósok száma (Partimadár 1992/1), idén pedig 29-30-ra tehető. Az újjas liléknek (2. ábra) október elején volt a tetőzése. Mindkét fajnál érzékelhető a halastavak elszívó szerepe a kedvezőtlenebb táplálékforrást biztosító más típusú szikes vizekről.

Az elepi viszonyokkal ellentétben a Virágoskúton nem csapolták a két nagy egységet (820 és 280 ha-os). Jelentős mértékben befolyásolta a kis goda *Limosa lapponica*, fenyérfutó *Calidris alba*, és még az újjas lile mennyiségi adatait. Visszavetette a gulipán *Recurvirostra avosetta*, bífic *Vanellus vanellus*, szürke cankó *Tringa nebularia*, füstös cankó *Tringa erythropus* és az apró partfutó *Calidris minuta* ilyenkor várható seregléseit is, annak ellenére, hogy kisebb csapolt tavak novemberig folyamatosan biztosítottak táplálkozó területeket.

A havasi lile *Charadrius morinellus*, a rekord hortobágyi számok ellenére sem időzött most a Nyírólaposon. Szokatlanul magasra, 100 fölé emelkedett az aranylilék *Pluvialis apricaria* száma késő ősszel. Téli periódusban egy kisebb csapat bífic és egy erdei cankó *Tringa ochropus*

képviselte a limikolákat. A rendszertelenül megjelenő fajok közül - két hortobágyi új faj ellenére - csak a sarki partfutó *Calidris canutus* mutatkozott a térségünkben.

A jelentés összeállításánál felhasználtuk Béke Csaba, Ecsedi László, Nagy Gyula és Szilágyi Attila adatait is.

2. ábra. Az újjaslíle maximumai az ÉK-Hortobágyon hét napos periódusokban augusztustól novemberig 1993-ban. **Figure 2.** Maximum numbers of Grey Plover on the North-East Hortobágy in weekly periods from August to November in 1993.

Summary

Migration of waders through the North-East of the Hortobágy in Autumn 1993

A good passage of migratory birds, in particular waders, was recorded in autumn 1993. This was due to two factors. Firstly, optimal conditions existed at the Elepi fish-ponds (drained ponds) in the last week of August. This was shown, for example, by the occurrence of 11 Broad-billed Sandpipers *Limicola falcinellus*, 11 Turnstones *Arenaria interpres* and 87 Curlew Sandpipers *Calidris ferruginea*. At the same time 10 Red-necked Phalaropes *Phalaropus lobatus* were present on saline habitats. The two largest ponds at the Virágoskút system were not drained which reduced the number of Lapwings *Vanellus vanellus*, Avocets *Recurvirostra avosetta*, Spotted Red-shanks *Tringa erythropus*, Greenshanks *Tringa nebularia*, Grey Plovers *Pluvialis squatarola* and Little Stints *Calidris minuta*. Bar-tailed Godwit *Limosa lapponica* and Sanderling *Calidris alba* numbers were lower than usual for this time of year. There was record number of Dotterel *Charadrius morinellus* on the Hortobágy but non were seen at Nyírőlapos which is usually a regular site. Unusually the number of Golden Plovers *Pluvialis apricaria* increased to over a 100 in late autumn.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

Tar János, 4060 Balmazújváros, Böszörményi út. 12.

Megfigyelések az 1993-as őszi partimadár-mozgalomról a Hortobágy déli pusztáin és halastavain

Bár ebben az évben is aszály sújtotta a területet, a gyülekező-átvonuló madarak fajszáma és mennyisége nem fogyott, sőt egyesek létszámát meglepően magasnak találtam.

Partimadaraink számára a nyár végétől zajló pusztai árasztások (Kunmadaras, Nagyiván, Zám), a halastavak kampányszerű őszi lecsapolásakor elszökő vizek (Pentezug, Parajos, Köselyszeg) és természetesen legfőképpen a leeresztett halastavak pocsolás medencéi kínáltak alkalmas élőhelyet.

A fajok sorrendjében ismertetem az őszi mozgalom főbb jellemzőit. Megfigyelési adataimat a déli pusztákon kívül a Fényes, Csécsi és Kungyörgy tavakon gyűjtöttem.

Gulipán *Recurvirostra avosetta*

Az árasztásokon alig láttam: max. 4 pd., míg a halastavakon (Csécs, Fényes) rendszeresen mutatkozott, max. 42 pd.

Ugartyúk *Burhinus oediconemus*

Három jelentősebb gyülekezőhelyét leltem. Pentezug: max. 10 pd.; Kunmadaras: max. 28 pd.; Nagyiván: max. 32 pd. legkésőbbi előfordulása október 28-án volt.

Székicsér *Glareola pratincola*

Idén nem voltak nagyobb nyárvégi gyülekezések. Augusztusban a nagyiváni árasztásnál max. 13, a kunmadarasinál max. 18 pd. mutatkozott.

Kis lile *Charadrius dubius*

Az erős nyárvégi-őszi mozgalom során minden sekély víznél megjelent. A déli tavak, puszták állományát max. 40-45 pd-ra becsültem.

Parti lile *Charadrius haticula*

18-20 példány dél-hortobágyi jelenlétét állapítottam meg augusztus és október között.

Széki lile *Charadrius alexandrinus*

Szeptember 3-án 1 juv. pd volt a nagyiváni árasztásnál.

Havasi lile *Charadrius morinellus*

A déli pusztákon (Borzas, Nagyiván) mindig csak egyesével észleltem, míg délkeleten (Szelencés, Angyalháza) tömegesen mutatkozott (pl. szeptember 22-én 212 pd-t láttam).

Aranylile *Pluvialis apricaria*

Késő ősszel, október végétől indult meg erős vonulása Kunmadaras, Szelencés, Angyalháza, Pentezug területén és a Csécsi-tónál, mely helyeken becslésem szerint 300-350 példány vonult át. A november 17-19. közötti zord, téli időben (nagy hó, -13 °C-os hajnali fagyok) még megfigyeltem 1-1 példányt Zámon és a Görbehátón.

Ujjaslile *Pluvialis squatarola*

Augusztus első napjaiban már megjelentek a kunmadarasi vizeknél. Szeptember-októberben minden vízi élőhelynél felbukkant, összesen mintegy 85-90 pd. Érdekes volt az októberi nagy esők után a szikes gyepen való mozgása. Október 31-én például az angyalházi havasi lilék 56 pd-os csapatát "vezette" egy ujjaslile.

Bíbic *Vanellus vanellus*

Nem csupán a vizeknél és a pusztagyepeken, hanem a tarlókon, lucernákon, őszi mélyszántások hantjain is tömegesen láttam. A vizsgált terület állománya max. 4500-5000 pd. volt. Bár a november 13-14-i havazáskor pánikszerűen elvonultak, a nagy lehülés idejére mégis ittmaradt 10-12 pd.

Sarki partfutó *Calidris canutus*

Szeptember 13-16 között 2 juv. pd-t láttam a kunmadarasi Pemetés-fertő sekély elöntésén.

Apró partfutó *Calidris minuta*

Augusztus közepétől mind gyakrabban láttam, max. állománya 70-80 pd. volt. Szeptember 13-án meglepő élőhelyen találokotam vele: 16 példány a száraz szikes gyepeket járó 200-as seregélycsapatban futkosott, a kunmadarasi Luca-laponyagnál, mintegy 7-800 m-re a legközelebbi víztől.

Vándor partfutó *Calidris melanotos*

Az Árkustól K-re, a Csécs/7 tó kiöntésén felbukkant példányt július 18-án magam is láttam. Mivel legalább kéttucatnyi megfigyelő nyüzsgötte körül, a madárról részletes leírás publikálása is várható.

Sarlós partfutó *Calidris ferruginea*

Augusztus második felében a kunmadarasi árasztásnál max. 18 pd. (zömmel fiatalok) tartózkodott. A lecsapolt tavakon megjelenők száma max. 25-30 pd. volt.

Havasi partfutó *Calidris alpina*

Számuk augusztus közepétől kezdett gyarapodni. A Hortobágy déli területein max. 700-750 tartózkodott. Csak a nagy novemberi hidegek beálltával (nov. 18-ig) tűntek el az utolsók.

Sárjáró *Limicola falcinellus*

Augusztus 29-én 1 juv. pd-t láttam a kunmadarasi árasztásnál. Szeptember 12-én Nagyiván mellett is megjelent egy. A Csécsi-halastó lecsapolt 7-es taván szeptember 7-én 2 pd-t figyeltem meg (mind juv.).

Cankó-partfutó *Tryngites subruficollis*

Október 10-én elsőként Konyhás Sándor észlelt egy juv. madarat, melynek bizonyításában magam is részt vettem, fényképeket is készítettem róla. Október 14-ig még kétszer sikerült látnom. (Szelencési és angyalházi megjelenéséről Konyhás S. külön cikkben számol be a Partimadár-ban.)

Pajzsos cankó *Philomachus pugnax*

Rendkívül gyér számú nyári jelenléte után augusztustól látványosan nőtt a számuk, mindenféle víznél. Nagyon sok volt a fiatal. A teljes dél-hortobágyi állományt 3500-400-re becsültem.

Sárszalonka *Gallinago gallinago*

Ősz elején az árasztásoknál gyülekezők számát 700-800-ra tettem.

Goda *Limosa limosa*

A lecsapolt halastavakon 1200-1500, az árasztásoknál viszont alig 200-300 példány gyűlt össze.

Kis goda *Limosa lapponica*

Zámon és Kunmadarason 1-1 juv. pd. tartózkodott szeptember közepén.

Kis póling *Numenius phaeopus*

Ágota-pusztán, a Szelencésen és Kunmadarason szeptember közepéig mutatkoztak max. 130 pd-os csapatai.

Nagy póling *Numenius arquata*

A nyár közepi nagy tömegekből az őszi hónapokra alig 1200-1300 pd. maradt a vizsgált területen. Feltűnően sok volt az idén a keleti alfajhoz *Numenius a. orientalis* tartozó egyed, melyek arányát 8-10 %-ra becsültem. November 19-én a kemény hidegben is volt még néhány.

Füstös cankó *Tringa erythropus*

Október második felében a Fényes és a Csécsi tavakon összeseregglők száma meghaladta az 500 pd-t. pl. október 18-án 380 pd. volt a Fényes/4-es tavon.

Pirosládú cankó *Tringa totanus*

Nem volt nagyobb gyülekezése, a teljes állomány a 100 pd-t sem érte el. Legnagyobb csapata 21 pd-ból állt (Kunmadaras).

Tavi cankó *Tringa stagnatilis*

Alig volt őszi adata, csupán kétszer láttam 1-1 pd-t augusztus végén a kunmadarasi és nagyiváni vizeknél.

Szürke cankó *Tringa nebularia*

Más évekkkel összevetve az idén feltűnően sokszor és jelentős számban láttam; a teljes állomány 100-110 pd volt.

Erdei cankó *Tringa ochropus*

Egész ősszel alig 4-5 példányát észleltem, amely csak töredéke más évek mennyiségének.

Réti cankó *Tringa glareola*

Nyárvégi, koraőszi mennyisége megfelelt az előző évekének (max. 400-500 pd.) Érdekesek voltak a szokatlanul késői, október közepéig tartó előfordulások, mivel ez a faj már szeptemberben el szokott vonulni.

Billegetőcankó *Actitis hypoleucos*

Hasonlóan az év első feléhez, ősszel is csak gyéren mutatkozott; max. 20-25 pd.

Kőforgató *Arenaria interpres*

Szeptember elején a kunmadarasi árasztáson és a Csécs/9-es tavon láttam 1-1 juv. példányt.

Summary

The migration of waders on grasslands and fish-ponds in the southern part of Hortobágy in 1993

Similarly to former years 1993 was another year of drought, however, most species were not negatively affected by this factor. A number of flooded steppe (puszta) and drained fish-ponds offered suitable habitat for migrating waders.

Stone Curlews *Burhinus oedicephalus* gathered on three sites while Collared Pratincoles *Glareola pratincola* were present in very low numbers at flooded fields near Nagyiván and Kunmadaras. A record number of Dotterel *Charadrius morinellus* were counted on the south-eastern part of Hortobágy while single birds were recorded in the south. Golden Plover *Pluvialis apricaria* were also present in large number with a total of 300-350 birds. Lapwing *Vanellus vanellus*, Black-tailed Godwit *Limosa limosa*, Northern Curlew *Numenius arquata* and Ruff *Philomachus pugnax* were present in large flocks during the whole migration period. With the early arrival of cold and severe weather (snow and -13°C) most birds left the puszta and lakes.

There were some rare (Knot *Calidris canutus*, Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus*, Bar-tailed Godwit *Limosa lapponica*, Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis*) and vargant visitors (a juvenile Pectoral Sandpiper *Calidris melanotos* and a Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis*, which was new to Hungary.).

Dr. Kovács Gábor, 5363 Nagyiván, Bem apó u. 1.

Ugartyúkok *Burhinus oedicnemus* újabb nagyszámú, őszi vonulás előtti gyülekezése a Dél-hevesi füves pusztákon

Az ugartyúk a Dél-hevesi füves puszták kopárabb szikeseinek, ugaron hagyott szántóföldek, illetve napraforgó- és kukoricatáblák szikes foltjainak ritka, de évenkénti rendszerességgel költő madárfaja (5-10 pár). A területről az első biztos fészkelési adat a század közepéről származik (Studinka, 1957), melyet az elmúlt évtizedekben rendszertelenül, de újabb költési megfigyelések követnek (Dr. Ócsai, 1981; Endes-Harka, 1987; Borbáth, 1993), illetve Ambrus Béla, Balázs Tibor és Nagy Szabolcs (MME munkatárs) nem publikált adatai.

Amíg az ugartyúk fészkelőállományáról viszonylag átfogó képpel rendelkezünk a területről, addig a faj őszi és tavaszi vonulási üteméről, annak nagyságáról napjainkig egyetlen publikáció látott napvilágot (Ambrus, 1990). Az irodalom hiánya érthető, hiszen a faj kis számban és más limikolákkal ellentétben nem látványosan vonul, illetve nem kötődik szorosan jellegzetes habitathoz, táplálkozóterületekhez ez idő alatt.

A Dél-hevesi füves puszták központjában elterülő Kömlő község nyugati peremén 1987 óta kísérem figyelemmel az ugartyúk vonulását és az azt megelőző gyülekezéseiket. A Lapos nevű terület egy 110,5 ha-os szántóföld évenként változó növénykultúrákkal, amelyet nemesnyáras, ruderális gyomtársulás, néhány fásor és a község szegélyez. Az ugartyúk gyülekezése szempontjából már tradicionálisnak számító feltárcsázott szántóföldön 1993. szeptember 26-án 34 példány gyülekezését figyeltem meg. A területen az elsők szeptember 7-én jelentek meg, s közel három hét alatt gyarapodott a csapat 34 egyedre.

Vonulási adatok:

Szeptember 07.	5 pd.
	14. 20 pd. (Tolnai Sándor szóbeli közlése)
	26. 34 pd.
Október 14.	2 pd.

A korábbi évekhez hasonlóan az ugartyúk csak a tarlók feltárcsázása után jelentek meg a területen, amelyek táplálkozó területként is szolgáltak a viszonylag zavartalan pihenőhelynek számító szerepe mellett. Alkonyatkor és hajnalban szinte naponta repültek át rendszeresen 3-5 példányos csapatai a község fölött. Érdekes, hogy szeptember 26-án meleg, napsütéses időben is folyamatosan szólt néhány egyed.

A következő adatsoraimmal az ugartyúk szántóföldeken zajló őszi gyülekezéseiről, mozgalmáról kívánok képet nyújtani, amelyek az 1987-1992-es évek közötti időszakot ölelik fel.

1987: október 31-én 9 példány tartózkodott a szántóföldön.

1988: a hat éves időszak alatt a legnagyobb példányszámú gyülekezését figyeltem meg 1988 őszén (Ambrus, 1990).

Augusztus 29.	7 pd.
Szeptember 04.	20 pd.
	10. 31 pd.
	11. 65 pd.
	13. 2 pd.

1989-1990: katonai szolgálatom miatt nem tudtam a területet rendszeresen ellenőrizni, de Édesanyám elmondása szerint 89-ben augusztus 9-től, 90-ben szeptember 15-től - mindkét évben - október második feléig szinte minden nap erősen szóltak, kisebb-nagyobb csapatai repültek át a község fölött. Mindkét évben jelentős számú gyülekezése valószínűsíthető.

1991: a korábbi évekhez viszonyítva meglehetősen kis számban tartózkodtak a szántóföldön az ugartyúkók.

Augusztus	23-24.	5 pd.
Szeptember	30.	5 pd.
Október	15.	2 pd.

1992: a gyülekezőhelyen október közepén még lábon állt a kukorica, s így az esetleges csoportosulásuk elmaradt.

Summary

Large numbers of Stone Curlew *Burhinus oedicnemus* on the grasslands of Southern Heves

The Stone Curlew is a typical but now rare breeding bird of the Southern Heves grassland steppes. Accurate information on this species' breeding population are available from the middle of the century while data of the circumstance and dynamics of its migration are available only from 1987. On arable land near Kömlő (a small village in the middle of the grassland) 34 gathering Stone Curlew were counted on 26 September 1993. Between 1987-1992 this species regularly occurred in larger numbers with a peak of 65 individuals on this traditional arable land shortly before full migration.

Ambrus Béla, 3372 Kömlő, Bocskai u. 99.

Partimadár adatok a Dinnyési Fertőről 1993-ból

Az elmúlt száraz évek ellenére jelentős vízmennyiséget sikerült juttatni e nem elsősorban partimadár élőhelyként számontartott tóba. A limikolák tavaszi vonulása a magas vízállás miatt nem volt számottevő. Kisebb réti cankó *Tringa glareola* és pajzsoscankó *Philomachus pugnax* csapatokat leginkább a Kis tónál lehetett megfigyelni. Költőhelyként elsősorban a tó körüli rétek jöhettek számításba. A börgöndi oldalon 3 pár nagy goda *Limosa limosa* költött a frissen elvégzett élőhelyrekonstrukció hatására. A lecsapoló árkok betemetése a bÍbic *Vanellus vanellus* és a piros lábú cankó *Tringa totanus* számára is kedvező élőhelyet teremtett. 14 pár bÍbic és 8 pár piros lábú cankó fészkelte a fertőmenti réteken. A szélsőségesen száraz tavasz és nyár a rohamosan apadó vizekhez csalta a fiókát nevelő párokat. A fiókák fő tápláléka, megfigyeléseim szerint, a nagy tömegben rendelkezésre álló *Daphnia* volt. Több megfigyelés tanúsítja, hogy a bÍbic és piros lábú cankó fiókák előszeretettel szedegettek az úszó szőnyeggé fonódott fonalas moszaton *Cladophora fracta*. Itt különböző apró rovarokat és szitakötő larvákat fogyasztottak.

A Fertő szikes, nyílt partjain 2 pár kis lile *Charadrius dubius* költött. A megfigyelőtoronnyal szemben július 18-án keltek ki a fiókák. Július 3-án az 1 pár gólyatöcs *Himantopus himantopus* már majdnem röpülő fiókját barna réthéja *Circus aeruginosus* fogta meg.

Augusztus-szeptemberre partimadár paradicsommá alakult a Fertő. A fehérre kiszáradt moszatszőnyeg és a kisebb-nagyobb tocsogós vízfelületek ritkán látható partimadarakat is idecsalogattak. Az alábbiakban felsorolt ritkább fajokról a megfigyelések számától függetlenül csak azt az adatot közlöm, amikor legnagyobb példányszámmal szerepeltek megfigyeléseimben.

1993.

FAJ	DÁTUM	PD.
Parti lile <i>Charadrius hiaticula</i>	09.04.	5
Ezüst lile <i>Pluvialis squatarola</i>	09.11. - 09.21.	2
Kőforgató <i>Arenaria interpres</i>	09.15.	5
Havasi partfutó <i>Calidris alpina</i>	09.18.	71
Sarlós partfutó <i>Calidris ferruginea</i>	09.14.	25
Apró partfutó <i>Calidris minuta</i>	09.15.	90
Fenyérfutó <i>Calidris alba</i>	09.09.	2
Vékonycsőrű víztaposó <i>Phalaropus lobatus</i>	09.17.	3
Gulipán <i>Recurvirostra avosetta</i>	09.19.	1
Gólyatöcs <i>Himantopus himantopus</i>	07.27.	10
Nagy póling <i>Numenius arquata</i>	09.18.	22
Sárszalonka <i>Gallinago gallinago</i>	08.19.	7
Szürke cankó <i>Tringa nebularia</i>	08.16.	6
Kormos cankó <i>Tringa erythropus</i>	08.16.	52
Tavi cankó <i>Tringa stagnatilis</i>	08.27.	1
Pajzsos cankó <i>Philomachus pugnax</i>	04.25.	160
Sárjáró <i>Limicola falcinellus</i>	09.16.	1

Summary

Records of wader species at Dinnyés Fertő

In this paper a result of the count of the breeding and migrating wader species at Dinnyés Fertő is summarized. Due to several previous dry years in 1993 a considerable amount of water was artificially fed into the lake which is not considered a particularly important habitat for waders.

During spring only small flocks of Wood Sandpiper *Tringa glareola* and Ruff *Philomachus pugnax* were present due to the high water-level. Most of the breeding waders species occurred in fields around the lake. Here Black-tailed Godwits *Limosa limosa*, Lapwings *Vanellus vanellus* and Common Redshanks *Tringa totanus* bred. On the natron habitat of the lake edge Little Ringed Plovers *Charadrius dubius* and one pair of Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* nested. The only fledged chick of the latter was taken by a Marsh Harrier *Circus aeruginosus*.

The autumn migration was much more spectacular, with several rare visitors observed, due to the wider mudflat surface and shallow water. Table 1. shows the maximum number of species recorded during the year.

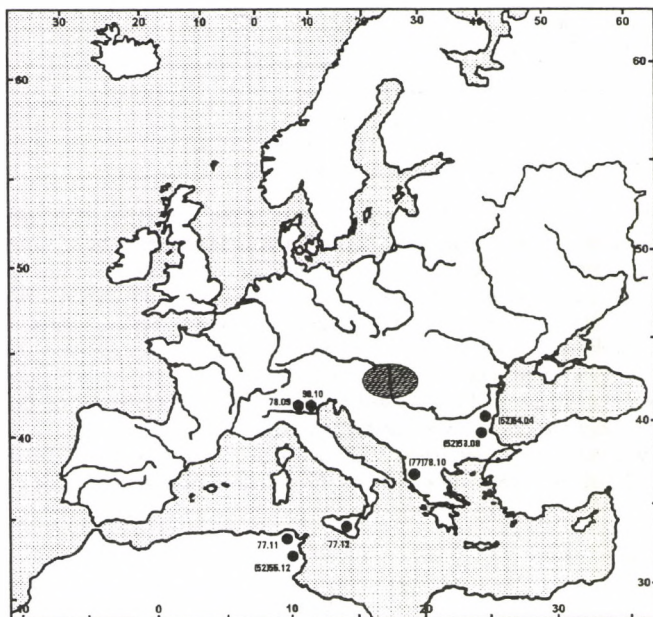
Fenyvesi László, 2485 Dinnyés, Rózsa u. 24.

VONULÁSKUTATÁS

A magyarországi gulipánok *Recurvirostra avosetta* vonulása

Bevezetés

A gulipán elterjedési területe rendkívül széles: egész Eurázsia és Afrika számára megfelelő területein fészkel. Speciális élőhelyigényei miatt azonban egyes populációi szigetszerűen helyezkednek el, és viszonylag kisméretűek (Cramp & Simmons 1983). Európában elsősorban tengerparti térségekben költ, Közép-európai - magyar és osztrák - állományai kivételnek számítanak. Az Atlanti-Balti, illetve a Földközi-tenger melléki populációk eltérően vonulnak (Cramp & Simmons 1983). Az előbbieket a "szabvány" Ny-Palearktikum-Ny-Afrika útvonalon, az Atlanti-óceán partvidékén jutnak a telelőhelyekre. Enyhe teleken nagy számban maradnak az ibériai és francia partokon, sőt az Északi-tenger mellékén, kisebb-nagyobb részük azonban Nyugat-Afrikában (Szenegál, Nigéria) telel. A Mediterráneum és Kelet-Európa gulipánjai ősssel a Földközi-tenger partvidékén oszlanak szét, és egy részük Cramp & Simmons (1983) szerint Közép- és Kelet-Afrikában telel. A következőkben áttekintjük, hogy a földrajzilag az utóbbi csoporthoz tartozó magyarországi gulipánok vonulásáról mit mondhatunk a gyűrűzési-megkerülési adatok alapján.

1. ábra. A magyar gyűrűs gulipánok külföldi megkerülési helyei.
Figure 1. Recoveries of Hungarian ringed Avocets in Europe.

lusként gyűrűzték május 9. és július 19. között. 6 példányt Szeged, 2 példányt Fülpóháza, Orgovány, Pusztaszér, Szabadszállás és Szabadegyháza közelében jelöltek. A 13 megkerülésből 5 a gyűrűzés helyéhez közel, nyár végi kóborlási időszakban történt, a többi 8 külföldi megkerülés helye és időpontja az 1. ábrán van feltüntetve.

Vizsgálati anyag

1993-ig 13 magyar vonatkozású (valamennyi budapesti gyűrűs) gulipán-megkerülés vált ismertté. 4 megkerülést 1943 és 1955 között, 9-et pedig 1974 után jelentettek. Az 1974 előtt gyűrűzött gulipánok pontos száma nem ismert, míg 1974 és 1992 között 615 egyedet jelöltek. Ez mintegy 1,5 %-os megkerülési gyakoriságot jelent. A megkerülés körülményei 4 esetben ismeretlenek, 7 egyedet lelőve, 2 másikat pedig ismeretlen okból elpusztulva találtak. Egy augusztusi juvenilis példányon kívül az összes megkerült gulipánt pul-

Értékelés

A kyszámú megkerülés alapján csak meglehetősen vázlatos képet rajzolhatunk, az azonban nem vág egybe Bankovics (1984) értékelésével, miszerint a hazai állomány "déleleti irányba vonul, és Kelet-Afrikában tölti a telet". A 8 külföldi visszafogásból 5 a gyűrűzés helyétől dél-nyugati (Olaszország, Tunézia), 1 pedig déli (Albánia) irányban történt. Déleleti irányú vonulásra a bulgáriai megkerülések utalhatnak, csakhogy a két megkerülést nem feltétlenül vonulási adatként kell kezelni. Megfigyelhető, hogy ezek a visszafogások nem a gyűrűzést közvetlenül követő őszi/téli, hanem későbbi időszakból származnak, ráadásul az egyik (1954 április) nem is vonulási, hanem költési szezonból. Több limikolafajnál ismert, hogy a fiatalok egy része tavasszal származási helyétől igen nagy távolságra, akár több ezer kilométerre települ át. A hazai bíbicek *Vanellus vanellus* között például az áttelepülők aránya 20%-nál is magasabb (Varga 1993). Gulipánok esetén mennyiségi adatok nem állnak rendelkezésre, de a Nyugat-európai populációknál leírták a jelenséget (Cramp & Simmons 1983). A fentieket figyelembevéve a Bulgáriában megkerült magyar gyűrűs gulipánok könnyen lehetnek áttelepült egyedek; ebben az esetben a déleleti irányú vonulást - a Kelet-afrikai teleléshez hasonlóan - egyetlen megkerülési adat sem támasztja alá. A fiatal madarak őszi és tél eleji megkerülései inkább arra utalnak, hogy a gulipánok délnyugati irányban, Olaszország felé hagyják el a Kárpát-medencét. Azt, hogy a tél második felét hol töltik, adatok híján nem lehet megmondani. A Dél- és Kelet-európai populációk Kelet-afrikai telelésének alátámasztására Cramp & Simmons (1983) sem talál megkerülési adatot, ezért amíg csak mediterráneumi megkerülések vannak, célszerűnek látszik azt feltételezni, hogy a hazai gulipánok a telet a Földközi-tenger térségében töltik.

Summary

Migration of hungarian Avocet *Recurvirostra avosetta*: a ringing-recovery survey

This paper summarizes all recoveries of Hungarian ringed Avocets have been reported so far. All of 13 recovered (out of more than 600 ringed) individuals were ringed as chicks or juveniles. 5 individuals were recovered in the vicinity of their ringing places in the breeding season. Autumn/winter recoveries suggest that the Hungarian population migrates SouthWest to reach the Mediterranean. 2 adults recovered at the Black sea probably are emigrated (colony changed) individuals.

Irodalom - References

- Bankovics A. (1984): Gulipán. in Haraszthy L. (ed.) Magyarország fészkelő madarai. p. 91-92.
Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds.) (1983): Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa: the birds of the Western Palearctic. Vol.III. p. 48-51.
Varga L. (1993): A magyarországi bíbicek vonulásának új kérdései. XXI.OTDK, Szombathely.

Varga Lajos, 1121 Budapest, Költő u. 21.

Színes gyűrűs szerezcsensírályok és a magyar-francia kapcsolat

(Hoogendoorn W. (Ted), Meininger Peter, Berrevoets Cor, Raavel Pascal és Duponcheel Camille)

Az 1970-es évek óta a szerezcsensírály *Larus melanocephalus* rendszeres fészkelővé vált Hollandiában, Belgiumban és Nyugat-Franciaországban, és populációi folyamatosan növekednek (Meininger & Bekhuis 1990). A helyi fészkelő és telelő szerezcsensírályok vonulási és populációdinamikai vizsgálata céljából DNY-hollandai, ÉNy-belgiumi és ÉNy-Franciaországi színes jelölési programok indultak (Meininger 1991, Meininger et al. 1993). 1990 és 1993 között fészkelési

időszakban összesen 291 szerezcsensírályt gyűrűztek meg fekete felirattal ellátott fehér színű PVC-gyűrűvel DNy-Hollandia és ÉNy-Belgium különböző helyein, és 89-et zöld színű, fehér feliratú gyűrűvel fészkelési időszakon kívül Franciaországban, a Calaisi-szorosnál fekvő Le Portel térségében (Boulogne-sur-Mer-től 3 km-re délnyugatra). 1993 késő novemberére 46 fészkelőként jelölt sírályból 37-et (80 %), és 244 fiókából 86-ot (35 %) észleltek legalább egyszer távol a gyűrűzés helyének közvetlen környezetén kívül. Egyedül Le Portelnél 71 DNy-Hollandiában és ÉNy-Belgiumban jelölt példányt találtak.

Ugyancsak Le Portelnél 3 magyar gyűrűs szerezcsensírályt is megfigyeltek 1993 szeptemberében (első téli tollazatot öltő, post-juvenilis vedlésben). Kettőt a szegedi Fehér-tón (354882 és 354892, Veprik Róbert), egyet pedig Soponyán (356110, Csihar László) gyűrűztek júniusban. 1993 november 28-án az egyiket (354892) befogták, és egy zöld színű (J06 felirattal) gyűrűt raktak a jobb csüdjére. Ez a madár 1993 december elején még mindig Le Portelnél tartózkodott. Ugyanitt már 1991-ben megfigyeltek egy olyan szerezcsensírályt, amit 1989 májusában, a vajdasági Palicsi-tónál fiókaként jelöltek. Mivel 1993 április 25-én Mekszikópusztán (Pellinger Attila), és 1993 május 16-án a bajorországi Ammer-tónál is megfigyeltek 1-1 Le Portelnél jelölt (zöld gyűrűs) példányt, egyértelmű a kapcsolat a magyarországi-vajdasági populáció, és az ÉNy-franciaországi telelőállomány között.

A második szerző örömmel venné színes gyűrűs szerezcsensírályok megfigyelési adatait. Ha tudjuk, jegyezzük fel a madár korát és tollazatát, valamint a színes gyűrű (a bal, vagy jobb csüdön), és a fém gyűrű (a bal, vagy jobb csüd fölött) helyzetét is.

Egy (fehér feliratú) kék gyűrűs olaszországi (Boldreghini & Santolini 1990, Boldreghini et al. 1992), és a fent ismertetett holland/belga és francia programon kívül jelenleg nem jelölnek színes gyűrűvel szerezcsensírályokat (Beaubrun 1992) Európában.

Irodalom

- Beaubrun, P.C. 1992. Les programmes de marquage de Laridae avec bagues colorées en Méditerranée. *Avocetta* 16: p. 71-72.
- Boldreghini, P., Meininger, P.L. & Santolini, R. 1992. Preliminary results of ringing Mediterranean Gulls *Larus melanocephalus* breeding in the Netherlands, Belgium and Italy. *Avocetta* 16 : p. 73-74.
- Boldreghini, P & Santolini, R. 1990. Pulli di Gabbiano corallino, *Larus melanocephalus*, marcati con anelli colorati. *Riv.Ital.Orn.* 60: p. 216.
- Meininger, P.L. 1991. First results of colour-ringing Mediterranean Gulls *Larus melanocephalus* in the Netherlands. *Sula* 5: p. 109-110.
- Meininger, P.L. & Bekhuis, J.F. 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* als broedvogel in Nederland en Europa. *Limosa* 63: p. 121-134.
- Meininger, P.L., Ravel, P. & Hoogendoorn, W. 1993. Occurrence of Mediterranean Gull at Le Portel in north-western France. *Dutch Birding* 15: p. 45-54.

W.(Ted) HOOGENDOORN, Notengaard 32, 3941 LW Doorn, NEDERLAND

Peter L.MEININGER, Rijksinstituut voor Kust en Zee/RIKZ, P.O.Box 8039, 4330 EA [Middelburg, NEDERLAND

Cor M.BERREVOETS, Rijksinstituut voor Kust en Zee/RIKZ, P.O.Box 8039, 4330 EA Middelburg, NEDERLAND

Pascal RAEVEL, Centre de Recherches Phytosociologiques et d'Investigations Systématiques appliquées à la Nature et à l'Environnement/C.R.E.P.I.S. NATURE-ENVIRONNEMENT, Hameau de Haendries, Achtgemeteelst Dreve, F-59270 Baillleul, FRANCE

Camille DUPONCHEEL, 10 La Maladerie, F-59181 Steenwerck, FRANCE.

Megjegyzés: Megfigyeléseiket a Gyűrűzőközpontba is eljuttathatják, mivel folyamatos kapcsolatban állunk a szerzőkkel! 1994-ben egyébként mi is bekapcsolódunk a színes gyűrűs programba.

HÍREK - HÍREK - HÍREK - HÍREK

Vándor partfutó *Calidris melanotos* újabb előfordulása a Hortobágyon

1993. július 17-21-ig egy nászruhás tojó vándor partfutó tartózkodott a Csécsi-halastó (Hortobágy) melletti sekély előtésen.

Július 17-én Gunther Vergauwen és Jan van Wyhberghe belga "twitcher"-ek értesítettek, hogy délelőtt láttak egy vándor partfutót a Csécsi-halastó mellett. Pontosan egy természetismereti táborot tartottunk, így még rögtön, több madarász is a helyszínrre tudott sietni és megfigyelhette a Csécsi-halastó/7-8. tavának északi gátja melletti apró előtésen, a pár centiméteres sekély vízben táplálkozó madarat. A belga madarászok úgy gondolták, hogy nem ennyire ritka faj Magyarországon, és fiatal madárnak határozták. Még az odaérkezés előtt megkérdeztem - hogy az időpont miatt -, hogy biztos-e hogy fiatal példány. A megfigyeléskor kiderült, hogy öreg, de a figyelő madarászok között kisebb vita alakult ki a korrall kapcsolatban. Másnap hajnalban Gunther és Jan elég közelről látták a vándor partfutót (30 x-os fluorit lencsés OPTOLYTH-tal) és többek között megfigyelték kopottabb harmadrendű evezőit, így öregre módosították első határozásukat. Megkértem Öket, hogy írják le a H.B. részére a madarat, de ez több ok miatt nem készült el, ezért én vállaltam a leírást és a cikket - sajnos nem teljesen a H.B. szabályainak megfelelően - a saját jegyzeteim, Dr. Kovács Gábor másnapi megfigyelésének feljegyzései (amit levélben a rendelkezésemre bocsájtott) és Tar Attila, Seprényi Attila jól használható fotói alapján. Megköszönöm segítségüket, hogy a leírást és a képeket felhasználhattam.

A mostani leírás a terepi jegyzeteken túl egy határozói részt is tartalmaz az öreg nászruhás és a fiatal egyedek biztosabb elkülönítéséhez. A felhasznált irodalmakon kívül segített még az 1991-ben megfigyelt fiatal példány alapos tanulmányozása is.

Leírás: Csőre feketés, töve világos barnássárga. Ívesen lefelé hajló. Rövid tömzsi, főleg a csőr tövénél rendkívül vastag. A kantár barna. A szem körül jól látható a fehéres gyűrű. A szemöldöksáv éles, sávozatlan és a csőrtől a tarkó kezdetéig ér. Ez a homlokon kettősen, osztottként jelenik meg, ahol a második csak röviden fut fel a homlokra. A fejtető sötétén sávozott és vöröses alapszínű (hasonló a nászruhás apró partfutóhoz). Hasonló vöröses a fülfolt, gyenge sávozással.

A fiataloknál megyező szemöldöksáv jelenik meg, az osztottság még gyakoribb és általában erősebben sávozott (Harrop, 1993). A fejtető alapszíne élénkebb gesztenyebarna (hasonló a fiatal pajzsoscankóhoz) és a fül, valamint a pofa barnássárga alapon sűrűbben sávozott. Mindettől alapvetően sötétebb tónusú lesz a fej, eltérően a nászruhásoktól.

A "csécsi" példány nyaka és melle erősen sávozott, amely éles határral vált el a fehér hastól, mégpedig a mell alsó szélén. A mell alapszíne szürkésbarna volt, míg a fiataloknál ez erősebb barnássárga. A hát tollai sötétbarnák, barnássárga szegéssel. Itt végigfutott egy közepesen feltűnő kávészínű "V" alak. A vállfedők feketés közepűek és széles barnássárga szegésűek voltak. Az alsó vállfedőkön ez a tollak végénél karélyosan kiszélesedett. A kis, közép és nagy szárnyfedők érzékelhetően világosabbak (barnák) a vállfedőktől. Szegésük szabályosan körbefutók, volágosabb barnássárgák. A harmadrendű evezők csupán árnyalatnyival sötétebbek a fedőktől, szegésük elég széles és a fedőkével azonos színű. Az elsőrendű evezők sötétbarnák.

A fiataloktól való különbség a fedőkön jelentkezik legjobban. A fiatal madár a nászruhásoknak egy kontrasztosabb, élénkebb színű változata (Hayman et. al 1986). A hát, a vállfedők, a fedőtollak és a harmadrendű evezők azonos feketés színűek. Nincs kontraszt a vállfedők és a szárnyfedők között. A szegések éleesebbek, a hátan főleg gesztenyebarnák, a "V" alak pedig rendkívül elütő fehéres. A vállfedők csúcsi szegése gyakran szintén fehéres. A szárnyfedők egyöntetűen barnássárgán szegettek. A harmadrendűeken a szegés gesztenyebarna a nagyon friss tollzatban (Hayman et. al 1986).

Lábait világos tónusú sárgásbarnásnak látták.

Röptében feltűről egyszínű barnásnak tűnt. Gyengén látható szárnycsík és hosszabb szárnyak jellemezték. Ilyenkor hallatta mélyebben szóló "triii-triii" hangját.

Kor, ivar: A leírásból egyértelműen kitűnik, hogy öreg példány és a teljesen szürke fedőtollak teljes hiánya alapján is látszott, hogy még nászruhát viselt. Elsőnyaras madarak elkülönítése a terepen lehetetlen, egyedül csak az elsőrendű evezők kopásának különbsége használható (Lewington et. al 1991).

A hímek nagyobbak a tojóknál, ami terepen is feltűnő lehet. nyári tollzatban ezen felül a hímek melle sávozása erősebb és már inkább sötét pettyezésnek tűnik, és az alapszín is sötétebb, mint a tojónál (Hayman et al 1986). A leírásban felsorolt bélyegek alapján tojó egyed volt.

Összbenyomás: a billegető cankónál enyhén nagyobbak látszó, kissé zömökebb, erősebb alkátú, jellegzetes mellmintázatú, partfutós mozgású és táplálkozású madár.

Viselkedés: főleg ezen a kis vízfelületen mozgott lazán társulva az ott szedegető godákhoz, füstös-, piros lábú-, réti- és billegető cankóhoz.

Megfigyelők: Gunther Vergauwen és Jan van Wyberghe találta, még aznap Ecsedi Zoltán, Emri Tamás, Gál András, Leo Boon, Majoros Gergely, Oláh János, Szilágyi Attila és Tar János is megfigyelte. Továbbá látták még: Béke Csaba, Ecsedi László, Faragó Ágnes, Gyüre Péter, Konyhás Sándor, Dr. Kovács Gábor, Nagy Gyula, Seprényi Attila, Tar Attila, Zöld Barna és még mások.

A faj magyarországi előfordulásai:

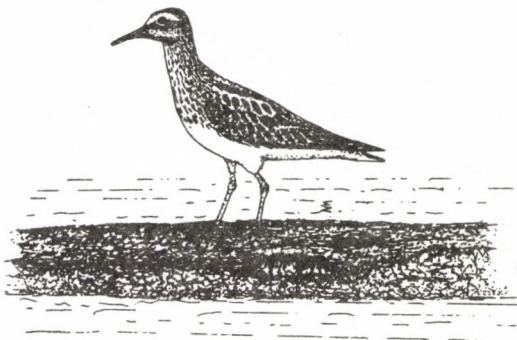
1. 1987. szeptember 27 - október 1. Kistrét (Szabadszállás) 1 juv. Schmidt A. et al.
2. 1988. szeptember 8 Fénys-halastó/2 (Hortobágy) 1 juv. Dr. Kovács Gábor.
3. 1991. október 6-7. Elepi-halastó/8 (Nagyhegyes) 1 juv. Ecsedi Z. - Tar J.

A vándor partfutónak ez volt a 4. magyarországi előfordulása.

Summary

New record of Pectoral Sandpiper *Calidris melanotos* on the Hortobágy

Between 17-21 July 1993 an adult summer plumaged Pectoral Sandpiper was present on a small flooded grassland near the Csécsi fish-ponds on the Hortobágy. The bird was found by two Belgian birders. It was loosely associating with feeding Black-tailed Godwits *Limosa limosa*, Redshanks *Tringa totanus*, Wood Sandpipers *Tringa glareola* and Common Sandpipers *Actitis hypoleucos*.

This was the fourth record of the species for Hungary and the first adult bird since the ever first has been found in 1987. The article also includes a detailed identification section on juvenile and adult Pectoral Sandpipers.

Irodalom - References

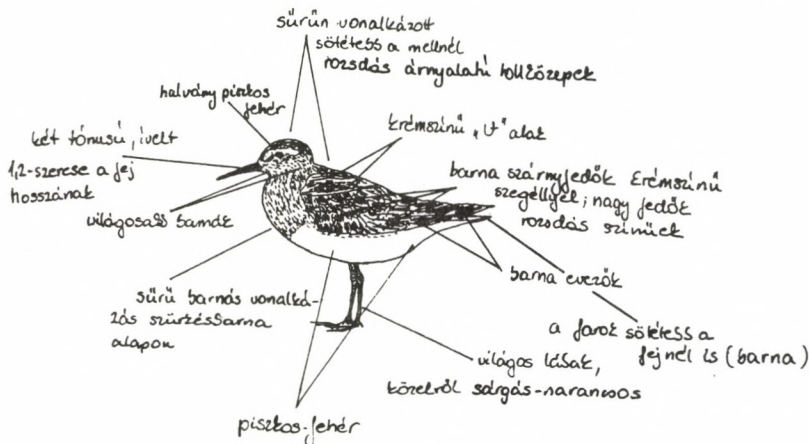
- Harrop, H. (1993): Identification of Sharp-tailed Sandpiper and Pectoral Sandpipers, *Birding World* 6: p. 230-238.
- Hayman, P. et al (1986): SHOREBIRDS: An Identification of the Waders of the World
- Lewington, I. et al (1991): A Field Guide to the Rare Birds of Britain and Europe.

Vándor partfutók *Calidris melanotos* Naszály-Ferencmajorban

1993. szeptember 12-én a Naszály községhez tartozó Ferencmajori-halastavak egyik (és ez időben az egyetlen), kb. 20 ha-os taván (III.) táplálkozó partimadarakat figyeltem, melyek a tó déli felében lévő hígiszapos felszínről szedegettek. Egy nagyobb táplálkozó csapatban vettem észre egy vándor partfutót. Nem sokkal arrébb (15-20 m.) táplálkozott szorosan egymás mellett még másik két példány is. Rövid terepi jegyzetkészítés után értesítettem Musicz László barátomat, akivel újra a területre mentünk és részletes leírást készítettünk a madarokról.

Összbenyomásában kitűnt, hogy a havasi partfutónál némileg nagyobbak, nyúlánkbak. A határozott kontrasztot képező mellpajzs és a kettős krémszínű sáv a vállfedőkön azonnal biztossá tette faji hovatartozásukat. A limikola-csapat felrepülésekor más helyen is azonnal megtaláltuk a madarakat a fenti jellemzők alapján.

Részletesebb vizsgálatoknál (alkalmunk volt 7-15 m-ről is megfigyelni) a következő főbb vonásait jegyeztük fel: mérete a havasi- és sarlós partutóké között mozog, de azoktól lényegesen karcsúbb, nyúlánkbabb, eltérő testtartású madár. Vízsíntes testtartása csak táplálkozás közben volt megfigyelhető, mely inkább a havasihoz hasonlította. Az erdei cankó *Tringa ochropus* riasztásakor azonnal felemelték a fejüket és ilyenkor egy pajzoscankó testtartásához hasonlított. Nyúlánksága leginkább ekkor látszott, mely teljesen kiemelte az európai partfutók közül. Az alábbi rajzon a legfontosabb jellemvonásait vázolom fel, melyet a terepi leírás és rajz alapján készítettem.

Ezek a bélyegek két madáron egyformának látszottak, de a harmadik madáron gyenge különbségeket tapasztaltunk. A sötét hosszanti sávós területek inkább szürkésbarnás tónusúak, nem tisztán barnák. A szemsávja lényegesen fakóbb, de látható, csakúgy mint a vállfedőkön futó két "V" alakú sáv. Összességében szürkébbnek tűnt, ami főleg a mellpajzson és a nyak hátsó, valamint a hát felső részén látszott leginkább. Végeredményben valamennyi madár fiatal volt, esetleg e szürkébb egy korai kelésből származhat és innen az eltérő színezet.

Röptében, amikor kézi távcsővel (OPTOLYTH, ALPIN 10 x 50) követni tudtam, a némileg hosszabb szárnya és a gyenge szárnycsíkja észrevehető volt. Amikor azonban elvesztettem őket a látómezőből, később már nem találtam rájuk a gyorsan forduló csapatban, tehát lényeges különbséget a havasival szemben nem tapasztaltam. Hangját nem hallottuk.

Viselkedésükre jellemző volt a féltékenység, bár a tó gátjáról az előttünk húzódó halágy partján táplálkozó madarakat nyugodtan figyelhettük. Nagyobb partfutó csapatban a felrebbenő apró partfutókkal mindig szárnyra kaptak. Táplálkozás közben általában mindig együtt mozogtak, bár 12-én este csak 2 madarat találtunk meg.

Figyelemre méltó a vándor partfutók egyre gyakoribbá váló előfordulása, hiszen valamennyi ezidáig hitelesített adata az utóbbi 7 évből való. Ezenkívül a naszályi adat európai szinten is ritkaság, mivel 3 példány egyidejű megfigyelése még az igencsak frekventált Nyugat-európai partokon sem számít gyakorinak. Érdemes tehát a homogénnek tűnő partfutó-csapatokat tüzetesebben is átvizsgálni egy-egy ritkább faj reményében.

A vándor partfutók a Ferencmajori-halastavak területéről szeptember 14-én távoztak el, egy kiadós esős éjszaka után, melynek következtében a hőmérséklet is lecsökkent a korábbi napokhoz képest. Ez az adat is bizonyítja az időjárás befolyásoló hatásait a hosszútávú vonulóokra (lásd: tuskés bíbic hazai előfordulása). Az adat elfogadása után a faj 5. magyarországi és az első dunántúli előfordulásaként regisztrálható.

Summary

Pectoral Sandpipers *Calidris melanotos* at Naszály-Ferencmajor fish-ponds

Three juvenile Pectoral Sandpipers were present on a drained fish-pond at Ferencmajor near the willage of Naszály in north-west Hungary from 12-14 September 1993. This fish-pond system is comprised of 13 ponds and is the largest in the region.

The birds were feeding in close association with other *Calidris* species. After heavy rain during the night of 14 September the birds left the area.

This is the fifth occurrence of this species in Hungary and the first occasion when three birds have been seen together (it is unusual also cross the Europe) and also the first observation west of the Danube. Recently there has been a dramatic increase in the number of records of Pectoral Sandpiper in Hungary (two different records in 1993).

Szimuly György, 2890 Tata, Vértesszőlősi út 7.

A cankó-partfutó *Tryngites subruficollis* első magyarországi megfigyelésének körülményeiről

Az 1993-as esztendő kiemelkedő jelentőségű volt a havasi lilék *Charadrius morinellus* vonulását tekintve. Ezért minden héten több napot is havasi lilék megfigyelésével töltöttem.

Október 10-én reggel is a liléket kerestem a Hortobágyi Nemzeti Parkhoz tartozó Szelencés pusztán, ahol az egyik, általuk igen kedvelt helyen meg is találtam 108 madarat és még valamit...

A padkásodott szikes gyepen keresztül húzódó keréknyomban, az ott meggyűlt esővíz szélén futkorászó, a havasi liléknél jóval kisebb, nyúlánkabb partimadarat fedeztem fel. A madarat ott

cankó-partfutónak határozta meg. Ezután, a társaságomban tartózkodó Rácz Anasztáziával, értesítettük a közelben tartózkodó Kállay Györgyöt, Dr. Kovács Gábort és Ian Hepburn megfigelőket.

Együtt visszatérve a cankó-partfutó megtalálási helyén újra megtaláltuk a madarat. A megfigyelt bélyegek alapján mindannyian kétséget kizáróan cankó-partfutóként azonosítottuk a madarat. A megfigyelésről a helyszínen jegyzőkönyv készült, valamint Dr. Kovács Gábor kb. 50 színes diafelvételt készített.

A madár a megfigyelés ideje alatt rendkívül szelíd volt, fáradhatatlanul futkorászott, közben a földről csipegetve apró rovarokkal táplálkozott. A havasi lilék társaságához ragaszkodott, de mindig a csapat szélén tartózkodott. Mozgása gyors, megiramodásai után mindig hírtelen torpant meg. A megfigyelő csoport egy részéhez hat méterre merészkedett, láthatóan szemlélte Őket, majd oldalirányban elfutva táplálékát tovább kereste.

Ez az első és egyben hitelesíthető példánya, illetve megfigyelése e fajnak hazánkban.

A madár részletes leírása:

Általános benyomás: Kistermetű, hosszúlábú, szelíd viselkedésű partfutó.

Méret: A körülötte levő havasi liléktől feltűnően kisebb - nagyságának mintegy fele -, nyúlánk madár, testmérete a lábak nélkül billegető cankó nagyságú.

Csőr: Rövid, sötét színű, a csőrítő-tarkó hosszának a háromnegyede, a hegye felé elvékonyodó. Az alsó és felső csőrkáva egyenes, de a csőrhegynél enyhén, alig észrevehetően lehajló.

Fej: Alapszíne krém és a homokszín ötvözete. A fejtetőn sűrű, vékony, apró sötét pontokból összeálló csíkozás látható. Feje kicsi, kerekded. Szeme sötét, feketének látszik. A szem körül vékony, fehéres gyűrű van. A homlok fehéres.

Hát: Világosbarna, a tollak gerince és szegélyéhez közeli része sötétbarna színű. Ez a mintázat különösen a hát felső részén, enyhén pikkelyes mintázatot képez.

Szárny: Világosbarna színű, mint a hát, a testajtól kissé sötétebb. A szárnyfedő tollak gerince és csúcsa sötétek világos szegéllyel. A szárny a farokkal megegyező hosszúságú, a szárnyfedők a szárny színével megegyezőek, részben attól kissé világosabbak. A szárny alsó része fehér, de a szárnyéleknél piszkosfehérek.

Mell: Alapszíne a krém és a homokszín között mozog, az arc színével megegyező. A mell két oldalán az összecsuport szárnyél folytatásaként a mell oldalsó részének tetejéig sűrű, sötét csíkokban álló pontozás található.

Alsótest: A has és a hasoldalak a mell színétől kissé világosabbak. Az alsó farkfedők fehéresek. A farkvég fekete, hegyes ékalakban végződő.

Láb: Arányaiban az összes európai partfutófajétól hosszabb és sárga színű.

Másnap, október 11-én újra kimentem a megfigyelés helyszínére és a cankó-partfutót ugyanott találtam 224 havasi lilével együtt. Ezt követően még három alkalommal volt szerencsém látni a madarat. Október 14-én a szomszédos Angyalháza pusztán, ahol az egyik hodály mellett szétterített birkatrágyán mozgott 55 havasi lile társaságában. Október 20-án szintén ezen a kb. másfél hektáros ganojózott részen észleltem. Az utolsó megfigyelésem október 22-ről van, amikor ismét Angyalházán láttam, de szikpadkákkal szabdalta gyepen, 110 havasi lilével. Ezt követően többet nem találkoztam vele - lehet, hogy "továbbvonult", de az is lehetséges, hogy a pusztán tartózkodó két vándorsólyom egyikének áldozata lett.

Summary

Buff-breasted Sandpiper *Tryngites subruficollis*: new to Hungary

On the 10th of October 1993 an immature Buff-breasted Sandpiper was observed on Szelencés Puszta (Hortobágy National Park). It will be the first record for Hungary if accepted.

The bird was quite tame, observed at times at only 6 m distance. It spent 12 days here and on the neighbouring Angyalháza puszta. The Buff-breasted always associated with the Dotterels *Charadrius morinellus* together and it was seen only once separately.

Konyhás Sándor, 4027 Debrecen, Domokos L. u. 1.

A hosszúcsőrű cankógoda *Limnodromus scolopaceus* első megfigyelése a Hortobágyon

1993. szeptember 25-én a Hortobágy-Halastó lecsapoló XI-es taván egy fiatal hosszúcsőrű cankógodát figyeltünk meg Gyüre Péterrel, Zöld Barnával és Seprényi Attilával.

A tó szeptember eleje óta volt lecsapolva, de a megfigyelés idejére már jelentősen kiszáradt, felszíne felrepedezett. Vízfoltok is már csak a középső halágyban és a sekélyebb részeken maradtak. A tavon ezen a napon még 600-650 limikolát (főleg bíbicek, pólingok és havasi partfutók), valamint 3500 sirályt számoltunk.

9³⁰-kor már javában a tavon lévő madarakat figyeltük, amikor Észak felől egy kisebb átreptülő limikolacsapatot láttunk felénk közeledni. A csapatban 10 pd. pajzsos cankó *Philomachus pugnax*, egy szürke cankó *Tringa nebularia* és a már messziről is kirívó, igen feltűnő külsejű cankógoda volt. A csapat tőlünk nem messze, kb. 20-25 méterre, alacsonyan húzott el. Bár a madarat csak rövid ideig láttuk, de az igen kis távolság és a rendkívül jó fényviszonyok mellett meghatározása teljesen egyértelmű volt. Sajnos a madarak a tó felett csak átreptültek és útjukat határozott D-i irányba folytatták tovább. Később a cankógoda és a szürke cankó a csapatból kiválva külön repült tovább.

Mivel a reggeli órákban még nem láttuk a tavon a madarat, feltételezhető, hogy a nem túl kedvező táplálkozási viszonyok miatt korábban sem tartózkodott a mederben.

Általános benyomás

Leghamarabb szokatlan alakja tűnt fel. Már nagyobb távolságból is látszott aránytalanul hosszú, vastag, egyenes csőre, rövid, tömzsi nyaka, zömök teste, széles szárnya, valamint rövid, a farkán csak minimálisan túlérő lába. Alakja semmilyen más partimadárhoz nem hasonlítható, talán a sárszalónkához állt a legközelebb. Méretében a pajzsos cankó tojónál nagyobb, zömökebbnek, a szürke cankónál valamivel kisebbnek hatott. Szárnycsapásai gyorsak, hasonlóan a pajzsos cankóéhoz.

Részletes leírás

Csőre a testéhez képest aránytalanul hosszú, vastag, színe sötét. Reptében vízszintesen tartotta. Fején leginkább vastag, világos szemöldöksávja látszott. Nyaka vastag, rövid, színe a fej alapszínéhez hasonlóan világos szürkés-barna. Felső része (hát, vállfedők) sötét szürkés-barna, de világosabb tollszegései miatt nem egyöntetű. Tónusa a pajzsos cankóénál sötétebbnek tűnt. Igen jól látszott a háta középegig felhúzó, vastag, háromszögletű fehér sáv, ami némileg a korros- és szürke cankóra emlékeztette.

Melle szürkés-barna, színe a nyakéhoz hasonló, de feltűnő benne az elmosódott, gyenge rőtes árnyalat. Hasa a mellől világosabb, de nem tiszta fehér. Szárnya széles, színárnyalatában a háthoz hasonló. Jól látszott rajta a másodrendű evezők elég keskeny, de mégis feltűnő fehér szegése, ami még néhány elsőrendű evezőre is kiterjedt. Farka rövid, rajta erős fekete-fehér harántszívozás egészen a fark tövéig. Lába szinte nem látszott, a farkon csak minimálisan ért túl.

Már messzebről is hallottuk a reptében adott rövid, többször ismételt egytagú hangját, amely más partimadáréra nem nagyon emlékeztetett.

A következő napokban több társunk bevonásával itt és a délebbre levő Akadémia- és Csécsi-halastó frissen csapolt medrein is próbáltunk újra rábukkanni, de sajnos sikertelenül.

A megfigyelés - amennyiben elfogadásra kerül - a hosszúcsőrű cankógoda első hazai adatát jelenti. Az Észak-Amerikában és Szibéria legészakkeletibb részein honos madár Amerika felől szinte minden évben rendszeresen felbukkan a Nyugat-európai tengerpartokon is. Legtöbb megfigyelése a Brit-szigetektől (146) és Franciaországból (15) származik (Alström et. al. 1991), de szinte már az összes nyugat-európai országban megfigyelték. Egyes példányok néha még ennél keletebbre is eljutnak. Ezt bizonyítja 6 német, 4 lengyel és 1 török adata is (Alström et. al. 1991). Ezzel azonban koránt sem teljes az európai adatsor, hisz ennél lényegesen több cankógoda megfigyelésről tudnak. A madarak meghatározását és az adatok elfogadását nagyon megnehezíti a szintén észak-amerikai elterjedésű rövidcsőrű cankógoda *Limnodromus griseus* ritka európai megjelenése. A két faj adult példányait még gyakorlott megfigyelő számára is nehéz elkülöníteni, olyannyira, hogy egészen 1950-ig egységes fajként kezelték őket (Hayman et. al. 1986). Szerencsére a gyakrabban felbukkanó fiatal madarak meghatározása már lényegesen könnyebb. Első pillantásra a *L. scolopaceus* valamivel nagyobb termetűnek, zömökebbnek, hosszabb lábúnak tűnhet és az arányaiban hosszabb csőre még inkább "sárszalonna-szerű" külsőt kölcsönöz neki. Jelentősebb különbségek főleg a színezetben mutatkoznak. A *L. scolopaceus* felső részének tollai sötét alapszínűek és sötét rozsdás-barna tollszegései ettől csak kevésbé elütöek. A nagy szárnyfedők és a harmadrendű evezők szintén sötétek, igen keskeny világos szegéssel, ezért nagyobb távolságból szinte az egész felső rész sötét szürkés-barnának tűnik. Ezzel szemben a *L. griseus* világos-sárgás-barna tollszegései sokkal kifejezettebbek, így távolról egész világosnak látszik. Közelről a harmadrendű evezők és a nagy szárnyfedők jellegzetes sárgás-barna mintázata a legbiztosabb határozóbélyeg. A *L. scolopaceus*-nak a fej és nyak alapszíne inkább szürkés-barna, gyenge rótes árnyalat csak a mellnél van. A kettő közt gyakran éles kontraszt alakul ki. A *L. griseus*-nál viszont néha az egész pofa és nyak is rótes és a mellen még erősebb e színezet. Ugyanekkor e fajnak a mell oldalánál lévő keskeny szárfoltok is sokkal kifejezettebbek, kevésbé elmosódottak. Néha a farok mintázata is jó határozójegy. A hosszúcsőrűnek a fekete harántsvók sohasem keskenyebbek a fehérnél (a rövidcsőrűnél néha keskenyebb a fekete), így a farok erősebb sávózásának, sötétebbnek látszik. Igen lényeges különbség még a két faj hangja is. A *L. scolopaceus*-nak egytagú, rövid, magas, többször ismételt, leginkább csigaforgató-szerű, míg a *L. griseus*-nak többtagú, gyors erőteljes hangja inkább a körforgatóéra emlékeztet (Hayman et. al. 1986; Alström et. al. 1991; Prater et. al. 1977; Delin & Svensson 1988).

Érdekes a két faj elkülönítését alaposabban is tanulmányozni, hisz a cankógodák újabb hazai felbukkanására ismételten lehet számítani, főleg a szeptember-októberi időszakban.

Summary

First record of Long-billed Dowitcher *Limnodromus scolopaceus* in Hungary

On 25 September 1993 a juvenilis Long-billed Dowitcher was recorded flying above a drained fish-pond of Hortobágy-Halastó. It was discovered amongst 10 Ruffs *Philomachus pugnax* and a Greenshank *Tringa nebularia*. The bird was observed in a very good light condition from a short distance while it was calling repeatedly. The flock flew to southern direction without landing on the pond maybe due to the unsuitable feeding conditions. The bird was not relocated at the surrounding fish-ponds on the next days. This record will be the ever first for Hungary if accepted.

Irodalom - References

Alström, A. J., Colston, P. & Lewington, I. (1991): A field Guide to the Rare Birds of Britain and Europe. p. 129-133.

- Delin, H. Svensson, L. (19): Photographic Guide to the Birds of Britain and Europe. p. 112-113.
- Hayman, P., Marchant, J. & Prater, T. (1986): SHOREBIRDS: An Identification Guide to the Waders of the World. p. 360-361.
- Prater, A. J., Marchant, J. Vuorinen (1977): Guide to the Identification and Ageing of Holarctic Waders. p. 116-118.

Tar Attila, 4032 Debrecen, Jerikó u. 8. I/8.

Emlék a két régi, "hazai" futómadár *Cursorius cursor* előfordulásának

Egy partimadár fajjal szegényebb lett Magyarország. Az MME Nomenclatura Állandó Bizottság törölte a futómadarat Magyarország madarainak névjegyzékéből (Waliczky 1993).

Jogosan döntöttek, ha azt vesszük, hogy az 1882. szeptember 25-én Bósnél és 1930. novemberében Tornyoson megkerült egyedek a mai országhatárainkon kívülre esnek.

Kóbórlása során előfordul Európában, így remélhetőleg hamarosan, most már ténylegesen a magyar partimadarak között is üdvözölhetjük.

Summary

In memoriam! Two former records of Cream-coloured Cursor *Cursorius cursor* in Hungary

The Cream-coloured Cursor has been deleted from the Hungarian Nomenclature by the Hungarian Rarities Committee. The two former occurrences of this rare wading species were in areas now outside Hungary.

Ecsedi Zoltán, 4060 Balmazújváros, Esze T. u. 8.

HIBAIGAZÍTÁS

Az 1993/2-es számban sajnálatos módon néhány hiba született, melyet ezúton korigálok. Ezekért szíves elnézésekét kérem.

- Ecsedi Zoltán "Partimadár megfigyelések Izraelben" című cikkében szereplő az "Izraelben megfigyelt partimadarak jellemzése" fejezetből kimaradt a sivatagi lilét tárgyaló rész:

"Sivatagi lile *Charadrius leschenaultii*: November 4-től május elejéig folyamatosan találkoztam kisebb csapataival. Legjobb megfigyelő helyük a tengerpart, sópárlók, új sópárlók. Az olaj-kikötőknél 16-os teelő csapatát találtam. A "columbinus" alfaj fordul elő, amelyek tavasszal már tompa vöröses nászruhát viselnek."

- Konyhás Sándor "A vékonycsőrű póling *Numenius tenuirostris* magyarországi kutatásairól és helyzetéről" című cikkében két dunántúli adatot említ, melyek közül kimaradt a sárszentmihályi (harmadik) adat is (Fenyvesi, 1988. 10. 13-án 1 pd.), melyet a Hitelesítő Bizottság is elfogadott, így központilag nyilvántartott adat.

Ritka partimadarak Magyarországon (1993. második félv)

Sajnálatos módon a *PARTIMADÁR* jelenlegi számából ezúttal kimarad ez a szokásos rovatunk. Ennek több oka is van. A Partimadár Munkacsoport taglétszámának bővülésével a beérkezett adatok száma is egyenes arányban nőtt meg (szerencsére), melynek eredményeként az adatok egy része még nincs számítógépen. Másrészt - szintén szerencsére - az 1993-as év második fele egy rendkívül mozgalmas, ritka és új fajokban gazdag periódus volt. A beérkezett adatok ezt szintén tükrözik. Ez az adatsor azonban nem méltó arra, hogy csupán felsorolás szinten említsük meg azokat. Mindenképpen szükség lenne ezeknek az adatoknak szövegbe ágyazott feldolgozására, hiszen az adatgyűjtésnek is csak így van értelme.

Ehhez kérem mindazok jelentkezését, akik vállalnák egy-egy faj, vagy fajcsoport vonulási adatainak, időszakonkénti, évszakonkénti összefoglalását. A komplett számítógépes listát egy-két héten belül megküldöm az érdeklődőknek. Ötleteket a korábbi *PARTIMADÁR* számokból vehettek. Várom mindenkinek jelentkezését. Az idénykezdéhez és a hasznos természetvédelmi munkákhoz mindenkinek sok sikert kívánok.

Szimuly György
PMCS koordinátor

A múlt év egyik szenzációja volt a tuskés búbics első hazai előfordulása, melyről gondolom többen is vártak részletesebb leírást. Sajnos a faj felfedezője egyéb okok miatt a megfigyelés körülményeinek részletezését csak a Hitelesítő Bizottság felé jutatta el. Kárpótlásul az alábbi rajzot küldöm mindazoknak, akik a fajt nem látták, de leírást olvastak volna a fajról, melyet egyébként számos tagtársam látott.

TARTALOMJEGYZÉK

Ambrus Béla: Ugartyúk <i>Burhinus oedicnemus</i> újabb nagyszámú, őszi vonulás előtti gyülekezése a Dél-hevesi füves pusztákon.....	49
Boros Emil: A gulipán <i>Recurvirostra avosetta</i> ökológiai helyzete Magyarországon 1992-ben.....	27
Boros Emil & Szimuly György: A gulipán <i>Recurvirostra avosetta</i> költőpopulációjának ökológiai helyzete Magyarországon 1993-ban.....	33
Ecsedi Zoltán: A gulipán <i>Recurvirostra avosetta</i> hortobágyi helyzetének vizsgálata és a mesterségesen kialakított szikes élőhelyek jelentősége.....	4
Ecsedi Zoltán: Bemutatkozik a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület.....	3
Ecsedi Zoltán: Emlék a két régi, "hazai" futómadár <i>Cursorius cursor</i> előfordulásának.....	62
Ecsedi Zoltán: Vándor partfutó <i>Calidris melanotos</i> újabb előfordulása a Hortobágyon.....	55
Ecsedi Zoltán & Tar János: Partimadár vonulási jelentés az ÉK-Hortobágyról (1993. ősz).....	43
Fenyvesi László: Partimadár adatok a Dinnyési Fertőről 1993-ból.....	50
HIBAIGAZÍTÁS.....	62
Hoogendoorn, W. et al.: Színes gyűrűs szerecsensirályok és a magyar-francia kapcsolat.....	53
Konyhás Sándor: A cankó-partfutó <i>Tryngites subruficollis</i> első magyarországi megfigyelésének körülményeiről.....	58
Dr. Kovács Gábor: Megfigyelések az 1993-as őszi partimadár-mozgalomról a Hortobágy déli pusztáin és halastavain.....	46
Lengyel Szabolcs: Amerikai gulipán <i>Recurvirostra americana</i> vizsgálatok ÉK-Kaliforniában.....	41
Pellinger Attila: Gulipánok <i>Recurvirostra avosetta</i> költése a mexikópusztai élőhely-rekonstrukciós területen.....	39
Szimuly György: Ritka partimadarak Magyarországon (1993. második félév).....	63
Szimuly György: Vándor partfutók <i>Calidris melanotos</i> Naszály-Ferencmajorban.....	57
Tar Attila: A hosszúcsőrű cankógoda <i>Limnodromus scolopaceus</i> első megfigyelése a Hortobágyon.....	60
Varga Lajos: A magyarországi gulipánok <i>Recurvirostra avosetta</i> vonulása.....	52

